

TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİNİN KİTABLARI

NƏCİB MƏHFUZ

BİLDİRÇİN
VƏ
PAYIZ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
NAZİRLƏR KABİNETİ YANINDA
TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİ
BAKİ – 2016

Tərcümə:
Şahin Ələsgərov

Redaktor:
Tofiq Qaraqaya

Nəcib Məhfuz
Bildirçin və payız
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzi. Bakı: 2016. – 448 səh.

ISBN 978-9952-503-19-7

© Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi,
Bakı–2016

Nəcib Məhfuz və tarixi həqiqətlərə sədaqət

Ərəb ölkələrində Nəcib Məhfuzun romanlarını oxumayan, əsərləri əsasında çəkilən filmlərə baxmayan orta təhsilli misirli, sudanlı, suriyalı, yaxud iraqılıya təsadüf etmək, demək olar ki, mümkün deyil. Artıq uzun illərdir, Məhfuz yaradıcılığı ərəb ədəbi tənqidinin diqqətini özünə cəlb edir.

Nəcib Məhfuz Əbdüləziz 1911-ci ilin 11 dekabrında Qahirənin əl-Cəmalıyyə rayonunda xırda məmur ailəsində anadan olub.

O, gənclik illərini həyatının ən xoşbəxt, qayğısız anları kimi xatırlayır. Dostları ilə tez-tez Köhnə Qahirəyə, müəllimlərinə məxsus kiçik mağazaya baş çəkər, boş vaxtlarını tünd-qara çay içib, müxtəlif mövzular ətrafında müzakirələr aparmaqla keçirərdilər. Məhz həmin dövrdən Məhfuz paytaxtın qədim məhəllələrini sevməyə başladı, sonradan bu yerlər onun Qahirə silsiləsindən olan romanlarında cərəyan edən hadisələrin mərkəzində qərar tutdu.

“Mənə elə gəlir ki, yazıçının müəyyən bir yer, müəyyən bir əşya ilə bağlılığı olmalıdır. Məhz belə olduqda həmin yer, həmin əşya ona hisslərini ifadə etməkdə, yaradıcılıqda daha da irəliyə getməkdə istinad nöqtəsinə çevrilir”, – deyərək Məhfuz qeyd edirdi.

Hələ orta məktəbdə oxuyarkən Məhfuz ədəbiyyat sahəsində öz gücünü sınamaq qərarına gəlir. O, detektiv janrında novellalar yazır, kiçik həcmli əsərlərində 20-ci

illərin məşhur sentimental hekayə ustası Mustafa Lütfi əl-Mənfəlutini təqlid etməyə çalışır. Lakin əlinə yenicə qələm alan yazara “nəslin müəllimi” adını almış Taha Hüseynin daha çox təsiri olur. Hətta o, Taha Hüseynin məşhur avtobioqrafik əsəri olan “Günlər”ə nəzirə kimi özünün “İllər” povestini yazır, amma gənclik dövründə qələmə aldığı digər əsərləri kimi onu da heç vaxt çap etdirmir.

Misir ədəbiyyatında tənqidi realizmin baniləri olan Tofiq əl-Həkim, Abbas Mahmud əl-Aqqad, Yəhya Haqqı və Mahmud Teymur kimi məşhur yazıçıların da əsərləri Nəcib Məhfuz üçün ilham mənbəyi rolunu oynayıb.

Gənc Məhfuz Misirdə darvinizm və sosialist ideyalarının ilk təbliğatçılarından olan Salama Musanın da güclü təsiri keçib. Məhfuzun öz dediyinə görə o, Musadan “elmin və sosializmin həqiqətlərinə inam, həmçinin obyektivlik” öyrənmişdi.

Məhfuzun uşaqlıq və gənclik illəri Misir həyatında baş verən ən vacib hadisələrlə – I Dünya müharibəsi və “Misir misirlilər üçündür” şüarı ilə başlayan, müstəmləkə əleyhinə 1919-1921-ci illər inqilabı ilə eyni vaxta təsadüf edir. İngiltərə öz protektoratlığının ləğvinə məcbur qalmışdı. 1922-ci ildə Misirdə müstəqil krallıq elan edildi. Lakin “müstəqillik” kəlməsi o vaxt yalnız kağız üzərində keçərli idi: Britaniya işğalçı qüvvələri hələ də Misir ərazisində qalır, ölkənin xarici siyasətinə faktiki olaraq ingilis səfir rəhbərlik edirdi. Milli burjuaziya partiyası sayılan “Vəfd”in başçılıq

---

etdiyi vətənpərvər qüvvələr ölkənin həqiqi müstəqilliyi uğrunda mübarizələrini davam etdirirdilər.

Əksər həmyaşidləri kimi, gənc Məhfuz da yadellilər əleyhinə nümayişlərdə fəal iştirak edir, “Vəfd” partiyasını və ona rəhbərlik edən Səad Zağlulu dəstəkləyirdi. İllər sonra qeyd olunan hadisələri o, “Beynəl-Qasreyn” romanında əks etdirdi.

On səkkiz yaşında Məhfuz Qahirə Universitetinin Fəlsəfə fakültəsinə qəbul olur. 1934-cü ildə oranı fərqlənmə ilə bitirib, estetika sahəsində dissertasiya yazmağa başlayır. Lakin bir müddətdən sonra fəlsəfəni bir kənara atır, yazıçılıq sənətini seçir.

30-cu illərdə “ər-Rıvayə” başda olmaqla, bir sıra Qahirə jurnallarında Məhfuzun ilk hekayələri nəşr olunur. Daha çox sosial mövzulara müraciət edən gənc yazıçının Yəhya Haqqı və Mahmud Teymurdan bəhrələndiyi o dəqiqə hiss olunurdu. Lakin həmvətənlərindən fərqli olaraq, o, Qahirə yoxsullarının həyatına biganə qala bilmir və onu bütün çılpalıqlığı ilə əks etdirir: “Aclıq” və bu qəbildən olan başqa hekayələrində varlı kapitalistlərin bayram əhvali-ruhiyyəsində keçən tox günləri ilə məhrumiyyət və izzətlərlə dolu kasıb fəhlə həyatı arasındakı biabırçı ziddiyyəti ürək ağrısı ilə oxucuya çatdırır. 1938-ci ildə ilk hekayələr toplusu – “Dəliliyin pıçılması” çapdan çıxır.

Həmin illər misirli ziyalılar arasında qədim Misir tarixi ilə maraqlanmağa üstünlük verənlərin sayı çoxluq təşkil edirdi. Şanlı keçmişi təsvir etməklə, yazıçılar xalqın milli qürur hissini oyatmağa çalışır, ölkənin yarımüstəmləkə vəziyyətindən qurtulmasına çağırır.

rırdılar. Nəcib Məhfuz da həmin ziyalılar arasında idi: 1939-cu ildə Salama Musanın baş redaktoru olduğu “əl-Məcəllə əl-Cədidə” jurnalında firon Xufunun (Xeops) dövründən bəhs edən “Taleyin istehzası”, yaxud “Xeopsun müdrikliyi” tarixi romanı çap olundu. Bu, yazıçının roman janrında ilk təcrübəsi idi.

40-cı illərin əvvəllərində qədim Misir həyatından bəhs edən daha iki roman da (“Radobis” və “Fivin mübarizəsi”) işıq üzü gördü. Uzaq keçmişdə baş verənləri qələmə alan yazıçı hadisələrə müasir ruh verirdi. Tənqidçilərə görə, əxlaqsız firon Merenranın gözəl rəqqasə Radobisə məhəbbətini bütün çılpaqlığı ilə əks etdirən yazıçı ölkə idarəçiliyində səriştəsizliyi ilə seçilən sonuncu Misir kralı Faruğun hərəkətlərinə eyham vururdu. Misirlilərin qədim istilaçılar olan heksoslara qarşı mübarizəsindən bəhs edən “Fivin mübarizəsi”ndə isə, Məhfuz xalqı yeni əsarətçilərə – ingilislərə qarşı mübarizəyə qalxmağa səsləyirdi.

Lakin “tarixə söykənən tənqid” yazıçını artıq qane etmirdi. İkinci dünya müharibəsi illərində o, əsərlərində sətiraltı mənalardan uzaq duraraq, hadisələrə birbaşa münasibət bildirirdi.

Məhfuz bu illər Misir paytaxtının köhnə məhəllələrində yaşayan sənətkar, tacir, xırda məmur, tələbə, dilənçi və əxlaqsızların həyatından bəhs edən “Qahirə silsiləsi” romanlarını yazır. Bu romanlardan birincisi – “Yeni Qahirə” 1945-ci ildə çapdan çıxır. Sonrakı illər “Xan əl-Xəlili”¹, “əl-Middaq dalanı”, “Başlanğıc və son”

¹Yerli sənətkarlar tərəfindən hazırlanan qızıl və digər zinət eşyalarının satıldığı qədim Qahirə bazarı (*tərc.*).

---

romanları nəşr olunur. Adıçəkılən romanlarda hadisələr II Dünya müharibəsi dövrünə və ya ondan əvvəlki illərə təsadüf edir.

“Əl-Middaq dalanı” romanında yazıçı müharibənin insanların həyatını necə iflic etdiyini, onsuz da ağır şəraiti olan kasıblara əlavə çətinliklər gətirdiyini, onların var-yoxdan çıxmasını və əksinə, acgöz alverçilərin, müharibənin daha çox uzanmasını istəyən möhtəkirlərin zənginləşməsini göstərir.

“Başlanğıc və son” romanında başsız qalmış xırda məmur ailəsinin acı taleyindən bəhs edilir. Bu romanda toxunulan sosial mövzuların əhatə dairəsi “Əl-Middaq dalanı” romanı ilə müqayisədə daha genişdir: ailə faciəsi Misir krallığının ictimai-siyasi həyatı fonunda baş verir. “Başlanğıc və son”, müəllifin sosial bərabərsizliyə və bürokratik sistemə, nifrət dolu etirazıdır.

Qahirə silsiləsindən olan romanlar təkcə Misirdə deyil, digər ərəb ölkələrində də oxucu və tənqidçilər tərəfindən müsbət qarşılandı. Lakin yazıçıya əsl şöhrəti gətirən 50-ci illərin ikinci yarısında nəşr olunmuş irihəcmli trilogiya¹ oldu. İki dünya müharibəsi arasındakı dövrdə xırda və orta Misir burjuaziyasının həyatından bəhs edən və ərəb ədəbiyyatında bənzərsiz bir yaradıcılıq nümunəsi olan bu trilogiya Məhfuz yaradıcılığının ən böyük zirvəsi sayılır.

Trilogiyanın mərkəzində A.N.Ostrovski pyeslərinin qəhrəmanlarını xatırladan varlı Qahirə taciri Abdul-Cavadın üç nəslinin təqribən 30 illik (1917-1944) taleyi, insan xarakterlərinin necə dəyişdiyi, inkişaf etdiyi

---

¹ “Beynəl-Qasreyn”, “Qasruş-Şauq” və “əs-Sukkəriyyə” – Bu romanların adı Köhnə Misirdə əl-Cəmaliyyə rayonunda küçə və dalan adlarından götürülmüşdür. (tərc.)

durur. Həmin müddət ərzində ölkə iki dünya müharibəsi və ingilislər əleyhinə 1919-cu il inqilabını yaşamışdı.

Fransız şərqşünas Qaston Viet yazırdı: “Beynəlxalq Qasreyn” əsərinin işıq üzü görməsi ilə Misir romanı Avropa romanı ilə bir cərgədə durdu”. Bu əsəri Tomas Mannın “Buddenbroklar”ı və Con Qolsuorsinin “Forsaytlar haqqında saqa”sı ilə müqayisə edirdilər.

Trilogiyanı başa çatdırdıqdan sonra Nəcib Məhfuz 5 il ərzində (1952-1957) heç nə yazmadı, o, hətta ədəbiyyatı tərk etmək haqqında da düşünürdü. Yazıçı öz xatirələrində yaradıcılığında yaranmış bu boşluğu 1952-ci il inqilabından sonra köhnə cəmiyyəti tənqid etməyə ehtiyac duymadığı ilə izah edirdi. Lakin bir çox yerli və əcnəbi tənqidçilər Məhfuzun uzun bir müddət susmasını tamamilə başqa faktla əlaqələndirirdilər. Məsələn onda idi ki, 1919-1921-ci illər inqilabının burjua-demokratik prinsipləri ilə tərbiyə olunan əksər Misir ziyalıları, ortayaşlı və qocaman yazıçılar 1952-ci ilin iyul hadisələrinin gözlənilməz dalğası ilə üz-üzə qalmışdılar. Köhnə cəmiyyəti amansızcasına tənqid atəşinə tutan və dolayısı ilə onun süqutuna səbəb olan bu ziyalılar yeni inqilabın məğz və xarakterini, Misir həyatında oynadığı həlledici rolu o saat anlaya bilməyib kənardan sakit seyrçi kimi qalmağa üstünlük verdilər.

Məhfuz ədəbiyyata 1959-cu ilin sonunda qayıtdı, həmin il “əl-Əhram” qəzetinin ayrı-ayrı saylarında “Məhəlləmizin uşaqları” adlı irihəcmli romanı çap olundu. Bu roman müəllifin digər əsərlərindən

---

yaradıcılığındakı yeni ideya axtarışları ilə fərqlənir. Yazıçı özü yeni baxışlarını “sufi sosialist” baxışlar adlandırır. “Məhəlləmizin uşaqları” alleqorik əsərdir. Hadisələr müasir dövrdə şərti bir yerdə cərəyan etsə də, “məhəllə” əslində bütün dünyanı, “uşaqlar” isə bütün bəşəriyyəti təmsil edirdi. Romanın süjetini səmavi dinlərin müqəddəs kitablarının təfsiri təşkil edir, qəhrəmanların təsviri zamanı isə Musa, İsa və Məhəmməd peyğəmbər nəzərində canlanır.

Əsərə qarşı reaksiya birmənalı olmadı – yazıçının realist istedadına heyran olanlar sosializm və elm əşiqi Məhfuzun dini mövzuya müraciət etməsini təəccüblə qarşıladılar. Digər tərəfdən, islam dəyərlərini qoruyub saxlamağı özünün ən ümdə vəzifəsi sayan “əl-Əzhər” universitetinə yaxın dairələr Məhfuzu küfr və allahsızlıqda ittiham edib, məhkəməyə verilməsini tələb etdilər.

Alleqoriya və simvollara meyillilik Məhfuzun sonrakı əsərlərində, xüsusilə də 60-cı illərin əvvəllərində qələmə aldığı (“Allahın dünyası” və “Pis adlı ev” kimi) hekayə məcmuələrində hiss olunur.

1961-1967-ci illər arasında Nəcib Məhfuzun 6 romanı – “Oğru və itlər”, “Yol”, “Nil üzərində laqqırtı”, “Dilənçi”, “Miramar” və “Bildirçin və payız” nəşr olunur. O, bu əsərlərdə yenidən “müasir Misir” mövzusunə müraciət edərək, aktual xarakter daşıyan ictimai-siyasi və sosial problemlərə, həmçinin Misir cəmiyyətinin inqilabdan sonra üzləşdiyi çətinliklərə diqqət yetirir. Trilogiyadan fərqli olaraq, irrasionalizm və mistika elementlərini özündə ehtiva edən dərin psixologizm

bu əsərlər üçün xarakterikdir. Bu romanlar, həmçinin forma baxımından da fərqlənir, sürətli inkişafa və dinamik süjetə malik olmaqla yanaşı, lakonikliyi ilə də seçilir.

Yazıçı 1988-ci ildə “Bütün bəşəriyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən ərəb hekayələrinin zəngin çalarlarına və realizmə görə” Nobel mükafatına layiq görülüb.

O vaxtlar səksən yaşlı Məhfuz xəstə olmasına baxmayaraq, qələmi yerə qoymur, özü üçün müəyyən etdiyi qrafikdən bir dəqiqə belə kənara çıxmır: səhər saat 7.45-də iş kabinetində olur və nə baş verməsindən asılı olmayaraq, günorta 1-ə kimi ordan çıxmır. Yazı stolunda ideal səliqə-səhman hökm sürür, o hər şeyin öz yerində olmasını çox xoşlayır. Qəhvə, səhər yeməyi, nahar – həmişə eyni vaxtda olur. Gündə dörd dənədən artıq siqaret çəkmir, hər gün eyni kafeyə gedir...

Ümumilikdə, Nəcib Məhfuz 30-dan çox roman və povest, 100-dən çox hekayə müəllifidir. Sonuncu əsəri olan və ölümdən sonrakı həyatdan bəhs edən “Yeddinci səma” adlı hekayələr toplusu 2005-ci ildə dərc edilib.

30 avqust 2006-cı ildə Nəcib Məhfuz vəfat etdikdə ədəbiyyat üzrə sağ olan ən yaşlı Nobel mükafatı laureatı idi. O, bu günə kimi də ən yüksək mükafata layiq görülmüş yeganə ərəb yazıçısı olaraq qalır.

• • •

Ümumiyyətlə, bədii ədəbiyyatda inqilab mövzusu yazıçıların nadir hallarda müraciət etdiyi mövzular sırasındadır. Bir tərəfdən, baş verən tarixi hadisələrin, bədii əsər şəklinə salınmasının çətinliyi, digər tərəfdən

---

müəllifin özünün faktlara verəcəyi qiymətin məsuliyyəti bir çoxlarını bu mövzuya müraciət etməkdən daim çəkindirir. Lakin Nəcib Məhfuz tarixi hadisələrə qərəzsiz yanaşma mövqeyi ilə seçilən azsaylı yazıçılardandır.

Bir çox ərəb tənqidçiləri onu müasir Misir tarixini bədii şəkildə qələmə alan salnaməçi kimi xarakterizə edir. Misir xalqı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən 1952-ci il inqilabından bəhs edən “Bildirçin və payız” (1962) romanı da bu qəbildən olan əsərlər sırasına daxildir; bir vaxtlar milli-azadlıq hərəkatının fəal iştirakçılarından və “Vəfd” partiyasının liderlərindən olan İsa yüksək mənsəbə çatsa da, siyasi böhran onu və partiyasını uçuruma doğru yuvarlayır. Cəmiyyətdə əvvəlki mövqeyini qorumaq üçün yeganə yolu sərfəli evlilikdə görünən qəhrəmanın bu niyyəti də alt-üst olur. Beləliklə, uzunmüddətli uçuşdan sonra əldən düşən bildirçintək İsa da öz acizliyini qəbul edir, iradəsi zəifləyir, hamıdan uzaqlaşır yad bir şəhərə üz tutur.

“Əlbəttə, yalnızlıq insan üçün bir təcrübədir, digər tərəfdən də ağır bir sınaqdır, lakin o, çox vaxt, özündə narahatlıq, həyəcan, kədər, yuxusuz günlər ehtiva edən xoşagəlməz görüşlərdən uzaq durmaq, istəmədiyiniz kəslərlə üz-üzə gəlməmək üçün bir zərurətə çevrilir. Həmçinin bu yalnızlıq sənə keçmiş arzularının, ümidlərinin üstündən xətt çəkməyə yardım edir. Özünü yalnızlıqla sınağa çək! Qoy bu yalnızlıqda sənə həmdəm stolun üstündəki radio, hərdən açıb vərəqlədiyiniz kitab və yuxuların olsun! – deyərək özünə təskinlik verməyə çalışsın İsa sonda baş verən inqilabi dəyişikliklərin qanunauyğunluğunu dərk və qəbul

edir, gizləndiyi sığınacağından çıxıb, yeni cəmiyyətdə öz yerini müəyyən etməyə çalışır.

Romanın sonunda əlində qırmızı qızılgül olan gəncə qarşılaşma rəmzi səciyyə daşır, bununla yazıçı, oxucuları ölkədəki mütərəqqi qüvvələrin həmişə varlığına inandırmağa çalışır. Müəllif, həmçinin köhnə şöhrət abidəsinin kölgəsinə sığınmaqdan, çətinliklərə sinə gərməyi məsləhət görür.

Tərcüməçidən

Bildirçin və payız

(roman)

1

Qatar stansiyada dayandı. İsa pəncərədən boylanıb tanış adam görmək ümidi ilə peronda səs-küylü izdihama narahatlıqla göz gəzdirməyə başladı. Amma əbəs yerə... Görünür, onu qarşılamağa heç kim gəlməmişdi. Hanı bu katib?! Hanı bunların işçiləri?! Heç olmasa, kuryer göndərərdilər! Yenə nə qədər baxdısa da, tanış bir kimsə gözünə dəymədi. Görəsən, nə olub? Ola bilərmiki, Süveyş ərazisində baş verən son xoşagəlməz hadisələr Qahirə sakinlərinə də sirayət etsin, onları pərən-pərən salsın?! Əlində kiçik yol çantası vaqondan düşüb yorğunluqdan üzülmüş və əsəbi halda şəhərə doğru addımladı. Bütün bunlar azmış kimi, hələ həyəcanlanmağa da başlamışdı. Yol boyu gedə-gedə qeyri-ixtiyari olaraq çönüb, yanından keçən insanlara baxırdı. Onların simasında adamı vahiməyə salan qorxu və bir qədər də məyusluq sezilirdi. Ürəyinə dammışdı ki, nə isə pis bir şey baş verib. Bəlkə bu, doğrudan da, dünənki gün kanal yaxınlığında gedən qanlı döyüşlərlə əlaqədar idi? Ya başqa bir bədbəxt hadisə üz vermişdi? Bəlkə, adamlara yaxınlaşıb onların niyə bu halda olduqlarını soruşsun?! Ümumiyyətlə, ən maraqlısı odur ki, niyə onu qarşılamağa heç kim gəlməyib? Onların idarəsindən bir nəfər də olsun vəğzalda yox idi. Dəhşətdir, vallah! Gör hansı dövrə gəlib çatmışıq!

Dünənki hadisələr heç cürə beynindən çıxmırdı; canlı şahidi olduğu qanlı toqquşmalar, döyüş səhnələri, polis qüvvələri ilə nümayişçilərin qarşıdurması və əliyalın insanların göstərdiyi qəhrəmanlıq gözləri önünə gəldi. Bir gənc fədainin qəzəbli səsi hələ də qulaqlarında səslənirdi:

– Hanı sizin hökumət!... İndi bu, nə deməkdir?.. Məgər “ayağa qalxıb mübarizə aparın!” – deyən siz deyildiniz? Sözü deyib, sonra da qaçıb hansısa deşiyə girirsiniz.

Karxıb qalmış İsa birtəhər özünü toparlayıb bu gəncə cavab verə bildi:

– Sözlərində həqiqət var... Elə buna görə də, burda, sizin yanınızdayam.

– Bizə silah lazımdır, – gənc bayaqından da bərk qışqırdı. – Niyə bizə silah vermirsiniz?

– Hələ ki, buna imkanımız yoxdur. Hökumət çətin anlar yaşayır.

– Bəs bizim halımız necə olsun? Bəyəm bizim imkanımız var? Evləri dağılıb viran qalmış, yurd-yuvalarından didərgin düşmüş insanlar neyləsin?

– Məlumatım var, – İsa cavab verdi. – Böyüklərimiz də bundan xəbərdardır. Bir azca səbr eləmək lazımdır. Əlimizdən gələni artıqlaması ilə edəcəyik.

– Onda yolunuz açıq olsun!

Gənc fədai bu sözlərlə sanki onu ələ salırdı. Hər şeyi başa düşdük də, Qahirədə nə baş vermiş olduğunu öyrənə bilmədik.

Vağzalda bir dənə də olsun, taksiyə rast gəlmədi. Yaxınlıqdakı meydanda adamlar qarışqa kimi qayna-

şır, sifətləri qəzəbdən od tutub yanırdı. Hər tərəfdə ingilislərə qarşı söyüş və lənətlər yağdırılırdı.

Hava soyuq idi. Günəş buludların arxasında gizlənmişdi. Lakin yağış yağıb-yağmayacağı bəlli deyildi. Şəhərin özündə həyat izləri görünmürdü. Dükənlər matəm günlərində olduğu kimi, bağlı idi. Maşınların tüstü-dumanından üfüq görünmürdü.

“Yox, yüz faiz şəhərdə nə isə olub?” – gedə-gedə İsa təlaş içində fikirləşdi və onunla üz-üzə gələn bir nəfəri saxlayıb xəbər aldı:

– Nə olub? Şəhərdə nə yenilik? Nə isə baş verməyib?

– Heç nə. Qiyamət qopub, – çaşqınlıq içərisində olan adam cavab verdi.

– Demək istəyirsən ki, etirazlar artıq başlayıb? – İsa adamın yaxasını asanlıqla buraxmaq istəmirdi.

– Yox e-e, – adam qaça-qaça qışqırdı, – Evlərə, mağazalara od vurublar, hər yanı xarabalığa çeviriblər.

İsa səkinin kənarı ilə sakit-sakit, ehtiyatla və arabir ətrafına göz qoyaraq irəliləyir, təəccüb içində öz-özünə sual verirdi: “Hanı bunun polisi? Hanı ordusu?”.

Tini burulub İbrahim küçəsinə çıxdıqda qarşılaşdığı mənzərə günün həqiqətlərini bütün eybəcərliylə özündə ehtiva edirdi. Hirsindən cilov gəmirən narazı kütlə meydanın tam sahibi idi. Körpü boyu sanki gözlənilmədən püskürmüş vulkanın içərisi zir-zibillə dolu yanar lavası axıb gedirdi. Dağılmaqda olan tikililərin gurultusu insanların çaqqal ulartısına bənzər qışqırığını batırırdı. Küçə boyu asfaltın üzü ilə neft axırdı. Boz səma fonunda göyə qalxan alov dilləri

ətrafa şölə saçırdı. Demək olar, bütün mağazaların qapıları sındırılmış, içində olan malların oğurlananı oğurlanmış, qalanı isə yerə səpələnmişdi. Toplu halında yüyürən insanlar sahilə çatmaq üçün bir-biri ilə qovğada olan dalğalara bənzəyirdi. Ən pisi isə bu dəlixanaya mane olası bir nəfər yox idi.

“Bu da qəzəbli Qahirə. İnkilab edən Qahirə. Lakin bütün qəzəbini həqiqi düşmənləri üstünə tökməkdən, hayıfını onlardan çıxarmaqdansa, küçələrdə öz əhəlisinə qarşı zorakılıq tətbiq edir, özünəməxsus olan tikililəri viran qoyur. Buna ancaq bir ad vermək olar: intihar. Görən, axırımız necə olacaq?” – deyə İsa qorxu və dəhşət içində düşünürdü, böyük bir fəlakətin yaxınlaşdığını xəbər verən həyəcan təbili qəlbinin dərinliklərində çalınmağa başlayırdı; içində getdikcə baş qaldıran bədbin bir hiss bu gün baş verənlərin hələ başlanğıc olduğunu, əsl faciənin isə hələ sabahın örtüyü altında gizləndiyini deyirdi.

Ola bilsin, onun üçün qiymətli olan hər bir şey indi təhlükə altındadır (təhlükənin mənbəyi təkcə ingilislər deyildi): Qahirənin sabit həyat tərzini, kanal ətrafında aparılan mübarizəni, hökumətin taleyi, müvafiq olaraq da, onun bir parçası kimi, öz taleyi. Sanki Nuhun tufanı qopan kimi hökumət də, partiya da, sonda onun özü də suya qər q olacaq. Nə qədər çalışırdısa da, beyninə girmiş qorxu hissini özündən uzaqlaşdırı bilmirdi. Əksinə, bu hiss getdikcə qəlbinin dərin qatlarına nüfuz edərək az qala iradəsini sındırırdı. Əslinə qalanda, alışdığı bu mənzərə – dağılmış, yanub kül olmuş tikililər, xarabalığa çevrilmiş şəhər və

azğınlaşmış insan dalğaları – ona elə də yad deyildi, yəni qorxu hissini unutmura bilərdi. Lakin görünür, qorxu onun içində daha dərin kök salmışdı.

Ümumiyyətlə, ürəyinə nə damırdısa onda heç vaxt yanılmırdı. Bilirdi ki, bunlar nə vaxtsa baş verəcək, çünki əvvəllər də buna bənzər hisslər yaşamışdı. Bu hisslər bir növ müjdəçi rolunu oynayırdı. Hətta siyasi böhranın yaranacağına da, partiyasının hakimiyyətdən uzaqlaşması ilə nəticələnən çoxsaylı istefalardan öncə baş verəcək hadisələri də qabaqcadan duymuşdu. Tarixdə bu günə kimi görünməmiş iflasın astanasında olduqlarına içində bir əminlik vardı.

Təşviş içində şəhərin mərkəzinə yaxınlaşmaqda idi. Gözlənilmədən cəsarət tapıb qərara gəldi ki, hər şeyi yerli-yataqlı öyrənsin. Axı o, cavabdeh şəxslərdən biridir. Düzdür, indi elə də yüksək vəzifə tutmur, amma baş verənlərdə onun da çiyinlərinə düşən məsuliyyət var. Buna görə də, həqiqəti – o, nə qədər acı olsa da, hər şirin yalandan və məlumatsızlıqdan yaxşıdır – öz gözləri ilə görməlidir..

Şəhəri arası kəsilməyən uğultu səsi bürümüşdü. Sanki yer-göy lərzəyə gəlirdi. Hər yan od-alov içində idi. Evlərin necə alışıb yandığını kənardan aydın görmək olurdu; alov əvvəlcə pəncərə çərçivələrində rəqs edir, sonra mənzilin içərilərinə doğru keçərək tavanı və divarları qara rəngə boyayırdı. Külək də tüstünü bayıra vuraraq evin yan-yörəsinə qara pərdə çəkirdi. Küçələrə yayılan yanmış ağac, çürümüş dəri və neft iyi nəfəs almağı çətinləşdirirdi. Yaxınlıqda anlaşılmaz, boğuc səsələr eşidilirdi. Cavan-cavan uşaq-

lar heç bir məntiqə sığmayan etinasızlıqla qarşılarına çıxan nə varsa, hamısını sındırır, dağıdıb-tökürdülər. Evlərin sütun və divarlarının uçması ildırım çaxmasına bənzəyirdi.

“Xalq uzun müddət idi, qəzəbini boğa bilirdi. Ümitsizlik içində vurnuxan insanların sıxıntısı dözülməz həddə çatmış, səbr kasası artıq dolub daşmışdı, – İsa düşünürdü. – Amma yenə də, bu, əsas vermir ki, hərə əlinə bir dəmir parçası alıb düşsün şəhərin canına. Bu, nə bədbəxtlikdir xalqa üz verib?! Başa düşürəm, dağıtmağa, yandıрмаğa qalsa, hər şey eləmək olar. Amma Qahirə buna layiq deyil. Onun heç bir günahı yoxdur. Bu insanlar nə etdiklərini özləri də tam dərk edə bilmirlər. Böyük ingilis diviziyası gəlsəydi, bu boyda həngamənin heç onda birini edə bilməzdi.

Süveyş müharibəsi artıq başa çatmışdır. Müharibəni uduzduğumuza adım kimi əminəm. Çünki hökumətin ordusu yoxdur. Şəhərdə baş verən özbaşınalığın qarşısını alacaq, qəsdən yanğın törədənləri cəzalandıracaq kimsə də yoxdur. Doğrudanmı, əzəmətli şəhər son nəticədə alovlar içində yanıb kül olacaq, onun üç milyon əhalisi isə evsiz-eşiksiz, səfalət içində qalacaq? Doğrudanmı, xarabalıqlar üstündə qarğa-quzğun uçuşacaq, epidemiyalar yayılacaq, anarxiya baş alıb gedəcək və ingilis qoşunları təkrarən Qahirəyə soxulub şəhərdə qayda-qanunu “bərpa edəcək”? Doğrudanmı, üz verən fəlakətlər fonunda insanlar müstəqilliyə can atma, vətənpərvərlik kimi hissləri yadırğamış, xoşbəxt gələcəyə olan ümidlərini tamamilə itirmişlər?”

Keçirdiyi narahat hisslər içini qurd kimi yeyir, qəlbində sönməkdə olan son ümid qığılımlarının üstünə sanki su tökürdü.

Küçəni dönəndə hündür binanın qarşısında bir dəstə adamın yığışdığını gördü. Onlar bir ağızdan qışqırırdılar:

– Yandır!.. Dağıt!.. Vətən sağ olsun!..

İsa ayaq saxlayıb onlara bir neçə dəqiqə tamaşa etdi. Hirsindən dodaqlarını gəmirib vaysındı. Elə istəyirdi ki, yaxınlaşıb onlara mane olsun, qəflətən böyük bir insan axını onu öz ağuşuna alıb apardı. O, böyük həvəslə bu adamları öz əlləri ilə boğardı. Onlar xarici görkəmlərindən buraların adamlarına bənzəmirdilər. Yox, onlar heç bir partiyanın üzvü ola bilməzdilər. Hamısının da sir-sifətindən satqınlıq yağırdı. Bir anlıq ona elə gəldi ki, bu insanlardan gələn üfunət qoxusu, hətta küçəni bürüyən his iyini belə üstələyir.

Dərindən köks ötürərək öz-özünə təkrarladı: “Yandır!.. Dağıt!.. Vətən sağ olsun!..” Gicbəsərlər! Belə çıxır ki, Süveyşdə əbəs yerə qan tökülüb? Misir əsgər və zabitləri hədəf yerə şəhid olublar? Belə getsə, axırda gözəl və dəyərlə nə varsa, hamısı yox olub gedəcək, yaxşı insanların hamısı isə qınaq obyektinə çevriləcək.

“Yox, – o birdən qərara gəldi. – Buna yol vermək olmaz. Mütləq nazirliyə gedib rəhbərliklə görüşməli, şəhərdəki vəziyyəti, baş verənləri məsul şəxslərə izah etmək lazımdır.

Lakin günün bu saatında şəhərdə maşın tapmaq elə də asan deyildi. Olanlar da sınıq-salxaq gündəydi.

Süveyş ətrafında gedən döyüşlərin iştirakçısı olan və silah çatışmazlığından əsəbləşən gənc vətənpərvər bu məşum mənzərə ilə qarşılaşsa, görən, nə reaksiya verər, ölkəni dağıtmağa səsləyən şüarları eşitsə, bu mənhus niyyətin sahiblərinə nə cavab verərdi?

Yanğınlar, dağılmış ev və dükanlar, şəhəri bürümüş tüstü, günün şüarları – bunların hamısı ağlasığmaz olmaqla yanaşı, iyrənc təsir bağışlayırdı. Lakin bundan da iyrənci və dəhşətli Qahirə küçələrinin qaranlıq dalanlarında gizlənmiş xəyanət hissi idi.¹ Deyəsən, hamı ağılı itirmişdi. İsa izdihamın ortasında vurnuxa-vurnuxa qalmışdı. Tez-tez müvazinətini itirməyində geydiyi uzun qurğuşun rəngli plaş və ayaqlarını zədələyən ağır çamadan da az rol oynamırdı. Nəhayət, o, birtəhər azğınlaşmış kütlənin içindən sivişib çıxıb bildi. Bir qədər dayanıb nəfəsini dərdikdən sonra çamadanın qulpundan yapışib var gücü ilə onu dartmağa başladı. Kanal ətrafında cərəyan edən hadisələri və fədailərin tələblərini ehtiva edən, birbaşa onun tərəfindən hazırlanan və nazirə təqdim edilməsi nəzərdə tutulan məruzənin bir bəndi belə indi yadına düşmürdü. Gələcək ona alov şölələri saçan şəhəri başdan-ayağa bürüyən qara tüstü kimi qaranlıq görünürdü.

¹Romanda təsvir olunan hadisələr 1952-ci ilin 26 yanvar tarixində baş vermişdi. Süveyş kanalında ingilis provokatorları tərəfindən misirli vətənpərvərlərə divan tutulmasına qarşı baş qaldırmış qeyri-mütəşəkkil kütləvi etiraz aksiyaları zamanı qətl və yanğınlar törədilmişdi (*tərc.*).

Sakit bir döngəni burularkən köhnə senatorlardan birinin müqavilənin ləğv edilməsi¹ ilə bağlı klubda dediyi sözləri xatırladı:

– Hər şey Allahın iradəsi altındadır. Amma deyəsən, axırımız çatıb.

Həmin vaxt onunla yanaşı oturmuş İsa əsəbləşib özündən çıxaraq qışqırmışdı:

– Bəri baxın, senatorlar! Sizi öz mənafeyinizdən savayı nə isə maraqlandırır?

İsaya tərəf çevrilən qoca özünə əmin şəkildə sözlərini təkrarladı:

– Bəli, bu, sonudur. Allah neylədiyini yaxşı bilir. Guya siz nə gözləyirdiniz ki?

Qocanın sözlərində istehza da duyulurdu.

– Axı bu, bizim bütün şanlı tariximiz boyu ən dəhşətli hadisədir! – İsa həyəcandan titrəyən səslə qışqırdı.

– Doğrudur, – senator bığına sığal çəkib təəssüf hissi ilə razılaşdı. – Necə də xoşbəxt günlərdir! Amma bu, sonudur.

Ümumi şadyanalıq günlərində senatorun bu fikirləri çox qərəzli səslənirdi. Lakin aradan elə də çox vaxt keçməmişdi. Budur, Qahirə yenə od-alov içində idi. Sayı bəlli olmayan satqınlara isə hər küçədə, hər dalanda, hər tində rast gəlmək olurdu. Əllər gözləri bağladığı müddətdə qısadır. Gözlər həqiqəti görməsin

¹1936-cı ildə Böyük Britaniya ilə Misir arasında bağlanmış son dərəcə ağır şərtlə müqavilə nəzərdə tutulur. Müqavilə Böyük Britaniyaya Süveyş kanalı ərazisində qoşun hissələri saxlamaq hüququ verirdi. 1951-ci il oktyabr ayının 15-də Misir parlamentinin deputatlar palatası bu müqavilənin birtərəfli qaydada ləğvi haqqında qanun layihəsi qəbul etdi (*tərc.*).

deyə, əllər sanki sahibini kədər dənizinə qərq edib onu boğmağa çalışır. Amma eybi yox, xalqın gözü tərəzidir. O, düzü əyridən seçməyə başlayanda onu bu hala salanları özü qəzəb dənizində boğacaq.

Dağıntılar altında qalmış şəhər nədənsə yaralı vəhşi heyvanı xatırladırdı. Bu mənzərənin yaratdığı təəssürat onda ruh düşkünlüyünü, əzginlik hissini daha da artırdı; qərara gəldi ki, necə olursa olsun, burdan uzaqlaşıb evə yollansın. Yaşadığı yerə gəlib çatanda ona elə gəldi ki, doğma əd-Duqqini görmədiyi uzun zaman olmuşdu.

2

Gecə düşəndə Şükrü paşaya baş çəkməyə getdi. Evindən qəsrə qədər ayaqla on beş dəqiqəlik yol idi. Paşa onu öz kabinetində qəbul etdi. Kreslolardan birində yer təklif edərək özü də onun yanındakına əyləşdi. Onsuz da arıq və bəstəboy olan paşa geniş kresloda itib-batırdı. Onun balaca, yumru və hər zamankı güləruz sifətinə bu gün elə bil zülmət çökmüşdü. Həm də yaşlı insanlara məxsus bir ağayanaqlıq da var idi bu simada. Həmişə dəblə geyinməyə adət etmiş paşanın əynində bu gün də boz rəngli yaraşlıq ingilis kostyumu var idi. Bir dənə də tük olmayan başına açıq-qırmızı rəngli fəs qoymuşdu.

Salamlama prosesi qısa çəkdi – vəziyyətin gərgin olması öz sözünü deyirdi. İsa özünü bir qədər narahat hiss eləyirdi. Belə ki, paşanın çoxdankı istəyini bilə-bilə bir ay bundan əvvəl onun boş qalmış nazir postuna namizədliyinin irəli sürülməsinə tərəddüd

etmişdi. Vaxtında qətiyyətsizlik göstərməsindən, indi çox təəssüflənirdi.

Əslində, indi yan-yana oturan bu iki şəxsin hər biri çoxsaylı problemlərlə üz-üzə qalmış, dəfələrlə məğlub olmuş, itkilər vermişdi. Amma bu, yenə də onun bir ay bundan öncəki zəifliyinə əsas vermirdi. Görəsən, uzun müddət nazirlik eşqi ilə alışıb-yanan bu qoca indi nə fikirləşirdi? Son vaxtlar işlədiyi qurumda belə aktiv fəaliyyətdən xeyli uzaq düşmüş paşa senatın maliyyə komitəsindəki vəzifəsindən savayı, Misir cəmiyyətində elə də gözəçarpan bir mövqe sahibi deyildi. İsa özünə heyifsiləndiyi kimi bu qocaya da heyifsilənirdi. Həm də bu insanın baş verənlər barədə nə düşündükləri onun üçün maraqlı idi.

İsa səbirlə paşanın gözlərinə baxır, onun nə vaxt söhbətə başlayacağını gözləyirdi. Həmsöhbəti isə bütün cüssəsi ilə kresloya yayxanıb yaranmış sükutu pozmurdu. Keçirdiyi sarsıntılara və evə qapılmasına baxmayaraq, rəngi-rufu kifayət qədər özünə gələn qoca, hətta bir az cavanlaşmışdı da.

Şükrü paşa nişan üzüyünü barmağında oynadaraq, nəhayət, dilləndi:

– Biz bu günü hələ uzun müddət yadda saxlayacağıq.

– Müəyyən şeyləri görmək imkanım oldu. Yaddaşa qara hərflərlə yazılacaq bir gündür, – o, paşanı söhbətə çəkib onun fikirlərini öyrənmək və təzə məlumatlar əldə etmək istəyirdi.

İsa uzunsov, iri başını aşağı əydi. Onun buruq-buruq olan saçları dağınıq halda idi. Birdən başını

qaldırıb yerində dikəldi, qaşlarını çatdı, alın hissədə genəlib iti çənəsinə doğru getdikcə daralan üçkünc sifətini paşaya tərəf çevirərək gözlərini ona zillədi.

– Deməli, sən gələndə Qahirə artıq alovlar içərisində idi? – paşa soruşdu.

– Əsl cəhənnəm abı-havası hökm sürürdü...

– Təəssüf!.. Çox təəssüf!.. De görüm, kanaldakı vəziyyəti necə qiymətləndirirsən?

– Gənclərdə ruh yüksəkliyi böyükdür, amma silah-sursata ehtiyac var. İngilislər tərəfindən polis qüvvələrimizin kütləvi qırğını hamını özündən çıxarıb.

– Hə, həmin o qırğın-qiyaməti deyirsən...

– Bəli, – İsa qəmgin halda cavab verdi. – Biz sürətlə uçuruma doğru... – son sözlər sanki boğazında ilişib qaldı. Təşviş içində baxışları toqquşdu.

– Bəs adamlar bizim barəmizdə nə düşünürlər? – paşa soruşdu.

– İnsanlarda vətənpərvərlik əhvali-ruhiyyəsi ən yüksək həddədir. Düşmənlərimizə gəlincə, xalqın hiddətini boğmaq, bizi gözdən salmaq üçün şayiələr buraxırlar: guya kanaldakı hadisələri biz özümüz qəsdən təşkil etmişik ki, xalqın başı qarışsın, işlərimizə müdaxilə edən olmasın.

– Vicdansızlar! Deməyə həmişə nə isə tapırlar, – paşa yana-yana nırçıldadı və İsayə təklif etdi – gəl, ən yaxşısı, bir qəhvə içək.

Qabaqlarında olan balaca stolun üstünə gümüş suyuna çəkilmiş qəhvədan və içinə peçenyə yığılmış boşqab qoyulmuşdu. Paşa İsayə ərkyana iki fincan

qəhvə süzməsini dedi. Lakin fikirləri bayaqdan elədikləri söhbətdə olduğundan, qurtum-qurtum içdikləri qəhvədən heç bir ləzzət ala bilmədilər, yalnız boğazlarını yaşladılar.

Bu əsnada İsanın nəzərləri onların oturduğu yerdən sağa doğru, qəşəng, iri yazı stolunun arxasında divardan asılmış Səad Zağlulun¹ portretinə sataşdı.

– Təsəvvür edin ki, nazirlə hələ də əlaqə saxlaya bilməmişəm.

Paşa əlini bığlarına çəkərək sakitcə dedi:

– İlin-günün bu vaxtı istədiyiniz şeyə bax! Hanı bu nazir?.. Harda olduğunu heç kim bilmir. Yaxşı, bəs polis hanı?.. Onu da bilən yoxdur. Ordu hanı? Ondan da heç kimin xəbəri yoxdur. Təhlükəsizliyin təminatı sıfır səviyyəsindədir. Ona görə də, aləm dəyib birbirinə, hər şey də kəlləmayallaqdır.

– Görən, bu yanğınlar nə vaxt qurtaracaq?!

Şükrü paşa qəhvəsini içib ayaqlarını abnos ağacından hazırlanmış stola sarı uzatdı. Geydiyi qara ayaqqabı dördqollu büllur çilçırağın işıqları altında par-par parıldayırdı. İsanın nəzərləri divarın içində hörülmüş buxarıya sataşdı. Bir müddət beləcə dayanıb, adamı xumarlandıran qırmızı rəngli alov dillərinin rəqsinə tamaşa etdi. Birdən nədənsə yadına atəşpərəstlər düşdü. Sonra diqqətini var-dövlət və mötəbərlik nümunəsi hesab edilə biləcək klassik

¹Səad Zağlul (1860-1927) – Misirin tanınmış ictimai-siyasi xadimi, 1923-cü ildə təsis olunmuş və 1952-ci ildə monarxiyanın devrilməsindən sonra ləğv edilmiş "Vəfd" burjua partiyasının yaradıcısıdır. Səad Zağlul I Dünya müharibəsindən sonra ölkədə başlamış milli azadlıq hərəkatında əhəmiyyətli rol oynamışdır. 1924-cü ildə formalaşmış ilk Vəfd hökumətinə rəhbərlik etmişdir (tərc.).

mebel cəlb etdi. Lakin o, eyni zamanda, doğma insanla ayrılıqdan doğan kədər hissi də aşılırdı. İsa bu an nədənsə Mark Antoninin Yuli Sezarın cəsədi üzərində göz yaşı axıtmasını xatırladı.

– Alov öz işini görüb qurtardıqdan sonra yanğın da sönəcək, – nəhayət, Şükrü paşa laqeydliklə cavab verdi.

İsanın yumru, qonur gözləri maraqdan parılmağa başladı. Şükrü paşanın sözlü adam olduğu görünürdü.

– Bəlkə insanlar elə küyə düşüb küçələrə tökülüblər? Bəlkə heç narazılıq üçün bir əsas yoxdur? – elə hey həmsöhbətini açıq danışmağa dəvət etməyə çalışırdı.

Paşa yan-yana asılmış kostyumlara baxaraq gülümsədi:

– Söz yox, narazılıq var. Amma onun arxasında nifrət də gizlənir. Qəzəbli insanın gözü həmişə kor olur. Onun atacağı addımı qabaqcadan müəyyən eləmək də olmur. Nifrət isə başqa şeydir. O, əvvəlcədən cızılmış konkret plan üzrə istiqamətlənir.

– Biz hakimiyyətdə ola-ola belə şeylər necə baş verə bilər?

Paşa gülümsədi. Lakin gülüşü quru, qeyri-təbii çıxdı.

– Gündüzümüz qara buludlarla örtülüb, sanki həyat elə gecədən ibarətdir. At izi it izinə qarışıb. Hər şey aydınlaşana qədər gözlə görək!

Gərginlikdən kreslosunda qurcuxan İsa dərindən elə köks ötürdü ki, ağızından çıxan hava axını qarşısın-

dakı stolun məxməri örtüyünün saplarını tərptədi. O, dodaqaltı mızıldandı:

– Ola bilər, burda başqa partiyaların əli olsun?

Şükrü paşa nazik dodaqlarını büzərək ikrahla dedi:

– İnanmıram. Onların bunu edəcək qədər gücü yoxdur.

– Bəs onda bu həngamənin arxasında kim durur?

– İsa şübhə dolu nəzərlərini paşaya zillədi.

– Hər şey sən düşündüyün qədər asan deyil. Ola bilsin, birbaşa kral sarayından göstəriş verilib. Kim bilir, bəlkə də, ingilis casusları olmadan burda keçinmək mümkün olmayıb. Onlar axı fitnə-fəsad törətməyə öyrəşiblər. Şəxsən mənə görə, şəhərdəki çaxnaşma təbii şəkildə başlayıb, provokatorlar isə əlverişli fürsətdən yaxşıca istifadə etdilər.

– Kanal ətrafında mübarizənin taleyi necə olacaq?

– İsanın qəlbinin dərinliklərində baş verən təlatümlər, yaşadığı qorxu hissləri qəflətən yenidən baş qaldırdı.

Paşa ağarmış bığlarını adəti üzrə əli ilə sığallamağa başladı, başını arxaya ataraq gözlərini bir müddət çilçırağın dörd bir küncünü işıqlandırdığı tavana zillədi, sonra üzünü yenidən qarşısındakı cavan oğlana tərəf çevirdi; üzlərində dərin kədər, susub beləcə xeyli bir-birilərinə baxdılar. İsa ona əzab verən həyəcanı qovmaq və özünə ürək-dirək vermək üçün dilləndi:

– Mübarizə əzmimizi sındırmağa çalışanların vay halına! Onlara həyatlarında görmədikləri əzabı yaşadacağıq.

– Bu gün bizim üçün əsl sınaq oldu. Sabahı gözləyək, görək başımıza nə iş gəlir, – İsanın sözlərindən

vəcdə gəlməyən və simasında nikbinlik əlamətləri görünməyən Şükrü paşa sakit cavab verdi.

İsa yorğun, əzgin və müharibədən məğlub çıxmış bir adam səsi ilə dedi:

– Nəyə görəsə bu gün artıq ikinci dəfədir senator əs-Səlhubinin müqavilənin ləğvindən sonra etdiyi çıxış yadıma düşür: “Hər şey Allahın iradəsi altındadır. Amma deyəsən, axırımız çatıb”.

– Yox, yox. Nə danışırsan? – Şükrü paşa bir qədər özündən razı dilləndi. – Bəlkə, doğrudan da, bizi məğlubiyyət gözləyir, ancaq senatorun düşündüyü qədər də aciz deyilik. Bizi hələm-hələm məhv eləyib yer üzündən silmək olmaz. Gücümüzü səfərbər edib daha da güclənəcəyik.

Telefon zəng çaldı. Dəstəyi qulağına apan andan paşanın siması qayğılı görkəm aldı. Söhbəti qurtarıb dəstəyi yerinə qoyduqdan sonra dedi:

– Ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan olunub...

– Yəqin, bu, cinayətkarların yaxalanması üçündür, – bir neçə dəqiqəlik üzücü sükutdan sonra İsa ehtimal etdi. Paşadan səs çıxmadı, o, yenə qəmgin düşüncələrə qərq olmuşdu. – Heç dəxli var?! Fəvqəladə vəziyyət. Özü də bizim hakimiyyətimiz vaxtı, – İsa dözə bilmədi. – İşə bax ha!

– Bunun bizim partiyamıza nə dəxli var, – paşa üzgözünü turşudaraq cavab verdi. – Məsələnin, ümumiyyətlə, yaxından-uzaqdan bizə aidiyyəti yoxdur.

– Budur, bu da mənim nazirlikdəki Ümumi şöbə müdiri vəzifəsindən uzaqlaşdırılmağım barədə rəsmi qərar, – İsa dedi. – Arxivə keçirilməyim haqqında əmr də artıq verilib.

Anası başını qaldırıb diqqətlə oğluna baxdı. Ana-bala üzdən bir-birilərinə çox oxşayırdılar. Əsas da, sifətinin üçkünc forması ona anasından miras idi. Yalnız qadının sifəti bir az arıq və qırıqlarla örtülü idi; gözləri, ağızı və uzun çənəsi simasına qətiyyətlilik verirdi.

– Qəm eləmə! – anası ona təskinlik verdi. – Olur belə şeylər. Su gələn arxa bir də gələr. Bu dəfə daha çox gələr. Tutduğun vəzifədən daha yüksəyinə çatarsan, inşallah! Allah heç bir bəndəsini darda qoymaz!

Ana-bala şüşəbəndli eyvanı küçəyə baxan qonaq otağında oturmuşdular. Soyuq içəri girməsin deyə, geniş pəncərələr bağlanmışdı. Pəncərələrin o üzündə söyüd budaqları zəif küləyin təsiri altında yavaş-yavaş enib-qalxırdı. Göy üzündə qarqara topa buludlar bir yerə yığışmışdı. Deyəsən, yağış yağmaq istəyirdi. Amma buludlara diqqətlə nəzər yetirdikdə yerdə baş verənlərdən onların da narazı olduğu görünürdü.

Bir gün əvvəl hökumət istefa verməyə məcbur olmuşdu. Köhnə kabinetin bütün vəzifəli şəxsləri, əsasən də, kanal hadisələri ilə yaxından-uzaqdan əlaqəsi olan hər kəs postundan kənarlaşdırılmışdı.

Anası üçün bu hadisələrdə qəribə heç nə yox idi. Oğlunun vəziyyəti onu təəssüfləndirmirdi də. O,

bütün bunlara çoxdan alışmışdı; daim dəyişkən siyasi şəraitin bir qayda olaraq sevimli övladına əl verdiyini də bilirdi; qoca və kəmsavad olmasına baxmayaraq, siyasi hadisələri, ümumiyyətlə, ətrafda baş verən və oğlunun mövqeyinə, onun taleyinə təsir göstərəcək hər şeyi diqqətlə izləyir, pisi yaxşıdan ayırırdı. Ona görə də, ana oğlu ilə fəxr edir və onun dediyi hər sözə kor-koranə inanırdı. Övladın əldə etdiyi uğurlar ananın və mərhum atanın xəyallarına gətirə bilməyəcək qədər böyük idi. Düzdür, atası da ölənin günə qədər dövlət işində çalışmışdı, lakin kiçik məmur vəzifəsi ona bu dünyada heç bir ad qoymaq imkanı verməmişdi.

Bu günə kimi İsa özü özünə yol açmışdı; siyasi manevrlər edərək qarşıya çıxan çoxsaylı əngəlliklərin öhdəsindən lazımınca gələ bilmişdi. O, fırtınalı dənizlərdə üzən gəmi kapitanına bənzəyirdi. Bəzən adama elə gəlirdi ki, nəhəng siyasi dalğalar elə bu saat onu ağuşuna alıb suya qərq edəcək, lakin o, ağı, cəsarəti və zirəkliyi sayəsində bu çətinliklərə də sinə gərərək suyun üzünə çıxır, hətta, mükafat olaraq əvvəl tutduğu mövqedən bir pillə yüksəyə də qalxırdı.

Götürək, elə bu gözəl mənzili! Məgər bu, oğlunun əldə etdiyi müvəffəqiyyətlərin əyani sübutu deyilmi? Hələ bu, qəşəng, gözoşayan mebel! Hətta paşalar və nazirlər öz ehtiramlarını nümayiş etdirmək üçün onu tez-tez ziyarət edərdilər.

Yaşlı qadın Hicazdan gətirilmiş təsbehi qurumuş barmaqları arasında dənələyərək son hadisələrdən oğlunun zərər görməməsi üçün Allaha zikr və dualar

etməyə başladı. Baş verənlərin məntiqi izahını verməkdə çətinlik çəkən ana hər şeyin düyünə düşməsində “göz”ün səbəbkar olduğuna özünü inandırmağa çalışırdı.

– İşə bir bax e-e, – İsa əsəbi halda dilləndi. – Bir il deyil, hakimiyyətdəyik, artıq dördüncü dəfədir bizi vurub bayıra atmaq istəyirlər. Ölkədə qanuni hakimiyyət bizə məxsusdur.

– Əsas, canın sağ olsun, – deyə ana onu sakitləşdirməyə çalışırdı.

Anasının axırncı sözlərindən sonra İsanın simasında acı bir təbəssüm yarandı. Lakin yazıq arvad onun içindəki narahatlıqdan duyuruq düşməsin deyə, gümrah səslə cavab verdi:

– Əsas odur ki, yaranmış boşluqdan istifadə edib şəxsi işləri yola verim.

Ananın solğunlaşmış altı kölgələnən yorğun gözləri elə bil yenidən canlandı. Son günlər ərzində ilk dəfə idi ki, içinə rahatlıq çökürdü.

– Bax, bu, başqa məsələ. Çoxdan evlənmək vaxtıdır. Namizəd də var. Varlı-hallı atası da ki, ikiəlli razı olacaq.

– Yaxşı olmazmı ki, elə mən də ixtiyar sahibi, varlı-hallı birisi olub sonra evlənim? – İsa gülə-gülə soruşdu.

Oğlunun üzündə birdən peyda olan təbəssüm anaya da sirayət etdi.

– Sənin indiki vəzifən bəyəm balaca vəzifədir?! – anası dilləndi. – Hamı yaxşı bilir ki, istənilən yüksək vəzifəyə ilk namizəd sənsən. Əli bəy Süleyman belə

işlərdən yaxşı baş çıxarır. Özü də bizə qohumluğu çatır. Rəhmətlik atanı da bu dünyada hamıdan çox istəyirdi.

“Əlbəttə, deyilənlərin hamısı həqiqət idi. – İsa düşünürdü. – Əli bəy Süleyman atasının dayısı oğlu idi. Cəmiyyətdə yüksək mövqeyi ilə sayılıb-seçilirdi. Zəngin nəsildən olmaqla yanaşı, saray dairələrində də sözü keçirdi. Qızını alıb onunla qohum olmaq sakit, firavan həyatı sığortalamaq demək idi. Yəni ondan sonra limanında sabitlik bərqərar olacaq. Siyasi fırtınaların qopacağı təqdirdə də gəmisi zərər görməyəcək. Belə ki, partiya məsələsi elə məsələdir ki, burada itirəcəklərin əldə eləyəcəklərini çox vaxt üstələyə bilir. O ki qaldı Səlvaya, adamın üstündə Allah var, qəşəng qızıdır. Əmisi qızı ilə onu müqayisə eləmək yersiz olardı. Əmisigil onu qızları ilə evləndirmək üçün çox təkid etmişdilər”.

Səlvanın anası da yaxşı qadınydı. Düzdür, onun ancaq bir amalı var idi: cəmiyyətdə ailəsinin nüfuzunu və tutduğu mövqeyi qoruyub saxlasın. Amma dərinə gedəndə bu, heç də pis niyyət deyildi. İsanın bəxtindən “potensial” qaynanası onun gələcəyinə özündən çox inanırdı: qadın əmin idi ki, İsa gec-tez nazir olacaq.

Bir dəfə Səlvə ilə evlənmək məsələsini ortaya atanda qızın anası açıq şəkildə etiraf elədi ki, onu kürəkəninin var-dövləti deyil, cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi maraqlandırır. Digər tərəfdən, ikincidərəcəli məmur vəzifəsi məgər otuz yaşlı cavan adam üçün az şeydir? Qaynanası, xüsusilə, xaricdə təhsil alan

cavanları bəyənir. Xaricdə oxumasa da, onun da Londondakı səfirlikdə birillik iş təcrübəsi vardır. Hətta bir dəfə böyük əhəmiyyət kəsb edən danışıqlarda iştirak etmək üçün Misir nümayəndə heyətinin katibi kimi səfərə yollanmışdı.

Səlvaya aid hər şey onu valeh edirdi. O, balkan qızlarına məxsus, adamı başdan çıxaran gözəlliyə sahib olan bu qızın simasını dönə-dönə beynində canlandırır və hər dəfə ona yenidən vurulurdu. İsa oturub-durub Allaha şükür eləyirdi ki, qismətinə çıxan qız gecə klublarında əylənən “zəmanə uşaqları”ndan deyil, dövrün çirkabından uzaq, saf bir varlıqdır.

– Təsəvvür elə ki, Səlvanı, bəlkə, yüz ildir görmürəm, – birdən anasına dedi.

– Öz günahındır. Bütün günü işlə həddindən artıq yüklənmən sənə bərait qazandırmır. Əli bəy Süleyman kimi qohumu olan kəs gərək həmişə onunla münasibətlərini isti saxlasın.

Əslində, İsa anasından həqiqəti gizlədirdi. O, Səlvanın atası ilə görüşüb qızı ilə evlənmək istədiyini ona bildirmişdi. Düzdür, uzun müddət görmədiyindən İsa həmin vaxt qızın sifətini çox dumanlı xatırlayırdı. Ailə və qızın özü haqqında həmişə yaxşı şeylər eşitdiyindən, necə deyərlər, sadəcə evlənmək xatirinə evlənmək istəyirdi. Lakin sonra imkan tapıb Səlvə ilə görüşə bildi. Çox keçmədi ki, ona həqiqətən, vuruldu. İndi anasına hər şeyi açıb demək üçün beynində münasib sözlər saf-çürük edirdi ki, birdən qulluqçu Umm Şilbi otağa daxil olub, əmisi oğlu Həsənin qonaq gəldiyini bildirdi.

Bu adı eşidər-eşitməz bir-birinə zidd hisslər İsanın ürəyinə hakim kəsildi. Lakin bu hisslər arasında biri – məğlubiyət acısı yaşamış insana xas olan kin hissi o birilərinə nisbətən daha üstün idi.

Ortaboylu, aydın üz cizgilərinə, ağıllı gözlərə, geniş çənəyə, iti buruna və möhkəm bədən quruluşuna sahib Həsən Əli əd-Dibağ otağa daxil oldu. Onun yaxşı əhvali-ruhiyyədə olması o dəqiqə sezilirdi. O, əmisi arvadının əlindən öpdü, sonra İsa ilə hərarətlə görüşdü. Lakin belə isti münasibət İsanın içindəki kini zərrə qədər də azaltmadı. Həsən çay gətirilməsini xahiş edərək onun yanında əyləşdi. Təqribən eyni yaşda olsalar da, taleyin hökmü ilə, yaxud da müasir dillə desək, siyasi həyatın qanunlarından irəli gələrək, onlar fərqli pillələri tuturdular: İsa əmisi oğlunu xeyli qabaqlayırdı. O, ikincidərəcəli məmur olduğu halda, Həsənin tutduğu mövqe beşincidərəcəli məmur vəzifəsinə uyğun gəlirdi. Ticarət sahəsində bakalavr diplomuna sahib olsa da, Həsən bir müddət iş tapa bilmədi. Buna görə də, hərbi sahəyə getdi.

– Siz tərəflərdə vəziyyət-filan nə təhərdi? – İsanın anası maraqlandı.

– Çox sağ olun, hər şey yaxşıdır. Anam da, bacım da yaxşıdır...

“Bacım” sözünü eşidəndə İsanın içindəki bayaqkı nifrət hissi daha da artdı. Amma bu nifrətin qızla heç bir bağlılığı yox idi. Problem qızda yox, onun qardaşında – İsanın əbədi və əzəli rəqibi, həm də düşməninə idi. Bir qəpiyin iki üzünü xatırladan bu iki insanın bir-birinə qarşı qərəzli mövqedən çıxış

etməsinə əsas baskar siyasət idi. Məhz siyasət İsanı karyerasının zirvəsinə gətirib çıxarmış, Həsəninə, əksinə, onsuz da çətin keçilən yollarda qarşısına çoxsaylı maneələr çıxarmış, onu yuvarlayaraq aşağı atmışdı. Onların arasına ədavət toxumları da məhz belə səpilmişdi. Düzdür, aralarında soyuqluq uzun müddət idi ki, davam edirdi, hətta münasibətlər tam qırılmaq həddinə də gəlib çatmışdı. Son günlərdə isə, ümumiyyətlə, görüşmürdülər, lakin Həsən əmisi oğlundan tam aralanmaq niyyətində deyildi, əksinə, ürəyindən bacısını ona ərə vermək də keçirdi.

Ən maraqlısı isə o idi ki, İsadan bir neçə gün sonra Həsən də qohumları olan Əli bəy Süleymanın yanına gedərək qızı ilə evlənmək niyyətində olduğunu ona bildirmişdi. Xəbər gəlib çatanda İsanı hirsindən gic gülmək tutdu: "Allah, sən özün kömək ol! Gör, bu adam özü haqqında nə qədər yüksək fikirdədir!". Amma digər tərəfdən, içində qohumuna qarşı xəlvəti heyranlıq da var idi: həm ağına, zəkasına valeh idi, həm də bir şəxsiyyət olaraq ona pərəstiş edirdi.

– Arxivə keçirilməyini eşitdim, – Həsən təəssüf hissi ilə dedi. – Kefini pozma! Sən onsuz da öyrəşmisən belə çətinliklərə. Bunun da öhdəsindən gələrsən.

– Kef pozulası elə bir səbəb də yoxdur, – anası həvəslə söhbətə müdaxilə etdi. – Bunu həmişə demişəm. Mənə hələ də çatmır ki, niyə bizim bu camaat "böyüklər"i qoya-qoya günahı "kiçiklər" də axtarır.

Həsənin belə canıyananlıığı İsanı lap hövsələdən çıxardı. Özünü şax tutaraq cavab verdi:

– Biz o partiyanın üzvləriyik ki, lazım gələndə mübarizə aparırıq, lazım gələndə həbsxanada yatırıq, lazım gələndə də günün acı həqiqətlərini adi qarşılayıb bizə ünvanlanan təhqirlərə dözüürük.

Həsən çayı yavaş-yavaş qurtumlayaraq İsanı mübahisəyə çəkmək üçün gülə-gülə dedi:

– Sizinkilərin bəziləri, doğrudan da, həbsxanada çürüyürlər, bəziləri də, özün qeyd elədiyin kimi, təhqirlərə məruz qalırlar. Yerdə qalan kiçik faiz də alıb-satmaqla məşğuldur.

İsa yaxşı bilirdi ki, Həsən “yerdə qalan kiçik faiz” dedikdə, kimləri nəzərdə tutur. Ona görə də, özünü artıq döyüşə tam hazır vəziyyətə gətirmişdi. Həmin vaxt anası məğrib namazını qılmaq üçün otaqdan çıxmışdı.

– Danışanda sözlərinə fikir ver, – İsa barmağını silkələyərək Həsəni hədələdi, – yaxşı bilirsən ki, sadaladığın kəslərin mənim ürəyimdə yeri ayırıdır.

Həsəni gülmək tutdu.

– Ətrafda nə varsa, hamısı sürətlə dağılmaq üzrədir. Yaxşı olar ki, bizim də bunda “payımız” olsun. Köhnə nə varsa, hamısını kökündən silib atmaq lazımdır.

– Paah!! Yaxşı görək! Bəs milli məsələləri siz həll eləyəcəksiniz? – İsa istehza ilə soruşdu.

– Yoxsa elə bilirsən sən o çərənçi senatların bu məsələləri yoluna qoyacaq?

– Onları düzgün qiymətləndirmək üçün qabiliyyətin çatmaz.

– Dabbaqda gönlərinə bələdəm.

– Sən, sadəcə olaraq, gündəlik müxalifət qəzetlərinin yazdıqlarını tutuquşu kimi təkrarlayırsan.

– Mən yalnız faktlara və yenə də faktlara inanıram,

– Həsən adamda qıcıq yaradıcı bir tərzdə cavab verdi.

– Düşünürəm ki, müasir gənclər də yalnız öz güclərinə arxalanmalıdırlar.

İsa bacardığı qədər hirsini boğmağa çalışdı.

– Uçurub-dağıtmağa çağırışlar səsləndirmək çox təhlükəli addımdır. Bunun altını çəkmək də var axı. Bizə gəlincə, xainlər, ayaqaltı qazanlar olmasaydı, kralı yerinə otuzdurub konstitusiyaya ilə hesablaşmağa vadar edərdik, axırda müstəqillik də qazanardıq.

Həsən çay içə-içə gülümsədi və yumşaq tərzdə dedi:

– Sadıq və vicdanlı adamsan. Lakin kor-koranə sədaqətin səni dəyərsiz, hörmətə layiq olmayan insanlarla yan-yana qoyur. İnan mənə, – fikrinə davam etdi, – ölkəni başdan-ayağa korrupsiya bürüyüb. Bu gün sən o hakimiyyətdə oturanlarının da yalnız bircə məqsədi var: nəyin bahasına, hansı yolla olursa olsun, varlanmaq. Hiss eləmirsən, hər yandan çirkab iyi gəlir?! İndi sən ümidləri qarışıq özləri də boğazadək bataqlığa qərq olmuş, bu çirkaba bulaşmış insanları necə dartıb-çıxarmaq fikrindəsən?!

Bayır tərəfdən anasının səsi gəlirdi. O, Allaha dua edirdi. İsa qəzəbini boğmağa çalışdı. Necə olmasa, Həsən bu gün onların qonağı idi. Dünyada elə bir qüvvə yox idi ki, onu rəqibinə güzəştə getməyə məcbur etsin. Ən azından, təbiətində olan inadkarlıq buna izin verməzdi. Ancaq üzbəüz oturduğu qohu-

munun dedikləri onu dərin hüznə qərq etdi. Axırncı sözlər onun dərini təzələdi. Dünya barədə təsəvvürləri alt-üst olmaq üzrə idi. İnandığı və bütün ömrü boyu uğrunda mübarizə apardığı dəyərlər gözləri önündə məhv olub gedirdi.

Həsənsə öz növbəsində söhbətin mövzusunı dəyişib yanğının fəsadlarından, dəyən zərərin miqdarının hesablanmasından, ingilislərin bu məsələdə tutduqları mövqedən və davam edən kütləvi həbslərdən söz saldı. Bir az keçən kimi yenə köhnə mövzuya qayıtdı:

– Elə bir yer göstər ki, korrupsiyaya bulaşmayıb.

“Adam nə qədər bədgüman olar! Dediği hər söz ümitsizlik yaradır”, – İsa öz-özünə fikirləşdi.

Birdən hardansa yadına bir əhvalat düşdü. Deməli, uşaq vaxtı atası ilə həmin bu Əli bəy Süleyman ilə qonaq getmişdi. Elə oldu ki, qonaq otağında tək qaldı. Firsətdən istifadə eləyib yarıaçıq siyirtmə şkafların gözündən görünən şokolad plitkasını çırpışdırdı. Üstündən iyirmi beş il keçməsinə baxmayaraq, bu xoşagəlməz hadisə İsanın beynindən heç cürə çıxmırdı. Lənətə gəlmiş Həsənsə elə bir tərəfdən döşəyirdi.

– Başa düşə bilmirəm, sizə nə lazımdır? – İsa yorğun halda soruşdu.

– Təzə qan.

– Hardan tapaq sizə o qanı?

Həsən ağappaq muncuq kimi düzülmüş dişlərini göstərərək güldü:

– Ölkə əhalisi hələ tamamilə qırılıb qurtarmayıb.

– Demirsən, bizim partiya belə-elə?! Ölkədə başqa etibar olunası qüvvə var? Göstərə bilərsən? – İsa əsəbi halda soruşdu.

Həsən istehza ilə qımışdı, lakin bu dəfə susmağa üstünlük verdi. Bayırdan hələ də dualar oxuyan qadının səsi gəlirdi.

– Demədin axı neyləyək? – İsa əl çəkmək istəmirdi.

– Batan gəminin xilasını üçün, lazım gəlsə, təbii ki, könüllü razı olduğu təqdirdə, lap iblisin özü ilə ittifaq bağlamaq.

– Məsələ ondadır ki, iblis könüllü heç kimi xilas eləyəsi deyil.

Rəqibinin baxışlarına tab gətirə bilməyən İsa fikrini bir az dağıtmaq üçün pəncərədən tam etinasızlıqla tünd-qəhvəyi rəngə çalan üfüqə sarı baxdı.

– Hər şeydən əvvəl ingilislər də, kral da, elə bütün partiyalar da gərək rədd olub gedələr. Ancaq o halda biz hər şeyi sıfırdan başlamağa bilərik, – fikirdən ayılan İsa birdən dedi.

Əmisi oğlu acı-acı gülümsəyərək cavab verdi:

– Qahirəni bürüyən yanğınlar göstərdi ki, ölkəni baş alıb gedən xainlərin gücü hökumət və xalqın birgə gücündən daha çoxdur.

– Deyəsən, danışmağa başqa mövzu tapa bilmirsiniz?! – otağa qayıdan ana soruşdu. Yanaqları azacıq şişkin və qızarmış idi. Əvvəlki yerinə əyləşərək sualına cavab almadan üzünü tez Həsənə tutdu:

– Yaxşı, bəs sən nə vaxt evlənirsən, inşallah?

Əmisi oğlunun Səlvagilə elçiliyə getdiyini yada salaraq İsa bir az da özündən çıxdı. “Buna bir bax! Həm kasıbdır, həm də zirək. Amma eyni zamanda, acgözdür. Yüz faiz, sınıq-salxaq işlərini yoluna qoymaq üçün növbəti vasitə kimi qızın var-dövlətinə göz

dikib", – deyə düşündü. Həsən isə suala gülərək cavab verdi:

– O qədər gözlənilməz hadisə baş verir ki, heç baş qaşımağa vaxt olmur.

– Bəs ananı nə vaxt görmək bizə nəsib olacaq?

– Neyləmək olar?! Çox uzaqda yaşayırsınız. Amma arxayın olun, mütləq gələcək.

Qalxıb getməyə hazırlaşanda İsadən soruşdu:

– Axşam harasa getməyi planlaşdırmırsan?

– Kluba gedəcəyəm. Nə olub ki? – İsa meydan oxuyurcasına cavab verdi.

– Yaxşı. Onda Allah amanında! Hələlik! – deyərək qapıya tərəf addımladı.

4

Çoxdan gözlənilən nişan günü gəlib çatdı. Mərasim Əli bəy Süleymanın Heliopolisdəki qəsridə baş tutdu. Həqiqətən də, yadda qalası bir gün idi. Burda müsəlman adət-ənənələrinə elə də ciddi riayət olunmurdu: ev ənənəvi olaraq iki hissəyə – kişi və qadınların ayrı oturduğu yerlərə bölünmürdü.

Qonaqlar ümumi girişli olan, bir-birinə bitişik, xüsusi zövq və dəbdəbə ilə bəzədilmiş iki böyük zalda oturmuşdular. İsanın anası və onun qaynı arvadı qırmızı zaldakı qonaqlar arasında idi. İkinci, yəni yaşıl zalda isə qohum-əqrəba, tanış-bilişlərlə yanaşı, İsanın yaxın dostları – Samir Abdul-Baqi, Abbas Sadiq və İbrahim Xeyrat əyləşmişdilər. Əmisi oğlu Həsən də onların yanında idi.

Girişə bitişik olan ən böyük zal isə xüsusi qonaqlar – Əli bəy Süleymanın saray məmurları və hakimlərdən ibarət dostları, habelə, İsanın mənsub olduğu partiyanın üzvləri üçün nəzərdə tutulmuşdu.

Oğlunun həyatının ən xoşbəxt günündə iştirak edən ana ən gözəl paltarını geyinməsinə baxmayaraq, özünü çox narahat hiss edirdi. Çilçırağın gözqamaşdırıcı işıqları bir yandan, ətrafdakı tanımadıqları adamlar da digər yandan həm onu, həm də qaynı arvadını sıxırdı. Sanki onlar heç bu cəmiyyətin üzvləri deyildilər.

Görmə və eşitmə qabiliyyəti zəif olduğundan, İsanın anası tanımadığı bu adamların gözünə az dəyməyə, onların ayağına dolaşmamağa çalışırdı. Heç kimin ağına da gəlmirdi ki, zalın bir küncündə sakitcə qısılib oturmuş bu arıq arvad günün əsas qəhrəmanının – bəyin anası idi.

Əli bəyin arvadı Süsən xanım, qudası tək darıxmasın deyə, arada gəlib ona baş çəkir və gülə-gülə deyirdi:

– Sıxılmaq lazım deyil. Özünüzü evinizdə hiss eləyin.

O, bu qadını çoxdan – Əli bəylə nişanlı vaxtlarından tanıyırdı, onun xətrini çox istəyirdi. İsanın kürəkən kimi qəbulunda bu sevginin rolu əvəzsiz idi. Əlli yaşının içində olan Süsən xanımın gənclik təravəti və gözəlliyi tez solmuşdu. Buna səbəb xroniki qaraciyər və böyrək çatışmazlığından əziyyət çəkməsi idi.

Həsənsə öz ampluasında idi. Ortaya siyasi söhbətlər atmaqla elə də yaxından tanımadığı İsanın

dostlarını mübahisəyə cəlb etməyə çalışırdı. İsa ona dəvətnamə göndərsə də, məclisə gələcəyinə inanmırdı. Ehtimalların əksinə olaraq, Həsən təşrif buyurdu. İndi İsa arabir altdan-altdan ona göz qoyurdu. Əmisi oğluna qarşı heyranlığını gizlədə bilmirdi. “Doğrudan, necə adamdır e-e! – deyə öz-özünə fikirləşdi. – İstəsə, lap zamanın özünə meydan oxuyar”. Lakin müşahidəsini dayandırmalı oldu, çünki qonaqların ardı-arası kəsilmirdi.

İsa həyatının ən önəmli günündə partiya tərəfdaşlarına qarşı xüsusi diqqət yetirməyə, onlarla daha çox maraqlanmağa çalışırdı. Böyük zalda atmosfer bir qədər gərgin idi: partiya üzvləri və saray məmurları arasında bir-birini tanıyanlar, köhnə dostlar olsa da, əksəriyyət ilk dəfə idi ki, görüşürdü.

Əli bəy Süleyman ev sahibi qismində öz rolunu ən yüksək səviyyədə ifa edirdi. O, qonaqları gülərüzlə salamlayıb, saray məmurları arasında ən nüfuzlu və sözükeçən adam olmasına baxmayaraq, ayrı-seçkilik eləmədən hamıya eyni münasibəti göstərirdi. Karyerasına adi bir vəkil kimi başlasa da, sonradan saray dairələrinin diqqət mərkəzinə düşdü və məsul bir vəzifəyə namizədliyi irəli sürüldü. Hansısa konkret siyasi əqidəyə qulluq etmirdi, kimin tərəfində olduğunu müəyyən etmək olmurdu. Bir müddət sonra məlum oldu ki, Əli bəy hakim “əl-İttihad” partiyasına üzv olub. Kralın ən yaxın tərəfdaşlarından birinə çevrilməsi xidməti pillələr üzrə vəzifədə irəli çəkilməsi sürətlənirdi. Necə deyərlər, kral kortejində gəzə-gəzə özünə yaxşı gün ağlaya bilmişdi. Hal-hazırda isə

Ədliyyə Nazirliyində ən yüksək postlardan birini tuturdu.

Bu gün-sabah Əli bəyin altmış yaşı tamam olacaqdı. Lakin kənardan baxan ona heç cürə bu yaşı verməzdi. Bitib-tükənməyən həyat enerjisinin təməlində sağlam yaşayış tərzini dururdu. Uca boyu, idmançılara məxsus bədən quruluşu və qalın qara qaşların altından baxan bir cüt qara gözü ətrafdakıların o dəqiqə diqqətini çəkirdi.

Əli bəy həyatın ritmini tuta bilmişdi. Düzdür, bəxti də yaxşıca gətirmişdi. Süsən xanımla ailə həyatı qurmaq lotereya udmağa bərabər idi. Bir tərəfdən mülklərinin sayını artırmağa müvəffəq olmuşdu, digər tərəfdən yüksək dairələrdə özünə çoxlu dost qazanmışdı. Təbii ki, bütün bunlarda Süsən xanımın mənsub olduğu soy-kök öz sözünü deyirdi.

Bu gecə hər zaman olduğundan yüksək əhvali-ruhiyyədə idi. Gah bu, gah da o qonağa yaxınlaşıb zarafatla deyirdi:

– Siyasətin kəllə-kəlləyə gətirdiyi insanları toy-nişan bir araya yığır.

Şükrü paşa İsaya bic-bic göz vurub, qulağına pıçıldadı:

– Deyəsən, qayınatan zarafatyana da olsa, demək istəyir ki, nə kralın tərəfdarları, nə də elə kral özü partiyadan üstün deyillər.

Onların söhbətinə kənardan qulaq asan senator Abdus-Səttar əs-Səlhubi gülümsəyərək pıçıldadı:

– Əgər elədirsə, onda partiyamızın iradəsinə tabe olsun.

Bu sözləri deyib kral Faruğun divardan asılmış portretinə ehtiyatla baxdı.

– Narahat olmayın, – onun hərəkətlərini diqqətlə izləyən İsa gülümsəyərək pıçıldadı, – onsuz da indi şəhərin bütün kafelərində arxasınca söyürlər.

Siyasi fikir ayrılıqları şadyanalığı korlamaq iqtidarında deyildi. İsanı tanımaq olmurdu. Siyasətçi olsa da, siyasəti tamamilə yaddan çıxarmışdı. Əsl məclis adamına oxşayırdı. Sevincinin həddi-hüdudu yox idi, gözləri par-par parıldayırdı. Lakin bu, heç də onu gözləyən var-dövlət, sakit, firavan həyat, xoşbəxt gələcək və cəmiyyətdəki yüksək mövqe ilə əlaqədar deyildi. Sadəcə olaraq, İsa gələcək həyat yoldaşını seviridi, sözün əsl mənasında, onun dəlisi idi.

Heç nə onun bugünkü əhvalını poza bilməzdi: nə Qahirədə baş verən yanğınlar, nə hökumətin istefası, nə də ki, vəzifədən uzaqlaşdırılaraq Arxiv İdarəsinə göndərilməsi. Son günlər kanal ətrafında baş verən xalq nümayişlərinin yatırılmasından doğan məyusluq, milli hisslərə qarşı rəsmi dairələrdə bəslənən laqeyd münasibət və yazın gəlişi ilə sevinc əvəzinə kədər gətirməsi belə, nəşəsinə zəhər qata bilməzdi.

İsanın başı o qədər qarışıq idi ki, bir yerdə qərar tuta bilmirdi. Əvvəlcə bir stola yaxınlaşır, qonaqlarla görüşür, onların kef-əhvalları, işləri ilə maraqlanır, sonra o biri stola keçirdi. O, zalın bir tərəfində qohumları ilə söhbət eləyən Süsən xanıma yaxınlaşdı, onunla birlikdə müxtəlif çeşidli yeməklərlə dolu toy süfrəsini gözdən keçirməyə başlayandan sonra yaşıl zala gedib bir neçə dəqiqə yaxın dostları ilə oturdu.

– Əcəb “şeylər” var e-e burda! – nəzərlərini qırmızı zala tərəf yönəldən İbrahim Xeyrat dilləndi.

– Deyəsən, anan axır ki, istədiyinə nail oldu?! – Abbas Sadiq İsaya göz vuraraq dedi.

Anasına tərəf boylandı. Ürəyinə bir rahatlıq gəldi. Tərəvətini itirsə də, üz cizgilərində gözəlliyin işartıları hələ də qalmışdı, sadə, amma yaraşlıq paltarında Həsənin anasından daha gözəgəlimli görünürdü. Bundan əlavə, əmisi arvadının nisbətən bahalı geyiminə, bəzənib-düzənməsinə baxmayaraq, anası cəmiyyət içində özünü daha şax tuta bilirdi.

– Əmioğlunun sir-sifəti Qahirə yanğınlarının yaratdığı mənzərədən daha vahiməli görünür, – Abbas Sadiq gülərək əlavə etdi. Həsəni də gülmək tutdu. – Hə, dost! Belə-belə işlər. Sən də boş oturma! Evlən! Ayağın kəndirlənəndən sonra görəcəksən ki, dövlət işi, partiya məsələləri həyatın hələ ən çətin üzü deyil, – Abbas sanki nəsihət verirmiş kimi, səmimi zarafatından qalmırdı.

– Siz gülürsünüz, amma vəziyyət yaxşı deyil, – bayaqdan bəri sakit oturmuş Samir Abdul-Baqi söhbətə müdaxilə elədi. Hamı başa düşdü ki, o, ölkədə hökm sürən gərgin durumu nəzərdə tutur.

– Doğrudan, elədir, – İsa onunla razılaşdı.

– Vəziyyət, əslində, ilk baxışda göründüyündən çox-çox ağırdır, – o, təkidlə təkrarladı.

– Sən Allah, yəni doğrudan da, vəziyyət ağlamalıdır? – Həsən onu dolamağa çalışdı.

– Söhbət gəzir ki, kral artıq heç kimə etibar eləmir. Buna görə də, muzzdlu əsgərlərdən istifadə etmək

niyyətindədir, – Samir Həsənə məhəl qoymadan söhbətinə davam elədi.

– Bu yaxınlarda kral tərəfdarlarından birinin etdiyi çıxış vəziyyətin gərgin olduğunu əyani sübut edir. Gör hansı zamanəyə gəlib çatmışıq ki, hökm sürən anarxiyanın, hərc-mərcliyin qarşısını almaq üçün “Vəfd”in yenidən hakimiyyətə qayıtmasını istəyirlər.

– Mənsə, Allaha dua edirəm ki, – Həsən özünü ortaya atdı, – ölkədə özbaşınalıq dərin kök salsın.

Tədbirin rəsmi hissəsi başlamaq üzrə idi. İsanı o biri zala çağırdılar. Hər üç zala birdən sakitlik çökdü. O, gedə-gedə ətrafında maraq dolu baxışlar hiss edirdi. Bu sükutun ağırlığını ən çox öz çiyinlərində hiss edən Həsən idi. Bıçaq vursaydın, qanı çıxmazdı. Bir neçə dəqiqədən sonra qəsrin dörd bir yanından təbrik sədaları, sevinc dolu çığırtilar eşidilməyə başladı: Səlvə anasının və nişanlısının müşayiəti ilə qonaqların yanından keçib qırmızı zalda, məxsusi olaraq, xoşbəxt cütlük üçün ayrılan, qızıl güllərlə bəzədilmiş yerə tərəf irəlilədi. Həqiqətən də, qəşəng görünürdü: hündür boy-buxunu, arıq bədən quruluşu və uzun boğazı ilə anasına çəkmişdi, ağappaq yumru sifəti, iri qara gözləri isə atasınınkı idi. Lakin o nəmli gözlər ilə ətrafda baş verənləri sanki görmür, məclisə yığışan insanları arabir laqeyd baxışlarla süzürdü. Fikri-zikri anasında idi. Tez-tez çönüb ona sarı baxır, elə bil onun göstərişlərini gözləyirdi, ya da sanki kömək diləyir, məsləhət almaq istəyirdi. Amma kənardan o da hiss olunurdu ki, anasından ayrılmaq Səlvanı qorxudur, ona nəsə əzab verir.

Nişan paltarına gəlincə, çox gözəl idi. Mərasimdən sonrakı günlərdə qonaqlar bu barədə hələ çox danışacaqdı.

Nəhayət, tədbir başa çatdı. Stolun üstündə nə var idisə – yemək, şirniyyat, içkilər – hamısı qurtardı. Qonaqlar yavaş-yavaş dağılışmağa başladılar. Heç kim məclisi əliboş tərk etmədi. Hərə qoltuğunda bir şirniyyat qutusu ilə getdi. Ev tamamilə boşaldı.

Süsən xanım nişanlılarla birgə Baron küçəsinə baxan verandada əyləşmişdi. Aydın və sərin yaz gecəsi idi. Elektrik lampasının gözqamaşdıran işığı təkə verandanı deyil, sərin küləyin nəhəng, qollu-budaqlı ağacların yarpaqları ilə oynadığı bağı da işıqlandırırdı.

Yaranmış sükutu birinci İsa pozdu:

– Bu gün həyatımın ən xoşbəxt günüdür.

– Çox sağ ol, – Səlvə gülə-gülə, işvə ilə pıçıldadı. – Əzizim, olar, mən hisslərimi sənə sonra deyim?

Süsən xanım onlara maraqla tamaşa edirdi.

– Tezliklə, hər şey rəsmiləşəcək, – o dedi. – Allahın köməyi ilə iyul ayında toyunuz olar.

İsanın sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Qisməti üzünə gülmüşdü. Onu qarşıda gözləyən xoşbəxt günləri indidən gözünün qabağına gətirdikdə həyəcandan üzü pörtür, boğazı quruyurdu. Öz-özünə elə hey fikirləşirdi: “Bircə toy tez olsaydı, sonra necə hərəkət eləyəcəyini bilərdi. Əli bəyin böyük təcrübəsi var. Qayınatasının yolu ilə gedib, əvvəl-axır onun tutduğu mövqeyə gəlib çatacaq”.

İlk dəfə “sevgi” deyilən şeyin nə olduğunu orta məktəbdə oxuyanda bilmişdi. Tramvay dayanacağına-

da gördüyü bir tibb bacısına vurulmuşdu. Qızın dalınca dəli kimi uzun-uzadı süründü. Lakin axırda atası məsələyə qarışaraq oğlunun başına ağıl qoymağa başladı və onu bu yoldan döndərə bildi.

İndi aradan elə də az vaxt keçməmişdi. Bu müddət ərzində həyat onu bir çox şeylərlə sınağa çəkmişdi: həbsxana görmüş, saysız-hesabsız zərbələr almış, dəfələrlə işindən uzaqlaşdırılmış, xülasə, həyatın bütün eniş-yoxuşlarını yaşamışdı. Budur, Səlvə ilə on illik ayrılıqdan sonra nəhayət, nişanlandı. Lakin bu müddət ona əsl sevginin nə demək olduğunu dərk etmək və Allahın ona bəxş etdiyi ən böyük hədiyyənin dəyərini bilmək imkanı verdi.

– Əzizim, – Səlvəyə müraciət edərək dedi, – ananla sən bir almanın iki üzünə bənzəyirsiniz. Belə olması məni çox sevindirir.

– Hələ onu yaşayıb görərik, gələcəkdə də belə deyəcəksən, ya yox, – Süsən xanım gülərək dedi, – çünki biz qayınanalar öz kürəkənlərindən hələm-hələm belə təriflər eşitmərik.

Səlvanı gülmək tutdu. İsa isə öz növbəsində bir az lovğalanmaq qərarına gəldi.

– Xaricdə yaşamaq səni sıxmaz? – birdən Səlvadan soruşdu. – Ola bilər, gələcəkdə işimlə əlaqədar tez-tez səfərlərə gedəsi oldum, yaxud da yüksək vəzifəli diplomatik post tutdum və bununla əlaqədar, uzun müddət ölkə hüdudlarından kənarında yaşamalı olduq.

– Narahat olma! Nişanlın yaxşı təhsil alıb. Üstəlik alman dilini də bilir, – Səlvanın yerinə anası cavab verdi.

Qayınanasının sözlərindən məmnun qalan İsa sakit tərzdə dedi:

– İnanıram ki, xoş, firavan ömür sürəcəyik. Qısa həyatımızda yaşadığımız ağrılı-acılı günlər, çəkdiyimiz əzab-əziyyətlər, iztirablar hamısı həqiqət idi. Allah həqiqi xoşbəxtlik və səadətə çatmaqda, arzularımızın həyata keçməsində bizə yardımçı olsun!

5

Səlvə ilə İsa yenə verandada əyləşmişdilər. Ətrafı qızılgül və qərənfil ətiri bürümüşdü. Günəş batmaq üzrə idi. Onun zəif şüaları altında Qahirə məscidlərinin minarələrinin siluetini görmək olurdu. Yazın gətirdiyi tərəvət, sərinlik və rəngarənglik insanın ruhunu oxşayırdı. Gənclər Süsən xanımın qısa müddətə onlardan aralanmasından istifadə edib yaxın-yaxına söhbət edir, hərdən hörmə kətilin üstünə qoyduqları büllur qrafindən özlərinə limonad süzüb içirdilər.

– Mənim bir sirrim var. Onu mütləq bilməlisən.

– SIRR? – Səlvə təəccübləndi.

İsa yerində dikəldi, dümdüz qaşlarını yuxarı qaldırdı. O, adətən, nə isə yeni bir söhbətə başlayanda, hansısa mövzuya ilk dəfə toxunanda belə edirdi.

– Deyim, nə sirdir?... Elə bilirsən ki, səni görüb eləmədən bir könüldən min könlə adına vurulmuşam? Əslinə qalsa, ürəyimdə sənə qarşı sevgi ilk dəfə çoxdan yaranıb. Dəqiq desək, düz on il bundan əvvəl. Onda sənin on, mənim iyirmi yaşım vardı. Həmin vaxt biz əl-Vayliyyə məhəlləsində yaşayırdıq,

sizin ev əl-Həramda idi. Atan vəkil kimi çalışırdı, atamla da yaxşı münasibətlər saxlayırdı. Ailəvi gediş-gəlişimiz var idi. İndiki kimi gözəl idin. Elə həmin vaxtdan səndən xoşum gəlirdi. Yadına gəlir o günlər?

Səlvə dodağının ucunda sezilən təbəssümü gizlətməyə çalışdı.

– Az-maz xatırlayıram. Ən çox yadıma gələn peyğəmbərin doğum günü sizdə atəşfəşanlıqın olmasıdır. Amma mənə qarşı nəsə hiss elədiyini bilmirdim.

İsa başını əsdirib mənalı tərzdə gülümsədi, sanki bununla özü də hiss etmədən hansısa siyasətçini yamsılayırdı.

– Heç kim bilmirdi. Bir dənə mərhum atamdan başqa. Bir dəfə səninlə beləcə yaxın-yaxın əyləşmişdik. Diqqətlə gözlərinə baxırdım. Birdən yanağından öpdüm. Atam bunu görmüşdü.

– Yox. Bu, olmamışdı, – Səlvə bərkdən qışqırır dilləndi.

– Olmuşdu, – İsa onun əlindən tutub sakitləşdirdi.
– Bu, sənin uşaqlığın kimi məsum, günahsız bir öpüş idi.

– Axı sən o vaxt uşaq deyildin!

– Amma sən uşaq idin. O vaxt atam mənə demişdi: “Çalış, ona layiq olasan. Nə vaxt layiq olsan, atasının yanına gedib onu sənin üçün istəyəyəm”. Atamdan məndən nə tələb olunduğunu soruşdum. O isə cavabında dedi: “Əli bəy Süleyman əzizimizdir. Biz həm də qohumuq. Onunla danışmaq mənlkdir. Sənin öhdənə düşən isə Süsən xanımı razı salmaqdır. Onu

var-dövlət maraqlandırmır, özləri kifayət qədər imkanlıdırlar. O, istəyər ki, qızını gələcəyi yaxşı olan bir oğlana əvə versin. Məsələn, hakim, ya vəkil olsan, bu, işin xeyrinədir". Düzü, karyera pillələri ilə sürətlə irəliləməyim, qısa müddətdə vəzifə sahibi olmağım və erkən yaşda ölkənin tanınmış siyasətçilərindən birinə çevrilməyim hamının təəccübünə səbəb olmuşdu. Lakin bu fəaliyyətimin arxasında hansı qüvvənin dayandığını, hansı ümidlərlə iş gördüyüm heç kimin ağına da gəlmirdi.

– On il üzümü görməsən də, yenə də bu amal uğrunda çalışırdın, hə? – Səlvə yüngül istehza ilə soruşdu.

İsa ciddi şəkildə cavab verdi:

– Niyə yadımdan çıxarırsan axı! O vaxt atanı müşavir təyin etdilər. Uzun müddət Əsyutla İsgəndəriyyə arasında get-gəldə qalmışdınız. Elə mənim də başım təzə-təzə siyasi işlərə qarışırdı.

– Bəs yaxşı, hardan bildin ki, bu on ildə mənim xasiyyətim nə cür olub? Bəlkə, elə pisə doğru dəyişəydim? – işvə ilə soruşdu.

– Canım mənim! Sadəcə qəlbimin səsini dinlədim. Səni təzədən görəndə qəlbimin məni düzgün istiqamətləndirdiyini, yanlış yolda olmadığını anladım, – dedi. – Və budur, axır ki, nişanımız oldu. Qıraqdan baxan elə fikirləşir ki, bəli, iki gənc adət-ənənəyə uyğun olaraq izdivaca qədəm qoyur. Lakin bunun kökündə böyük bir sevgi hekayəsinin dayandığından heç kimin xəbəri yoxdur. Qarşılıqlı olmasa belə, – məyus halda əlavə etdi.

– Xahiş eləyirəm, belə düşünmə, – Səlva üzünü kənara tutub pıçıldadı.

Barmaqları ilə qızın çənəsinə toxunub yavaşca öz tərəfinə döndərdi, birdən onu özünə sıxıb nazik dodaqlarından hərarətlə öpməyə başladı. Nə qədər belə qaldıqlarını xatırlamırdılar. İsa dodaqlarını onun dodaqlarından ayıranda balaca uşaqlartək sevindi, gözlərindən görünürdü. Pəncərənin buğ basmış şüşəsinə bənzər bu dumanlı gözlərlə verandadakı çoxsaylı gül dibçəklərinə tamaşa etməyə başladı. O, getdikcə, uydurduğu uzun və cavabsız sevgi hekayəsinə özü də inanmağa başlayırdı. Bir də ki, hekayəni daha mənalı və təsirli etmək üçün özündən əlavələr etməsinin elə də ziyanı yox idi. Münasibətlərə bir az da gözəllik vermək üçün danışılan şirin yalanın həqiqətlə müqayisədə daha çox xeyri ola bilərdi. Əslində, on il ərzində görmədiyi və çətinliklə xatırladığı simaya indi bütün qəlbi ilə vurulması tam həqiqət idi.

Əlbəttə, səmimi danışmağa qalsa, Səlvanın da özünə görə çatışmazlıqları var idi. Məsələn, anasından heç cür ayrı qala bilmirdi, sanki doğulan vaxtı mama həkimi onu çiftdən ayırmağı unutmuşdu. Gündəlik məişət işlərində tamamilə çarəsiz görünürdü, anasının köməyi olmadan bir addım belə sərbəst ata bilmirdi. Hətta İsanın yanında olanda, onunla şirin-şirin söhbət edəndə belə, qızın gözləri daim Süsən xanımı axtarır, narahat olduğu məsələlərdə anasının göstərişlərini, yaxud icazəsini gözləyirdi. Bu amil İsanı çox qorxudurdu. Bu səbəbdən nişanlısına tam sahib olacağı

günün səbirsizliklə intizarında idi. Lakin cütlüyü gələcəkdə gözləyən xoşbəxt günlər hündür dalğaların sahildəki zir-zibili yuyub apardığı kimi, bütün bu nöqsan və çatışmazlıqların üstündən də xətt çəkəcəkdirdi. İnsan xoşbəxt olandan sonra ən keşməkeşli həyat belə onun üçün yüngül görünür.

– Sənin sevgin mənim üçün bənzərsiz xəzinədir, – İsa fikirdən ayılıb dedi. – Bilirsən, birinci dəfə sizə gələndə oturub-durub Allaha necə yalvarırdım ki, sənin xoşuna gəlim?!

– Bizə gəlməmişdən qabaq qəzetdə tez-tez şəkillərini görürdüm.

– Bilsəydim, vaxtında qəşəng pozlar verərdim, – Səlvanın sözlərindən xoşhallanıb dedi.

– Bu, mənim üçün elə də böyük əhəmiyyət kəsb etmirdi. Amma siyasi uğurlarını tez-tez eşidirdim. Əsas bunlar idi.

İsa bayaq olduğu kimi, yenə başını əsdirərək hansısa siyasətçini yamsıladı.

– Siyasət barədə sənin fikirlərin mənə çox maraqlıdır. Kimin tərəfindəsən? Şəxsən mən polis dəyənəklərinin, həbsxana kameralarının, istefaların və araqarışdıranların tərəfdarıyam. Bu işə nə deyirsən? – zarafatyana soruşdu.

Səlvə alt dodağını dişləyərək dedi:

– Atam deyir ki...

– Atanın fikri məni maraqlandırmır, – İsa qızın sözünü ağzında qoydu. – Onun bu barədə nə düşündüyünü əvvəldən bilirəm. Əli bəy əks mövqenin tərəfdarıdır. Səyahət kitabları, bir də musiqidən

savayı, məgər səni heç nə maraqlandırmır? Bu gündən etibarən gərək özünü, sözün əsl mənasında, siyasətçi arvadı kimi aparmağı öyrənəsən.

Elə bu vaxt Süsən xanım gəldi. Onu görcək əynində akula dərisindən ağappaq kostyum olan İsa centlmenlərə xas bir şəkildə ayağa qalxdı. Qayınanası yaxınlaşıb üzünü ona tutdu və təntənəli şəkildə elan etdi:

– Toy haqqında razılığa gələ bildik. Qoy sən deyən kimi olsun!

– Çox sağ olun, Süsən xanım! – sevincək cavab verdi və əyləşərək əlavə etdi. – Onda, inşallah, toy avqustda olur, sonra da çıxıb Avropaya gedərik.

Bunu deyib Səlvaya baxdı, o da gözlərini İsadən çəkmədən gülümsədi. Günəş üfün arxasında gizlənmək üzrə idi. Əli ilə dizlərini ovxalayan İsa birdən başını qaldırıb Süsən xanıma dedi:

– Bayaqdan Səlvaya, on il bundan öncə necə aşıq olduğumu danışmışdım.

Süsən xanım qaşlarını təəccüblə yuxarı qaldırıb Səlvaya dedi:

– Qızım, nişanlının hər dediyinə inanma! O, siyasət adamıdır. Mən bu siyasətçilərin dabbaqda gönünə bələdəm.

Hər üçü ürəkdən güldü.

6

Bu hadisə 1952-ci ilin 23 iyul tarixində baş verdi.¹ Səhər yeməyi yeyən vaxtı radioda gedən verilişi birdən kəsdilər və ordunun xalqa müraciəti səsləndi. Xəbər in şokundan ilk əvvəl ayıla bilməyən İsa eşitdiklərinə inanmaqda çətinlik çəkdi və verilən məlumatın mahiyyətinə vara bilmədi. Birdən yerindən dik atılıb radioya yaxınlaşdı və onu az qala qucaqlayıb, quruyan dodaqlarını yalaya-yalaya xəbərə bir də diqqətlə qulaq asdı. Radioda yenə bir-birinə bənzəyən, qırıq-qırıq sözlər ard-arda səsləndi, amma bu dəfə İsa onları beynində bir araya gətirib nə mənə verdiyini anlamağa başladı. Deyilənləri tam dərk edəndən sonra belə, bir müddət mat-mat durub qarşısındakı cihaza baxdı. O, qaranlıq yerdən işıqlığa çıxarkən gözləri qamaşan, üz-gözü turşuyan birisinə bənzəyirdi. “Bu indi nə deməkdir? – öz-özünə sual verməyə başladı. – Axı nə baş verir?”

Qonaq otağına keçib anasının yanında əyləşdi.

– Xəbərlər çox pisdir, ana, – dedi. – Ordu krala qarşı çıxıb.

Uzağı yaxşı görməyən və eşitmə qüsuru olan qadın gözlərini məsum-məsum oğluna tərəf zillədi. Hiss olunurdu ki, İsanın dedikləri ona tam çatmayıb. Buna baxmayaraq, anası oğlunu sualı ilə təəccübləndirdi.

– Ərəbi paşa zamanında olduğu kimi, hə?

Aman Allah! Necə olub ki, onun ağına gəlməyib. Deyəsən, xəbər onun üçün çox gözlənilməz olduğundan, qədərindən də artıq həyəcanlanıb.

¹1952-ci ilin 23 iyul tarixində başda polkovnik-leytenant Camal Əbdül Nasir olmaqla, bir qrup misirli zabit orduya arxalanaraq dövlət çevrilişi etdi (*tərc.*).

– Hə, hə. Ərəbi paşa zamanında olduğu kimi.¹

– İndi bu, nə anlama gəlir? Müharibə olacaq? – qadın həyəcanla dilləndi.

Doğrudan da... İndi bundan sonra nə olacaq? Kimdən məlumat almaq olar? Qahirədə bu dəqiqə elə bir adam da yoxdur ki, ona nə isə təzə xəbər versin, hamı xaricə gedib. Əslinə qalsa, o, özü də indi burda olmamalıydı. Məzuniyyət vaxtı çatsa da, qərara almışdı ki, onu evlənənə qədər təxirə salsın; toydan sonra arvadını da götürüb xaricə gedəcəkdi.

– Yox, – nəhayət, anasına cavab verdi. – Sadəcə, ordunun öz tələbləri var. Bu tələblər də ki, mütləq ödəniləcək. Mən belə ehtimal edirəm.

Elə həmin gün İsa İsgəndəriyyəyə yollandı. Ordu hakimiyyətə qarşı qalxan vaxt kral bu dəbdəbəli kurort şəhərində idi. Qatarda gedərkən vaqonun pəncərəsi qarşısında dayanıb, gözləri önündən sürətlə ötüb-keçən yeknəsəq mənzərəyə tamaşa edə-edə gərgin halda düşünürdü: “Zalım hökmdar layiq olduğu şilləni əvvəl axır sifətində hiss eləyəcək. Elədiklərinin qarşılığını artıqlaması ilə almalıdır. Hər günahın, hər səhvin, hər ağılsız hərəkətin bir bəd əli var. Bu, qanunauyğunluqdur. Ona görə də, indi çək cəzanı! Yaxşı, bəs bu hərəkətin başında kim dayanır? Onun və mənsub olduğu partiyanın bu məsələdə rolu nədən ibarətdir?” Vaxtaşırı ümidləri ona qol-qanad verirdi. Digər tərəfdən, itlər, pişiklər zəlzələni baş verməzdən qısa müddət əvvəl hiss etdiyi kimi, yaxınlaşan fəlakəti də duyurdu.

İsgəndəriyyəyə çatan kimi vağzaldan birbaşa partiyadan olan köhnə tanışı Şükrü paşanın iqamətgahına

¹Ərəbi paşa – 1881-1882-ci illərdə Misirdə Böyük Britaniya əleyhinə başlamış və nəticədə amansızcasına yatırılmış milli azadlıq hərəkatının rəhbəri, polkovnik (tərc.)

yollandı. Xalis ipəkdən tikilmiş ağ kostyumunun yaxasına al-qırmızı qızılgül sancmış paşa onu bağda qarşıladı. Qarşısındakı hörmət stolun üstündə dibində yod məhluluna bənzər maye olan pivə parçı qoyulmuşdu. Paşa gözlərini qıyaraq dedi:

– Ordunun tələblərinin ödənilməsi ilə bağlı təkliflərini yadından çıxart! Tələblər bu gün yerinə yetirilə bilər, lakin sabah səbəbkarlar dar ağacından asılar. Belə görünür ki, hərəkətin qarşısında daha böyük məqsədlər durub. Kimin kim üçün çalışdığını, nəyə xidmət etdiyini, sabah bizi nə gözlədiyini heç kim deyə bilməz. Yox, mənim mərhəmətli dostum! Bu dəfə sən mərhəmətinin yeri deyil.

– Yəni sizdə heç bir məlumat yoxdur?

– Hadisələr ildırım sürətilə cərəyan edir. Bir saat bundan əvvəl sən oturduğun bax bu stulda mənimlə üzbəüz ingilis jurnalisti, cənab Qedvin əyləşmişdi. Məni əmin etdi ki, kralımızın axırı çatıb.

Yaranmış bir dəqiqəlik sükutu ilk olaraq İsa pozdu.

– Bizim partiyanın hərəkətlə nə isə bir bağlılığı var?

– Dəqiq əmin deyiləm. Hərəkətin başında duran zabitlərdən xəbər var? Ümumiyyətlə, onlar barədə kimsə nə isə bilir? Yadından çıxartma ki, partiyamızın başbilənləri indi ölkə xaricindədir.

– Bəlkə, bu, heç təsadüf deyil?! Onların ölkəni qısa müddətə tərk etməsi ilə inqilabın başlamasının üst-üstə düşməsini deyirəm.

Paşa müəmmalı şəkildə başını tərpətdi.

– Hər şey ola bilər, – güclə eşidiləcək səslə cavab verdi.

Bir müddət çevir tatı-vur tatı, elə eyni sözləri təkrar etdilər. Bir az keçəndən sonra İsa sağollaşdı və getdi. Şükri paşanın yanından çıxanda həyəcanı birə-beş artmışdı. Yolüstü bir taksi tutub qayınatası Əli bəy Süleymanın bağına yollandı.

Əli bəy bambukdan düzəldilmiş yellənən kreslonun kürəkliyinə söykəyib nəzərlərini boşluğa yönəltdi. Axır zamanlar xeyli düşmüş, rəngi solğunlaşmış, çoxsaylı qırıqlar geniş alını kəsik-kəsik etmiş, qızarmış, şişkin və xəstə gözləri bir zamanlar sahib olduğu gözəlliyini itirmiş və xarici görkəmində həmişə hiss olunan lovğalıq tamamilə yox olmuşdu. Əvəzində sifətindən yorğunluq və narazılıq yağdı. Süsən xanım və Səlvə də yanında əyləşmişdilər. İsanı görcək qayınatası ayağa qalxıb salamladı və səbirsiz halda soruşdu:

– Nə xəbərlə gəlmisən?

Hər üçü donuq vəziyyətdə dayanıb ondan cavab gözləyirdi. Onların ağır baxışları altında əyləşən İsa əvvəlcə dərinə nəfəs aldı, sonra zahiri sakitliyini qorumağa çalışıb, nəhayət, dilləndi:

– Kral devrildi.

Əli bəyin gözlərində son ümid qığılcımları da beləcə söndü. Bir müddət hərəkətsiz dayandı, baxışlarını pəncərədən aydın görünən dənizə zillədi. Heç nə düşünmədən, dalğın-dalğın bir-birini qovan dalğaları seyr etməyə başladı. Birdən üzünü İsayaya tutdu:

– Yaxşı, bəs sən... Daha doğrusu sizinkilər... Partiya yoldaşlarını deyirəm... Onlar buna nə deyir? Sizə, necə, belə vəziyyət əl verir?

İsa çaşqınlığını və artan həyəcanını gizlətməyə çalışıb, özünə əmin şəkildə dedi:

– Hamı bilirdi ki, kral bizim düşmənimizdir.

– Onda belə bir sual: partiyanızın baş verənlərlə bir bağlılığı var? – Əli bəy kreslosunda azacıq dikəldi.

Bu an üçün İsa ömrünü verərdi. Ürəyindən yalnız bir şey keçirdi: ona zillənmiş baxışlara “hə” cavabı vermək. Lakin içindəki üsyanı boğaraq Əli bəyə onun eşitməli olduğu cavabı verdi:

– Məndə bununla bağlı heç bir məlumat yoxdur.

– Axı sən əslində, hər şeydən tam xəbərdar olmalıydın!

– Son günlər görüşdüyüm adamlardan heç birinin bu barədə zərrə qədər də məlumatı yoxdur. Partiya rəhbərlərimizə gəlincə, sizə məlum olduğuna görə, onlar hamısı ölkə xaricindədirlər.

– Görünür, Ərəbi paşa zamanından lazımı nəticə çıxara bilməmişik. Hər şeyi çox tez unuduruq. Amma eybi yox... Bir az keçsin, ingilislər dərsimizi verər, – dərindən köks ötürdü.

– Nə isə təzə bir şey eşitməmişiniz? – İsa həyəcanla soruşdu.

Əli bəy əsəbi halda əlini yellədi. Bayaqdan bəri əri ilə kürəkəninin söhbətini izləyən Süsən xanım dilləndi:

– Bəlkə, yaxşı olar, rayona gedək?

– Nəyin yaxşı olub-olmadığını indi hardan bilək? – qayınatası yenə eyni tərzdə əlini yellədi.

Bir neçə gündən sonra devrilmiş kral ölkəni tərk etdi. İsa Misir ordusunun qətiyyətinə yenidən şahid

oldu. Həmçinin kralın İsgəndəriyyədən çıxıb getdiyi gün əhalinin necə şadyanalıq etməsi də onun gözləri önündə baş verdi. Bu müddət ərzində bir-birinə zidd fikirlər burulğanında çapalaya-çapalaya qalmışdı.

Zalım hökmdarın ölkədən qovulması onun böyük sevincinə səbəb olmuşdu – bunun nə vaxtsa baş verəcəyinə ümid etmək belə çətin idi. Beləcə, uzun müddətdir ki, içini yeyib-dağıdan nifrət hissindən də qurtula bilmişdi. Lakin onun sevincinin həddi vardı – sonsuzluğa qədər davam edə bilməzdi. Sanki birdən-birə qara buludlarla toqquşan sevinc hissləri bir qədər öz saflığını, təbiiliyini itirmişdi. Uzun illər ağrılardan əzab çəkən insan ürəyinin bu cür davranışı, bəlkə elə təbii qarşılanmalıdır? Bəlkə, bu, böyük düşmən üzərində qələbədən sonra onun yerə sərilməmiş cəsədi üstündə yumşaq ürəyin özündən asılı olmadan göz yaşları axıtmasıdır? Bəlkə qarşıya qoyulan böyük məqsədə çatma və arzu olunanın əldə edilməsi yaşamaq uğrunda mübarizədə vacib amil sayılan qəhrəmanlıq hissənin getdikcə ölməsinə səbəb olmuşdu? Yəni bunların hamısı sevinc kəsədliyinə gətirib çıxara bilərdi. Amma yox... Bəlkə də, onu təəssüfləndirən başqa şey idi: bu böyük qələbə onun mənsub olduğu partiyanın iştirakı olmadan əldə edilmişdi.

İsa yenidən Əbdül-Həlim Şükrü paşanın qəsrinə yollandı. Paşanın qonaqlarının üzündən sevincqarışıq qəmginlik, çaşqınlıq, təəccüb və həyəcan oxunurdu. Sükutu ilk olaraq ev sahibi pozdu:

– Əbədi olan Allahdır.

– Kral Faruğun dövrü başa çatdı. Lakin biz indi sakitləşib, özümüzü bir qədər ələ almağa çalışmalıyıq, – hər zaman yüksək natiqlik qabiliyyəti ilə seçilən senator Abdus-Səttar əs-Səlhubi paşanın sözünün davamını gətirdi.

Birdən nəyə görə isə hamı gülməyə başladı. Bu, sevinc notları duyulmayan, əsəbdən doğan gülüş idi. Dostları Samir, Abbas və İbrahimin yanında əyləşən İsa soruşdu:

– Bizi bundan sonra nə gözləyir?

– Gələcək, şübhəsiz ki, keçmişdən yaxşı olacaq, – Şükrü paşa İsanın ünvanladığı sualın əsl mahiyyətinə varmadan cavab verdi.

– Mən bilən, İsa, ümumiyyətlə, gələcək barədə deyil, sizinlə bizim gələcəyimiz barədə soruşur, – əs-Səlhubi verilən sualı dəqiqləşdirməyə çalışdı.

– Biz hələ öz sözüümüzü deyəcəyik, – paşa köhnə siyasətçilərə məxsus bir tərzdə yenə qeyri-müəyyən cavab verdi.

Şeyx Abdus-Səttar, qare Quranı oxuyan zaman, fasilələrdə bədəninin qabağa-dala hərəkət etdirdiyi kimi əsəbdən yerində qıvrıla-qıvrıla qalmışdı. Axırda dözməyib sərt şəkildə dilləndi:

– Bu hərəkətin bizə heç bir xeyri olmayacaq. Mən qarşıda bizi gözləyən təhlükəni min kilometrədən duyuram. Müqavilənin ləğv edildiyi gün kralı və ingilisləri itirdik. Bu gün isə hər şeyi.

– Siz necə fikirləşirsiniz, təhlükə yalnız bizi gözləyir, yoxsa?.. – Samir sualını axıra çatdıra bilmədi, çünki İbrahim söhbətə yersiz müdaxilə etmişdi.

– Lazımı gücümüz olsaydı, bu gün baş verənlərin əsas iştirakçısı kimi kralı özümüz devirə bilərdik.

– Buna təəssüf etmək lazım olub-olmadığını deyə bilmərəm, – əs-Səlhubi rişxəndlə cavab verdi.

Sonra danışılanların heç birisinə İsa qulaq asmadı, çünki xəyala dalmışdı. Gözləri önündə canlanan keçmiş onun üçün şərəf və ləyaqət simvolu idi. Amma nədənsə o günləri xatırladıqca ürəyi qubar bağlayırdı. İcindən gələn bir hissə ona deyirdi ki, sahib olduğu xoşbəxt və firavan həyat sabun köpüyütək bir göz qırpımında partlayıb yox olacaq. Xoş olmayan qəribəliklərlə dolu həyat ona yavaş-yavaş iç üzünü göstərəcək. Və o, həyatın bu üzünü ilə qarşılaşmağa özündə cürət tapacaq, çünki buna bənzər hallar əvvəllər də olmuşdu. İsayə bir anlıq elə gəldi ki, sabun qabarcığının içində oturub və bayırdan ona yad bir sima maraqla tamaşa edir – bu, həyatın iç üzünü idi. İsanı ən çox narahat edən isə gələcək həyatın onu hansı əhvali-ruhiyyədə qarşılayacağı idi.

İsa başını yuxarı qaldırdı. Baxışları bir müddət soyuq buxarının üstündə, divardan asılmış şəkillərdə ilişib qaldı. Şəkillərin birindən eybəcər sifətli, dombagöz və qalındodaq bir zənci qadın ona baş tovlayan və ovsunlayıcı bir tərzdə baxırdı...

7

Günlər bir-birini əvəz etsə də, şübhələr İsanı içəridən didib-dağıtmaqda idi. Artıq ürəyində rahatlıq yox idi, əsəbləri dözmürdü. Toy, vəziyyət düzələ-nəcə, qeyri-müəyyən vaxta qədər təxirə salındı.

Neyləmək olardı ki?! Qayınatası belə məsləhət görmüşdü.

Bu arada, ölkənin gələcək həyatı ilə bağlı məsələlərə hələ də aydınlıq gəlməmişdi. İsa və dostlarının qarşısında çoxlu sual işarələri dayanmışdı. Bu işarələr bir növ, sahil qumlarına sancılan və dənizin ləpəli olduğunu göstərən qara bayraqlara bənzəyirdi. Misir sanki informasiya blokadasında idi. İnsanlar məlumatı yalnız şayiələr yolu ilə əldə edə bilirdi.

İsa bir dəfə eşitdi ki, Həsən mühüm vəzifəyə təyin olunub. Bu vəzifə əmisi oğlunun qarşısında böyük perspektivlər açırdı. Belə başa düşmək olardı ki, o, yeni rejimin tərəfdarlarındanır. Axır günlərin hadisələri əmisi oğlunun yeni xəbəri ilə müqayisədə İsayə o qədər pis təsir etməmişdi. Xəbəri eşidəndə onu elə bil ildırım vurdu. Hətta anasına da bu barədə bir şey deməyə tərəddüd edirdi. Qadına gec də olsa, məlumat verildi, lakin o, nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu ayırd edə bilmədiyindən sadəlövhliklə dedi:

– Eybi yox, qəm eləmə! Sənə də növbə çatar. Axı sən hər şeyin ən yaxşısına layiqsən.

Bu sözlərdən kefi tamam pozuldu. Fikirləşdi ki, nə yaxşı olardı, indi bütün işləri bir kənara qoyub, insan ayağı dəyməyən, sakit bir guşəyə çıxıb gedəydi.

Çox keçmədi ki, dövlət aparatında ciddi kadr təmizlənməsi aparılacağı barədə məlumat yayıldı. Məlumatı qəzetlərdə oxuyar-oxumaz kədər və məyusluq hissi ürəyinə hakim kəsildi: başa düşdü ki, artıq rəhbərlik başda olmaqla, mənsub olduğu partiya da, elə onun şəxsi həyatı da fəlakətin astanasındadır.

Kökləri çürümüş mövcud siyasi sistemin sütunları dağılmaq üzrə idi.

Digər tərəfdən, əvvəllər baş verməsi qeyri-mümkün olan hadisələr cərəyan etməyə başlamışdı. Məsələn, götürək elə vəkil və deputatlar palatasının keçmiş üzvü, dostu İbrahim Xeyratı. Qəzetlərdə elə məqalələr yazırdı ki, hamı onu inqilabın təşkilatçılarından biri olduğunu zənn edirdi. Yazılarında mənsub olduğu "Vəfd" də daxil olmaqla, bütün siyasi partiyaları tənqid edirdi. Amansız tənqidə məruz qalanlar arasında devrilmiş monarxiya da var idi, sanki kralın zamanında yüksək vəzifə tutanlardan biri bu deyildi.

Abbas Sadiqə gəlincə, əvvəlkitək sakit, soyuqqanlı, özünə əmin görkəmini saxlamışdı. Başqaları kimi məyusluğa qapılmamışdı. Elə bil ətrafında baş verənlərin onunla yaxın-uzaqdan bir bağlılığı yox idi, necə deyərlər, tufan qopsa, tükü tərپənməzdi. Əvəzində yeni rejimdə kürəyini söykəyəcək bir dayaq tapmışdı. Nüfuzlu havadarı sayəsində böyüməkdə olan istəklərinin həyata keçmə ehtimalı artmışdı.

Təkcə Samir Abdul-Baqi onunla eyni taleyi, eyni həyəcanı və qorxunu bölüşürdü. Bu arıq və qarabuğdayı gəncin yaşıla çalan gözlərindən həlimlik yağırdı. "Ellə gələn bəla toy-bayramdır" deyən İsa dostuna baxanda təskinlik tapırdı.

– Sən necə fikirləşirsən, axırımız necə olacaq? – İsa dostunu danışdırıb təsəlli tapmaq istəyirdi.

– Ən yaxşı halda bizi işdən qovacaqlar, – dostu acı-acı gülümsədi.

– Təklifin nədir, onu de görək! – boğazının quruduğunu hiss edən İsa yenə soruşdu.

– Dolanışıq, gün-güzəran üçün gərək bir iş tapaq. Ola bilsin, şirkətlərdə vakant yerlər var.

– Deyirsən, bir yerə düzələ biləcəyik? Yəni bundan sonra özümüzdə güc, iradə tapıb hər şeyi sıfırdan başlamaq, səncə, alınacaq?

– Nə bilim, vallah! Əgər hadisələr bizi qabaqlaması, alınar, – gur qara saçları arasında tək-tük ağ tellər görünən Samir dərindən köks ötürüb başını yırğaladı.

Komissiyaya şikayət ərizələri daxil olmaqda davam edirdi. Məlum oldu ki, şikayətlərin böyük əksəriyyəti İsa ilə bağlıdır. Onun məhkəməyə verilməsi tələb olunurdu. İsa buna heç təəccüblənmədi də, belə ki, nazirlikdə məsul vəzifə tutanlar arasında onu sevməyənlər, paxıllığını çəkənlər çox idi və onların da bir qismi elə dostları idi. Daim üzünə gülüb, ayağının altını qazan bu adamlar indi nədənsə, nazirlikdə burnunu dik tutub gəzirdi. Vəziyyət o yerə gəlib çatmışdı ki, tabeliyində olan bəzi işçilər onunla saymazıyana davranırdılar. Bir sözlə, nazirlik onun üçün cəhənnəm əzabı yaşamaq idi.

Nəhayət, onu komissiyanın iclasına çağırdılar.

Nazirliyin hüquq müşavirinin kabinetində yaşıl örtüklü uzun stolun ətrafında komissiya üzvləri əyləşmişdi. Sağ tərəfdə katibə oturmuşdu. İsaya stolun o biri başında yer vermişdilər. Divarda, əvvəllər kralın portreti asılan yerdə indi başqa şəkil dururdu. İsa stol ətrafında oturanları gözdən keçirdi; aralarında keçmiş

həmkarları, tanışları var idi. Onlardan birini – hal-hazırda Ali İnzibati Məhkəmədə çalışan İsa universitetin Tələbə Həmkarlar Komitəsindən tanıyırdı. Hətta bir dəfə Beytül-Ummə muzeyi qarşısında baş tutan aksiya zamanı ikisi də az qala öldürüləcəkdə.

İsa təlaş içində qurumuş dodaqlarını yaladı: qəribəsi o idi ki, bu adamlardan heç biri onu tanıdığını eyhamla da olsa, bildirmirdi. Onlarla göz-gözə gələndə zaman ya üzvlərini o yana çevirir, ya qarşılarındakı sənədləri guya ki, gözdən keçirir, ya da ki, soyuq və laqeydliklə ona baxırdılar – sonuncuları o, yüz faiz tanımırdı. Amma tanıdıqları arasında olan Təftiş Komissiyasının üzvü və Dövlət İdarəçiliyi Komissiyasının direktoru da eyni tərzdə davranırdı. Burda əyləşənlərin bəziləri əvvəllər – üzvü olduğu partiya hakimiyyətdə olmadığı müddətdə belə – onun paxıllığını çəkirdi. Di gəl ki, indi, qorxu hissini ağillara, ürəklərə hakim kəsildiyi, sanki ruhlar dolaşan, xoşagəlməz siqaret qoxusu qara divarlarına hopmuş, hündür tavanlı böyük otaqda bu adamlar qarşısında oturmağa məcbur qalmışdı. Otağın balkona açılan şüşəli qapısından bayıra baxdı. Balkonun məhəccərinə qonan çalağan birdən insan fəryadına bənzər səs çıxararaq yerindən götürüldü.

Komissiya rəhbəri tünd-qəhvəyi rəngli eynəyinin arxasından İsaya uzun-uzadı baxdı.

– Xahiş edirəm, sakitləşib özünüzü ələ alarsınız, – dedi, – bizim ədalətimizə zərrə qədər şübhəniz olmasın. Yalnız və yalnız qanun çərçivəsində hərəkət edəcəyik.

– Arxayın olun, buna şübhəm yoxdur, – çarəsizliyini bürüzə verməmək üçün astadan gülümsəməyə çalışdı.

– Həmçinin üzərimizə düşən vəzifənin başlıca qayəsinin intiqam və ya buna bənzər başqa şey deyil, ümumi mənafeyin qorunması olduğunu da bilməyinizi istərdik.

– Buna şübhəm yoxdur, – içinə qorxu toxumları səpilmiş İsa eyni şeyi təkrarladı.

Komissiya rəhbəri katibəyə əli ilə işarə etdi və o, nazirliyə daxil olan şikayət ərizələrini bir-bir oxumağa girişdi. Onların bir qismi məsul şəxslər, digər bir qismi isə kənd ağsaqqalları tərəfindən göndərilmişdi. Katibənin səsi dikturun yeknəsəq səsinə bənzəyirdi. İsa gözlərini yumub, ittihamlara diqqətlə qulaq asmağa başladı. Demək olar, bütün ittihamlar eyni səpkili idi: kənd ağsaqqallarının təyinatı üçün hədiyyələr alınması, ayrı-ayrı dövlət vəzifələrinə öz partiyasının üzvlərini namizəd kimi irəli sürməsi və s. Getdikcə onun fikri dağılır, mürgüləməyə başlayırdı. İsayə elə gəldi ki, sanki ətrafı sıx duman bürüyüb və göz-gözü görməsə də, katibənin danışığı qırıq-qırıq sözlər şəklində qulağa bir ox kimi sancılırdı. Fikrini nə qədər cəmləməyə çalışsa da, bacarmadı. Uzaq keçmişin xatirələri beynində dolaşmağa başladı: əl-Vayliyyə məhəlləsində kiçik futbol meydançasında top-top oynayıb evə qayıdır. Birdən leysan başlayır, gizlənməyə yer tapmadığından zibil arabasının altına girib gözləyir. Bunlar indi hardan gəlib yadına düşdü?

Gözünü açanda qarşısında oturanların gərgin sifətlərini gördü. İsayə elə gəldi ki, Nazirliyin hüquq

müşavirinin bığının sol tərəfi Dövlət Şurasının nümayəndəsinin bığının sağ tərəfi ilə birləşib. Birdən ona müraciət olundu.

– Burda danışılanlar barədə nə deyə bilərsiniz?

“Görən, bunlara nə rəy lazımdır?” – deyə İsa düşündü.

– Hamısı boş, mənasız sözlərdir. Varsa bir sübutunuz, gətirin ortalığa çıxarın, – əsəbiləşib özündən çıxdı.

Ayaq üstə dediyi sözlərdən özü də ruhlandı, lakin çox keçmədi, yenidən məyusluğa qapıldı, ağacdan qopan saralıb-solmuş yarpaqtək süstləşib boşaldı və stula çökdü. Komissiya sədri soruşdu:

– Nazir, vəzifəyə irəli sürdüyünüz şəxslərin namizədliyini qəbul edirdi. Buna görə də, bütün məsuliyyət...

– Mən vəzifə səlahiyyətlərimi icra etmişəm, – İsa onun sözünü ağzında qoydu. – Hər bir işi görəndə də vicdanımın səsinə qulaq asmışam.

– Bəs kəndlərə ağsaqqalların təyin olunması, yaxud onların bu vəzifədən uzaqlaşdırılması zamanı siz partiya maraqlarından savayı hansı prinsipləri əsas götürürdünüz? Bunu bizə, zəhmət olmasa, izah edərdiniz.

Hisslərini cilovlamağa çalışıb titrək səslə cavab verdi:

– Lap tutaq ki, elə partiya maraqlarından çıxış etmişəm. Məgər bizim bütün keçmiş həyatımız bu maraqlar üzərində qurulmamışdı?

– Demək istəyirsiniz ki, elədiyiniz hərəkətlərin doğruluğuna əminsizsiniz?

– Hesab edirəm ki, onlar vəziyyətə müvafiq olaraq atılmış ən doğru addımlardır.

Parker qələmini əlində saymazyana, lakin məharətlə oynadan komissiya üzvlərindən biri soruşdu:

– Bəs sizə şirinlik kimi verilən hədiyyələr barədə nə deyərdiniz?

– Dedim axı, hamısı boş, mənasız sözlərdir. Çox yox, bircə dənə dəlil gətirin! – yenə əsəbiləşib özündən çıxdı.

Onun sözlərinə cavab olaraq, şahid qismində göstərilən ağsaqqalların adı çəkildi.

– Bunlar alçaqcasına atılmış iftiralardır, – İsa qışqırdı.

Sonra müxtəlif vaxtlarda onunla bir yerdə işləmiş məmurlar ifadə verdilər. İsayə, onun şəxsən özü tərəfindən imzalanmış sənədlər göstərildi. Bu sənədlərdə ayrı-ayrı şəxslərin növbədənəkənar vəzifəyə təyin olunmasından və kənd təsərrüfatı sahəsində müxtəlif işlərin həyata keçirilməsi üçün maliyyə vəsaitinin ayrılmasından söhbət gedirdi. Məlum oldu ki, haqqında söhbət açılan işlərin heç biri həqiqətdə həyata keçməmiş, ayrılan pullar isə sabiq rejimin yüksək çinli məmurlarının nüfuzundan, yaxud da onlarla olan qohumluq əlaqələrindən istifadə edərək fırıldaqçılar tərəfindən mənimsənilmişdir.

Komissiyanın iclası gözlənildiyindən çox çəkdi. İsanın başı o qədər dumanlanmışdı ki, qarşısında olan adamları belə artıq seçə bilmirdi.

– Əgər hər şey dediyiniz kimidirsə, onda mənə qovulmağa layiq olmayan bir məmur göstərin.

Komissiya üzvlərindən biri – İsa onu əvvəllər görməmişdi – məmurun xalq qarşısında öhdəlikləri barədə hərarətlə danışmağa başladı.

– İncilab dövlət aparatını hər növ korrupsiya və hüquqpozma hallarından təmizləməyi qarşıya məqsəd qoymuşdur, – o qışqırdı. – Demək istədiyim budur ki, bundan sonra xoşbəxt, firavan həyat sürmək üçün kimsənin hansısa zümrəyə mənsub olmasına, vəzifəli adamlarla qohumluğuna və onların himayəsinə sığınmağına ehtiyac qalmayacaq. Və sizi əmin edirəm ki, gələcəkdə bir misirlinin belə haqqı tapdanmayacaq. Eşidirsiniz? Bir misirlinin belə.

İsa son deyilənlərə reaksiya vermədi. İçindən gələn bir hiss ona sükutu qorumağı və bu komissiya üzvü ilə mübahisəyə girişməməyi məsləhət görürdü. Komissiya saat dördə kimi işini davam etdirdi. İclas zalını tərk edib evə yollananda İsanın qədd-qaməti ağacqurdunun yediyi quru budağa bənzəyirdi. Üzülüb əldən düşdüyündən səs-küylü izdihamın içindən keçərkən sanki heç kimi görmür, iti bıçaq kimi içini doğrayan həyəcandan savayı, heç nə hiss etmirdi.

– Bəlkə, işlərin barədə Həsənlə də danışasan? Axı əmioğlun da o dəstədəndir?! – anası məsləhət gördü.

Sözlər ilan zəhəri kimi İsanın qanına işlədi. Əsəbdən, eyni zamanda, çarəsizlikdən gözlərində yaş yox, qəzəb qığılcımları görünürdü.

Bir neçə gündən sonra kadrlar şöbəsinin müdiri İsanı çağırıb vəzifədən uzaqlaşdırılması barədə əmri ona təqdim etdi. Əmrdə onun formal olaraq hələ iki il adının işdə getdiyi göstərilirdi.

Şöbə müdiri İsanı çoxdan tanıyırdı: İsa xidməti pillələr üzrə irəlilədikcə, onun hər təzə əmrini şəxsən özü tərtib edirdi. Bundan əvvəlki əmr onun ikincidərəcəli dövlət məmuru olmasını rəsmiləşdirmişdi. Kim bilir, bəlkə də, onun birincidərəcəli dövlət məmuru olmasını təsdiq edən və müqavilənin ləğvindən cəmi bir həftə əvvəl verilmiş əmrin nüsxəsi hələ də müdirin otağındakı seyfədə dururdu. Müqavilənin ləğvi fonunda baş verən hadisələr səbəbi ilə əmrin icrası mümkün olmamışdı.

Qarşısındakı adamın ondan zəhləsi getdiyinə zərrə qədər şübhə etmirdi. Niyə də getməsin?! Aralarında böyük yaş fərqi olmasına baxmayaraq, eyni vəzifəni tuturdular. Lakin indi otaqda onların ikisindən savayı, heç kimin olmamasından istifadə edən şöbə müdiri təəssüflə bildirdi:

– İsa bəy! Bir Allah bilir, necə pis olmuşam sizin işdən çıxmağınıza!

Yalan danışdığına adı kimi əmin olsa da, ona “canıyananlığa” görə təşəkkür etdi. Vəzifəli adamlarla səkkiz illik ünsiyyət öz sözünü deyirdi: bu müddət kifayət edirdi ki, onların bərli-bəzəkli cümlələrinin arxasında gizlənən ikiüzlülüklerini ifşa etsin.

Bu da onun, stolun üstünə necə gəldi atılmış şəxsi işi. Qovluğun üzərində də ərəb hörmə yazısı ilə “İsa

İbrahim əd-Dibağ" adı qeyd edilmişdi. İsa fikirli-fikirli qovluğa baxırdı: onun şəxsi işi içərisindəki bütün məlumatlarla birgə indi arxivə, yəni gedər-gəlməzə göndəriləcək. Qovluqda olan sənədlərdə ötən illərin neçə-neçə tanınmış dövlət xadiminin imzası vardır. Bu şəxslər şərəf və ləyaqət simvolu olmaqla yanaşı, Misirin xoşbəxt gələcəyinin ilk müjdəçiləri sayılırdı.

İsa ona çatacaq məbləğlə bağlı sual etdi.

– On iki funt, – müdir cavab verdi. – Amma iki il müddətində aylıq məvacibinizi alacaqsınız.

İsanın çuxura düşmüş gözləri son günlərin gərgin keçdiyindən xəbər verirdi. Elə bil neçə yaş qocalmışdı. Nazirliyin dəhlizində son dəfə addımlayırdı. Bir azdan buranı həmişəlik tərk edəcəkdi. İndi tam əmin idi ki, tarixin dolanbac yollarından birində zərbə alacağı və qurbana çevriləcəyi onun qismətində varmış. Bu günə kimi nə qədər təhlükələrlə üz-üzə qalsa da, bəxti gətirmişdi. Doğrudan da, bəzən biz insanlar taleyin amansız oyunlarının iştirakçısına çevrilirik. O, daim himayə etdiyi, çiyində daşdığı sevimli bəndələri belə bəzən uçurumdan aşağı yuvarladır və kimin ayaq üstə qalacağı, kimin müvazinətini itirib ölümün ağuşuna düşəcəyinin fərqi də varmır.

İsa böyük şəhərin küçələrində günəşin yandırıcı şüaları altında uzun-uzadı məqsədsiz gəzib-dolaşdı. Elə gedirdi ki, sanki ayağının altını görmürdü. Sevimli kafesinin yanından keçərkən ayaq saxladı. İçəri keçib boş masalardan birində əyləşdi. Günün bu vaxtı dostlarından kimisə görməyinə ümid etmirdi. Çay içə-
içə divardan asılmış güzgüdə özünə baxdı: ağlamalı

gündə olsa da, sifətində bir ruh yüksəkliyi də nəzərə çarpırdı, elə bil kimsə yanında oturub kədərinə şərik çıxır, təsəlliverici sözlərlə onun fikrini dağıtmağa çalışırdı. Yaxınlıqdakı masada iki nəfər çılğınlıqla nərd atırdı. Arabir zəri yaxşı gətirən sevinib əl çalırdı.

İsa başına gələn hadisələrə ətrafdakıların laqeyd münasibət bəsləməsini təbii qarşılayırdı: “Düzdür, mənə fəlakət üz verib, amma o demək deyil ki, insanlar bundan narahat olmalıdır. Mənim dərdimdən onlara nə?!” – bunu deyib nərd atanlara da, qəlyan tüstüsündə itib-batanlara da arxasını çevirib güzgüdə məyus sifətinə tamaşa etməyə və öz əksi ilə xəyalən söhbət eləməyə başladı: “Danışa bilsəydin, yəqin, indi təskinlik verərdin mənə?! Axı mən nə günahın sahibiyəm ki, bütün bunlar başıma gəldi?! Milyon illərdir yer üzündə saysız-hesabsız hadisələr baş verir. Hamısının yalnız nəticəsi barədə xəbər verilir, qabaqcadan nəyisə demək mümkün deyil. Kaş ki, cəmi bir neçə saat əvvəl məlum olaydı”.

Baxışlarını yerə dikdi. Sonra yenə də güzgüyə baxdı: həmin yekə baş, iti çənə və üçkünc sifət. Yadına gəlir ki, bir dəfə şairlərdən biri şırım-şırım olan bu sifəti Nilin deltasına bənzətmişdi. Həmçinin həmin simanı yaxın vaxtlara kimi, qəzetlərin ilk səhifələrində görmək olurdu. İndi nə o adam var idi, nə də onun mənalı siması. Bir göz qırpımında hər şey yox olub getmişdi.

Ağır və əzabverici fikirlər ona rahatlıq vermirdi. “Təsəvvür elə ki, – İsa düşünürdü, – minlərlə fut yüksəklikdən baxsan, yer səthində heç bir varlıq gözə dəyməz, heç bir səs eşidilməz, sanki hər şey məhv

olub əbədi sonsuzluğa qovuşmuş olar. Lakin həyat əlamətləri zəif görünən üzümə nəzər yetirmək üçün bu qədər böyük məsafəyə ehtiyac yoxdur. Çox keçməz, taleyin amansız gərdişi olan-qalan ləyaqət hissimin də tapdalanmasına və mənim cismən olmasa da, mənən məhvimə gətirib çıxarar”.

Həyəcanlı səs gəldi:

– Bilirdim ki, səni burda tapacağam.

Samir onun oturduğu masaya yaxınlaşdı, stul çəkib yanında əyləşdi. O, sifətdən olduqca yorğun və əzgin görünürdü. İsa dostunun gəlişinə o qədər sevindi ki, onun əlindən tutub kömək diləyirmiş kimi bərk-bərk sıxdı.

– İçimdən bir hiss mənə deyirdi ki, burda olma-lısan, – Samir söhbətinə davam etdi.

İsanı birdən elə gülmək tutdu ki, qəfil səsdən piştaxta arxasında durmuş kafe sahibi yerində dik atıldı və təəccüblə daimi müştərisinə baxdı.

– Bu gündən məni, ancaq elə burda görəcəksən, – İsa sönük ifadəli yaşıl gözlərini dostuna zilləyib əlavə etdi: – Çünki bu gün nazirliklə birdəfəlik qurtardım.

Dostlar bir müddət heç nə danışmadan, belə məyus-məyus bir-birinə baxdılar. Sonra İsa içindəki iztirablara güc gəlib, üzünə şən ifadə vermək istədi. Lakin təbəssüm süni alındı – əhvalı içkili adamın, yaxud narkotik təsiri altında olan birisinin düşdüyü vəziyyəti xatırladırdı.

– Qardaş, halımız necə olacaq? – bir azdan soruşdu.

– Birtəhər yola verərik. İki il qulağımız sakitdir. Bu müddətdə nazirlik pulumuzu verəcək.

– Bəs sonra?

– Sonra hansısa xarici şirkətə düzələrik.

– Axı hansı şirkət risk eləyib bizə iş verər? – İsa şübhə ilə soruşdu.

– Hər dərdin bir dərmanı var. Bir şey fikirləşib taparıq, – təəssüf hissi ilə dərinə köks ötürdü.

İsa evə gedən yolda arabir dönüb yanından keçənlərə təəccüblə baxırdı, elə bil ilk dəfə idi ki, qarşısında canlı məxluq görürdü. Bu insanlar hamısı ona yad idi – onları İsayə bağlayacaq heç nə yox idi. Doğma şəhərində özünü sürgündəki kimi hiss edirdi. Təqibçiləri olmasa da, beyninin dərin qatlarında təqib edildiyi haqda fikirlər içini güvə kimi yeyirdi. Yadına saldıqca dəhşətə gəlirdi: “Axı necə oldu ki, güclü külək xırda qum təpələrini birdən sovurub apardığı kimi, ayağının altında torpaq qatı da qəflətən sürüşüb getdi? İyirmi beş il müddətində zamanla kəllə-kəlləyə gələn, onun bütün çətinlikləri qarşısında sınımayan, əyilməyən möhkəm sütunlar necə oldu ki, bir neçə günün içində çökdü?”

Evə gəlib çatan İsa vəziyyəti anasına nəql eləməyi qərara aldı. Oğluna axıra kimi qulaq asan ana gəlib əlini onun başına qoydu. Analar öz körpələrinin əmgəyini sığallayan kimi, övladının başını sığalla- mağa başladı, sanki bununla onun artan ağrılarını azacıq da olsa, sakitləşdirməyə çalışırdı.

– Onlar niyə sənə qarşı belə hərəkət elədilər? – yaşlı qadın dərin hüzn içində soruşdu.

Yaxşı ki, anası hər şeyi təfsilatı ilə bilmirdi. Otaqda o baş-bu başa var-gəl etdi. Hərdən dayanıb fikirli-

fikirli otağa göz gəzdirirdi. Doğrudan da, qəşəng, səliqəli ev idi. Çox təəssüf, bundan sonra onu qoruyub saxlaya bilməyəcəkdi. Olanı-qalanı bir dənə ikiillik məvacib və bankdakı kiçik məbləğdə pul idi. Hesabındakı bu pullar da vaxtilə kənd ağsaqqallarından müəyyən xidmətlərə görə alıb yığdıqları idi. “Qara günlər” üçün kənara qoyduğu pullar indi bir müddət işləri yoluna qoymağa kömək edərdi. Amma nə vaxta qədər? Uzağı sonrakı iki ilə. Nəzərə almaq lazımdır ki, dəhlizdə, qonaq və iş otaqlarında divarda və yerdə olan bütün əşyalar ona bir vaxtlar “hədiyyə” olaraq verilmişdi. Günahkarlarla işdən qovulanları müqayisə etsək, birincilər say etibarilə ikinciləri ötür. O da, dostları da birincilər sırasında idi. Görəsən, harda qaldı o gözəl günlər?! O, çirkəbə bulaşmayan əllər? Rüşvət, korrupsiya məsumluğun üstündən xətt çəkdi. Mənən korlanması azmış kimi, indi cəmiyyətdə mövqeyini də itirmişdi. Nazir postuna gedən yolda – hansı ki, bu mövqeyə bir əl uzanması qədər qısa məsafə qalırdı – günbəgün yüksəltdiyi bir vaxtda qurduğu planların hamısı iflasa uğradı. Xeyirxah əməllərinin bir kənara atılıb, yada salınmadığı və yalnız səhvlərinin car çəkildiyi bu dilbilməzlər, bədxahlar dünyasında bundan sonra necə ömür sürəcəkdi?

Hava qaralanda Əli bəyin evinə yollandı. Göyün üzünü qapqara buludlar bürümüşdü, əsən güclü soyuq külək küçələrin tozunu göyə sovururdu. Geniş mərmər pilləkənləri yuxarı qalxa-qalxa fikirləşirdi ki, vəzifəsinin verdiyi toxunulmazlıq hüququ olmasaydı, yəqin ki, qayınatası da onun kimi küçələrdə qalmışdı.

Əli bəy evdə yox idi, harasa getmişdi. Süsən xanım isə yerdə xəstə yatırdı. Qapıda onu Səlva qarşıladı. Əynində olan mavi məxmər paltarın boğaz hissəsi onun gənc və gözəl, lakin eyni zamanda olduqca ifadəsiz simasına bir parıltı verirdi. Kənardan aydın sezildiyi kimi, son günlərin hadisələri onun simasında zərrə qədər də iz buraxmamışdı.

Səlvanı görər-görməz İsanın dərddli-qüssəli ürəyi həmişə olduğu kimi, həyəcanla döyünməyə başladı. “Bu da mənim bənzərsiz xəzinəm, – İsa öz-özünə düşündü. – Bu həyatda sahib olduğum yeganə dəyərli varlığım”. Lakin o dəqiqə də beyninə başqa bir fikir gəldi: “Yəni o, doğrudanmı, mənə məxsusdur?”. İçindəki şübhələri qovmaq üçün cəld dedi:

– Səlva!.. Bu gün məni işdən qovdular...

Səlvanın hər zaman laqeyd görünən gözləri sanki birdən canlandı, çaşqınlıq qarışıq təəccüblə soruşdu:

– Səni?

– Hə. Başqaları kimi, məni də, – həyatını taleyin ümidinə buraxmış birisi tək dilləndi.

– Axı sən başqaları kimi deyilsən! – qız təəccüblə düz onun gözlərinin içinə baxdı.

Nişanlısının sözləri ürəyinə bir ox kimi sancıldı. Aldığı rüşvətləri və bankdakı pulları yada salanda vahimələndi.

– Nazirlikdə “təmizlik aparılması” adı ilə işdən çıxartdılar, əslində məndən qisas alırdılar.

Səlva çaşqınlıq içində baxışlarını kənara yayındırırdı. Nəzərləri qeyri-ixtiyari olaraq bir müddət kiçik bürüncdən düzəlmiş atlı heykəldə ilişib qaldı. Sonra üzünü nişanlısına tərəf çevirib dedi:

– Hə... Xoşagəlməz vəziyyətdir.

– Eybi yox. Bundan da yaxşı iş tapacağam, – İsa səsində gümrəhliq verməyə çalışdı.

Səlvə susqunluğu ilə sevgilisinə qarşı nəzakətsiz davrandığını düşünərək gülümsəməyə çalışdı.

– Hardan tapacaqsan? Nə isə bir şey fikirləşmişən?

İsa bu suala o dəqiqə cavab vermədi. Beynində bir-birindən həyəcanlı, bir-birindən qorxulu fikirlər dolaşırdı: Səlvə onu həqiqətənmi sevirdi? Və sevirdisə, nə qədər sevirdi? Görən, tale ona daha hansı sınaqları hazırlayıb? Yenə də əvvəlki tək saysız-hesabsız satqınlarla üz-üzə qalacaq, yoxsa zaman onların sayını azaldacaq? Səhərki sorğu-sual səhnəsi gəlib gözləri önündən keçdi. Ürəyində komissiya rəhbərini doyunca söydü.

– Görüm də... Ya hansısa şirkətə düzələm, ya da şəxsi iş quraram.

Səlvə dili ilə dodaqlarını yaladı. Fikri o qədər dağınıq idi ki, özünü belə unutmuşdu. İsa nişanlısına əzab verən məyusluq hissini asanlıqla sezirdi.

– Mən deyirdim, heç olmasa sən mənə ürək-dirək verəsən, – İsanın səsində yalvarış nidaları duyulurdu.

– Sənə müvəffəqiyyət arzu eləyirəm, – Səlvə dodaqaltı gülümsədi.

İsa əlini nişanlısının kreslonun qoluna söykənən əlinin üstünə qoyub pıçıltı ilə dedi:

– Bu cür sınaqlar, çətinliklər sevgimizə əngəl deyil, eləmi?

– Hə... Hə...

Səlvənin cavabı çox sönük səsləndi. Onu səmimi qəlbdən sevdiyinə İsa zərrə qədər də şübhə etmirdi.

Sevgilisinə sarılmaq istədi. Yaxınlaşıb Səlvanı qolları arasına aldı və bərk-bərk sinəsinə sıxdı. Qızın iri, qara gözlərindəki qığılıcı, üzündəki yumşaq təbəssüm və tez ram olan bədəninin hərarəti İsanı başdan çıxardı. Bir anlıq ona elə gəldi ki, bütün qəm-qüssəsi yox oldu, son günlərin sıxıntıları və düçar olduğu uğursuzluqlar yaddan çıxıb getdi. İsa ona hakim kəsilmiş şəhvət hisslərinin təsiri altında qızın dodaqlarından bərk-bərk yapışdı. Lakin Səlva onun bu hərəkətinə eyni tərzdə cavab vermədi. Üzünü kənara tutub, əli ilə onu özündən aralamaq istədi. İsa məcbur olub onu qolları arasından buraxdı. Nəfəsləri kəsilə-kəsilə bir neçə dəqiqə belə dayandılar. Ortaya ağır sükut çökdü. İsa özünü olduqca narahat hiss eləməyə başlamışdı – ona elə gəlirdi ki, üzünə deməsə də, Səlva bu dəqiqə ürəyində onu tənələyir. Dilxor halda, sanki üzr istəyirmiş kimi dilləndi:

– Səlva!.. Səni sevirəm... Həyatım yalnız sənə bağlıdır... Yolunda canımı verərəm. – Səlva barmaqlarının ucu ilə yavaşca onun əllərinə toxundu.

– Nə olar, bir söz de! Danış mənimlə! – İsa xahiş etdi.

– Əzizim, həyatı olduğu kimi qəbul etməliyik, – Səlva bir neçə saniyə keçəndən sonra dilləndi.

İsa onun həzin səsinə zövq və həyəcanla qulaq asırdı. Ürəyindən bir anlıq keçirdi: “Kaş ki bu an Səlva ilə yer kürəsinin gözdən iraq, tərک edilmiş bir guşə-sində, ətrafındakı insanlardan, siyasətdən, iş öhdəliklərindən, inqilablardan, xoşagəlməz hadisələrlə dolu keçmişindən uzaqda olardı”.

– Mənə inanırsan? – bu axşam ilk dəfə olaraq səsində sevinc duyulurdu.

– Əlbəttə, əzizim! Əminəm ki, istədiyini hər şeyi əldə eləyəcəksən.

İsa onu bayaqkı kimi bağrına basmaq istədi, lakin həmin an qapı arxasından ayaq səsləri eşitdi. Gələn Əli bəy idi.

9

Qapı aralandı. Otağa daxil olan ev sahibi kürəkəni ilə salamlayıb hal-əhval tutdu. Üçlükdə bir neçə dəqiqə nədənsə danışdılar. Sonra qayınatası onu söhbət eləmək üçün iş otağına dəvət etdi. Otaq sakit və yarıqaranlıq idi. Ev küçə lampalarının işıqlandırdığı yoldan xeyli aralı olduğundan otağa, ancaq açıq pəncərədən ayın zəif işığı düşürdü. Əli bəy stolüstü lampanı yandırdıqda İsa diqqətlə onun gözlərinə baxdı. Qayınatası çox qəmgin görünürdü, qaş-qaşağını tökdü. “Görən, bu, mənimlə bağlıdır, yoxsa son hadisələrin təsirindəndir?” – deyə İsa bir anlıq fikrə getdi. Təsadüfən gözü divardakı şəklə sataşdı. Əvvəllər orda kralın portreti olsa da, indi həmin yerdən Əli bəy öz şəklini asdırmışdı.

– İşlər necədir? – qayınatası soruşdu.

– Hər şeyi təzədən başlayacağam, – İsa əvvəl bir qədər etinasızlıqla cavab verdi. Sonra isə son iki gün ərzində olub-keçənləri və beynində saf-çürük etdiyi bəzi gələcək fikirləri ona gözəl sözlərlə nəql eləməyə başladı. Danışdığı müddətdə Əli bəy bir dəfə də olsun, onun sözünü kəsmədi.

– Vəziyyətin elə də ürəkaçan deyil... – qayınatası bir qədər fikrə getdikdən sonra dedi.

– Bunu mən də bilirəm, amma məyusluğa qapılmayacağam, əlimi-qolumu sallayıb oturmayacağam.

Qayınatasının baxışlarında qıcıq verən bir ciddilik vardı, hətta İsayə bu ciddilik bir qədər süni, şişirdilmiş kimi də görünürdü.

– Doğrusu, bu danışdıqların mənə üçün təzə xəbər deyildi.

– Yəqin ki, komissiya rəhbəri sizə artıq hər şeyi danışmış?!
– Hə.

– Bəlkə, ona mane olmaq...

– Mümkün deyil, – Əli bəy onun sözünü kəsdi. – Komissiya rəhbəri, həqiqətən də, mənə çoxdankı dostumdur. Amma komissiya təkcə ondan ibarət deyil ki?! İndi hamı öz işinə görə qorxur... – bir qədər ara verdikdən sonra narazı halda dedi. – Nə isə, olan olub, keçən keçib. Yaxşı olar, bundan sonranı, gələcəyin barədə fikirləşəsən.

– Əlbəttə... Əlbəttə... Bu barədə Səlvə ilə də danışmışam.

– Səlvə ilə? Doğrudan?

– Hə. Bunda təəccüblü nə var ki?!

– Yəni deyirsən, ondan heç nəyi gizlətməmişən? – Əli bəy onun sözlərinə şübhə ilə yanaşdı.

– Əlbəttə, – getdikcə özündən çıxan İsa mümkün qədər sakit cavab verməyə çalışdı.

– Reaksiyası necə oldu?

İsa hiss elədi ki, düyün açılmaq üzrədir və söhbət sona doğru yaxınlaşır. Ona görə də riskə gedərək dedi:

– Gözlədiyim cavabı verdi. Dar gündə də, xoş gündə də yanımda olacağını dedi.

Bir müddət otağa ölü sükut çökdü, yalnız Əli bəyin barmaqlarının yazı stolunun üzərindəki tıqqıltısı eşidilirdi. Nəhayət, o danışmağa başladı.

– Səmimi söhbət eləmək istəyirəm. Bu dəqiqə toydan danışmaq yersiz olar.

– Razıyam. Anlayıram sizi. İndi toy eləyəsi halda deyiləm, – İsa başını yellədi, sanki bununla qayınatasından gizlətdiyi məqamlar olduğunu etiraf eləyirdi. Sonra onun ağzını yoxlamaq üçün sözgəlişi dedi: – Neyləmək olar?! Siyasi oyunların qurbanına çevrildim. – Əli bəy bir söz belə demədən qalın qaşlarını qaldırdı. – Qurban olmaq alnıma yazılıb da...

– Amma deyəsən, bu dəfə siyasət yeganə səbəb olmayıb, hə? – Əli bəy əsəbiləşib onun sözünü yarımçıq qoydu.

Bir anda onların baxışları toqquşdu. Hirsindən boğulan İsa titrək səslə soruşdu:

– Bəlkə, dediklərinizə bir az aydınlıq gətirəsiniz?!

– Eh-h, İsa... İsa! Sən özün gözəl bilirsən, mən nəyi nəzərdə tuturam, – Əli bəy qəzəblə, eyni zamanda, təəssüf hissiylə dedi.

– Bəlkə bəy mənim təmizliyimə şübhə ilə yanaşır? – meydan oxuyurcasına dillənən İsanın səsi otaqda əks-səda verdi.

– Mən elə demirdim.

– Bəs onda nəyi demək istəyirdiniz?

Əli bəy narazı halda üz-gözünü turşutdu – kürəkəninin səsinin tonu heç xoşuna gəlməmişdi. Buna baxmayaraq, mümkün qədər sakit cavab verməyə çalışdı.

– Sənə qarşı ciddi dəlillər var.

– Bunlar o qədər mənasız və əhəmiyyətsiz dəlillərdir ki, onlara yalnız axmaqlar inanar, – az qala qışqıraraq dedi.

– Görünən odur ki, əsəblərin...

– Narahat olmayın! Əsəblərim dəmir kimidir. Nə dediyimin də fərqinə yaxşı varıram...

– Bura bax, İsa, – Əli bəy də artıq hisslərini cilovlaya bilmirdi, – məni özümdən çıxarma! Əks təqdirdə günah məndən getdi.

İsaya çatdı ki, Səlvanı artıq itirmək üzrədir. Yüzdə bir ehtimal qalmışdı, ya yox. Dəli olmaq üzrə idi.

– Vecimə də deyil. Nə olur olsun, – bərkdən qışqırdı. – Cəhənnəm olsun indicə dediyiniz dəlillər! Tüpürüm hamısına! Dərinə gedəndə nə olsun ki, ordan-burdan pul qırmışam. Bəziləri kimi ikiüzlülük etməmişəm ki?! Ya kralın qapısında quyruq bulamamışam ki?!

Əli bəy ayağa qalxdı. Hirsindən alov püskürmək üzrə idi. Bir söz belə demədən, əsən əli ilə qapını göstərdi. İsa otağı tərk etdi.

Olub-keçənlərə baxmayaraq, İsa təmkinini qorumağı və ümitsizliyə qapılmamağı, nə qədər ki, son ümid qığılcımları xəfif-xəfif yanır, mübarizə aparmağı qəti qərara aldı. Son söz Səlvanıdır. Əlbəttə, nişanlısının ona olan sevgisinin gücünə və qətiyyət göstə-

rəcəyinə bel bağlamaq düzgün olmazdı. Bununla belə, ertəsi gün axşam Səlvaya zəng edib onu telefona çağırırdı.

– Səlvə... – yalvarırcasına dedi. – Biz mütləq görüşməliyik.

Cavabında yalnız qırıq-qırıq səslər eşitdi. Xəttin o biri başında dəstəyi yerə qoymuşdular. Ona elə gəldi ki, sifətinə yağlı bir şillə ilişdirmişdilər...

10

– Nə? Həlli olmayan məsələlər? Elə şey yoxdur, – İbrahim Xeyrat qışqırdı.

Onlar hər zaman oturduqları kafeyə yığışmışdılar. Arıq, bəstəboy İbrahim ayaqları yerə tam çatsın deyə, həmişə stulun kənarında otururdu. Həyatda ən çox gülüş obyektinə çevrilməkdən qorxduğu üçün daim geniş alnını qırışdırıb qaşlarını çatır, bununla da sifətinə ciddi görkəm verməyə çalışırdı. Kafe iclas zalını xatırladırdı. İclasa gələnlərin – müştərilərin hamısı paltolarını çıxarıb yanaşı qoyulmuş stulların üstünə düzmüşdülər.

İsa öz-özünə düşündü ki, dostu problemlər və onların həlli yolları barədə çox sakit danışır. Belə də ki, düz eləyir. Niyə də danışmasın?! İnqilabın, daha doğrusu, çevrilişin ona ziyanı-filan dəyməyib. O, öz sahəsində müvəffəqiyyət qazanmış birisidir. Vəkil olmaqla yanaşı, tez-tez qəzetlərdə məqalələri də çıxırdı. Eləcə də o biri dostu Abbas. Baxmayaraq ki, camaatı ən çox soyub-talayanlardan biri idi, əvvəlki vəzifəsində qalmaqda davam edirdi. İstənilən halda,

onlar yenə dostluqlarını davam etdirirdilər: nə paxıllıq, nə də ki son gərgin və əsəb doğuran hadisələr dostlar və eyni zamanda köhnə siyasi həmkarlar arasındakı münasibətlərə kölgə salmamışdı.

Samir də burda idi. Qabağındakı sinidə topa halında qoyulmuş yerfındığından xımır-xımır yeyirdi.

– Avazın yaxşıdır, oxuduğun Quran olsa, – o dedi. – Günlərdir burdayıq, amma hələ bir şey fikirləşib tapa bilməmişik. İşsiz-gücsüz oturmuşuq.

İsa həsrətlə pəncərədən çölə baxdı: narın-narın yağan yağış güclənmək üzrə idi; pəncərə şüşəsinə dəyən damcılar yavaş-yavaş aşağı süzülürdü.

– Bəlkə gedək makinaçılıq eləyək?

Abbas xor-xor qəlyan çəkirdi. Hər dəfə tüstünü alıb-buraxanda orkestrin truba çalanı kimi ovurdları şişirdi. Qəlyanın tüstüsündən kafedə göz-gözü seçmirdi.

İsa başını qaldırıb ətrafa göz gəzdirdi. Burdakı adamların sifətində nə desən vardı: laqeydlik, xəyalpərəstlik, hərislik, qumar aludəçiliyi – bircə narahatlıq yoxuydu. “Çərxi-fələyin tərsinə dönməsi gərək gəlib elə mənim başımda çatlayaydı?!” – fikirləri özünə qayıdanda yenə kədəre qapıldı. Qəflətən içində baş qaldıran ehtiras hissənin təsiri altında pəncərəyə yaxınlaşıb küçəyə boylanmağa, yağış sularının xırda-xırda gölməçələr yaratdığı və dirəkdən asılmış iri fənərlərin işıqlandırdığı asfalt yolda hündür binalardan birinin girişinə sarı qaçan tanımadığı qadını izləməyə başladı.

– Qış yaxşı fəsildir, sadəcə Qahirə ona hazır deyil, – sanki öz-özünə danışmış kimi dilləndi.

– Unutma! – İbrahim üzünü Samirə tərəf tutub dedi. – Bir çox şirkətlərin rəyasət heyətlərində bizim adamlar əyləşib.

“Bizim adamlar” e-e! Elə bil bütün günü qəzetlərdə partiyanı topa-tüfəngə tutub onun istefasını tələb eləyən bu deyildi! İnsanlar arasında ədavət toxumlarının səpilməsinə səbəb olan ikiüzlülükdən böyük nifrətə layiq ikinci bir hərəkət yoxdur. Görən, harda qaldı alicənablıq, mərdlik, dürüstlük kimi nəcib keyfiyyətlər?!

– Sən canın, səmimi de! – İsa ondan soruşdu. – Qəzetdə məqalələrini özün oxuyanda nə hiss eləyirsən?

İbrahim əyləşənlərin ona gülərək qulaq asmasına məhəl qoymadan təmkinlə cavab verdi:

– Onda özümə sual verirəm ki, görəsən, Allah-təala bəşər övladının bu qədər alçalmasına niyə izin verir?

– Eybi yox! Qəm eləməyin! Əlimizdən gələni eləyəcəyik ki, ikiniz də sanballı şirkətlərdən birində yaxşı bir vəzifə tutasınız, çünki hər ikiniz buna layiqsiniz, – başı qəlyana qarışmış Abbas onu özündən bir qədər aralayıb dedi. O, indi stulun üstündə bardaş qurub oturmuşdu. Ölü rənginə çalan sifətində domba gözləri qərribə də olsa par-par parıldayırdı. Ortaboylu bu keçəl oğlan, əslində olduğundan ən azı on yaş böyük görünürdü.

Söz sözü çəkdi. Mövzular bir-birinə qarışdı. “Gör bir nə qədər insan var bu dünyada, – İsa yenə fikrə getdi. – Nə qədər insan varsa, o qədər də fikir var. Götürək, elə bu kafeni! Hərənin ağzından bir avaz

gəlir. Həqiqətdə, onların indi nə düşündüyünü, hansı məsləyə xidmət etdiyini bilmək mümkün deyil. Beyinlərində nə olduğunu bir Allah bilir”.

Yenə pəncərədən boylandı. Çöl tərəfdə dilənçi əlini açıb yazıq-yazıq dayanmışdı. Yağış kəsmək üzrə idi.

– Təsəvvür eləyirsiniz, – İsa gözlənilmədən dostlarına çevrildi, – insanlar balıqlardan törəyib. – Kafedəkilər hamısı çönüb təəccüblə bir-birinə baxdı. İsa isə öz aləmində idi. – Amma bu, balıqların sayını azaltmayıb. Milyonlarla balıq okeanda üzməyindədir. Bax, əsl faciəmizin səbəblərini bunda axtarmaq lazımdır. – Bunu deyib bir neçə dəqiqə dinmədi. Pəncərənin çöl tərəfində dayanıb içəridə stol arxasında oturanlara tamaşa edən bayaqkı dilənçini əli ilə qovdu. – Deyirəm, qəribə taleyim var, – İsa yenidən sükutu pozdu. – Başqalarının elədiyi günahların əvəzini hər dəfə mən ödəməli oluram.

– Əminsən elə olduğuna? – Abbas kinayə ilə dedi.

İsa Səlvanın danışmaq istəməyib dəstəyi tullamasını yadına saldı və susmağa məcbur oldu.

– Camaat, bir görün, çöldə necə gözəl, romantik hava var! Bəlkə brendi içib bir az qızılaşaq? – İbrahim bic-bic gülümsədi.

Samir elə bil bayaqdan danışılanların heç birisini eşitməmişdi. Oturandan bəri yerfındıqlarını ara vermədən ağzına atdığından indi boğazı qurumuşdu. Bir stəkan su içib boğazını yaşladıqdan sonra dedi:

– Tutaq ki, yanlış yolda olmuşuq, bu səbəbdən də çoxlu səhvlər etmişik. Yəni yaxın keçmişimizdə səhvlərimizi azacıq da olsa ört-basdır edəcək müsbət bir addımımız olmayıb?

İsa bu söhbətlərdən artıq yorulmuşdu. Keçmiş ötəri də olsa yadına salmaq üçün gözlərini yumdu. Ürəyi saat kimi aramla vururdu. Qulağına hər zaman adət etdiyi səs-küy gəlirdi, beynində qırıq-qırıq səhnələr canlandı: Polislərin göydə yellənən dəyənəkləri... Həyatları təhlükə ilə üz-üzə qalsa da, insanlardakı ruh yüksəkliyi... Xoşbəxt gələcəyə inam... Sonra müvəqqəti qələbədən doğan sevinc və şirnikərək həyat nemətlərinin təsiri ilə yolunu azma... Olan-qalan gücün tükənməsi... Xəstə insanın sürünməsindən betər olan ətalət... Bunun ardınca, sanki it-pişiyyə belə qabaqcadan xəbər vermək istəmədiyi, yer titrəməsinə bənzər gözlənilməz bir fəlakət... Sonra da adi hisslərin kasadlığından əziyyət çəkən ürəkdən təsəlli gözləmə... Və qırıq-qırıq qudoklar.

– Əvvəl biz inqilabın öndərlərindən sayılırdıq, – bu dəfə Samir sükutu pozdu. – İndi onun tör-töküntüsü hesab olunuruq.

– Mənə elə gəlir, ən yaxşısı, təzədən inqilaba başlamaqdır, – İbrahim onun dedikləri ilə razılaşmadı.

Əziz-xələfi ölübmüş kimi, Samirin sifəti hüznü ifadə aldı.

– Belə çıxır ki, alnımıza iki dəfə ölmək yazılıb.

– Elədir, – İsa onun dediklərinə dəstək verdi.

Söhbət yenə yarımçıq qaldı. Yaxınlıqda ayaqqabı təmizləyən, qoltuğundakı qutusunu tıqqıldada-tıqqıldada irəliləyirdi. O, gedər-getməz Samir şaqqanaq çəkib güldü. Oturanlar təəccüblə ona baxdılar. Ardınca İsa təzə söhbətə başlamaq istədi:

– Yadıma gəlir, bir dəfə az qala hərbi məktəbə girəcəkdim.

Bu sözdən sonra niyəsə hamını gülmək tutdu. Deyəsən, heç kimin əsəbləri yerində deyildi. Hamı hirsindən gülüb canından mənfi enerjini çıxarmaq istəyirdi.

– Nədənsə, problemlərimiz artdıqca, gün-güzəranımız pisləşdikcə mən daha nikbin oluram, görən, bu nədəndir? – Samir soruşdu.

“Bu da özünə təsəlli verməyə şey tapdı”, – İsa öz-özünə fikirləşib gülümsündü.

İsa təxminən saat onda dostları ilə sağollaşdı, palatosunu geyindi, bərk-bərk bürünüb küçəyə çıxdı. Başını qaldıraraq minlərlə ulduzun par-par parıldadığı səmaya baxdı. Yağışdan sonra hava o qədər təmiz, o qədər aydın idi ki! Təmiz havanı sinə dolusu ciyərlərinə çəkdi. Boz rəngə çalan asfaltın üstündəki gölməçələr ona özünəməxsus bir parıltı verirdi. Sərin külək üzünə vurduqca, az da olsa rahatlaşır, özünə gəlməyə başlayırdı. Yadına salanda ki, iki il dövlətdən pul qamarlayacaq, hələ üstəlik bankdakı vəsaiti də bir müddət dadına çatacaq, kefi kökəlməyə başladı.

Klubda Şükrü paşa və Abdus-Səttar əs-Səlhubi ilə rastlaşdı. Onlar nə barədəsə pıçıldayırdı, aradabir zarafatlarından da qalmırdılar. İsanı görcək salamlayıb, xala xətirin qalmasını kef-əhval tuttular. Əbəs yerə əs-Səlhubinin onun üçün iş tapacağına ümid bəsləmişdi. Bu barədə danışmaq əvəzinə, senator köhnə palan içi tökməyə başladı.

– Müqavilənin ləğvinə yenə sevinirsən? – istehza ilə soruşdu.

İsa yaxşı bilirdi ki, senator vaxtilə Böyük Britaniya ilə Misir arasında bağlanmış sazişin qızğın tərəfdarı

idi və baş verən bütün fəlakətlərin, xalqa üz verən bədbəxtliklərin kökündə məhz onun ləğvini görürdü.

– Hər şey bir göz qırpımında baş verdi. Dostlarımızın başına gələnlər, qəflətən çaxan ildırımını xatırladır, – ilk baxışda bir qədər barışdırıcı mövqedən çıxış edən Şükrü paşa dedi. – Yəqin, indi növbə bizimdir, – səsinə azacıq həyəcan əlavə etdi.

Yavaş-yavaş çayını içə-içə İsa iştahla yeməyə girişən həmkarlarını göz altından süzdü. Əbdül-Həlim Şükri birdən ona sarı əyilib astadan dedi:

– Əziz dost, deyəsən, sənin növbən çoxdan çatıb, ha?!

İçinə qəzəb doldu. “Məgər mən onlardan biri deyiləm? Məgər biz vaxtilə eyni amal uğrunda çalışmamışıq? Başıma gələnlər azmış kimi, hələ yenilərini də arzulayır, bəd dua eləyirlər. Bu insanlar niyə belə ikiüzlü olurlar?” – deyə öz-özünə düşündü.

Çox keçmədi ki, İsa klubu tərk etdi. Yolboyu beynini didib-dağıdan ağır fikirlər ona rahatlıq vermirdi. Arabir qulağına Səlvanın şirin, məlahətli, adamı başdan çıxaran səsi gəlirdi. Hərdən isə, nişanlısı dəstəyi kənara atdıqdan sonra gələn qudoklar bir neştər olub beynini dəlirdi... Soyuq olmasına baxmayaraq, hikkəsindən yanaqları pörtüb qıpqırmızı qızarmışdı. Səlvanı, həqiqətən də, sevdiyinə bir an belə şübhə etməmişdi. Heç vaxt da fikirləşməmişdi ki, Səlva onun sevgisinə layiqdir, ya yox. Söz yox, başlanğıcda onları bir-birinə sevgi yox, maraqlar bağlayırdı. Birinin cəmiyyətdəki mövqeyi, digərinin var-dövləti tərəflər arasında vəhdət yaradırdı. Lakin

elə ilk görüşdən sonra İ sada ona qarşı gözlənilən hisslər oyandı. Bir neçə ay da keçdi. İsa Səlvanı sidqi-ürəkdən sevdiyinə artıq əmin idi. Bunun müqabilində Səlva neylədi? Səlva... Eh-h... Düşünmədən dəstəyi tulladı. Deyirlər, hər şərdə bir xeyir var. Yəqin, rastına çıxan “xeyir” bundan ibarətdir ki, həyat ona bir yox, eyni vaxtda iki zərbə vurmuşdu: siyasi karyerası zirvədən uçuruma doğru yuvarlanmış, ailə həyatı isə başlamamış bitmişdi.

Dərd-sərdən tənqə gəlmişdi, ürəyində heç nəyə yer yox idi. İndi hər şeyə etinasız münasibət bəsləyirdi, onun üçün müqəddəs heç nə qalmamışdı. İş tapmağa gəlincə, indiki vəziyyətində bu, axırncı yerdə duran məsələ idi. “Qoy bu sərxoşlar gedib özlərinə iş tapsınlar! O, işsiz də yaşaya bilər. Nə qədər imkanın var, həyatdan zövq almağa çalış! O, keçicidir, qısadır. Ölüm isə əbədidir! Sağlamlığını qoru! Təslim olmaq haqqında düşünməyə dəyməz. Qələmini qıranlara kim olduğunu mütləq göstərməlisən!” – İsa öz-özünə deyirdi.

11

Aradan bir neçə gün keçdi. Bir axşam əmisi oğlu Həsən onlara qonaq gəldi. “İndiyə qədər görmədim ki, naxışı gətirən birisi, həyatın üz döndərdiyi başqa birisinə baş çəkməyə gəlsin, – İsa fikrən təəccübləndi. – İndi bu, durub nəyə gəlib? Bunu necə başa düşək?” Birdən əmisi, dalınca da əmisi qızı yadına düşdü. Az qaldı qan beyninə vura, ancaq özünü cilovlaya bildi, onu gülərüzlə qarşıladı. Bir Allah bilir, bu, ona nəyin

bahasına başa gəldi. Qonaq otağına keçdilər. İsa əvvəl-əvvəl bir az sıxıldı, qəbahət bir iş görmüş balaca uşaqtək qaçıb gizlənmək, heç kimin gözünə görünmək istəmədi. Lakin iradəsini toplayıb özünü ələ aldı, simasında saxta təbəssüm yaradıb hələ zarafatyana bir-iki söz də işlətdi.

Həsən yaxşı görünürdü. Üzü gülür, gözlərindən sevinc yağır. Özünə əmin görkəmi vardı. O, daha mövcud rejimi topa-tüfəngə tutan və bürokratik qayda-qanunları kəskin tənqid edən, lakin nəyisə dəyişmək iqtidarında olmayan deyingən adam təsiri bağışlamırdı.

İçindən gələn hiss İsanın anasına, qaynı oğlunun heç də nəzakət xətrinə onlara baş çəkmədiyini deyirdi; əlindəki təsbehi bir kənara qoyub, danışılanları aydın eşitmək üçün yaxın əyləşdi.

Həsən çayından bir-iki qurtum alıb söhbətə başlamaq qərarına gəldi.

– İşlərin necədir?

İsa isə öz növbəsində gülməklə kifayətləndi. Lakin əmioğlusunun yaxasını tez buraxmaq niyyətində olmayan Həsən, sualını təkrarladı.

– Məgər görmürsən?! – İsa cavab verməyə məcbur oldu. – Əsl bəy həyatı yaşayıram. Qayğısız-filansız.

– İşlə məşğul olmaq lazımdır, – Həsən ciddi-ciddi dedi.

Oğlunun iş məsələsinə görə çox narahat olan anaya elə bil qol-qanad verdilər, sevincək başını tərpətdi. Anasının əmioğlusunun söhbətinə müsbət reaksiya verməsi İsanı lap özündən çıxardı. Həsənin gəlişinin

səbəblərini özü üçün heç cür ayırd edə bilmirdi. Digər tərəfdən, qət eləmişdi ki, əmisi qızı ilə evlənmək təklifi ortaya atılsa acından ölər, amma razı olmaz.

– İstəsəydim, çoxdan özümə iş tapmışdım, – qon-darma bir əminliklə dedi.

– Bəs niyə istəmirsən? – Həsən əvvəlki tək soyuqqanlılığını itirmədən soruşdu.

– Bir müddət istirahət eləmək istəyirəm. Deyək ki, iki-üç il.

– Yəqin, zarafat eləyirsən?!

– Niyə ki? Tələsməyə lüzum görmürəm, – İsa cavab verdi. Sonra hirsli-hirsli əlavə etdi. – Əsas da nişanım pozulandan sonra. Olsun ki, xəbərin var?!

Söhbətin bu yerində müsahibi ilə göz-gözə gəlməkdən ehtiyat edən Həsən baxışlarını çöldəki donmuş ağaca yönəltdi. Bir neçə dəqiqə belə sakitcə keçdi.

– Hə. Təsadüfən Əli bəylə rastlaşdım... – candərdi dilləndi. Söhbətin öz məcrasını dəyişməsi onu sıxırdı. Bütün görkəmi bunu təsdiq edirdi. – Belə olmasını istəməzdim, – təəssüflənərək əlavə etdi.

– Eybi yox! Mən də borclu qalmadım. Ona verdiyim dərsi ömrünün axırına qədər yaddan çıxarmaz, – İsa əsəbi halda cavab verdi.

– Düzdür, mənə də elə gəldi ki, aranızda nəysə olub, amma Əli bəy heç eyham da vurmadı buna. Yaxşı day bu mövzunu bir kənara qoyaq!.. Xeyirlisi nədir, inşallah, o da olar.

Sonra dostyana əlavə etdi:

– Bir sanballı şirkətdə sənin üçün yaxşı iş var.

Üz-gözü turşudan İsa sual dolu nəzərlərlə əmioğlusuna baxdı. Həsənsə danışmağında idi:

– Kino şirkətidir. Mən direktor müavini təyin olunmuşam. Amma maliyyə məsələlərini idarə etmək üçün işbacaran birisinə ehtiyacımız var.

Bayaqdan bəri dinib-danışmayan anası qaynı oğlunun təklifini sevincək qarşıladı:

– Allah köməyin olsun, ay Həsən!

“Məsələ aydındır, – İsa öz-özünə vəziyyəti götür-qoy edirdi. – Təbətliyində işləyirəm. Bunun da davamı olaraq, bacısı ilə evlənirəm. Yəni ki, boğazına çatı sal, gəz də”.

– Hər şeydən əvvəl yeni vəzifəyə keçdiyinə görə səni təbrik eləyirəm. Qaldı ki təklifinə, məni başa düşdüynə və kömək eləmək istədiyinə görə çox sağ ol, – lap tost deyirmiş kimi danışdı. Sonra təəssüf andıran səslə dedi: – Amma üzrlü hesab elə, mənlik deyil...

Həyat eşqi ilə alışıb-yanan Həsənin sifətində məyusluq peyda oldu.

– Deyəsən, sənin işləmək fikrin yoxdur.

– Minnətdaram, Həsən! Üzrxahlığımı da qəbul elə!

Əmisi oğlu ilə anası bir-birinə baxıb, çaşqın halda dayanmışdı.

– Yaxşı vəzifədir axı! Niyə razı deyilsən ki?

– Mən də bilirəm yaxşı vəzifədir. Əgər onu sən mənim üçün seçibsənsə, pis olma ehtimalı yoxdur. Sadəcə mən bir müddət istirahət etmək, bütün işlərdən uzaqlaşmaq niyyətindəyəm.

Həsən bir qədər ara verdikdən sonra davam etdi:

– Mən sənə, sadəcə vəzifə təklif eləmirəm. Bu iş yeni həyata uyğunlaşmağına kömək edəcək. Belə ki, şirkətin yaradılması dövlətin məqsədlərinə xidmət edir.

– Bu dəqiqə mənə ancaq dincəlmək lazımdır, vəssalam, – İsa qətiyyətlə etiraz etdi.

Hirsindən partlamaq üzrə idi. İşə bir bax! Vaxtilə adam yerinə qoymadığı Həsən indi yeni yaradılan şirkətin direktor müavini olmuşdu. Yox! İlin-günün bu vaxtında elə işləməmək məsləhətdir. Gedib bunun kimisinin qapısında sürünməkdən, quyruq bulamaq-dansa, elə öz evində ağa kimi yaşamaq yaxşıdır.

Həsən nə qədər israr elədisə də, bir şey alınmadı. İsa təklifi inadla rədd edirdi. Axırda məcburən təslim olan Həsən çıxıb getdi. Öz fikrində sona qədər qalması isə İsanın ürəyinə yağ kimi yayılmışdı. Ona görə, bu, böyük qələbə idi. Bu qələbənin də köhnə rəqibi üzərində qazanılması, İsayə ikiqat ləzzət eləyirdi.

– Mən heç nə anlaya bilmədim, – anası dərindən köks ötürərək dedi.

– Elə mən də, – İsa da heç nə olmamış kimi dilləndi. Ancaq səsində istehza duyulurdu.

– Əmioğlunu sevmədiyini bilirəm, – təəssüflə dedi.

– Onun da mənim üçün sinov getdiyini deməzdim.

– Amma o, yeri gələndə yaxınlarını yada da salır, qohumcanlıdır.

– Yaxşı da, ana!

Ana isə israr etməyində idi:

– Elə əmin qızı da sənin o Səlvənla müqayisədə yaxşı qızıdır. Sən isə onu çoxdan yaddan çıxarmısan. Yaxşı olar, ciddi bir şey haqqında fikirləşsən.

İsa pəncərədən boylandı. Evin qarşısındakı ağacların budaqları arasından görünən üfüqi sıx buludlar örtmüşdü.

– Fikirləşirəm. Qahirəni birdəfəlik tərk etmək haqqında fikirləşirəm.

12

Bir neçə ay da belə keçdi. Suallar içində çırpına-çırpına itib-batan İsa şübhə və tərəddüddən xilas ola bilmirdi. Nəhayət, günlərin bir günü anasına dedi:

– Qəti qərara gəlmişəm, İsgəndəriyyəyə gedəcəyəm.

Anası oğlunun qəribə davranışlarına və verdiyi tez-tələsik, qeyri-standart qərarlara çoxdan adət etmişdi.

– Yay hələ qurtarmayıb axı, – arvad yazıq-yazıq dilləndi.

– Yaylamağa yox, həmişəlik gedirəm, – dedi.

Yazıq arvadın göz qapaqları titrəməyə başladı. O isə öz aləmində idi.

– Hələlik yaşayaram da orda...

– Niyə axı?

– Çünki orda nə mənim tanıdığım, nə də məni tanıyan kimsə var. Belə, mənim üçün daha münasib olar.

– Sənin bu əhvali-ruhiyyənin mənim heç xoşuma gəlmir, – anası narazı halda başını yellədi. – Kişi olan kəs çətinliklərlə üzləşdikdə başqa cürə hərəkət etməlidir. Nə qədər ki, gec deyil Həsənin təklifini dəyərləndir!..

Lakin İsa tərs damarına salıb fikrindən dönmək istəmirdi. Belə olduğu təqdirdə, anası ertəsi günü qızlarının üçün də birdən evinə qonaq çağırmalı oldu. Qadının məqsədi onların köməyi ilə oğlunun başına ağıl qoymaq idi. Üçü də ailəli olan bu qızlar kənardan bir-birinə çox oxşayırdı: alın hissədə genəlib iti çənəyə doğru getdikcə daralan üçkünc sifət və yumru gözlər. Onlar İsanı ürəkdən sevir, onun parlaq istedadı və bacarığı ilə fəxr edirdilər. Həmçinin qardaşlarının ərləriylə müqayisədə üstünlüklərini hər zaman etiraf edir, bunun əyani sübutunu onun daim yüksək vəzifələr tutması və cəmiyyətdəki mövqeyində görürdülər. Digər tərəfdən, bacılar İsanın İsgəndəriyyəyə getmək planına da yekdilliklə qarşı çıxır, təkidlə Həsənin təklifini qəbul etməyə çağırırdılar.

– Sənə yad olan bir şəhərə gedib, orada yaşamağının nə mənası var? – onlardan biri söhbətə başladı.

– Başıma gələnlərdən sonra İsgəndəriyyədə rahatlığa qovuşmaq istəyirəm. Mənə bu dəqiqə sakitlik lazımdır. Məgər bu az şeydir?

– Bəs gələcəyin?

– Nə gələcək?! Hansı gələcəkdən danışırırsınız?! Gələcək-filan yoxdur. Bir keçmiş vardı, o da keçib-getdi, – İsa acı cavab verdi.

– İtirdiklərini qaytarmaq üçün əlində imkanların var axı!

İsa əlini yuxarı qaldırıb susmalarını tələb etdi. Sonra sakitcə dedi:

– Sizin bu mənasız məsləhətlərinizin heç bir faydası yoxdur. Qəti qərarımdır – bu evdən çıxıb gedəcəyəm, vəssalam!

Bu sözləri deyə-deyə gözü bir anlıq anasının kədərli simasına sataşdı, səsini alçaldıb, sanki üzr istəyirmiş kimi dilləndi:

– Evi saxlamaq üçün çoxlu pula ehtiyacımız var. İndiki vəziyyətdə o qədər xərcin altına girib, sonra da neçə il borc ödəmək kimə lazımdır?

– Bunun, sənin İsgəndəriyyəyə getməyinlə nə əlaqəsi var?

İsa qaşqabaqlı dilləndi:

– Heç bir əlaqəsi yoxdur. Sadəcə hesab edirəm ki, bir az özümə gəlməyim üçün burdan uzaqlaşmaqda fayda var.

Ana yalvarırcasına oğluna baxdı:

– Bununla sən düşmənlərinin əlinə fürsət vermiş olacaqsan. Hərəkətin onları çox sevindirəcək. Zərrə qədər də şübhə eləmirəm: əgər əmioğlunun verdiyi təklifi qəbul etsən, gözəl evimizi qoruyub saxlayacaqsan, həm də əvvəlki həyat tərzinə qayıda bilərsən.

İsa cavab vermədi, gözlərini yumdu, bununla da mənasız və səmərəsiz söhbəti davam etdirmək istəmədiyini bildirdi.

– Sən mənim oğlumsan, ona görə də hər işinə bələdəm. Necə tərs olduğun mənə yaxşı bəllidir, – anası kədərli səslə dilləndi. – Bu sənin qanındadır. Dikbaşılığından heç vaxt əl çəkmirdin, hətta biləndə ki, bu sənə ziyandır, yenə də dediyindən dönmürdün. Əlbəttə, bircə evdə bu xasiyyətinin sənə ziyarı yox idi, çünki sevgi ilə əhatə olunmuşdun. Amma dünya tək ana və bacılardan ibarət deyil axı!

İsa saymazyana çiyinlərini çəkib israrla dedi:

– Elə hesab eləyək ki, nə siz bunları demisiniz, nə də mən eşitmişəm.

Ananın səsində bu dəfə daha çox yalvarış duyuldu:

– Oğul! Çalış, Allahın buyurduğu kimi hərəkət eləyəsən! Onun iradəsindən kənara çıxma! Çünki taleyin onun əlindədir. O, istədiyi insanı ucaldar, istədiyini yerin dibinə endirər. Xoşbəxt olmaq üçün nazir, yaxud nazir müavini olmaq şərt deyil, oğul!

İsa üzünü bacılarına sarı çevirərək soruşdu:

– Mən qayıdanadək anam harda qalsa yaxşıdır?

Hər şey hamıya aydın idi: Qahirədən çıxıb getmək haqqında qərar dəyişilməyəcəkdi. Ona görə də bacılar daha israr etmədilər. Qızların hər biri analarının onlarda qalmasını təkidlə bildirsələr də, yaranmış bu mübahisəyə nöqtə qoymaq üçün ana söhbətə müdaxilə etməli oldu.

– Əl-Vayliyyə məhəlləsindəki köhnə evimizə qayıdacağam.

Qızlar hamısı bir ağızdan etiraz etməyə başladılar:

– Bundan sonra sən tək qala bilməzsən!

– Kim deyir ki, tək qalacağam, – ana övladlarını sakitləşdirməyə çalışdı. – Güman eləyirəm, Umm Şilbi də məni tək buraxmaz.

İsa qeyri-ixtiyari olaraq köhnə evlərini xatırladı. Geniş həyəti olan evin divarları onların hər birinin dünyaya gəlişinin şahidi olmuşdu. Əsasən də, evin qarşısındakı boş düzəngah sahə gözləri önündə aydın canlandı. İsa qəflətən onu çulğayan məyusluq hissini sözlə necə ifadə edəcəyini bilmədi, anasına yalnız bunları deyə bildi:

– Bəlkə elə yaxşı olar, qızlardan birinin yanında qalasan?

– Yox, olmaz, – qəti olaraq etiraz etdi. – Axı mən də tərsəm. Köhnə evimizə gedib orda qalmağım, zənnimcə, hamı üçün ən xeyirlisidir.

Qızlar yenə mübahisə etməyə başladılar. Hər biri təkidlə bildirirdi ki, anası onlarda qalsa, özünü rahat və xoşbəxt hiss eləyər. Lakin anaları bu sözlərdən heç birinə əhəmiyyət vermədi. İsa isə bu gözəl mənzili itirəcəkləri səbəbindən dərin təəssüf hissi keçirməyə başlamışdı. O, eyvanın qarşısını kəsən və küləyin uzun budaqlarını o tərəf-bu tərəfə yellədiyi ağaclara dərddi-dərdli baxıb öz-özünə dedi: “Elə bil Allahın qəzəbi tutub bizi”.

Yenə bacılardan biri izahat verməyə çalışdı:

– Burda yaşamağa öyrəşən adam, gedib təzədən o köhnə evdə necə qala bilər?!

İsa fikir verdi ki, həyəcandan anasının gözləri səyriyir, dodaqları titrəyir. Onun indi dözməyib ağlayacağını zənn etdi, lakin qadın titrək səslə dedi:

– Yox, niyə ki?! Pis ev deyil. Axı orda mən sizin hamınızı dünyaya gətirmişəm!..

13

Otağa ölü bir sükut çökmüşdü. Ətrafda olan hər şey sadəcə bu sükutu tamamlamağa xidmət edirdi. Hər nə qədər ona acı versə də, ağrıdan qovrulan ürəyi yer dəyişikliyinə sevinirdi. Bir də ki, bu sadə mebellə bəzədilmiş kiçik mənzil elə də dözülməz bir yer dey-

ildi, əksinə, mövcud hay-küylü cəmiyyətdə bu cür sakit guşənin tapılması özü sevindirici hal idi.

Soyuq oktyabr günlərində evdən bayıra çıxmadiğı vaxtlar üfüqə qədər uzanan böyük dəniz belə bu evin özü boyda görünürdü.

Ev sahibəsi tərəfindən otaqların divarları büsbütün Yunanıstandan olan bir ailənin şəkilləri ilə bəzədilmişdi. Başını pəncərədən çölə çıxarsan, hər yerdə – qonşu evlərin eyvanlarında, pəncərələrində və yolun düz ortasında, ancaq yunan siması görərdin. Ümumiyyətlə, İsgəndəriyyənin bu məhəlləsi yunan məhəlləsi sayılırdı. İlk əvvəl özünü qürbətdə hiss edirdi: səki boyunca əkilmiş ağacların arxasında gizlənən tanış olmayan kafe, göz oxşayan rənglərə boyanmış tərəvəz bazarı, yenə də yunan simaları ilə dolu olan və künc-bucağında yad kəlmələr eşidilən qəşəng dükanlar – bunların heç birinin onun əvvəlki həyatı ilə bir bağlılığı yox idi. Hərdən İsaya elə gəlirdi ki, sanki Misir sərhədlərindən çox-çox uzağa düşmüşdür. Lakin qəribəsi odur ki, bu şəraitdən də zövq almağı bacarırdı, qürbət şərbətindən də dadıb meyxosş ola bilirdi. Yadına gəlirdi ki, təzə-təzə yad şəhərə ayaq basanda buranın sakinlərinə nifrət edir, küçədə onları kinli baxışlarla süzürdü. Bu gün isə həmin insanlara öz həmvətənlərindən daha çox hörmət bəsləyir, hətta onlarla ünsiyyətdən rahatlıq tapırdı. Bəlkə də bu, həmin insanların da onun kimi bu ölkədə qərib olması ilə əlaqədar idi.

Mənzil səkkizinci mərtəbədə yerləşirdi. Sahilə doğru uzanan evlərin alçaq damları üstündən nəhayətsiz dəniz mənzərəsi görünürdü.

Dəniz və oktyabr ayının sərin havası... Yuxusuz gecələrdə pəncərədən boylanan İsa dərin xəyallara qapılır, hərdən, bir dəstə bildirçin havada uçuşaraq qıy vururdu. Sanki bu quşlar çoxsaylı çətinliklər və xəyali qəhrəmanlıqlarla dolu ağır səyahətdən sonra qaçılmaz taleyə doğru istiqamət almışdı. İsa tez-tez doğma Qahirəni xatırlayırdı. Onu sanki buxova salan kədərli xatirələr qara buludtək başının üstünü alırdı... Əlbəttə, yalnızlıq insan üçün bir təcrübədir, digər tərəfdən ağır bir sınaqdır. Lakin o, çox vaxt özündə narahatlıq, həyəcan, kədər, yuxusuz günlər ehtiva edən xoşagəlməz görüşlərdən uzaq durmaq və istəmədiyini kəslərlə üz-üzə gəlməmək üçün bir zərurətə çevrilir. Həmçinin bu yalnızlıq sənə keçmiş arzularının, ümidlərinin üstündən xətt çəkməyə yardım edir. Rahatlıq tapmaq üçün yalnızlığın zəruri olduğunu düşünən İsa öz-özünə elə hey təkrar edirdi: "Özünü yalnızlıqla sınağa çək! Qoy bu yalnızlıqda sənə həmdəm stolun üstündəki radio, hərdən açıb vərəqlədiyini kitab və yuxuların olsun! Ölməmişdən öncə ruhun bir halda rahatlıq tapa bilər, o da yalnız yalnızlıqda".

Dəqiqələr bir-birini əvəz edir, sonra saatlar keçir, özün də hiss eləmədən zaman anlayışını itirirsən, hətta bu gün həftənin neçənci günü olmasını da dəqiq yadına sala bilmirsən. Başını sallayıb gedirsən. İçində bir xof da olur: fikirləşirsən ki, birdən başını qaldırıb, qar kimi ağappaq buludlar arxasından boylanan günəşə baxsan, onun soyuq günlərdə adamın canına istilik gətirən şüalarından həzz almaq istəsən, yolunu

azarsan. Ancaq başını qaldırdığın anda heç nə itirmədiyinin, əksinə, həyatın sənə üzünə yenidən güldüyünün şahidi olursan. Uzun mübarizələrə, bütün ağrılı-acılı günlərə baxmayaraq, ətrafında durduqca duran dünyanı və onun əbədi olmayan sakinlərini – insanları görməyə başlayırsan. Əslində, buna bənzər halları əvvəllər yaşasan da, bu, sənə ilk kimi görünür, bununla belə, başa düşürsən ki, pis nə varsa, hamısı arxada qalıb. Məhz belə anlarda yaradılışın gözəlliyini, onun kamilliyini dərk etməklə həyatın əsl dəyərini anlamaq mümkün olur. Bundan əvvəl isə, vaxt amili sənə şad günlərdə, daha dəqiq desək, vəzifə verilən zaman əhəmiyyət kəsb edirdi...

İsa özünü bu mənzildə çox tənha hiss edirdi, ürək döyüntülərindən savayı, qulağına heç bir səs gəlmirdi. Qahirə kafesindəki son görüş yadına düşdü və həyəcandan ürəyi sürətlə döyünməyə başladı. Özünün də təəccübünə səbəb olan bir-birinə zidd hisslər yaşayırdı: bir tərəfdən dostları Abbas və İbrahimi çox sevirdi, digər tərəfdən onların hər ikisinə nifrət bəsləyirdi. Dostlarının inqilabaqədərki həyatlarını qəbul etsə də, həmin müddətə qədər dostluqları sarsılmaz olsa da, inqilabdan sonra onları ikrahla yad edirdi. “Gözdən iraq, könüldən uzaq” deyərlər. Nəhayət, “dost” dediyi kəslərlə arasındakı saralmış bağları kəsib ata bilmək, dağ boyda qayğıları qismən də olsa, unutmaq imkanı əldə edib... Ümumiyyətlə, yalnız ağılsızlar və canilər rahatlığa gedən ən asan yolu tez tapa bilirlər. O da, ancaq əzablı mübarizənin əksər hallarda qələbə ilə bitdiyi şirin yux-

ularda mümkün olur. Yalnız həmin yuxularda çətinliklər asanlıqla dəf edilir, sənə isə bircə yüksək yerdən durub ucu-bucağı olmayan geniş sahəyə tamaşa etmək qalır, həmin andaca ürəyinə rahatlıq gəlir və istər-istəməz torpağın üstündə görünən, görünməyən nə varsa, hər şeyə özündən asılı olmayaraq etinasızlıqla yanaşmağa başlayırsan.

“Görəsən, Uca Yaradan “həyat” adlandırdığımız bu keşməkeşli, qan gölməçələri ilə dolu yolun mahiyyətindən niyə bir az da olsa bizi agah etmir? Yaranandan bəri müharibələr şahidi olmuş bu dəniz niyə axı sükut içindədir? Görəsən, ana torpaq niyə öz övladlarını ayaq altına atır? Niyə axı canlı-cansız nə varsa, hamısının – daşın da, həşəratın da, lap elə katorqaya göndərilmiş adamın da öz yeri, öz mövqeyi, öz rolu var, bir məndən başqa? – “Suallara cavab axtarmaqdan təngə gəlmişdi.

Bir səhər Cəlim məhəlləsinə yollandı. Bir neçə gün əvvəl Samirdən məktub almışdı, indi onunla görüşə gedirdi. Sentyabrın ortası İsgəndəriyyəyə köçəndən bəri dostu ilə bir dəfə də olsun rastlaşmamışdı. İndi getdiyi “Firdaus” kazinosunda axırıncı dəfə 1951-ci ilin yayında olmuşdu. Sahildə heç kimə rast gəlmədi. Kazino da yarıboş idi – oktyabrın axırlarında həmişə belə olurdu.

Vaxt vardı böyük vəzifə sahibi idi, onda tez-tez bu kazinoya gələr, burnunu dik tutub, adamların ehtiram dolu baxışları altında keçib onun üçün xüsusi ayrılmış, o vaxtların dost və düşmən paşalarını bir-birindən ayıran masanın arxasında əyləşərdi. İki il bundan

əvvəl "Firdaus"da təşkil olunmuş ziyafət heç yadından çıxmırdı. Dostları ilə səhərə qədər əməlli-başlı şadyanalıq etmişdilər. Şərəfinə deyilən sağlıqlar, səhərə qədər oyaq qalıb musiqiyə qulaq asa-asa şərab gillətmək, mahnı oxumaq, səs-küy – bütün bunlar həmin gecənin ən yaddaqalan anları idi. Qarşıda onu böyük uğurlar gözləyirdi, bəslənən bütün ümidləri doğruldacağına şübhə etmirdi...

Əvvəllər həmişə oturduğu, girişdən sağda qoyulmuş masanın arxasına keçib əyləşdi. Zalda mövsümün axırına qədər kurortda qalmağı planlaşdıran bir neçə yaşlı paşa gözə dəyirdi. Onlar kazinonun daimi sakinləri hesab olunurdu. Masalardan birinin arxasında biri qoca, digəri orta yaşlarında olan iki qadın əyləşmişdi. İçəridə darıxdırıcı sükut hökm sürürdü.

İsa qarını altdan-altdan süzdü, öz-özünə fikirləşdi ki, nə vaxtsa Səlvanın da aqibəti belə olacaq. Varlı olsan da, şan-şöhrət içində yaşasan da, hər bir arzun həyata keçsə də, yenə axırın belə olacaq, çünki həyat heç kimə güzəştə getmir.

Pəncərədən baxanda, qarşı tərəfdə mavi rəngə çalan sakit, parıltılı dənizi, səmada ağ qızılgül topasına bənzər buludların yavaş-yavaş üzməzini görmək olurdu.

Samir təyin olunmuş vaxtda gəlib çıxdı, bərk-bərk qucaqlaşdılar. O, bir az da arıqlamışdı, ancaq əvvəlkindən daha gümrah və daha sakit görünürdü.

– Arvadımla gəlmişdik ki, qaynanamı yola salaq. Sabah geri qayıdırıq.

İsa Qahirədə nə isə yeni bir şey baş verib-vermədiyini, dostunun onların köhnə, sevimli kafelərinə gedib-getmədiyini soruşdu.

– Yeni bir şey yoxdur, – Samir cavab verdi. – O ki qaldı mənə, işlərim pis getmir. Dayımın yanına düzəlmişəm. O, mebel ticarəti ilə məşğuldur. Əvvəl-əvvəl müəyyən xırda-para işlərdə ona kömək edirdim, indi isə şərikiyəm, əslinə qalanda bütün haqq-hesab işləri mənim əlimdən gəlib keçir.

İsa təzə işə düzəlməsi münasibətilə dostunu təbrik edib, özünün hal-hazırkı qarışıqlıq dövründə konkret bir işlə məşğul olmaq həvəsində olmadığını dedi. Samir isə ətrafına təəccüblə baxıb dilləndi:

– Sən bir İsgəndəriyyəyə bax! Qahirədən fərqli olaraq burda qəribə bir səssizlik, boşluq hökm sürür.

– O dediyin səssizlik, boşluq, təkcə İsgəndəriyyədə yox, bütün dünyada hökm sürür. Bayaqdan qoltuğunda bərk-bərk saxladığın nədir?

Samir kitabı ona uzatdı, üstündə “Quşeyri risaləsi” yazılmışdı. İsa sual dolu nəzərlərlə onu süzdü.

– Məgər sufilik haqda heç eşitməmişən? – Samir soruşdu.

– Eşitməyinə eşitmişəm, amma sənin əvvəllər bununla maraqlandığın yadıma gəlmir, –İsanı gülmək tutdu.

– Düz deyirsən... Amma bilirsən, bir dəfə Əhməd paşa Zəhran adlı bir vaizə qulaq asdım. Dərin fikirləri məndə müsbət təəssürat oyatdı. Sonra mənə sufizmlə bağlı bir neçə kitab verdi. Son günlər elə o kitabları oxumaqla məşğulam.

– Sən canın, düzünü denən, bununla ciddi məşğul olmaq istəyirsən, yoxsa elə-belə, əyləncə xətrinə?

– Düzünü bilmək istəyirsənsə, bu, əyləncədən də artıq bir şeydir, adamın ürəyi rahatlıq tapır, – Samir “koka-kola” butulkasının ağzını açıb içindəkini stəkana süzdü, sonra onu yarıya qədər içib söhbətinə davam elədi. – Məsələn, götürək elə bizim özümüzü! Vəziyyətimiz ağırlaşandan sonra sağlamlığımız haqqında düşünməyə başlayırıq və müalicə üçün, hətta qışda belə Asuana getməyə razı oluruq. Digər tərəfdən, bunu o həddə çatdırmayıb yayda da ora yollanmaq olar.

– Siyasi böhran vaxtı, yəni çıxılmaz vəziyyətdə qalanda, başqa sözlə, əlin hər yandan üzüləndə, köməyə ehtiyacın olanda sufiliyə müraciət etməyinlə güngüzəranın yaxşı keçən zaman onu öz xoşluğunla qəbul etməyin arasında, hər halda az da olsa, fərq var, hə? – İsa istehza ilə soruşdu.

Dostunu təmkinlə dinləyən Samirin buludlardan gilə-gilə süzülmüş ayna sular kimi şəffaf, yaşıla çalan gözləri gülürdü.

– Əlbəttə, fərq var. Amma əsas nəticədir. Bəzən elə olur ki, baş verəcək hər hansı fəlakət bizi doğru yola yönəltməyə xidmət edir.

– Tutaq ki, elə...

Cümləsini axıra çatdıra bilmədi, baxışları qonşu masada əvvəllər görmədiyi bir qoca kişinin yanında əyləşmiş orta yaşlı qadının simasında donub qaldı. Bir neçə dəqiqə qadınla bir-birinə baxdılar. “Hər şey öz yolu ilə getsəydi, indi Səlvə bir il idi ki, onun arvadıydı, – İsa fikirləşdi. – Əgər getsəydi...”

Üzünü Samirə sarı çevirib soruşdu:

– Sufilər “əgər filan şey filan cürə olsaydı” cümləsinə necə izah verirlər? – Lakin gördü ki, Samir onun nə demək istədiyini doğru-düzgün başa düşmədi, özü izah verməyə tələsdi. – Yerinə özüm cavab verərəm. Bu cümlənin mahiyyəti bundan ibarətdir: insan şübhələr içində o qədər qıvrılır ki, axırı hər yerdən ümidi kəsilir və qismətdə yazılanları dəyişmək üçün axmaq-axmaq fikirlərə düşür.

– Axı məntiqi bir kənara qoyub, hissləri ilə hərəkət edən insan Allahın yazdığı qismətə qarşı çıxır, – yenə öz aləmində olan Samirə İsa artıq qulaq asmırdı.

Səlva barədə fikirlər onu rahat buraxmırdı. Beynində onun qüsurlarını özü üçün sadalayır, bəzən bunlara görə ona nifrət edirdi. Əlbəttə, Səlva onun ideal qadın obrazına qətiyyənlə uyğun deyildi. Ancaq neyləmək olardı, “sevginin gözü kor olur” deyirlər. Ölüm, qismət, xoşbəxtlik kimi sevgini də ağıl dərk etməkdə acizdir. Gör bir Səlva öz davranışında təbii fəlakətə – gözlənilmədən, xəbərdarlıq etmədən baş verən təbii fəlakətə necə oxşayır! “Əvvəl-axır qadına ehtiyacım olacaq, – öz-özünə dedi. – Elə bir qadına ki, dar gündə də, şad gündə də yanımdan ayrılmayacaq, sevincimi, kədərimi eyni tərzdə bölüşəcək. Onun da, yəqin ki, sufizmlə yaxından-uzaqdan bir bağlılığı olmayacaq”.

Yarımqıq qalan söhbətə qayıtdı və dostundan soruşdu:

– Deyək ki, həyat üzümüzə təzədən güldü və bizi nazirliyə işləməyə çağırdılar. Bəs bu sufiliyi neyləyəcəksən?

Samiri gülmək tutdu. Gülərkən muncuq kimi düzülmüş ağ dişləri göründü.

– İki işi eyni vaxtda görmək çətinlik yaratmır. Bayaq haqqında söhbət açdığım vaiz də bu üsula dəfələrlə əl atmışdır. Mənim özüm də hal-hazırda iki iş görürəm: həm ticarətlə məşğulam, həm də sufiliklə. Sufilik mənə əsla mane olmur, hələ deyərdim ki, bəzi pis vərdişlərdən də çəkindirir.

– Düz deyirsən, istənilən halda, sui-qəsdən yaxşıdır, – İsa dərindən köks ötürdü.

Bir müddət səssiz-səmirsiz dayandılar. Günəş qürub etməkdə idi. Samir dostunun bundan sonra nə ilə məşğul olacağı ilə maraqlandı.

– Necə fikirləşirsən, bizim üçün hər şey bitdi, eləmi? – İsa sualdan yayınaraq dostundan soruşdu.

– Belə görünür ki, hə. Bu çevriliş əvvəlkilərə bənzəmir, – Samir dalğın halda cavab verdi.

– İsa da bir müddət susdu. Elə bil qulaqlarını şəkləyib nəyəsə diqqətlə qulaq asırdı.

– Deyirəm, İsgəndəriyyənin bu boş, kimsəsiz payız çimərliyinə necə də bənzəyirik, – dilxor vəziyyətdə dilləndi.

– Ona görə də sənə deyirəm, işləmək lazımdır.

– Hansı işin qulpundan yapışasan ki?! Bizim bu həyatda artıq yerimiz yoxdur. Sürgün həyatı yaşamaq hissi hər zaman qarabaqara bizi izləyəcək. Bu, boğazda ilişib qalan sümük kimi bir şeydir. – Azacıq sonra gülümsəyərək əlavə etdi: – Bir sirr açım: sənin sufizminə bənzər mənim də başımı qatacaq bir məşğuliyyətim var. Tək olanda dadıma çatır. – Samir

onu maraqla dinləyirdi. İsa sözünə davam etdi: – Oturub fikirləşirəm ki, bəlkə, bir cinayət zad törədim.

Samir qəhqəhə çəkdi:

– Al, bu da sənə sufizm!

– Amma sənin sufilərindən fərqli olaraq, mən özümü deyil, başqalarını öldürəcəyəm.

– Əgər fikrin qətidirsə, onda məsləhət görərdim ki, cinsi cinayətdən başlayasan.

Hər ikisi qəşş eləyib güldü.

– Şükür Allaha ki, hələ üzümüz gülə bilir, – Samir dedi.

– Nə qədər imkan var, gül, cavan oğlan, gül! Bu dünya bizdən öncə də mövcud idi. Bir gün yuxudan ayılıb görəcəyik ki, onun daha bizə ehtiyacı qalmayıb, yəni bizsiz də o, bundan sonra mövcud ola bilər. Onda bizi lazımsız bir əşya kimi vızıldadıb kənara atacaq, məhz onda gülməyi birdəfəlik tərgidəcəyik.

Hava qaralmaq üzrə idi. Dənizdən xəfif meh əsirdi. Qonşu masalarda əyləşmiş paşalar da mürgüləyirdi.

– Beləliklə, bu həyatdakı vəzifəmiz, oynadığımız rol uğursuzluqla başa çatdı, – qəm-kədər içində boğulan İsa bu mənasız söhbəti yekunlaşdırmaq qərarına gəldi.

– Həyat hər şeyin əksini sübut edəcək qədər uzundur. Bir az səbirli olmaq lazımdır. Qoy hələ rəqiblərimiz bir-birinin ətini yesin, sonra baxarıq vəziyyətə.

Bir azdan obyektin yunan əsilli sahibi onların oturduğu masaya yaxınlaşdı, İsaya baxıb gülümsündü, onun kefini-əhvalını, işlərini soruşdu. Kazino

sahibinin yersiz nəzakətini ikibaşlı anlayın İsa eyni tərzdə gülümsəyərək cavab verdi:

– Hər şey gördüyünüz kimidir...

İsa Samirlə sağollaşdı yaşadığı hündürmərtəbəli binanın yaxınlığındakı tramvay dayanacağına düşdükdə halı pisləşdi. O, çox qüssəli görünürdü. Qaranlıqda geniş vestibüldən keçib liftə sarı gedə-gedə ürəyində Səlvani lənətlədi: “Sən məni bu hala saldın, sən! – Liftə öz-özünə düşündü: – Sakitləşmək lazımdır. Fikrimi nə yollasa dağıtmalıyam”.

14

İsa tək-tənha, qədəhi ilə baş-başa zəif işıqlandırılmış restoranda, rəqs zalına yaxın yerdə əyləşmişdi. Zalda həzin musiqi sədaları altında bir-birinə sarılmış gənclər asta hərəkətlə dövrə vurur, bununla cütlüklər fikirlərini dağıtmaq və gündüz qayğılarından az da olsa uzaqlaşmaq istəyirdilər.

“Çətin ki, bu gözəlçələri müharibə vaxtı, yaxud ondan öncə olduğu kimi, küçədən tutub gətirələr. Onların, yəqin ki, hamısının öz ev-eşikləri var, – İsa fikirləşdi. Gənclik günlərini xatırladı. – Müharibə zamanı qadınlar daha yolağəlimli idi, – deyə yadına saldı. – Həmin vaxt onlara meydanın hər künc-bucağında rast gəlmək, kiçik bir pula istənilən birisini ələ almaq olurdu. İndi, deyəsən, hamısı varlanıb. Çünki meydanlarda artıq onları görmək mümkün deyil, qarşılaşdıqlarınsa heç nəyi bəyənmir. Bir də ki, rahat “çörək” dalınca gedən bu “ev xanımları”na

siyasət aləmindən atılmış bivec birisindənsə, daha sərfəli pərəstişkarlar lazımdır”.

Musiqi onun kefini açdı. İstədi durub oynasın. Yeri gəlmişkən, pis rəqs eləməirdi. Amma indi özünə hardan oyundaş tapsın?!. Sevdii konyakdan bir qurtum aldı, o dəqiqə elə bil gözünə işıq gəldi. Yad gözlərdən uzaq bir küncə sığınıb ciblərini əlləşdirdi. Cibində də, hesabında da yetərincə pulu olduğunu yadına saldı, içinə rahatlıq doldu. Düzdür, axırda başı cəncələ düşdü, amma yenə də ağsaqqallardan yığdıqları, indi istədiyi əyləncə ilə məşğul olmağa çatardı. Xəstəlikdən betər sayılan gələcək barədə narahatlıq və çarəsizlik hissi olmasaydı, nəyə qadir olduğunu burdakılara göstərərdi...

Lakin İsa bu təklikdən uzun müddət zövq ala bilmədi. Qəflətən tanış olmayan bir səs onu xəyallardan ayırdı:

– Nə olub, nə yaman fikrə dalmısan? Dünyanın problemləri haqqında düşünürsən?

İsa ətrafa boylandı, oturduğu və bir də bayaqdan gözlərini zillədiyi rəqs zalına diqqətlə baxdı, amma səsin hardan gəldiyini müəyyən eləyə bilmədi. Səs eşitdiyinə dəqiq əmin idi. Özü də bu, məclisin axırına doğru içib, boş-mənasız, bir-biri ilə əlaqəsi olmayan söhbətlər edən içkili birisinin səsinə bənzəyirdi.

– Bilmək istəyirsən hardayam? – yad adam yenə danışdı. – Diqqətlə bax!.. Yaxındayam.

İsanın oturduğu masaya yaxın yerdə, zalın yarıqaranlıq küncündə, böyük dibçək qablarına bənzər bir çəlləkdə bitən ağacın arxasında kiminsə

olub-olmadığını müəyyən etmək çətin idi. Çünki bəzək xətrinə qoyulan bu ortaboylu ağacın ətrafına heç yerdən işıq düşmürdü. Ağacdən bir qədər aralıda yerləşən, uzun stolunun üstünə şirniyyatlar düzülmüş otağın işıqları da saat səkkizdən sonra söndürülür, qapıları bağlanırdı.

İsa naməlum adamın hansısa səbəbdən, öz gic zarafatlarını etmək üçün məhz bu qaranlıq guşəyə sığındığı qənaətinə gəlmişdi. Gizli həmsöhbətini ürəyində lənətləyib, ona məhəl qoymamağa çalışdı. Lakin inadkar yenə atmacalar atmaqda idi:

– Nədi, yoxsa təkliddə vurmağı xoşlayırsan, özü də qapqaranlıqda? – İsa heç bir cavab vermədi, güman etdi ki, naməlum adam da mumlayacaq. Amma o, sakit durmaq istəmirdi. – Başa düşürəm səni. Qaranlıqda içmək, fikri cəmləmək, hər şeyi yaxşı götür-qoy eləmək üçün yaxşıdır. De görüm, dünya, doğurdan, uçuruma doğru gedir? – İsa yenə dillənmədi. Başını qaldırıb rəqs edən cütlüklərə gözücü tamaşa elədi. Bu adamların zəlin rəngbərəng tutqun işıqlarında çəhrayı rəngə çalan sifətlərindəki aşırı sevinc hissi onu lap təəccübləndirirdi. Bayaqdan zəhləsini tökən adam isə, deyəsən, ondan əl çəkmək niyyətində deyildi. – Bu sualın cavabı, həqiqətən də, məni narahat edir. Əgər dünya dağılmağa doğru gedirsə, onda mən konyak içməkdə davam eləyim. Yox əgər xilas üçün bir işıq ucu görünürsə, onda viskiyə keçim. Onsuz da hər iki halda sonu ölümdür. Bir də ki, əgər sənin canında üç böyük xəstəlik – təzyiq, qara ciyər pozuntusu və babasil varsa, hansı birindən öləcəyinin nə fərqi var?!

İsa qeyri-ixtiyari gülümsündü. Keflənmə, doğrudan, yaxşı şeydir. “Gör bir insanların başına nələr gəldi, onlara nə bədbəxtliklər üz verdi, hansı sınaqlarla qarşılaşmalı oldular, – yenə fikrə daldı. – Hərdən adama elə gəlir ki, yerlə yeksan olan köhnə dünyanın bütün qalıqları başına tökülür. Ən pisi isə odur ki, yeni qaydalara ürəyində nə qədər nifrət etsən də, ağlın onları inkar etmək gücündə olmur. Nə özün, nə də yığıb saxladığın pullar yeni nizamı dəyişmək iqtidarında deyil”.

– Dünya məgər ilk dəfədir bu vəziyyətlə üz-üzə qalır?! – İsa gözlənilmədən yumruğunu stola çırpıb soruşdu. – Qismətdə məhv olub getmək varsa, ölümü gecikdirməyin nə mənası?!

– Tələsmək nəyə lazım? – cavabında həmin adam dilləndi.

İsa hirsindən bərk qəhqəhə çəkib dedi:

– Bu dəqiqə mənim üçün ən xeyirlisi ölümdür. Xeyirxahlıq da gərək vaxtında edilsin.

Qəmli fikirlər içkidən dumanlanmış beynini çulğamağa başladı. Özü qarışıq, tarixin bütün qurbanlarına ürəyində acıdı. Qədəhin dibində qalanı da başına çəkib, masa arxasından qalxdı və ağır-ağır qapıya tərəf addımladı.

İsa Səad Zağlul küçəsi ilə asta-asta yeri yirdi. O, ümumiyyətlə, İsgəndəriyyə küçə və məhəllələrinə öyrəşmişdi, xüsusilə də hal-hazırda gəzişdiyi Səad Zağlulu çox sevirdi. Gündə bir dəfə də olsa, bu küçəni o baş-bu başa gedib-gəlməyi xoşlayır, həmin müddətdə Qahirə ilə bağlı xatirələri yada salırdı.

Gecəyarı olmuşdu. Havada adama gümrəhliq gətirən sərinlik vardı. Bu saatda küçə bomboş idi. Zağlul paşanın heykəli qarşısında dayanıb, hər zaman bənzəməyə çalışdığı sevimli qəhrəmanına bir neçə dəqiqə tamaşa elədi. Sonra yaxınlıqdan ötüb-keçən və İbrahimiyyə məhəlləsinə istiqamətlənən tramvaya mindi. Bir-iki dayanacaqdan sonra düşüb sahil küçəsi ilə gəzişmək qərarına gəldi. Dənizdən əsən sərin külək içkinin təsirindən hələ də fırlanan başını bir qədər ayıltı. Səmada sakit-sakit üzən nəhəng buludlar arasında sayrışan ulduzları görmək olurdu. Sanki dəniz də qaranlığın düşməsi ilə yuxuya dalıb, aramla nəfəs alırdı. Hardasa uzaqlarda, dənizin ortasında bu dəhşətli qaraltının, bu ildırım saçan zülmətin içindən arabir zəif işıqlar, hər yerdən əli üzülən birisi üçün ümidli nurlar görünürdü. Gecənin bu saatında açıq dənizə çıxan, ancaq balıqçı gəmiləri ola bilərdi.

Bomboş yolun kənarındakı daş skamyanın üstündə oturub səssizlikdən həzz almağa çalışdı. Boş mənzilə qayıtmaq fikri yox idi, üstəlik heç yuxusu da gəlmirdi. İsgəndəriyyəyə ayaq basandan bəri azad həyat sürürdü. Heç kəsə və heç bir qayda-qanuna tabe deyildi. Yalnız öz daxili qanunları və istəkləri ilə hesablaşırdı: istədiyi vaxt yatıb-durur, istədiyi vaxt yeyib-içir, istədiyi vaxt çarpayısında uzanıb dincəlir, evdə ürəyi darıxanda çölə çıxıb gəzirdi. Nə bir öhdəliyi, nə də başdan aşib-daşan qayğıları vardı. Bu cür azadlığa əvvəllər o, heç vaxt sahib olmamışdı.

Birdən İsayə elə gəldi ki, o, burada tək deyil. Qeyri-ixtiyari olaraq başını sola tərəf çevirdi. Sanki məlum

qalmayıb: həmin adam artıq ölüb, yerini isə yad şəhərin qaranlıq küçələrində tək-tənha, aşağı-aşağı gəzən içkili birisinə verib. Qəlbinin dərinliklərində qaş-qaralan vaxt oyanan həşəratlar kimi, vəhşi instinktlər baş qaldırır, onu palçıqla dolu çalaya sarı itələyirdi.

Əli ilə qadına işarə elədi. Onu sözlərlə ələ almağa o qədər də həvəsli deyildi. İkinci dəfə əl eləyəndən sonra qadın itaətlə qalxıb ona tərəf gəldi. İsa yanında yer göstərdi. Qadın əyləşən kimi boğuş səslə xeyli güldü. İsa bir müddət dinib-danışmadan qadının sifətinə diqqətlə baxdı. Baxdıqca da heyrətdən gözləri bərələ qalırdı. Həmsöhbəti həddi-buluğa çatmış qadından çox uşağa oxşayırdı. Təəccübünü gizlədə bilməyib soruşdu:

– Neçə yaşın var?

Qadın heç nə cavab verməyib yenə güldü. İsa sualını təkrarladı.

– Özün tap!

– On beşdən çox olmaz.

– Narahat olma, əşşi, uşaq deyiləm, – qadın lovğa-lovğa dilləndi. – Hər halda, çoxdan həddi-buluğa çatmışam.

O, ortaboylu, solğun simalı, yumruyanaqlı və dolu bədənli idi. Saçını uşaq saç kimi kəsdirmişdi. Elə balaca uşaqlar kimi də rəngi qaçmış dırnaqları ilə oynayırdı.

– Bu saatda hardan gəlirsən?

Əli ilə arxa tərəfə işarə edib:

– Kafedən, – dedi.

İsa başını onun göstərdiyi tərəfə çevirdi. Uzaqda,

qapısına zəif işıq düşən bir balaca tikili, qaraltı formasında görünürdü. Ətraf o qədər qaranlıq və sakit idi ki, obyektin nə olduğunu belə ayırd etmək mümkün deyildi. Yan-yörəsində bir inni-cinni görünürdü.

– Nədənsə gözümə yolüstü kafe-zad dəymədi.

– İstəyən görər, – onu yenə gülmək tutdu. – Siqaretin olar?

İki siqaret götürdü. İsanın deməyə sözü qalmamışdı. Siqaretlərini çəkib qurtardıqdan sonra pıçılı ilə dedi:

– Gedək...

Bir müddət sahil boyu yan-yana getdilər. Sonra qız qolunu onun qoluna keçirdi. Qaranlıqda bu hərəkətdən üz-gözünün necə turşuduğunu görmək olmurdu. Səlvanı xatırladı. Bir az da əsəbiləşdi. Hirsindən beyninə gic bir fikir gəldi: “Görən, yanımdakı ilə Səlva rəfiqə olsaydılar, hansını seçərdim?!”

15

Səhər çox gec ayıldı. Artıq günorta idi. Əvvəl-əvvəl təəccüb içində yanında uzanmış qadına baxdı, heç nə başa düşə bilmədi. Bir neçə dəqiqə gözünü döydükdən sonra, dünən gecə baş verənləri yavaş-yavaş dumanlı da olsa xatırlamağa başladı. Əlini başına qoyub fikrə getdisə də, bu, uzun çəkmədi. Tez özünə təskinlik verdi: “Əşi, burda qeyri-adi nə var ki! Cavan adam, özü də tərک edilmiş, heç kimin yadına düşməyən birisi, həm də yad şəhərdə. Day nə

olmalıdır ki?!” İkrax dolu soyuq baxışlarla qadının cılpaq bədənini süzdü. Azacıq aralı dolu dodaqları arasından dümdüz dişləri görünürdü, sanki rəssam yeni əsərini yaradarkən qəhrəmanın bu nahiyəsinə xüsusi önəm vermişdi. Başını sağ çiyinə sarı əymişdi, dağınıq sərt saçları otağa düşən gün işığında parıldayırdı. Xarici görkəmində ziddiyyətlər çox idi: nazik və yumşaq kirpiklərindən, ağappaq simasından uşağa oxşasa da, sallaq iri döşləri onu yaşından böyük göstərirdi.

Sakitcə yerindən qalxıb hamama getdi. Qayıdanda gördü ki, qadın oyanıb, çarpayıda oturub əsnəyir. İri qara gözlərinin ağır baxışları altında düşündü ki, günü elə bu gün ondan yaxasını qurtarmalıdır.

– Getməliyəm, görüşüm var, – İsa dedi.

Qız oğrun-oğrun ona baxdı, sonra heç nə deməyib çarpayıdan düşdü və hamama getdi. İsa gedib balkonun qapısını açan kimi otağa dolan dəniz qoxulu hava, mənzilin soyuq divarlarını və sakinləri qızdırmağa başladı. Çöldə ilin bu fəslə üçün xarakterik olmayan isti hava var idi.

Paltarını geyinə-geyinə gözü dənizdə qalmışdı. Ucsuz-bucaqsız dənizin hər dəfə ayrı-ayrı yerində meydana gələn nəhəng köpüklü dalğalar ona baxan insanın sanki üzünə gülürdü, o isə bu mənzərəyə tamaşa etdikcə rahatlaşır, kefi açılır, arabir zümzümə də edirdi.

Vaxt gedirdi, “gecə qonağı”nın isə, deyəsən, hamamdan çıxmaq fikri yoxuydu. İsa özündən çıxmaq üzrə idi. Qonaq otağına keçdi ki, radionu yandırır bir

az başını qatsın. Bir də gördü ki, “yataq rəfiqəsi” hamamdan çıxıb, evi yığışdırmaqla məşğuldur, özü üçün həvəslə səliqə-sahman yaradır.

– Əziyyətinə görə çox sağ ol, amma bu işi xadiməyə saxla!.. İndi mən tələsirəm.

– Buyur, get! – Əlindəki əsgini buraxmayan qadın dilləndi.

– Yox, yox... Tez ol geyin!

Qız otaqdakı yekə kresloya uzanıb yayxandı və hırıldamağa başladı.

– Dur görək, tənbel! Getməliyəm axı! – İsa yenə təkrarladı.

– Tək yaşayırsan? – qadın yumşaq tərzdə soruşdu.

– Hə... Tez ol da, tərpan!

Qadın saçını daramağa başladı.

– Dedim bəlkə xidmətçiyə-zada ehtiyacın ola... – dünəndən bəri ilk dəfə idi ki, səsində bir səmimilik duyulurdu.

– Çox sağ ol! Heç nəyə ehtiyac duymuram. Məgər sənə ev-eşiyin yoxdur?

– Yox.

– Bəs indiyə kimi harda qalmısan?

– Elə vaxt olub, kafe sahibəsinin evində, bəzən isə elə kafedə.

– Qazanmağa ki qazanırsan...

– Qışda demək olar qazanc sıfır olur. Keçən yay isə bu qışdan da pis olub.

– İstənilən halda, mən sənə yeni bir şey vəd eləyə bilmərəm, – əsəbi halda cavab verdi.

Ayağa qalxıb sakitcə dedi:

– Yox. Qışda onsuz da bir şey qazana bilmirəm. Sənə isə xidmətçi lazımdır.

Onun bu inadkarlığı İsanı lap özündən çıxardı. Amma yenə də özünü ələ alıb soruşdu:

– Qışda Qahirəyə niyə getmirsən?

Qadının gözləri bərələ qaldı, elə bil ona ağlasığmaz bir təklif etmişdilər.

– Mən buralıyam axı!

– Qohum-əqrəbadan kimsə yoxdur?

– Olmağına var, ancaq onların yanına qayıda bilmərəm.

– Onlarla üz-üzə gəlməkdən qorxursan?

– Onlar Tantada yaşayır. Əslim ordandır...

Söhbətin artıq uzanıb boşboğazlığa çevrilməsinə görə içində özünü məzəmmət edən İsa qızın sözünü ağzında qoydu.

– Yaxşı, day özün bilərsən. Amma mən artıq qaçmalıyam...

Qız paltarını geyinmək üçün o biri otağa keçdi. “Nə qədər qərribə görünsə də, bu qızla aramızda oxşarlıq var, – İsa həmin müddətdə öz-özünə düşündü. – Hər ikimiz ev-eşikdən ayrı düşmüşük. Hər ikimiz çirkaba bulaşmışıq. Cəmiyyət heç birimizi qəbul eləmir”.

Qız qayıdıb gələndə üzündə bir məyusluq vardı. İsanı razı salacağına, onun hüsn-rəğbətini qazanacağına inamı yox idi. Amma yenə də şansını son dəfə yoxlamaq qərarına gəldi. Divardan asılmış yunanlı ailənin portretini görüb soruşdu:

– Ailəndir?

– Yaman çoxbilmişsən ha-a! – onun məqsədini anlayən İsa gülərək dedi.

Qızı da gülmək tutdu. Bir xeyli gülüşdükdən sonra qız ciddi sifət alıb soruşdu:

– İsgəndəriyyədənsən?

– Yox...

– Yəqin, onda burda məmurdan-zaddan işləyirsən.

– Elə demək olar... Müstəntiq çıxıb mənimçün... Tez ol görək, tərpanək!

Qız ondan pul istədi, o da bir az verdi. Dünəndən bəri ilk dəfə idi ki, ona yazığı gəlirdi. Mənzili birlikdə tərk edib, binanın girəcəyində ayrıldılar. Acından gözləri qaralan İsa qarnını doyuzdurmaq üçün yaxınlıqdakı kafelərdən birinə sarı getdi. Qəlyanaltı eləyib bayıra çıxdı. Bir qədər gəzdikdən sonra qarşısına çıxan ilk kinoteatra girdi: üçdən altıya qədər vaxtı necəsə öldürməliydi. Sonra ordan da çıxıb, gəzə-gəzə özünü böyük bir kafeyə saldı. Qəhvə içə-içə bir az axşam qəzetini vərəqlədi. Saat doqquza yaxın durub dünən oturduğu restorana getdi. Elə həmin işıq düşməyən küncdəki masada əyləşib musiqiyə qulaq asdı, rəqs eləyənlərə baxıb xoşhallandı, konyakdan içib kefləndi. Bir anlıq dünən ağacın arxasından danışan və bütün dünyanı söyüb-batıran sirli həmsöhbətinin səsini eşitmək ürəyindən keçdi. Sonra birdən dostu Samir yadına düşdü. Elə bil onunla yarımçıq qalmış söhbətinə davam edirdi: “Bilirsən, dost! Sən tək deyilsən. Mən də sufi olmaq istəyirəm...” – Bu sözləri deyib acı-acı gülümsədi. Sonra qabağındakı konyak butulkasına baxıb öz-özünə dedi: – Gələcəyin haqqın-

da düşünürsən... Fikrin-zikrin bal ayında qalıb... Düzdür, indi sənə bir az vaxt lazımdır ki, olub-keçənləri unudasan... Acizliyinə görə də kədərlənməyə dəyməz. Onun kökləri qismətdə gizlənib...”

Buranı elə dünənki vaxtda tərk edib evə yollandı. Yaşadığı binaya yaxınlaşmışdı ki, yunan kafesinin girişinə yaxın əyləşmiş birisini gördü. Onun gülən üzünə diqqətlə baxdıqda dünənki “qonağı” olduğunu başa düşdü. Qadın cəld oturduğu stuldan qalxıb onun qabağına qaçdı. Binanın qarşısında üz-üzə dayananda İsa təəccüblə onun güləyən gözlərinə baxdı.

– Həmişəki vaxtda qayıdırsan, – qız işvə ilə dedi.

İsa çaş-baş qalmışdı. Bir az susduqdan sonra soruşdu:

– Sən burda neyləyirsən?

– Səni gözləyirdim... Ürəyimdə deyirdim ki, kaş gələndə yanında heç kim olmaya. Yaxşı ki elə də oldu, – deyib onun qoluna girdi.

Yaranmış vəziyyət İsa üçün ürəkaçan olmasa da, qadının nəvazişli sözlərindən məmnun qalmışdı. Yuxarı qalxarkən liftdə ondan soruşdu:

– Adın nə oldu sənin?

– Riri...

– Adından, görünür ki, Tantadansan, – gülərək dedi.

– Niyə ki, İsgəndəriyyədə də bu adda adamlar var, – Riri etiraz elədi. Bir az ara verdikdən sonra yenə işvə ilə dedi: – Ürəyimə damıb ki, bu gün məni öz evinə qonaq eləyəcəksən...

16

Riri istədiyinə çatdı, İsa ona evində qalmağa icazə verdi, lakin elə şərti şumda kəsdi ki, xırmanda davaları düşməsin: o, müstəqil insandır, istəsə, hər gecə evə lap başqa qadın da gətirə bilər, Riri heç bir şeyə müdaxilə eləyə bilməz. Riri də öz növbəsində hər şeyə canla-başla razı oldu. İsa etiraf etməliydi ki, Ririnin gəlişi ilə evdə çox şey dəyişdi. Sanki bu qadın isti nəfəsi ilə onun boş və soyuq mənzilini qızdırmağa başlamışdı. Divarlar da artıq adamın üzünə gülürdü.

Riri İsanın ona aldığı paltarda çox qəşəng görünürdü. Özünə daim əl gəzdirməyi xoşlayır, necə deyərlər, yaxşı qalmağa çalışır, bütün görkəmi ilə də İsanın hər bir arzusunu yerinə yetirməyə hazır olduğunu göstərirdi. Vəzifəsinin öhdəsindən məharətlə gəlirdi. Düzdür, bu vəzifə xadimədən yuxarı idi, lakin ev xanımı olmaqdan da çox uzaq görünürdü. İsayə yük olmamağa çalışırdı. Bir yerdə yeyib-içir, bir yerdə də çəkirdilər. Riri başqa heç nə tələb etmirdi. Heç İsa da buna şərait yaratmırdı – qadının ürəyinə yatacaq bir dənə də olsun söz demir, onun könlünü oxşamaq istəmir, ona üz vermirdi.

– Mən hamı haqqında pis fikirləşirəm, – bir dəfə necə oldusa, İsa ona etiraf etdi. – Amma əvvəl belə deyildim. Sənin barəndə də mənfi şeylər düşünmək istəməzdim.

Nəhayət, qış da gəldi, gecələr uzanmağa başladı. Belə vaxtlarda İsa qətiyyənlə evdən bayıra çıxmaq istəmir, bir küncdə oturub saatlarla kitab oxumağa girişir, bəzən isə soyuq gecələri Riri ilə baş-baş verib

radioya qulaq asır, boş-mənasız şeylər barədə söhbət edirdi. Bununla o, azacıq da olsa, başını qatmağa, sakitləşməyə çalışırdı. Hərdən Riri ona həyatın əsl üzünü – yuvarlanıb düşdüyü bu rəzalət dəliyini xatırladırdı. Belə anlarda İsa Ririyə nifrət edir, ondan uzaqlaşmaq, yaxud ona ağzına gələnə deyib içini rahatlatmaq istəyirdi.

Ririnin də qəlbi nifrətlə doluydu. Onun yumru, dolu sifətinə diqqətlə nəzər saldıqda bu nifrəti boğmaq üçün nə qədər güc sərf etdiyini sezmək olurdu. Hətta nifrətin dərəcəsi onda İsanınkindən də çox idi. Az qalırdı qabağındakı adamın üstünə atılsın, düşmənin sifətini uzun dırnaqları ilə cırıq-cırıq etsin. Küçə həyatı onu belə tərbiyə etmişdi. Daxilində daim nifrət və biganəlik bir-biri ilə mübarizədə idi. Mübarizə izlərini yalnız yanaqlarında, titrəyən dodaqlarında və baxışlarında görmək olurdu.

Riri savadsız idi. Onun yeganə biliyi kino aləmi ilə əlaqədar idi. Bütün kino ulduzlarının adlarını, çəkildikləri filmləri, həmin filmlərdə səsləndirilən mahnıları əzbər bilir, həmçinin şou aləminin parlaq simalarının şəkillərini toplayır və bu barədə saatlarla danışmaqdan yorulmurdu.

– Sənə elə gəlmir mən kino üçün yaranmışam, – Riri bir dəfə soruşdu.

Onun bu şöhrətpərəstliyinə mat qalan İsa bu sahədən bixəbər olduğunu etiraf etdi. Riri də “ulduzlar” haqqında həvəslə əhvalatlar danışmağa başladı. İsayə təəccüblü gəlirdi ki, o, bunları hardan bilir. Riri isə “ulduz”luğa layiq olduğunu deyir və

bunun yalnız qismətə bağlılığını sübuta yetirmək üçün əhvalatın birini qoyub, o birisini danışdı.

– Onda sən gərək mənimlə yox, bir prodüser, ya kinorejissorla yaşayasan, – deyə İsa zarafat elədi.

...Qış gecələri uzun olur. Belə gecələrdə o, səhərə kimi yuxusuz qaldığından, oturub Riri ilə poker oynayırdı. Pokeri də ona Riri öyrətmişdi. Pulnan oynayırdılar. Riri İsadan xeyli pul qoparmağı bacarmışdı. Cibindəki pullar hamısı udduqları idi, bu pulları da ki, uzun müddətə yığıb saxlaya bilmir, xərcləyirdi.

Bir dəfə İsanın beyninə bir fikir gəldi: siyasətdən söhbət açdı. O siyasətdən ki, onu göyün yeddinci qatına qaldırıb, sonra yerin dibinə endirmiş, bütün qazandıqlarını əlindən almışdı. İndi o siyasətçidən bir quru cəsəd qalmışdı. Maraqlandı, görsün, baş verən hadisələr barədə o nə bilir? Bir neçə dövlət adamının, siyasətçinin adını çəkməsini istədi. Riri isə cavabında, ancaq çiyinlərini çəkdi.

Doğrudan, qəribədir! Yəni bu dünyada siyasətlə qətiyyənlə maraqlanmayan adamlar da varmış!

– Konstitusiya barədə nə bilirsən? – açıq-aşkar istehza ilə soruşdu. – Riri gözlərini döydüyündən, İsa ikinci sualı verdi: – Bəs Misirin müstəqilliyi barədə nə fikirləşirsən?

Ririnin gözləri yenə heç nə ifadə etmədi. Əslində, bunda qəribə bir şey yox idi, çünki verilən suallar onun anlayacağı mövzuları əhatə etmirdi. Buna baxmayaraq, İsa verdiyi son suala aydınlıq gətirməyə çalışdı:

– Müstəqillik deyəndə ingilislərin ölkədən çıxıb getməsini nəzərdə tuturam.

– Of-f... Əgər sənə belə sərf eləyirsə, qoy getsinlər. Ancaq mənə elə gəlir, hamı səninlə eyni fikirdə deyil. Götürək, elə mənə sahibəmi. Kafenin yiyəsini deyirəm. Obyektini ingilislərin puluna açıb.

İsa ürəyində Riri üçün “müstəqillik” sözünə izah verdi: “Əsl müstəqillik azad yaşamaq deməkdir. O azadlıq ki, səni mən və mənə kimilərə möhtac olmaqdan qoruyur”. Digər tərəfdən, o anladı ki, müstəqillik barədə bu söhbətlər Riri üçün boş fındıq qabığından savayı, bir şey deyil.

İsanın təəccübünə səbəb olsa da, Riri ürəyini ona açıb keçmişini olduğu kimi, nəql elədi:

– Anam, xalam, bacılarım var. Kişi xeylaqlarından isə, bir əmim qalıb, onun da ki, doxsan yaşı var. Gördüyün kimi, sığınacaq, arxalanacaq elə bir kimsəm yoxdur.

Əksər qız uşaqları kimi Riri də balaca vaxtı “şeytan” imiş. On yaşında olanda atası rəhmətə gedir. Anası ona nə təhsil verə bilər, nə də düz-əməlli tərbiyəsi ilə məşğul olur. Ən pisi də o idi ki, qızını oğlan uşaqlarından uzaq tuta bilmirdi. Qışqır-bağırın heç bir faydası yox idi. Döymək də təsir eləməirdi.

– Bir nəfərə vuruldum. Həmin vaxt heç həddi-buluğa da çatmamışdım. Sevgimiz bütün kəndə yayıldı, hamı bizdən danışdı... Sonra olan oldu... Anam əvvəlcə mənə döydü, sonra öz baş-gözünə döyməyə başladı. Bir gün də başını yerə qoydu...

Sonra Riri sevgilisi ilə İsgəndəriyyəyə qaçır, oğlanın məqsədi orada təhsilini davam etdirmək imiş.

Lakin üstündən bir neçə ay keçməmiş o, qızı atıb, çıxıb gedir. Yad şəhərdə tək-tənha qalan Riri də bu acı həyatı seçməyə məcbur qalır.

– Uşaq olsan da, yaman bicsən, – İsa gülümsəyərək dedi.

Riri də lovğalanmağa başladı:

– Azarita rayonunda bir yaşlı cənab mənə vuruldu. Xadimə kimi evində mənə iş verdi, hər halda bu, görüntü xatirinə idi. Yaşlı arvadı yataq xəstəsiydi.

– Ancaq sən kafe sahibəsi kimi, əlinə düşən fürsətdən elə də istifadə eləyə bilməmişən, hə?

– Mənə heç nə lazım deyil. Özümə bir arxa axtarıram, vəssalam, – sadəlövhüklə cavab verdi.

İsa bərkdən gülərək öz-özünə düşündü ki, gərək insan qarşısına çıxanla qane olsun, çünki göründüyü kimi, dünyada ondan da pis vəziyyətdə olan, ondan da bədbəxt, həyatı məhv olmuş insanlar var.

– Gələcəkdə bu həyatdan gözləntilərin nədir?

Riri qaşlarını yuxarı qaldırıb dodaqaltı mızıldandı:

– Nə bilim... Allah böyükdür.

– Belə başa düşürəm ki, Allaha çox inanırsan?! – Riri sadəcə gülümsəyib, susmağa üstünlük verdi. – İsa davam elədi. – Amma özün bir dəfə etiraf etdin ki, insan cildinə girmiş şeytansan.

Riri qəşş eləyib güldü.

– Deyirəm, bəlkə yataq? Boş söhbətlər eləyib baş yormaqdansa, yatmaq daha faydalıdır, məncə, – Riri qımuşaraq ikibaşlı dilləndi.

İsa tədricən Ririyə alışdı; qəribə də olsa, ona yad olan bu adama artıq etibar eləməyə başlamışdı, hətta gün-gündən onunla özü arasında yeni-yeni oxşar

cəhətlər də aşkar edirdi. Xüsusilə də bəlalərin ard-arda gəldiyi ömrünün bu tərkdünyalıq zamanında Ririyə böyük ehtiyacı vardı.

İsa partiya liderlərinin başı üstünü alan qara buludların gec-tez ona sarı gələcəyini bilirdi. Silahdaşlarının çoxunun işi artıq məhkəmədə idi. Sahiblərinin tutulma xəbərini eşidən xırda narkotik alverçiləri kimi ürəyi tir-tir əsirdi.

İsa formalaşmaqda olan yeni sistemi qəbul etmir, onu heç başa düşməyə də çalışmırdı. Həyatda onu təəccübləndirəcək elə bir şey də qalmamışdı. Qürbətdə hər şey ona mənasız gəlirdi. Əsas da, küləkli qış günlərində liman bağlı olanda, azğınlaşmış dalğalar şiddətlə sahilə çırpılanda və qara buludlar gündüzü gecəyə çevirəndə Qahirədə qoyub gəldiyi yaxınları, dostları və bir də sevimli kafesindəki isti küncdə olan masa üçün darıxırdı.

– Nə olub? Elə bil göylərdə gəzə-gəzə ətrafında hər şeyi yaddan çıxarmısan! – Riri onun qolundan çimdiklədi. – İsanın yorğun, laqeyd gözlərində həyat qılgınlıqları göründü. Gülümsədisə də, ağızını açıb bir kəlmə işlətmədi. – Nə olub e-e, sənə? Sən canın, de görüm! Bir gün olsa, dərd yaradı, gör neçə gündür bu vəziyyətdəsən! – Riri əl çəkmək fikrində deyildi.

– Bundan sənə nə e-e?! – İsa əsəbi halda cavab verdi. – İşin-gücün bütün günü radioda mahnılara qulaq asmaqdır, – özü də bilmədi ki, niyə bunu dedi.

– Bura bax, bəlkə, sən aristokrat nəslindənsən? – Riri gözlənilmədən soruşdu.

– İşsizlər nəslə desən daha doğru olar, – İsa kinayə ilə cavab verdi.

– Sən?... Ola bilməz. Yəqin ki, burda bir sirr var!
– SIRR-filan yoxdur. Hər şeyimiz ortadadır.
– Heç olmasa, de görüm niyə bu hala düşmüşsən?
Başına nə iş gəlib?

– Onda icazə ver, mən də eyni sualı sənə verim...
– Səndən fərqli olaraq, mənim həyatım öz əlimdə deyil.

– Guya mənimki öz əlimdədir, – İsa gülümsündü.
“Yaz gələn kimi, onsuz da, hərə öz yolu ilə gedəcək”, – deyə öz-özünə fikirləşdi.

– Mən heç yerə gedən deyiləm, – sanki onun bu fikirlərini oxuyan Riri həyəcanla dilləndi. – Eşitdin? Heç yerə! Məni qovsan belə...

“Sırtıq qızcığaz! Lənətə gəlsin, sənin həssaslığın! Amma digər tərəfdən hisslərin səmimidir”, – yenə fikrə daldı.

Ririnin ona olan sevgisindən ikrah duyurdu. Bu, bəlkə də, qadının seçdiyi həyatla bağlı idi. İsayə görə, gecə həyatı yaşayan birisi bu hisslərdən mütləq məhrum olmalıydı. Riri öz sevgisi barədə söhbətə başlayan kimi, İsanın üz-gözü turşuyurdu. İndi də qadın yenə eyni mövzuya müraciət eləyən kimi, İsa başını qatmaq üçün radionu açdı. Çevirdiyi dalğada iqtisadi məsələlər ətrafında debat gedirdi. Diktor verilişdə iştirak edən iqtisadçıların adlarını sadalayarkən sonuncu Həsən Əli əd-Dibağ adını çəkdi. Cəld radionu söndürdü.

– Yenə nə oldu?
– Bayaq dedim axı sənə, mahnılarına qulaq as!... – İsa kobud şəkildə cavab verdi.

Aydın qış günlərində İsgəndəriyyə küçələrində tək gəzməyi xoşlayırdı, heç vaxt Ririni özü ilə götürməzdi. Hərçənd ki, onun yanında olmaq, əl-ələ tutub sahilboyu gəzişmək qadının ürəyindən keçirdi. İsayə onunla, hətta yan-yana gəzmək haqda fikir belə ikrahedici gəlirdi.

Bir dəfə Riri ondan soruşdu:

– Niyə mənə belə münasibət bəsləyirsən? Elə bil mən...

– Məndən heç nə soruşma! – İsa onun sözünü yarımçıq kəsdi. Amma elə o dəqiqə də qızın həyəcandan qızarmış gözlərinə baxıb yumşaldı. Əllərini onun qısa saçlarında gəzdirib mehribancasına dedi: – “Bədbəxtliyin səbəbini axtarmaq lazım deyil!”

Riri hisslərini sözlərlə ifadə etməklə kifayətlənmir, onun hər bir istəyini qarşılamaq üçün dəridən-qabıqdan çıxırdı. İsa Ririnin bu qayğıkeşliyindən razı olsa da, mənən onu özünə heç cürə yaxın buraxmırdı. “Bir azdan qış qurtarar, – özü özünə elə hey belə deyirdi, – bu münasibətə də nöqtə qoyarıq”. Buna da dözər, nələrə dözməyib ki?! Səlvə ilə münasibətinin sona yetməsi belə, onun ürəyində dərin yaralar buraxa bilməmişdi. Əslində, ona toxunan şey sevginin bitməsi deyildi, mənliyinin zədələnməsi idi. Eybi yox! Karyerasının sona yetməsindən sonra ürəyində yaranan boşluğu bir yolla doldurar. Özünə bir əyləncə tapar...

Çox keçmədi ki, İsa Ririnin vəziyyətinin günbəgün pisləşdiyini hiss etdi: o, çox əzgin idi; bənizi solğun görünürdü. Üzündə də xoşagəlməz bir ifadə vardı.

Görəsən, nə baş verirdi? İsanın ehtimallarına görə, Riri indi həyatından razı olmalıydı: yaşamağa evi var idi, qarnı da ki, toxuydu, yəni arzulayıb, lakin əldə etmədiyi şeylərə indi sahib idi. Bəlkə xəstələnib eləyib? Amma soyuqdəymənin əlamətləri görünmürdü. İndi rolları dəyişmişdi, bu dəfə o, Riridən təkrar-təkrar, israrla soruşurdu:

– Nə olub sənə? Əvvəllər belə olmusan?

Cavab verməyən Riri ona zillənmiş baxışlardan yayınmağa çalışırdı. Əksər hallarda ayaq üstə dayana bilmədiyindən, uzanırdı. İsa isə narahat olmağa başladığından onu gözdən qoymamağı qərara almışdı.

– Həkim çağırmaq lazımdır.

– Yox, lazım deyil. Sadəcə bir az nasazlamışam. Yəqin, havadakı rütubətdəndir?! Keçib gedər...

Bunu dediyi anda gözləri yaşla dolar, çarəsiz uşaqlar tək İsanın sifətinə baxardı. Bu baxışlardan İsa da təlaşa düşürdü.

– Hə, düz deyirsən. Yəqin, havadandır...

Bir dəfə Riri heç nə demədən əlini qarnının üstünə qoyub gözlərini yumdu. İsanın ürəyi bərk çırpınmağa başladı, yumruq boyda ət parçası az qaldı ki, yerindən çıxsın. Buna bənzər hal əvvəllər də, xüsusilə, ciddi təhlükə ilə üz-üzə qaldıqda yaşamışdı. Deyəsən, Ririnin məkrli oyununu başa düşmüşdü.

– Ay səni əfi ilan! Budu sənə elədiyim yaxşılığın əvəzi? Daha sözüüm yoxdur.

– Hardan biləydim ki, belə olacaq, – Riri hıçqıraraq ağladı.

– Özünü yalandan sadələvh göstərirdin, it cinsi!

– Nə qədər ehtiyatlı davransam da, xeyri olmadı.
– İt yalanı deyirsən... Tutaq ki, lap elə idi, bəs vaxtında niyə dillənmirdin?

– Qorxurdum... Qorxurdum ki...

– Sənsən qorxaq? Sən kimi istəsən qorxuda bilərsən. İndi nəyi gözləyirsən? Nə vaxt tədbir görmək istəyirsən?

Riri hönkür-hönkür ağlamağa başladı:

– Rəfiqəm gözümün qabağına gəlir. Aborta gedən vaxtı ölmüşdü...

– Nə olsun indi? – hirsindən partlayan İsa dedi. – Nə olsun axı? Sonra nə yalanlar fikirləşib tapacaqsan? – əli ilə onu hədələyərək əlavə etdi: – “Səni görəndə gözüm yoxdur, eşidirsən, bir də səni görmək istəmirəm... Rədd ol evimdən!.. Geri qayıtmağı da ağlının ucundan keçirmə!..”

– Nə olar, məni qovma! Sən axı pis adam deyilsən,
– Riri yalvardı.

Hirsindən dəli olmaq dərəcəsinə çatan İsa bayaqdan dediklərini təkrarladı:

– Hə... Hə... Sənin kim olduğunu artıq başa düşmüşəm... Çıx get!.. Cəhənnəm ol!

17

O gündən sonra İsa evə səhərə yaxın qayıdırdı. Şiddətli qorxu hissi ürəyinə hakim kəsilmişdi: Riri aborta getsə, qarşısıalınmaz bir mərəkə qopacaq. Görəsən, qismətində rüsvay olmaq, prokuror qarşısında alçalmaq da yazılıb?! Gör indi mətbuatda adı necə hallanacaq, elə bir ucdan qarasına döşə-

yəcəklər. Düşmənləri imkanı əldən verməyib onun dostlarının, partiya yoldaşlarının adını ləkələyəcək, onları gözdən salmaq üçün hər cür kirli vasitəyə əl atacaq, qara piyara başlayacaqlar.

Həyəcan və narahatlıq bir an belə onu rahat buraxmırdı. Günlər bir-birini əvəz edir, lakin şübhələri özünü doğrultmurdu ki, doğrultmurdu. Riridən xəbər-ətər yoxuydu. Hərdən xətərin sovuşduğunu zənn etsə də, tam sakitləşməyə müyəssər ola bilmirdi. Təklük də bir tərəfdən, artıq hər ötən gün deyil, ötən saat onu sıxır, həyatı onun üçün dözülməz edirdi. Bəzən baş götürüb uzaqlara qaçmaq, insanlardan ayrı qalmaq, bəşər ayağının bu günə kimi dəymədiyini, yaşıl otlaqlara bürünmüş dağlarda qayğılardan uzaq bir həyat sürmək istəyirdi. İsa bir çox səbəblərdən Qahirəyə qayıtmalı olduğuna öz-özlüyündə əmin idi, ancaq hansısa qüvvə onu İsgəndəriyyədə tutub saxlayırdı. Ən çox xoşuna gələn yer şəhərin daim insan axını müşahidə olunan mərkəzi meydanı idi. Burada qarşılaşdığı bir-birindən gözəl xanımlar göz oxşayan dəbli paltarlar geyinməklə, sanki bəhsə girmişdilər. Bir dayanacaqda durub kənardan müşahidə aparsan, hər gələn tramvaydan nə qədər gözəl xanımın düşdüyünün şahidi olarsan. Nə qədər şişirdilmiş səslənsə də, diqqətlə qulaq asdıqda onların hündürdaban ayaqqabılarının çıxardığı səslər şəhərin küçələrini bürüyən qarışıq səslərlə bir ahəng yaradırdı. Odur bax, hansısa polis zabiti yerində quruyub qalıb, ağzının suyunu axıda-axıda yanından ötüb-keçən cananlara baxır, daha doğrusu, baxmır, az

qalır gözləri ilə diri-diri onları yeyə. İsa həmin polislə üzbaşu gəldi, lakin tez də üzünü yana çevirərək “xatalarını uzaq eləsinlər məndən, onsuz da bunlardan heç kim xeyir görməyib” deyib yolunu dəyişdi. Meydana baxan “Nə istəyirsiniz?” kafesində pəncərəyə yaxın yerdə əyləşdi. Kafenin yanından ötüb-keçən insanlara tamaşa etdikcə özünün xəyalən bu insanlarla qaynayıb-qarışdığını təsəvvür edir, bununla da həyatın öz axarı ilə davam etdiyini hiss edirdi. Lakin keçmişlə bağlı xatirələr ona aman vermək bilmirdi. Bu xatirələr elə bil onu cənginə alıb aparır, hara getməyindən, kiminlə görüşməyindən, əhvalının necə olmasından asılı olmayaraq beş dəqiqədən sonra yenə də onu Qahirəyə qaytarırdı. Stol arxasında oturub yan tərəfdəki güzgüdə əyin-başına, sir-sifətinə tamaşa etdi: hər gün dəniz sularının sahilə çıxardığı, sonra isə bələdiyyə idarəsinin zibil yığınları tərəfindən yığışdırılan zir-zibildən elə də fərqlənmirdi. Əvvəllər əyləncəyə çox vaxt sərf etmirdi. Əylənəndə də o dərəcədə zövq almırdı, necə deyərlər, “məclis adamı” deyildi. Nə vaxt ki, qarşısında imkanlar açıldı, kef-damaq üçün pulu, dostları peyda oldu, onda da tufan qopub, yaxşı nə varsa, hamısını yerlə bir etdi. İndi həyatı başdan-başa zülmətə qərqlənmiş, başının üstünü qara buludlar almışdı. Ətrafdakı insanlar isə kabusa bənzəyirdi...

Ah, İsgəndəriyyə! Sən necə də qətiyyətsiz və dəyişkən qadına bənzəyirsən! Hava yenə qarışdı, sanki baş verəcək fəlakət barədə qabaqcadan xəbər gətirmişdi. Piyada gəzənlər paltolarına bürünür, qəzet

satıcıları köşklərini bağlayır, o isə “Nə istəyirsiniz?” in bir küncündə oturub, bu an onun üçün həyatın yeganə ləzzəti olan çaydan dadırdı.

İldırımın hər çaxmasında ürəyi düşürdü. Buludlardan süzülən saysız-hesabsız yağış damcıları sürətlə yerə düşərək ətrafa səpələnirdi. Yağış başlayandan yarım saat keçmədi ki, meydan boşaldı, əksər adamlar evlərin giriş qapısında yağış kəsənədək, müvəqqəti olaraq gözləməli oldular. İsa onların soyuqdan büzüşərək bir-birinə necə qısıldığına fikir verdi.

Yaxında kiminsə yavaşdan öskürdüyünü eşidib fikirdən ayıldı, üzünü həmin istiqamətə çöndərəndə bir masa o yanda Ririnin kresloda əyləşdiyini gördü. O dəqiqə də üzünü kənara tutdu, yenə pəncərədən meydana baxdı. Lakin bu an portağal rəngli nimdaş paltoda olan Riridən savayı, gözləri önündə heç kim canlanmırdı. Beynindən min cür fikir keçdi. Ririnin simasındakı əzabı görmək üçün göz-gözə gəldikləri həmin o an belə İsaya bəs idi. Görən, Riri onu izləyirdi, yoxsa, doğrudan, kor təsadüf onları yenidən qarşılaşdırmışdı?! Görən, hər şeyi sakitcə yola vermək mümkün olacaq, yoxsa aralarında mübahisə başlayacaq?.. Görən, o, aborta gedibmi?..

Durub getmək istədi... Meydana tərəf baxdı: bərk yağış yağır, külək əsirdi. Məcbur olub kafedə qalmalıydı. İndi neyləsin? Yox, İsgəndəriyyədə qalmaq artıq təhlükəlidir, günü sabah buranı tərk etmək lazımdır.

Birdən canına vəlvələ düşdü: Riri polislə əlbir olubsa, onda necə olsun?! Ola bilsin, onu indi həbs

eləyib, divarları arxasında neçə-neçə tanınmış partiya fəallarının çürüyüb getdiyi həbsxanalardan birinə atmaq istəyirlər. Bəlkə də bank hesabı barədə də artıq məlumat əldə eləyiblər... İçinə düşən qurdla mübarizə aparmaqdaykən Ririnin yaxınlaşıb onun masasına necə əyləşdiyini hiss eləmədi də.

– Nədir, məni görməyə gözün yoxdur? – Riri soruşdu. – Çaş-baş qalan İsa nə deyəcəyini bilmədi. – Yaxşı day, əsəbiləşmə! Bir az oturaq, köhnə tanışlar kimi dərdləşək, – İsanın gərgin olduğunu görən Riri dedi.

Polis tərəfindən izlənildiyinə əmin olan İsa rola girməyə başladı, hamının eşidəcəyi bir tərzdə, bərkdən dedi:

– Nəyə anlaya bilmirəm, siz nədən danışırırsınız?

– Bunu sən deyirsən? – Gözlənilməz cavabdan çaş qalan Riri İsanın onu tanımamasından təəccübləndi. – Məgər məni tanımırısan?

İsa ondan az təəccüblənməmişdi, amma roldan çıxmaq təhlükəli idi:

– Çox təəssüf eləyirəm, xanım! Yəqin, məni kiminləsə qarışıq salırsınız?!

Hirsindən dodaqlarını gəmirən Ririnin üzündə kin əlamətləri sezilirdi. İsa bu dəqiqə həngamə qopacağını gözləsə də, Riri ona ikrahla baxmaqla kifayətləndi.

– Deyirəm nə qəribədir! Allah bir-birinə bənzəyən insanları gör necə yaradır?! – acı-acı dilləndi. Sonra ayağa qalxıb daha heç nə demədən kafedən çıxdı.

İsanın həyəcandan başı hərlənirdi. Yəni hər şey belə asanlıqla bitə bilər? Elə beləcə, sadə bir şəkildə?

O, hələ uzun müddət karıxmış halda yerindən tərpənmədi. Nəhayət, yağışın kəsdiyini gördü. Açıq səmada parıldamağa başlayan günəş, yağış sularının yuduğu torpağa öz şüalarını salırdı. İsa ayağa qalxıb paltosunu geyindi və arxasına baxmadan birbaşa kafedən çölə çıxdı.

Evinə gecədən xeyli keçmiş qayıtdı. Burada onu qohumlarından gələn teleqram gözləyirdi. Teleqramda anasının vəfat etdiyi bildirilirdi.

18

Dəfn sonrakı günə təyin olunmuşdu. İsa mərasimin başlanğıcına güclə çatdı. Mərhuməni son mənzilə yola salmağa gələn qohumlar arasında Həsən də vardı. O, dəfnə bahalı mercedesində gəlmişdi ki, bu da İsanı lap heyrtləndirdi. Bütün görünüşü və davranışı həyatın onun üzünə necə güldüyündən xəbər verirdi; üzdən daha gənc oğlana deyil, oturmuş kişiyyə bənzəyirdi, boyu da elə bil bir az artmışdı, baxışlarından özünəəminlik duyulurdu, sakit görkəmi vardı. Qohumlar əl verib görüşdülər. İsanı başdan-ayağa diqqətlə süzən Həsən dedi:

– Elə bilirdim hər şey yoluna düşüb. Ancaq görkəmindən bunu demək olmaz.

– Yəqin, İsgəndəriyyənin havası mənə düşməyib, – İsa cavab verdi. Bu an kino lentinin sürətlə fırlanması ilə bir-birini əvəz edən və bu şəhərdə üzləşdiyi fəlakətləri, çəkdiyi qəm-kədəri ehtiva edən səhnələr gözləri önündən gəlib keçdi.

– Sənə əvvəldən demişdik axı, İsgəndəriyyəyə getməyin mənası yoxdur, – Həsən qəti şəkildə dedi. – Buna baxmayaraq, sən inadkarlığından əl çəkmədin.

Az sonra Samir, İbrahim, Abbas və bir neçə sabiq deputat da gəldi. Mərasimə təşrif buyuranların sayı hər dəqiqə artırdı. Çox keçmədi, zalda ayaq qoymağa yer qalmadı. İsa üçün ən xoşagəlməz anlar Əli bəy Süleyman gələn vaxt oldu. Sabiq qayınatası içəri girərgirməz Həsən onun qabağına qaçdı.

Başsağlığı verən kimi Əli bəy çıxıb getdi; İsayla kəlmə də kəsmədi. Dəfn adətlərinin bir-birinin ardınca icra edildiyi anda İsa özünü sıxıb saxlaya bildi, yalnız meyit qəbrə qoyulduğu anda dayana bilmədi. Gözləri yaşla doldu, məzarın qırağına yaxınlaşıb uzun müddət aşağı baxdı. Şəhərdən ayrılarkən anası ilə vidalaşdığı an yadına düşdü. Alnından öpən ananın son sözləri bu idi: “Özün nəyi düzgün bilirsənsə, onu da et! Qoy atdığın hər addımda Allah-təala yanında olsun! Mən isə göz yaşlarımı sən gələnə saxlayacağam”. İsa anasının üzündəki ifadəni xatırlamırdı, çünki o vaxt başını qaldırıb ona baxa bilməmişdi. Lakin o, qadının soyuq, qırışmış əllərinin necə əsdiyini bu günə kimi duyurdu.

Cənazə duaları oxunmağa başlayanda bir kənara çəkildi. Arabir dostları anlayışlı nəzərlərlə ona baxırdı. “Neyləmək olar?! İstəyirsən varlı ol, istəyirsən kasıb! Fərq etməz, onsuz da hamımızın sonu qara torpaqdır”, – deyə İsa öz-özünə fikirləşdi.

Axşam düşdü. Samir, Abbas, İbrahim, Həsən və İsa bir otaqda əyləşmişdilər. Əvvəlcə söhbətləri heç cürə

alınmırdı. Dostlar Həsənin yanında siyasətdən söhbət salmamağa çalışsalar da, axırda son illərin hadisələrini – kralın devrilməsini, feodal-üsul idarəsinin ləğvini, ingilis qoşunlarının təxliyəsinə yada saldıları¹. Xüsusilə də qoşunların çıxarılması – misirlilərin köhnə istəkləri barədə çox danışdılar. İsa müzakirədə demək olar, iştirak etmir, zalda oxunan Qurana qulaq asırdı. Birdən ona çatdı ki, qulağı qarının avazlı səsində olsa da, fikri ingilis işğalının başa çatması barədə danışılardanadır. Həmin günlər o, radioda bu mövzuda səsləndirilən bütün xəbərləri necə həyəcanla dinləyirdi! Axır ki, ən böyük istəyi həyata keçirmişdi. Amma eyni vaxtda dərin təəssüf hissi keçirirdi ki, belə bir möhtəşəm qələbə onun və üzvü olduğu partiyanın iştirakı olmadan əldə edilmişdi. Özünü saxlaya bilməyib axır ki, müdaxilə elədi:

– Necə istəyirsiniz, elə də düşünün, ancaq ingilislərin ayağının burdan birdəfəlik kəsilməsi bizim keçmişdəki mübarizəmiz olmadan mümkün deyildi.

Bir anda ortaya sükut çökdü. Həsən nəşə etiraz eləmək istədi, ancaq İbrahim ona aman vermədi:

– Keçmişdəki mübarizənin nə dəyəri vardı ki?! Nəticəsiz bir şeydi. Yalnız sonuncu inqilab bir zərbə ilə bütün problemləri yoluna qoydu...

Söhbət uzun çəkdi. Nəhayət, hamı getməyə hazırlaşanda Həsən də ayağa qalxdı. İsa onu ötürməyə getdi. Qapıya çatanda Həsən çönüb dostyana dedi:

– İsgəndəriyyəyə getməyin yanlış addım idi. Baxışlarını dəyişməlisən. – İsa sadəcə gülümsədi. –

¹İngilis qoşunları Misirdən 1956-cı il 18 iyun tarixində çıxarıldı (*tərc.*).

Düzünü de! – Həsən sakit bir halda soruşdu. – Həmişə arzuladığın məgər bu deyildi? Gəl qoşul bizə! – İsa qeyri-müəyyən şəkildə başını silkələdi, Həsən isə əl verib sağollaşarkən dedi: – Fikrin dəyişəndə xəbər elə!

İsa təşəkkür etdi. Həsənin canıyananlıığı ilk dəfə idi ki, ona xoş gəlirdi. Buna baxmayaraq, qohumları görünməyən sədlər ayırırdı. Hər zaman olduğu kimi, Həsənin məntiqi davranışına qibtə edir, üzdə bildirməsə də, onunla rəqabətdə məğlub olduğunu dərk edirdi. Lakin bunu dərk etdikcə, qəlbində keçmişdən miras qalan ədavət hissi yeni mərhələyə qədəm qoyurdu.

Həsəni yola salandan sonra Umm Şilbinin yanına tələsdi. Yaşlı qulluqçu onu göz yaşları ilə qarşıladı. O sakitləşəndə İsa soruşdu:

– Anam çox əzab çəkdi?

– Xeyr. Gözlərini tez yumdu. Yanından bir saniyə belə aralanmırdım.

– Başqa kimsə baş çəkirdi?

– Hər gün bacılarınızdan biri gəlirdi.

– Süsən xanım necə?

– O da gəlirdi.

– Bəs Səlvə? – bir qədər tərəddüddən sonra soruşdu.

– Yox, gəlmirdi, – Umm Şilbi tez-tez gözünü qırırdı. – Səlvə əminiz oğlu Həsənə ərə gedib.

İsanın göz qapaqları titrədi; yerində donub qaldı.

– Səlvəylə Həsən?

– Bəli, cənab.

– Haçan?

– Keçən ay...

İsa stula yayxanıb gözlərini çoxdandır təmizlənməyən, kir basmış və bəzi yerlərində çatlar görünən tavana zillədi.

19

İsti iyun axşamlarından birində dostlar uzun fasilədən sonra kafedə yenidən bir araya gəldilər. Verandada yüngül, sərin meh əsirdi.

Görüş çox cansıxıcı keçirdi, danışmağa mövzu yox idi, siyasi söhbətlər isə daha maraqlı deyildi. Hər kəs öz vəziyyətindən narazılıq edirdi, baxmayaraq ki, dostlardan ikisi heç də pis yaşamırdı – Abbas yeni hökumətdə məsul vəzifə tuturdu, İbrahim isə vəkil olmaqla yanaşı, inqilab haqqında yazılan ən maraqlı kitabın müəllifi kimi tanınırdı.

– Nəsə mənə çatmır, – İsa İbrahim və Abbasa üzünü tutub soruşdu: – sən böyük yazıçısan, sən də ki tanınmış məmur, sizin nəyiniz çatmır?

Abbas kösöv kimi işıldayan gözlərini bərəldib gur natiq səsi ilə etiraz etdi:

– Düzünə qalsa, deyərdim ki, vəziyyətim elə də pis deyil, amma ümumilikdə ölkədə qeyri-sabitlikdir...

– Bilirsiniz necədir, – İbrahim dostunun sözünə dəstək verdi, – indiki vaxtda hansı postu tutmağından asılı olmayaraq insanın heç bir dəyəri qalmayıb...

Sonra da İsaya tərəf çönüb onun çiyinə əli ilə toxundu:

– Bəs sən niyə özün barədə bir şey danışmırsan? Səndə necədir vəziyyət, elə köhnə hamam, köhnə tas?

– Özün ki yaxşı bilirsən, – İsa cavab verdi. – Anam rəhmətə getdi, bir neçə gün bundan qabaqsa evin qapısından elan asdım: “SATILIR”.

– Bəs bundan qabaq necə yaşayırdın?

– Bu barədə danışmağın nə mənası var e-e?! Vacib olan odur ki, ürəyim keçmişlə döyünür, baxmayaraq ki, ağılım baş verən dəyişikliklərlə hərdən razılaşıır. Ağılla ürək bir bədənə sığsa da, ortaq qərar verməkdə acizdirlər.

Dostunun dərdinə ən çox yanan Samir dedi:

– Hərdən insan böyük çətinliklərlə üzləşir, başına gəlməyən hadisə qalmır... Özünə iş tap, evlən, sonrası Allah kərimdir...

– Əlbəttə, – İsa onunla razılaşdı, – əvvəl-axır iş tapacağam, sonra da, yəqin, evlənərəm. Ancaq bunlar qəti olaraq məğlubiyyətlə barışdığım və məlum hadisələrdən sağ-salamat qurtulduğum təqdirdə həyata keçə bilər.

20

Bir axşam İsanın yanına bir dəllal gəldi. Bu, əynində cələbiyyə¹ qırx beş yaşında hündürboy bir kişi idi.

– Müştərilər gəlib, evə baxmaq istəyirlər.

İçəri iki qadın daxil oldu. Onlardan biri yetmişyaşlı qoca arvad idi. Arıq bədən quruluşuna və solğun sifətə sahib olmasına baxmayaraq, boz gözlərindəki sərt baxışı və təmkinli davranışı ona ciddi görkəm verirdi.

¹geniş qolları olan sinəsi açıq uzun kişi geyimi (*tərc.*)

Yanındakı qızı idi. Ortaboylu, qırx yaşındakı bu xanım qabaritlərinin böyüklüyü və laqeyd gözləri ilə diqqət çəkirdi.

İsa onları otaqbaotaq gəzdirib suallara cavab verməklə məşğul oldu. Həyətə də baxdıqdan sonra alıcıları qonaq otağına dəvət etdi, burada onlara ənənəvi qəhvə təklif olundu. Dəllal da burdaydı. Onun qıyıq gözləri elə ora-bura baxırdı.

– Torpaq sahəsi çox böyükdür, – dəllal dil ağıza qoymurdu. – Burda küçəyə, eyni zamanda meydana baxan hündür bir bina ucaltmaq olar. Yer çox uğurludur, genişdir. Bütün məhəllədə yeni-yeni evlər tikilməkdədir. Özünüz gördünüz də, təzəliklə beş dənə ev yan-yana eyni vaxtda tikilib qurtardı. Bu evin də ki, qiyməti münasibdir...

– Ancaq ev köhnədir, yaşamağa da yararlı deyil, – yaşda kiçik olan xanım bu sahənin bilicisi kimi dilləndi, təbii ki, niyyəti ev sahibinin diqqətini çəkmək idi.

– Elədir, əlbəttə, – İsa cavab verdi, – lakin məsələ tək evlik deyil, ona aid torpaq sahəsi də böyükdür. Çox gözəl ərazidir, münasib də qiymətə verilir. Xanım, özünüz hər şeyi hər halda məndən də yaxşı görürsünüz.

– Gələcəkdə, – dəllal söhbətə qoşuldu, – torpağın qiyməti bir az da qalxacaq. Unutmayın, məhəllənin perspektivi böyükdür, burda nə qədər tanınmış adam yaşayır, şəhərin əsas yolları burdan keçir.

Qızı ərazinin ümumi sahəsi ilə maraqlandı. Danışarkən səsində həyəcan hiss olunurdu. İsada

onun barəsində artıq ilk təəssürat yaranmışdı. “Hə-ə... Nə demək olar?! Pis deyil”, – deyə öz-özünüdə qiymətləndirərək qızın sualına cavab verdi:

– Min kvadrat metr. Yəqin, siz bu evin ətraf ərazisi ilə birgə neçəyə satıldığından xəbərdarsınız?

– On min funtu nəzərdə tutursunuz? – arvad dilləndi. – Yəni indiki vaxtda kimsə bu məbləği verər?

– İstəyənlər tapılar, narahat olmayın, – İsa gülərək cavab verdi.

– Allah şahiddir ki, belə fürsət bir də ələ düşməz, – dəllal bunu deməyi özünə borc bildi.

İsa qiymət barədə arvadla hələ çox çənə-boğaz oldu, lakin heç bir güzəştə getmədi ki, getmədi. O, hərdən gözaltı qıza baxırdı. Fikirləşdi ki, yəqin, ərdə deyil. “Olsun ki, imkanlıdırlar. Qız da ki, mehriban qıza oxşayır. Düzdür, heç mənim zövqümə uyğun deyil, amma...” – deyə düşündü. Söhbətin bir yerində İsayə elə gəldi ki, arvad onun baxışlarını izləyir və ürəyindən keçənləri də lap başdan anlayıb.

Nəhayət, xanımlar bir razılığa gəlmədən çıxıb getdilər.

21

Aradan bir neçə gün keçdi, lakin gözlənilən müştərilər gəlib çıxmadı. İsa narahat olmağa başlamışdı ki, səhər dəllal onun gözləmədiyi anda gəlib sevincək xəbər elədi ki, oğünkü yaşlı qadın tələb olunan məbləği verməyə razılaşıb. İsa dəllaldan yaşlı qadının adının İnayət xanım olduğunu öyrəndi. Həmçinin məlum oldu ki, o, dul məmur arvadıdır. Yeganə

qızı Qadəriyyə isə ailəli olub, lakin beş ildir ki, ərindən ayrılıb və uşağı da yoxdur.

İsa ünvanı öyrənib tez İnayət xanıma baş çəkməyə getdi. İnayət xanımın evində səmimi söhbətdən sonra hər şey barədə razılığa gəldilər. Mərhum ailə başçısının divardan asılmış portretini görən İsa söhbət əsnasında gülürüzlə dedi:

– Yeri gəlmişkən, mən sizin həyat yoldaşınızı tanıyırdım. Vaxtilə o, məni işə qəbul etmişdi. Xeyirxahlığı, vətənpərvərliyi ilə onun hamı arasında hörməti vardı.

İsanın mərhumla bağlı dediyi xoş sözlər ana və qızda qarşılarındakı şəxs barədə müsbət təəssürat oyatdı. İnayət xanım qonaqdan bir az da qalmağı xahiş etdi. Xidmətçi çay və şirniyyat gətirdi, söhbət bir az da uzandı. Qadın artıq onda yaranmış təəssüratı dilə gətirməyə başlamışdı, ərini belə yaxından tanıyan birisi ilə oturub söhbət eləməyin ona xoş olduğunu, həmin adamı öz evində qəbul etməkdən böyük şərəf duyduğunu bildirdi. Qadəriyyə isə, kresloda oturub qonağı sınaycı nəzərlərlə kənardan süzürdü.

– Hə... – İnayət xanım dedi, – Səad Zağlulun özü də ərimə çox yüksək dəyər verirdi. Yaxşı yadımdadır, 24-cü ildə o, ərimi şəxsən Daxili İşlər Nazirliyinə keçirdi... Sonuncu çevriliş vaxtı onun nə qədər həyəcan keçirdiyini təsəvvür belə edə bilməzsiniz...

Bir az susduqdan sonra davam etdi:

– Qadəriyyənin ailə qurmağının qəti əleyhinə idi, amma mən israr edirdim. Ona görə, qızımın bədbəxtliyində bircə mən günahkaram.

– Bu necə baş vermişdi? – İsa maraqlandı.

– Bilirsiniz necədir, Qadəriyyənin keçmiş əri kifayət qədər məşhur, lakin kasıblamış ailədən idi. Qızım da ki, tərifləmək olmasın, çox ağıllı, qəşəng və eyni zamanda, sərhəsab ev xanıdır. Onun çox yumşaq və xeyirxah ürəyi var. Yoldaşı isə əyyaşın biri çıxdı, az qalırdı qızımı da qumara qoysun. Məgər Qadəriyyə belə həyata layiq idi? Bununla axıra qədər barışmalı idi?

– Başa düşürəm, qızınız üçün çətin olub, – İsa onunla razılaşsa da bu dəqiqə başqa şey haqqında düşünürdü: o, Qadəriyyə kimi bir insanla xoşbəxt ola bilərdimi?! Bu qadın onun qəmli həyatına bir rəng qatmaq iqtidarındaydımı?! Həyatın iti döngələrində aldığı yaraları sağaltmağa kömək edə bilərdimi?!

Xanımlarla sağollaşanda bu evə ilk ayaq basdığı andan özünü daha rahat və arxayın hiss edirdi. Ona elə gəldi ki, hər iki xanımın diqqətini özünə cəlb edə bilib, hər halda, onlarda az da olsa, maraq oyada bilmişdi.

Aradan bir neçə gün də keçdi. Bu müddət ərzində İsa bəzi-bəzi adamlardan Qadəriyyənin keçmişini soradı. Məlum oldu ki, Qadəriyyə anası İnayət xanımın dediyi kimi, bir dəfə yox, üç dəfə ərdə olub. İlk evlilik cəmi bir neçə ay çəkir; ata tərəfdən qohum olan əri elə toy gecəsindən açıq-aşkar bəyan edir ki, onu Qadəriyyənin özü yox, atasının var-dövləti maraqlandırır. İkinci evliliyin müddəti beş il olur. Bu dəfə qızın valideynləri gənc ailəyə bir qara qəpik də olsa vermir və düşünülür ki, kürəkən qayınata pulu

olmadan da yaşaya bilər. Boşanma ailənin onsuz da yerindən oynayan dirəklərini aşırıan kuliminasiya nöqtəsi olur. Üçüncü evlilik altı il davam edir. Bu dəfə ata-ana öz baxışlarında bir qədər dəyişiklik edir və kürəkənlərinə gündə bir qiymətli hədiyyə bağışlayır. Pul lazım olandan da artıq olsa belə, kürəkən uşaq da istəyir. Lakin Qadəriyyə onun bu istəyinin həyata keçməsində heç cür köməklik göstərə bilmir. Belədə əri özünə məşuqə tapır, ancaq çox keçmir ki, onun bu hərəkəti ifşa olunur və ailə həyatı cəhənnəmə çevrilir. Beləliklə, yaxın tanış-biliş üçüncü dəfə boşanma hadisəsinin şahidi olur.

Qadəriyyənin həyat əhvalatı bundan ibarət idi. Əlbəttə ki, İsa bütün bu faktları dostlarından gizlətdi. Yalnız bir dəfə sözarası lovğalanaraq vurğuladı ki, evlənmək istəyir, özü də ləyaqətli, adlı-sanlı, varlı-karlı ailədən olan bir xanımla. Xəbəri eşidən dostlarının gözləri bərələ qaldı.

– Bax, əsas budur, – Abbas gülərək dedi.

– Nə deyirik, Allah xeyir versin! – səsinə bir qədər paxıllıq əhvali-ruhiyyəsi qatan İbrahim mızıldandı.

Hamı gülüşdü. İsaya hər tərəfdən güllə kimi suallar yağdırmağa başladılar. O da öz növbəsində bütün suallara ehtiyatla, həm də düşünüb cavab verir, sonradan hər hansı dedi-qodunun yaranmamasına çalışırdı. Söhbətin əslini isə, yalnız Samirə açıb dedi, ürəyini ona boşaltdı.

– Yaxşı, birdən uşağınız olmadı, bu, səni narahat eləmir?

– Qadəriyyə yaxşı qadındır. O, məni bütün çatışmazlıqlarımla birgə qəbul etməyə hazırdır, mən

niyə elə olmayım ki? İndiki vaxtda elə bir qadına rast gəlmək mümkündürmü ki, düşdüyüm bu vəziyyətlə barışsın və məni olduğum kimi qəbul etsin?

Bir neçə gündən sonra İsa İnayət xanıma baş çəkdi və Qadəriyyə ilə evlənmək istədiyini ona bildirdi. Dərhal da razılıq alındı.

– Sizinlə səmimi olacağam, çünki ilan kimi yalanın da ağıнын, qarasının ancaq ziyanı var, – O, İnayət xanıma bəzi şeyləri etiraf eləməyə başladı: – Qıraqda bir az pul yığmışam, üstəlik aybaay pensiya da alıram. Hal-hazırda heç yerdə işləmirəm, lakin inanıram ki, yaxın gələcəkdə münasib bir iş tapacağam. Vaxtilə dövlət aparatında məsul vəzifə tutmuşam, lakin sonra siyasi qurbana çevrildim və məni işdən qovdular. Neyləmək olar, qismət belə imiş. Özünüz, yəqin, məndən də yaxşı anlayırsınız, əvvəllər belə bir yüksək vəzifə tutmuş adam uzun müddət işsiz-gücsüz qala bilməz.

– Əlbəttə... Əlbəttə. Siz nə danışırırsınız?! Pul bizi qətiyyənlə narahat eləmir. İcimdən bir hissə mənə qızım üçün yaxşı ər olacağınızı deyir.

Qadın qızının keçmişini, onun sonsuz olması barədə ağzını açıb kəlmə də söyləmədi. İsa da özünü elə göstərdi ki, sanki heç nədən xəbəri yoxdur. Dünyanın işlərini nə bilmək olur! Bəlkə, gələcəkdə, ən yaxşı arzuları yalana düçar olan və ümidləri puça çevrilən yazıq ər rolunu oynamağa məcbur olacaq...

İsayla qadınlar arasında yaxşı münasibət yaranmışdı. O, lap əvvəldən özünü kişiyyə xas şəkildə apararaq, İnayət xanımın evinə köçməkdən imtina elədi. Qadın da yaxşı başa düşürdü ki, kürəkənin qız evinə yerləşməsi ondan birbaşa asılılığı deməkdir. Üçlükdə qərara gəldilər ki, gənclər İsanın inqilabdan öncə yaşadığı Qahirə məhəlləsində qalsınlar.

İsa İnayət xanıma açıq şəkildə bəyan etdi ki, bütün mal-mülk, var-dövlət indidən bölünməlidir.

– Yalnız bu halda hamı rahat yaşaya bilər, – o, qayınanasını inandırmağa çalışırdı. – Ancaq belə olan halda sizə səmimi qəlbdən uzun ömür, can-sağlığı arzulayacağımıza əmin ola bilərsiniz.

Onun çox israrlı olduğunu görən İnayət xanım, nəhayət, razılaşdı. Əldə etdiyi qələbədən yerə-göyə sığmayan İsa bir anlıq fikirləşdi: “Dərinə getsək, bunlar inqilabdan sonra itirdiklərimin yanında heç nədir”.

Bal ayını İnayət xanımın dəniz kənarındakı bağında keçirmək qərara alındı. Yaxından Nil çayı keçirdi. İsa bura lap valeh olmuşdu: şəhərdəki səliqə-sahmanla kəndin özünəməxsus gözəlliyi sanki burada bir araya gəlirdi. Ətrafda hökm sürən ölü sükut ona ləzzət eləyirdi. Quru və təmiz hava adamı lap meyxos edirdi.

Kurortda dostlarından, tanış-bilişdən heç kimə rast gəlmədi. İsa bütün gününü ailəsinə həsr edirdi. Ailə həyatının necə gözəl bir nemət olduğunu qəbul etməsi onun özü üçün də gözlənilməz bir hadisə idi. Ona elə gəlirdi ki, çoxdan arzuladığı, lakin hər zaman yanından ötüb-keçdiyi xoşbəxtlik və sakitliyi əldə

eləyə bilib. İsayə həm də xoş gələn o idi ki, Qadəriyyə onun dediklərini qul itaətkarlığı ilə birəbir yerinə yetirirdi.

Lakin çox keçmədi ki, alışmadığı bu həyat İsanı bezdirməyə başladı. Hər halda, o, sərbəstliyə öyrəşmişdi, əvvəllər cibində çoxlu pulu, camaat arasında nüfuzu olan aristokrat tək gəzməyi xoşlayırdı. İndi isə arvadının tam əsarətinə düşmüşdü: firavan həyat bilavasitə qızın anasının pulundan asılı idi. İşsizliyin nə demək olduğu məhz bu anda İsayə çatdı. İnayət xanım nə qədər onun istəklərini qarşılarsa da, qızı Qadəriyyə onu dünyalar qədər sevsə də, fərsiz olması və natamam həyat sürməsi kimi əzabverici faktlar onu gün ərzində gərgin saxlayır, hər şeydən əlini soyundurdu.

“Bəli, axıra qədər belə gedə bilməz! Nə isə faydalı bir şeylə məşğul olmaq lazımdır, öz gücümə, bacarığıma uyğun bir iş tapmalıyam”, – deyə İsa qərarlaşdırdı.

Vaxt keçdikcə İsa Qadəriyyəni daha yaxşı tanıdı. Arvadı gözəl geyinməyi xoşlayır, dadlı yeməklər bişirirdi, xüsusilə də şirniyyat məsələsində ona çatan yoxdu. Amma yaxşı da iştahası vardı, yeyimcil idi. Nərd oynamağı da bilirdi, özü də kişilərdən geri qalmazdı. Kinonu sevirdi, hərdən kinoteatra gedib komediyalara baxmağı xoşlayırdı, ciddi janrlar onluq deyildi. Ancaq ibtidai sinifə qədər oxumuşdu, ona görə də, təhsillə bağlı hansısa uğurundan söhbət açmaq yersizdi: güc-bəla ilə, hıqqana-hıqqana üzündən oxuyur, bir məktubu qol-qıçını qıra-qıra bir saata yazırdı.

Bütün bunlara baxmayaraq, Qadəriyyə sözün hər mənasında yaxşı qadın idi: qayğıkeş, mehriban, ailəcanlı, alovlu hisslərə sahib birisiydi; İsanın nədənsə şikayət eləməyə haqqı çatmazdı. Lakin hər şeyin çoxu zərərdir deyirlər. Qadəriyyənin də hədsiz qayğıkeşliyi və mehriban münasibəti İsanı bezdirməyə başlamışdı. Bəlkə, uşağı olmadığından, bütün sevgisini ərinə həsr edirdi? İsa onun hərdən balaca uşaqlara necə qəmli gözlərlə, eyni zamanda həsədlə baxdığının dəfələrlə şahidi olmuşdu. “Maraqlıdır, görən bu başda hansı gizli xəzinə yerləşir? – İsa bəzən düşünürdü. – Görən, mənim vaxtilə işdən qovulmağım və hər şeyimi itirməyim onu heç narahat eləyir?”

Arada Səlvə yadına düşürdü. Həmin anda ürəyində qaysaq bağlamış yaralar yenidən göynəyirdi. Bir dəfə isə Riri gözləri önünə gəldi. Onunla aralarında olanlar yadına düşəndə isə üzünü hamıdan gizlətməyə çalışırdı, çünki üz-gözünün turşuduğunu özü belə görmək istəmirdi.

Amma “hər gözəlin bir dövrəni var” deyirlər. Vaxt vardı, səhər tezdən nazirliyə şevroledə gələr, qapıçı da iltifatla giriş qapısını açardı. Bir dəfə isə parlament seçkilərində namizədliyini irəli sürmək istəmişdi, versəydi yüz faiz keçərdi, baş nazir özü bir az gözləməyi məsləhət görmüşdü...

Süveyş kanalının milliləşdirilməsi xəbəri¹ onun üçün gözlənilməz oldu. Şəxsi həyatı yaddan çıxdı, kefi açıldı, köhnə vaxtlarda olduğu kimi, işləmək üçün alışıb-

¹Süveyş kanalının milliləşdirilməsi haqqında dekret 26 iyul 1956-cı ildə verildi (tərc.).

yanmağa başladı. Xalqı öz ağışuna alan ruh yüksəkliyi dalğası ona da sirayət etmişdi. Dostlarıyla qarşılaşanda dərhal fikir mübadiləsinə girişirdi. Onunçün nə qədər çətin olsa da, baş verənlərin böyük əhəmiyyətli hadisələr olduğunu qəbul etməyə bilmirdi. Təbii ki, olub-keçənləri yenə də təfəkkürü qəbul edir, ürəyi isə yeni rejimlə bağlı olan hər şeyi əvvəlki tək inkar edirdi. Siyasi arenada baş verən hadisələri həyəcanla izləyirdi. Bəzən təzə rejim göydə parlayan yeni ulduztək onda maraq oyadır, keçmişlə nəsə bir bağlılığı olduğunu ona bildirirdi. Özünə yer tapa bilmirdi, elə bil iynə üstündə oturmuşdu, gərginlik onu əldən salırdı, ürəyini parçalayan şəxsiyyətinin ikiləşməsi səbəbindən çox əziyyət çəkirdi. “Görən, necə olacaq?” – öz-özünə sual verərək cərəyan edən hadisələrin ehtimal olunan nəticələrinə şəxsi münasibətini müəyyən etmək istəyirdi. Cavab tapmaq iqtidarında olmayanda arvadına, qayınanasına müraciət edirdi, lakin onların da suallar qarşısında acizliyini görəndə söhbəti yarımçıq qoyub kafeyə tələsir, bir-iki qədəh aşırırdı.

Qarışıq hisslər keçirən İsa sentyabrın ortalarında Qahirəyə qayıtdı. Dəyişilmişdi: bir qədər mehriban və yolagələn olmuşdu. Köhnə dostlarına tez-tez baş çəkməyə başlamışdı. Onların hər birinin gənc və əsas da, təhsilli həyat yoldaşları var idi ki, bu da İsanı qıcıqlandırır. Lakin təsəlli üçün də yer var idi: Onlardan heç birisi istər var-dövlətə, istərsə də əslinəcabətə görə Qadəriyyə ilə müqayisə oluna bilməzdi.

– Şəxsi həyatından razısan? – bir dəfə Samir ondan soruşdu.

İsa bir qədər susduqdan sonra diplomatik cavab vermək qərarına gəldi:

– Əlbəttə. Həm də çox... Amma bilirsən necədir, Samir?! Mənə elə gəlir ki, adamın işi-gücü, nə bilim e-e, uşağı olmayınca ailə həyatı onu tam məmnun edə bilməz.

Hadisələr isə bir-birini əvəz etməkdə idi. İsrail qoşunları Sinay yarımadasına soxulmuşdu.¹ Həmin səhər hər təzə xəbər onun üzünə şillə kimi dəyirdi. Radioya yaxın oturub verilən xəbərlərdə bir sözü belə buraxmayıb, onlara diqqətlə qulaq asırdı. Ölkənin taleyi həll olunduğu bir vaxtda o, həm hadisələrə, həm də elə özünə fərqli yöndən baxmağa cəhd edirdi. Köhnə Misirin patriotu olan İsadən əsər-əlamət qalmamışdı. Sakitləşməyə və vəziyyəti ayıq başla qiymətləndirməyə, iradə gücünə ziddiyyətli fikirləri beynindən qovmağa çalışırdı.

Başını qaldırıb Qadəriyyəyə baxdı: gündəlik qayğılara başı qarışan arvadı ərini narahat edən hər şeyə biganə yanaşırdı.

– Yenə müharibə, yenə hava hücumları, hə? – istehza ilə dedi.

İsa adətən bu kinayəli danışığa və davranışa əhəmiyyət vermir, bunları Qadəriyyənin onun fikrini dağıtmaq üsulu kimi qəbul edirdi. Bu dəfə də İsayə elə gəldi ki, arvadı sadəcə onun könlünü açmaq istəyir.

– Mətbəx sənin bütün həyatını zəbt edib. Necə fikirləşirsən, hamı sənə oxşasaydı, dünyanın halı nə təhər olardı?

¹1956-cı ilin oktyabr ayının 29-dan 30-na keçən gecə baş vermişdi (*tərc.*).

– Nə təhər olmalıydı ki?! – o, sakitcə cavab verdi, – müharibə-filan olmayacaqdı.

İsanı bərk gülmək tutdu. Bir anda bütün qayğıları, qəmi-kədəri, narahatlığı yox olub getdi.

– Yaxşı, de görüm, səni ümumi məsələlər, belə deyək, hamını bu saat narahat edən vətən qeyrəti heç düşündürür?

– Söz danışıdın da! Sənə və sənin evinə baxmaq mənə bəsdir.

– De görüm, Misiri sevirsən?

– Əlbəttə ki.

– Bəs sən istəmirsən ki, ordumuz zəfər çalsın?

– Niyə istəməyim ki?! Zəfər çalsaq, yenə sülh, sakitlik, əmin-amanlıq olar.

– Onda yaxşı, izah elə görüm, bu məsələlər niyə səni narahat eləmir?

– İşim-gücüm onsuz da başımdan aşır...

– Deyirəm, birdən İsrail ananın mülkünə əl qoysaydı, onda nə deyərdin?

– Nə danışırsan?! Məgər biz qələbə çalmaq istəyirik?

İsa bu söhbətə zarafat kimi yanaşdı və bir az sakitləşdiyini hiss etdi. Çöldə tutqun, çiskinli hava olsa da, onlar İnayət xanıma baş çəkməyə getdilər. Onunla nahar edib təzədən evə qayıtdılar. Lakin meydan ətrafında taksi tutmaq üçün uzun müddət gözləməli oldular. Birdən həyəcan signalı verildi. İsanın əlindən bərk-bərk tutan Qadəriyyə geri qayıtmağı təklif etdi.

İnayət xanımın evinə pilləkənlərlə təzədən qalxdıqda zenit raketlərinin səsi gəldi. Ərinə sığınan Qadəriyyə tir-tir əsirdi. İsanın da bədənini əsməcə tutmuşdu. Üçü də bir otağa yığıldı, jalyuzlar endirildi.

– Bax elə ömrümüz beləcə keçdi, – sanki nəyisə etiraf edirmiş kimi İnayət xanım dilləndi, – müharibə dalınca müharibə, həyəcan siqnalları, top atəşləri, bomba partlayışları... Yaxşı olardı ki, lap əvvəldən başqa bir planetə köçək.

Otaq zülmət içində idi, hamı sakit dayanmışdı. Boğazları qurumuşdu. Hardasa uzaqlarda dörd dəfə dalbadal top atəşi eşidildi.

– Əmin olun ki, bu nəsil, – İnayət xanım yenə dilləndi, – heç bir cəhd göstərmədən birbaşa cənnətə düşəcək.

23

Ertəsi günü axşamadək İsa həyəcan içində idi. Səyisiz-hesabsız şad, yaxud bəd xəbər və şayiələrdən baş çıxarmaq, onların hansına inanıb, hansının saxta olduğunu müəyyən etmək çətinləşmişdi. Axşam tərəfi həmişə oturduqları kafeyə qaçdı. Tez dostlarla görüşmək, qorxu və istəklərini onlarla bölüşmək niyyətindəydi. Ona elə gəlirdi ki, indi heç bir şər qüvvə onların bu dostluğunu poza bilməz.

İbrahim hissələrini gizlədə bilmirdi.

– Elə bilirsiniz, İsrailin atdığı bu addımın arxasında başqa bir dövlət dayanmır?

Hamı təəccüblə bir-birinə baxdı. İbrahim isə başladığı söhbətə ara vermək istəmədi:

– Onun arxasında Fransa, İngiltərə və ABŞ dayanıb.

– Mənə elə gəlir, bizim ordumuz İsraili, məsələyə onun müttəfiqləri müdaxilə edincəyə qədər darmadağın edəcək.

Yaxın masalardan birindən istehzalılı gülüş səsi gəldi.

Qaranlıq düşmək üzrə idi. İbrahim pıçıldadı:

– Yavaş-yavaş hər şey aydınlığa çıxır. Yeni rejimin sonu yaxınlaşmaq üzrədir.

İsanın ürəyində ümid qığılımları oyanmağa başladı: bəlkə, doğrudan da, xalqın məruz qaldığı təhqirlərin, axıdılan göz yaşlarının qisas zamanı gəlib çatıb?! Qəlyanı bir kənara qoyan Abbas bu fikirlə tam razılaşmadı:

– Fikirləşmə ki, bu elə də asan başa gələcək... Yeni rejimin başında duranları da kimsə kənardan dəstəkləyir. – Onun gözlərinin içi qaranlıqda alışıb yanırıdı.

– Xəritədə yerini çətin müəyyən etmək mümkün olan hansısa ərazi uğrunda Dünya müharibəsinin başlayacağını düşünmək, məncə, sadələvhlükdən başqa bir şey deyil, – İbrahim saymazyanaya dilləndi.

– Nədi, yoxsa siz, həqiqətənmi, İsrailin bizi darmadağın etməsini istəyirsiniz? – İsa dözə bilmədi.

– Heç bir darmadağın-zad olası deyil, – İbrahim onu sakitləşdirməyə çalışdı, – ölkənin İsrail tərəfindən zəbt olunması fikri isə cəfəngiyatdır. İsrail, yəqin ki, Sinay yarımadası ilə kifayətlənib ərəblərlə saziş bağlayacaq və qalan əraziləri boşaldacaq. Sonra da çox güman, Fransa və İngiltərə məsələyə qarışacaq və Yaxın Şərqi münaqişəsini öz maraqları çərçivəsində həll etməyə, Misirdə köhnə hakimiyyəti bərpa etməyə cəhd edəcək.

– Bəs bu, torpaqlarımızda Qərb ağalığının yenidən bərpası demək deyil?

– Hər necə olsa, vəziyyətimiz indikindən pis olmayacaq.

– Əməlli-başlı tələyə düşmüşük. O qədər qarışıq şeylər var ki, adam lap başını itirir, – İsa sanki öz-özünə danışmış kimi dedi. – Yaman seçimdir, vallah: Ya vətəninə sat, ya da ki, özünü! Şəxsən mənimçün bu müharibədə məğlubiyyət əzablı ölümdən də pisdir.

– Sən əməlli-başlı romantiksən ki! – Abbas dedi.

– Biz niyə dərd çəkək ki?! – İbrahim dilləndi. – Niyə təəssüf çəkək?! Sizdən soruşuram e-e, niyə? Ölmək ölməkdir, xırıldamaq nəyə lazım?!

– Hərdən mənə elə gəlir ki, – İsa dedi, – ölməkdənsə keçmişə qayıtmaq daha yaxşıdır, hərdənsə elə gəlir ki, heç kimin hesablaşmadığı bir ölkədə hörmətli adam olmaqdan, dünyada sözü keçən bir dövlətin əclaf bir vətəndaşı olmaq yaxşıdır.

– Yadıma gəlir ki, bir dəfə səndə iki İsanın mübarizə apardığını deyirdin, – İbrahim gülə-gülə dedi. – Sözümün mustafası, bu dəqiqə bizi danışan İsanın yox, susan İsanın fikri maraqlandırır.

Hamısı bərkdən güldü.

“Nə olsun ki, onlar mənimlə razı deyil, – İsa fikirləşdi, – vacib olan odur ki, hər birimiz düşdüyümüz acınacaqlı vəziyyətin səbəblərini bilək. Məgər bütün bələlərin başında şəxsiyyətin alçaldılaraq heçə endirilməsi durmur?! Düşməni bayırda axtarmaq lazım deyil, qorxulu xəstəlik bizi içdən yeyir”.

Həyəcan signalı verildi, işıqlar söndü, ətraf zülmətə qərq oldu, bir anda sanki həyat dayandı. Samir kafenin zalında gizlənməyi təklif etdi, lakin onun bu fikrini

dəstəkləyən olmadı. İsanın birdən yadına düşdü ki, Qadəriyyə qulluqçu ilə evdə tək qalıb. Arvadına lap yazığı gəldi. Uzaqlardan gələn partlayış səsləri sükutu bir andaca pozdu. Partlayışların ardı-arası kəsilmirdi, səslər getdikcə yaxınlaşır, sonra yenə uzaqlaşdı. Dostlar bir az da küncə sığındılar. Düşmənin haranı bombalaması barədə hərəsi bir fərziyə irəli sürdü: “Şubra? Heliopolis? Helvan?”

– Yəhudilərin bu boyda gücü hardandır?

– Bəs bizimkilər hanı? Hanı bizim təyyarələr?

Bombardmanın bir an belə arasına kəsilmirdi. Heç vaxt, hətta axırını müharibədə belə buna bənzər hallar yaşanmamışdı. Hər kəsin əsəbləri artıq gərilmişdi. Gözləmə mövqeyi və məlumatsızlıq hamını bezdirmişdi. Görəsən, necə olacaq? Qəfildən kafeyə bir nəfər soxulub qışqırmağa başladı:

– Bombalayır... İngilis təyyarələridir...

– Ola bilməz, – hamı bir ağızdan dilləndi.

– Öz qulağımla eşitdim... Radioda indicə dedilər, – naməlum adam əminliklə dedi.

Yenə hərə öz fərziyyəsini dedi. Birdən səs tam kəsildi. Sükut və qorxu içində bir neçə dəqiqə keçdi. Nəhayət, “hava təhlükəsi keçdi” signalı verildi. Gərginlik aradan qalxdı, adamlar yavaş-yavaş özünə gəlməyə başladı, sanki hamı qəflət yuxusundan ayılmaqda idi. İşıqlar yanaraq yorğun, həyəcanlı simaları aydınlığa çıxardı.

Sakitcə bir-birilərinə baxdılar. İndi neyləməli idilər? Görən, bayıra çıxmaq olardı? Yenə həyəcan signalı gəldi, hər kəs bombardmanın təzədən başlayacağını güman etdi.

– Deyəsən, axırımız gözlədiyimizdən də tez çatıb,
– İbrahim pıçıldadı.

– Nə qədər bacarırsan, Allaha dua et! – Samir cavab verdi.

Bir saat gözləntidən doğan işgəncə və narahatlığa “təhlükə sovuşdu” siqnalı ilə yekun vuruldu. İndi daldalanacağı tərək etmək olardı. Dostlar İbrahimin maşınına doluşdu. Beş dəqiqə yol getməmişdilər ki, yenə həyəcan siqnalı verildi. Dayandılar. Tərslikdən ətrafda bir dənə də olsun, daldalanmağa yer yoxuydu. Maşında gözləməyi qərarlaşdırdılar.

– Nə vəchlə olur-olsun, sağ qalmalıyıq, çünki həyatımızın dəyəri, deyəsən, artıb, – İbrahim əsəbdən gülərək zarafat etdi.

Bir saat da maşının içində keçdi. Axır ki, təhlükənin bitdiyindən xəbər verən siqnal səsi gəldi. Elə bil “ford” da bir yerdə dayanmaqdan bezmişdi, İbrahim qaza basan kimi yerindən götürüldü, birinci, dalınca da ikinci, üçüncü körpünü keçərək Zamalikə doğru istiqamət aldı. Yenə siqnal səsi onları dayanmağa məcbur etdi. Yenə gülləbaran başladı.

– Yəqin, hərbi obyektləri bombalayır, – İsa özünü ələ almaq və başını qatmaq üçün danışmağa üstünlük verdi.

– Bəlkə, hara gəldi atırlar? – qorxudan qıvrıla-qıvrıla qalan Samir mızıldandı.

– Nə danışırırsınız! Mülki əhalinin güllələnməsi böyük cinayətdir, – Abbas dedi.

– Yaxşı ki, təsəlliverici sözlərlə özümüzü ələ almağa çalışırıq, – söhbətə İbrahim nöqtə qoydu.

Səs kəsildi və maşın artıq bayaqdan neçənci dəfə olaraq irəli şığıdı, İsa sanki hay-küy başlamamış hər kəsi vaxtında evinə çatdırmağı öz-özlüyündə qət etmişdi.

24

Gecə-gündüz Qahirə səmasında təyyarələr uğuldayır, sonsuz sayda partlayış gurultusu eşidilirdi. Buna baxmayaraq, şəhər həyatı bir an belə dayanmırdı; İdarə, mağaza və bazarlarda hər kəs öz işi ilə məşğul idi.

Şəhərdə çoxsaylı ölü və yaralıların olması barədə şayiələr gəzirdi. Baxmayaraq ki, ölüm hardasa yaxınlıqda gəzib-dolaşırdı, insanlar adət etdikləri gündəlik həyat tərzlərini dəyişmək niyyətində deyildilər.

Qahirə hərbi düşərgəyə çevrilmişdi. Yük və zirehli maşın karvanları küçə və döngələri zəbt etmişdi. Hər saat keçdikcə paytaxtda vəziyyət bir az da pisləşirdi.

Raket mərmilərinin vahiməli gurultusu küçə alverçilərinin qışqırıqları kimi adi hala çevrildiyi bu günlərdə, İnayət xanım müvəqqəti olaraq qızının yanına köçmüşdü. Qayınanası özünü çox pis hiss edirdi, görmə qabiliyyəti zəifləmişdi. Yaşlı qadın tez-tez təsbeh çevirər, bununla sanki səhhətində yaranan problemləri unutmağa çalışırdı. Anasının xəstə halı Qadəriyyənin nə faydalı iş əmsalına, nə də xarici görkəminə zərrə qədər təsir elədi; əvvəlki tək astagəl, əvvəlki tək ətli-qanlı qalmışdı. Təkcə yuxulu gözlərində azacıq canlanma hiss olunurdu. Axşamlar üçü

də radionun qabağında oturub, Təhlükəsizlik Şurası və Baş Assambleyanın iclasları barədə diktorların verdikləri xəbərlərə acgözlüklə qulaq asır, mühasirədə qalan Port-Səid sakinlərinin üzləşdikləri işgəncələrdən xəbərdar olurdular.

– İngilis və fransızların qarşısında tab gətirə biləcəyik? – canına qorxu düşmüş Qadəriyyə soruşdu.

– Port-Səid müqavimət göstərir, – İsa qaşqabaqlı cavab verdi. – Bütün dünya bu olanları qəzəblə qarşılayır.

– Kiminsə qəzəblənməyindən bizə nə xeyir var, başımıza elə bir ucdan bomba tökürlər.

– Düz deyirsən, – İsa köks ötürdü, – amma neyləyə bilərik?

– Nə isə bir çıxış yolu olmalıdır, ya yox? – acıqlı-acıqlı cavab verdi. – Mən day bacarmıram, əsəblərim dözmür.

Belə vəziyyətdə İsa nə deyə bilərdi?! Onun da əsəbləri dəmirdən deyildi. Amma Qadəriyyədən fərqli olaraq, bu hiss onda başqa bir hissi – qələbə istəyini daha da gücləndirirdi. Keçmişdə başına gələnləri unudub gələcəyə ümidlə baxmağa başlamışdı. İndi keçmişi yada salmaq kimə və nəyə lazım idi?! Əsas ayaq üstə qalmaq, sonra da qələbə çalmaq idi. Nəyin bahasına olursa-olsun, qələbə çalmaq. Hərdən gecələr evdən gizlincə çıxıb ətrafda baş verənləri öz gözləri ilə görmək, təhlükəni yaxından hiss etmək və qələbəyə olan inamını bərpa etmək istəyirdi. Qələbə uğrunda lazım gəlsə, canını da qoyardı, buna zərrə qədər də şübhə etmirdi.

Gündüzlər boş-boş küçələrdə gəzişəndə yanından ötüb-keçən adamların sifətlərinə diqqətlə baxırdı. İsayə elə gəlirdi ki, hamı bu dəqiqə onun yaşadığı hissləri keçirir. Onunla inqilab arasında mövcud olan sədlərin ildırım sürətilə uçmağa başladığını təəccüb içində qarşıladı, əvvəllər belə bir şeyi ağılının ucundan da keçirməzdi.

Bir dəfə yolüstü İbrahimin işlədiyi ofisin yanından keçirdi ki, kənardan dostunun gəldiyini gördü. Dostu axır vaxtlar yaman özünə arxayın idi.

– Bir neçə saat da keçsin, fəlakət sovuşacaq, – qapının kandarında İsayə ilə görüşən İbrahim dedi.

Dostunun nə demək istədiyini anlamayan İsa laqeyd baxışlarla onu süzdü. İbrahimsə ciddi sifət alaraq dedi:

– Bizim adamlardan bəziləri indi hakimiyyət nümayəndələri ilə görüşüb onları təslim olmağa razı salmalıdırlar. Nə xilas etmək mümkündürsə, xilas etməliyik.

İsayə bir anlıq elə gəldi ki, o, yenə Qahirədə maşınla gəzən ingilis ali komissarını gördü. O, əvvəllər bu təhqiramiz səhnənin dəfələrlə şahidi olduğunu xatırladı.

– Nə xilas edəcəyik ki?! – çarəsiz halda dilləndi.

– Görürəm, tamam ruhdan düşmüşsən, – İbrahim əsəbiləşdi. – Yazığım gəldi lap sənə! Deyəsən, sənincün fərqi yoxdur – sağ qalacaqsan, ya öləcəksən. Məgər başa düşürsən, səninsə mən müharibədən karlı çıxə bilərik?

İsa dərindən köks ötürdü:

– Deyirsən, xoşbəxtliyimizi insan bədbəxtlikləri üzərində quraq?.. Belə həyat bizə, ya bu yazıq insanlara lazımdır? – Dostu laqeyd halda çiyinlərini çəkdi. – Ola bilsin, – İsa fikrinə davam etdi, – bütün əzab-əziyyətlərinə baxmayaraq, həyata bağlanmaq bir qədər ağılsızlıqdır, lakin sağ qalmışıqsa, deməli, mübarizə aparmalıyıq, həyatın bütün mənasızlığı ilə mübarizəmizi axıra qədər davam etdirməliyik...

– De görüm, – İbrahim onun sözünü kəsdi, – doğrudan, belə dəyişmişən?

İsa cavab vermədi, yalnız dişlərini bir-birinə sıxmaqla kifayətləndi. Sir-sifətindən söhbətin ona xoş olmadığı görünürdü...

Bu arada böhran ən yüksək həddə çatmışdı. Dünya xalqları öz qərarlarını vermişdilər, təcavüzkarlar bir şey əldə etmədən geriə çəkilməyə məcbur qalmışdılar. Ümumxalq sevincinin həddi-hüdudu yoxuydu.

Köhnə vaxtlardakı kimi dostlar yenə köhnə kafelərində bir araya gəldilər. Üzlərindəki kədərdən, solğun baxışlardan gələcəkdə onları parlaq günlərin gözləmədiyi oxunurdu.

– Belə, – İbrahim həmişəki kimi acı dilini işə saldı, – havamız çoxdan çalınıb.

– Hə, düz deyirsən, – sulu qəlyanı sümürən Abbas dedi. – İndi bizimçün bir qəpik belə pul qoymadan ruletkada nəşə qazanıb qabağa düşmək, ayağa qalxıb hansısa işə başlamaqdan daha asandır.

Hətta ona ən yaxın olan Samirin belə yaşıla çalan gözlərindən məyusluq yağırdı.

Başlanğıcda qələbəyə çox sevinən İsa indi məyusluğa qapılmışdı. O, sakitcə söhbətə qulaq asır və heç nəyə reaksiya vermir, heç bir münasibət bildirmirdi. Hamısı öz taleyi barədə qəm dəryasına batmışdı.

25

Hamının işi-gücü var, bir ondan başqa. Hər bir vətəndaşın sığınacaq yeri var, o isə öz vətəmində yaddır. Neyləsin? Yenə avara-avara küçələrdə gəzsin, ya axşamlar saatlarla kafedə oturub eyni söhbətləri etsin, yoxsa qohum-əqrəbaya baş çəksin? Baş qatmaq, fikir dağıtmağa xidmət edən bu şeylər, əslində adamı son nəticədə bezdirir. Təklidə oturub köks ötürsün, ya “bu zəhlətökən həyat nə qədər davam edəcək?” – deyə öz-özünə elə hey deyinsin?

Pəncərənin qabağında dayanıb günəşə tamaşa edir, arabir gözlərini qıyaraq yerə düşən şüaların xəyalən istiqamətini cızırdı. İşsiz qalmağı bir yana, ümidləri də tükənib. Qadəriyyəni isə, deyəsən, yeməkdən savayı, heç nə maraqlandırmırdı. İsanın tənhalığı onunçün, ümumiyyətlə, müzakirə mövzusu ola bilməzdi. Özünə baxmırdı, bir az da kökəlib əndazədən çıxmışdı, saçları günlərlə daranmamış vəziyyətdə olurdu. Baxımsız görkəmi və laqeyd baxışları ilə sanki heç nəyin onu narahat etmədiyini bildirmək istəyirdi.

İsa divanda oturub qəzeti vərəqlədi, son xəbərləri gözdən keçirdi, lakin tez də bezdi, sonra iş elanlarına baxmağa, sətirbəsətir onları oxumağa başladı. Başını qəzetdən qaldıranda bir az əvvəl oxuduqlarından

yadında heç nə qalmadığını anladı, çünki gözü yazılarda olsa da, fikri başqa yerdə gəzirdi. Keçən bu bir neçə il ərzində öz "mən"i ilə nə mövzularda söhbət eləməmişdi! Əlbəttə, Qadəriyyə ona lazım olan qadın deyildi. Digər tərəfdən, ürəyində Səlvanın həsrətini çəkirdi. Qəlbinin dərinliklərində ona qarşı sevgidən əsər-ələmət qalmasa da, keçmiş nişanlısının xiffəti Qadəriyyəyə soyuq münasibətinin bir gizli səbəbi idi. Yaxşı ki, bu çaxır da varmış, yoxsa belə dözülməz həyata tab gətirmək mümkün olmazdı. Çoxdandı ki, heç nə vecinə deyildi, hər şeyə barmaqarası baxırdı, Qadəriyyənin səhər-axşam danlaqlarına da əhəmiyyət vermirdi. Arvadı onun aldığı pensiyayı qəpiyinə kimi özünə xərcləməsindən, evin bütün xərclərinin yükünün isə, onun çiyinə düşməsindən gileylənirdi. Hətta bir dəfə cəhd etmişdi ki, ərinin bankdakı pullarını ələ keçirsin.

Lakin günlərin bir günü İsa Qadəriyyənin görünməyən qədər də sadələvh olmadığını, bu dünyada mətbəx və künafadan¹ başqa onu nəşə maraqlandırdığını anladı.

– İsa, sən axır vaxtlar evdə az-az olursan, hər gün səni fikirli, qəmgin görürəm. Bilsəydin necə narahat oluram...

İsa çiyinlərini çəkib sakitcə dedi:

– Nə danışırısan?! Mən özümü çox yaxşı hiss eləyirəm, narahat olma!

– Amma yenə də, yəqin ki, ev sahibini narahat edəcək səbəblər var. Məsələn, deyək ki, o, cavandır və sağlamlığı da yerindədir, ancaq işsizdir.

¹şirniyyat növü (tərc.)

– Bəlkə ərinin işləməməsi səni başqalarının yanında utandırır? – üzünə süni təbəssüm verən İsa soruşdu.

– Məni? – Qadəriyyə təəccübləndi. – Yox. Sadəcə sənin əzab çəkdiyini görəndə ürəyim ağrıyır...

– Yaxşı, neyləyək? Nə təklif eləyirsən?

– Əzizim, sən məndən də yaxşı bilirsən hər şeyi.

– Nazir postlarının hamısını tutublar axı! – İsa gülümsündü. Qadəriyyəni də gülmək tutdu.

– Yenə də səndən xahiş edirəm, bu məsələyə ciddi yanaş! – Qadəriyyə dedi.

“Əslinə qalsa, düz deyir, – İsa fikirləşdi. – Gör ha, deməli, bu balaca başda ağıllı fikirlər də yarana bilirmiş!”

Zəhmət çəkmək lazım olduğunu özü də çox gözəl başa düşürdü. Qadəriyyə onun içinə lap şübhə saldı. Bəlkə, doğrudan da, ona nəsə olub? Hansısa xəstəlik iradəsini iflic vəziyyətə salıb? Görəsən, şəxsi vəkil kontorundan-zaddan açsa, necə olar? Digər tərəfdən, kontoru şəriqli də açə bilər.

İsa hələ bir neçə gün də potensialından harada istifadə edəcəyi barədə düşündü, lakin qəti qərara gələ bilmirdi. Son ayların hadisələrini beynində saf-çürük etdikdən sonra narahatlığa heç bir əsas olmaması qənaətinə gəldi. Bankdakı hesabına kimsə toxuna bilməzdi. Varlı ailənin qızı ilə evlənməsi ona əlavə arxayınlıq vermiş, sabahkı gün barədə narahatlığı azaltmışdı. Pensiyası öz kefi üçün yaşamağa bəs idi. Günlər bir-birini əvəzləyirdi, hərdən elə gəlirdi ki, ölkədə baş verənlərin ona istisi-soyuğu yoxdur, çünki

vəziyyətdən asılı olmayaraq, hər şey əvvəlki kimi qalacaqdı.

– Bura bax, dost, – bir dəfə Samir ona qayıtdı, – axır vaxtlar, deyəsən, yaman ağırlaşmısan. Hələ bir az qarın da buraxmısan. Nə xəbərdir?

– Burda qeyri-adi nə var ki? Sadəcə arvad qulluğumda yaxşı dayanır.

– Hə-ə... Belə de... Mən də dedim, yəqin, sağlamlığında nəsə problem var, – Samir pərt halda dilləndi.

– Bilirsən, arada mənə də elə gəlirdi ki, camaat mənə belə birtəhər baxır...

– Günah özündədir. Tənbəlləşmişən. Harda qaldı o İsa ki, gecəyarıya qədər nazirlikdə ilişib qalar, partiyada, klubda böyük işlər görərdi?!

Kosmosun fəthi barədə yayılan xəbərlər bütün dünyanı şoka salmışdı. Bəşəriyyətin tarixində yeni eranın başlanğıcı idi. Bu günlər İsanı elə bil qış yuxusundan silkələyib ayıltmışdılar, ətrafındakı qaynar həyata, insanların kəşflərinə, gördükləri yeni-yeni işlərə qısa müddət də olsa, təzədən maraq oyanmışdı. Amma... Amma bu müddət gözləniləndən də qısa oldu. Bir dəfə dostlarına dedi:

– Baş götürüb Yer kürəsindən gedəsən... Çox darıxdırıcıdır burda. Daha bacarmıram.

Yay vaxtı dostlar kurorta üz tutdular. Adətləri üzrə səhər tezdən İbrahimin evinə yığışırdılar. Tez-tez burdan təsadüfən keçən şeyx ət-Təvvab onların məclisinə təşrif buyurardı. Düz gecə yarıyadək kart oynayırdılar.

Tezliklə İsayla Qadəriyyə arasında ciddi mübahisə yaşandı. Qadəriyyə onun evə tez gəlməsini və qumar oynamamağı tələb edirdi. Hər dəfə söz-söhbətdən, danlaqdan bezən İsa axırda dözməyib qapını çırparaq, çıxıb getdi.

– Evdə işlər nə təhərdir? – qumar stolu arxasına oturarkən İbrahim maraqlandı.

– Pisdir. Pis də demək olmaz, bərbaddır.

– Bizim arvadlar Qadəriyyə xanımla müqayisədə toya gedəsidirlər, – gülərək dedi. Başa düşürəm, kurortda kişiyyə nəzarət eləmək lazımdır, amma day bu qədər sərt olmaq nəyə gərək?!

– Sən tez-tez ud, arvadın da sənənlə yaxşı yola gedər, – şeyx ət-Təvvab zarafat elədi.

İbrahim şeyxdən Şükrü paşanı soruşdu.

– Vaxtında üzürlü bəhanəylə ölkəni tərk etdi, əlbəttə ki, bir daha geri qayıtmamaq şərti ilə.

– Bu dəqiqə xaric, ya bura, eyni zibildir, – Samir dedi.

– Heyif deyil bura. Mən bu dəqiqə Allahdan yeni rejimin ömrünün uzun olmasını arzulayıram.

Oyun getdikcə qızıışdı. İsa oyuna o qədər aludə olmuşdu ki, heç kim və heç nə yadına düşmürdü. Birdən Qadəriyyə gözləri önünə gəldi. Görən, indi nəylə məşğuldur? Yəqin ki, anası ilə çənə döyür.

Qayınanası da ki, çox güman, evdəki qayğılarından danışır, həmçinin İsanın da vaxtilə işdə xətir-hörmətinin olmadığını, buna görə də qovulduğunu deyib qızının qulağını doldurur. Axı bu, ağ yalandır! Hardan baxsan, qızı evdən qovulmağa layiqdir. Fikirləşəndə belə adamın tükü ürpəşir; arvad olasan, özü də sonsuz, hələ üstəgəl, on yaş ərindən böyük, bu, lap ağ olar.

Sonuncu poker partiyasına səhərə yaxın yekun vuruldu. İsa evdə onu gözləyən mənzərəni gözləri önünə gətirəndə kefi korlandı. Küçəyə çıxdı, ardınca da dostları kafeni tərk etdilər. Çöldə sakitlik idi. Havada şəh qoxusu vardı. Göyümtül qara səthi sübh günəşinin şüaları ilə parıldayan dəniz bu səhər bir qədər narahat görünürdü.

Şeyx ət-Təvvabı bərk əsnəmə tutdu.

– Günün bu saati adama necə ləzzət eləyir! – deyib dodaqlarını tərpətdi, mızıldana-mızıldana sübh duası oxudu.

– Xüsusilə də udanlara, – İsa güldü.

– Mən nə udmuşam, nə də ki, uduzmuşam, elə yerimdə saymışam, – şeyx cavab verdi. Bir az ara verib əlavə etdi: – İsa, ancaq sən yaman güclü oyunçusan!.. İstənilən halda, ikimiz də uduzanlar dəstəsindəyik.

İsa şeyxin atmacasını yaxşı başa düşürdü, ona görə də belə cavab verdi:

– Dünyanın kəraməti bura qədərdir, neyləmək olar?! Məgər biz belə həyata layiq idik?! Deyək ki, biz səhv etmişik. Kim axı səhv eləməyib ki?! Dövlət niyə bizdən imtina elədi? Biz onun qayğısına ananın

yeganə övladının qayğısına qaldığı tək qalırdıq, amma o, bizi tez unuddu. – Nəfəsi daralırdı, istəyirdi ki, ürəyini açıb kiməsə boşaltsın, qarşısındakı adam da ona təsəlli versin. Bir dəqiqəlik sükutdan sonra dedi: – Partiyamızın böyük idealları vardı. Necə oldu ki, bu qədər alçaldıq? İndi bizə aciz vəziyyətdə əlimizi yanımıza salıb baş verənləri heyrət içində izləmək qalır.

– Məyus olma! – şeyx onu sakitləşdirməyə çalışdı. – Yeni pırtlayıb çıxanların hakimiyyətlərinin dirəkləri möhkəm deyil. Onlar oyanan xalqı arxalarınca axıra qədər apara bilməyəcəklər. Heç vaxt bunu bacarmayacaqlar! Heç vaxt!

İsa şeyxi döngəyə qədər yola saldı, sonra o, gözdən itənə qədər arxasınca baxdı. Şeyx küçə boyu üzüyuxarı getdikcə külək onun cübbəsinin geniş balaqlarını qaldırırdı...

Evə yollandı. Qəmli fikirlər onu rahat buraxmırdı: “Nəyim qalıb? Heç nəyim... “Misir” bankındakı bir az pulum, vəssalam. Bundan sonra necə yaşamalıyam?”

Bu da ev. Zəngi basdı. Qapı zənginin zəhlətökən səsi küçədəki sakitliyi pozdu. Bir az gözlədikdən sonra yenə düyməni basdı. Sonra yenə zəngi basdı, amma bu dəfə daha ısrarla və əsəblə bunu etdi. Qapıya gələn yoxdu, görünür, onu içəri buraxmaq istəmirdilər.

Hirsindən sir-sifəti əyilən və dəli olmaq həddinə çatan İsa barmağını bir neçə dəqiqə zəngdən çəkmədi. Axırı özü də bezdi və gəldiyi yolla iti addımlarla geri qayıtdı.

Gecəni İbrahimgildə keçirdi. O birisi gün Nilin sahilində yerləşən "Grand Hotel" də nömrə kirələdi. Həftəsonu qabaqcadan nəzərdə tutulmayan xərcləri qarşılamaq və qumara olan borcunu ödəmək üçün bankdan yüz funt götürməli oldu. İbrahimin arvadı ərinin məsləhəti ilə Qadəriyyənin yanına gedib, İsayla barışması üçün onu razı salmağa çalışdı, lakin heç nə əldə eləyə bilmədi.

İsanın isə heç nə vecinə deyildi, kart oynamağında davam edirdi. Bu saat əsas məşğuliyyəti bundan ibarət idi.

– Hər halda gün-güzəranını dəyişməlisən, – bir dəfə dəniz kənarındakı kazinoda olarkən Samir ona dedi.

Günorta idi. Başqa günlər İsa günün bu vaxtı hələ təzə-təzə yuxudan durardı. Gecələr qumar stolu arxasında yuxusuz qalmağın təsirindən idi. Amma bu gün nədənsə hər zamankından tez ayılmışdı. Sahildə oturub, yanından çimərlik paltarında ötüb-keçən qadınlara acgözlüklə baxır, ancaq ağzını açıb bir kəlmə belə kəsmirdi. Samir yenə ona nəysə demək istədikdə dostuna fikrini axıra çatdırmağa macal vermədi:

– Bu cananlardan biri ilə yaxşı gün keçirmək olardı. Bilirsən, mən hələ indiyə kimi əsl sevgini dada bilməmişəm...

– Nədir, yoxsa könlünə təzədən evlənmək düşüb?

Göyün üzündə bir-birindən qəşəng topa buludlar asta-asta hərəkət edirdi.

– Bax, gör necə buludlardır, – İsa suala cavab vermədən dedi. – Onlara baxa-baxa elə xəyala dalmaq istəyirsən.

– Deyirəm, bəlkə, sənin işlərin barədə danışaq? Qumar həyatını məhv edəcək.

– Allah sənə darıxmaq hissini yaşamağı qismət eləməsin, – dostunun inadkarlığından əsəbiləşən İsa bu dəfə cavab verdi.

– İş... İndi sənə ancaq iş lazımdır, – Samir ara verərək danışdı. Əlini İsanın əlinə vurub əlavə etdi: – Sənə birinci və axırncı məsləhətim: başla işləməyə!

Ertəsi gün İsa yenə İbrahimgilə yollandı. Oyunçular səbirsizliklə onun yolunu gözləyirdilər. Yerini təzəcə tutub qızıışmağa başlamışdı ki, Samir yaxınlaşıb İsanın bir təxirəsalınmaz iş üçün ona lazım olduğunu bildirdi. İsa ona məhəl qoymadan oyununa davam etdi. Bunu görən Samir onu stoldan az qala sürüyərək ayırdı: İsanın səs-küylü müqaviməti və qumar dostlarının narazılığı da vəziyyəti dəyişmədi. Samirin evində onları dostunun arvadı İhsan və Qadəriyyə gözləyirdi. Geniş yumşaq kresloda əyləşən Qadəriyyə başını aşağı salıb həyəcan içində ərini gözləyirdi. İsanı isti qarşılayan İhsan ona uzun ensiz divanda yer göstərdi.

– Çox sağ olun ki, gəldiniz... İndi isə, – İhsan Qadəriyyəni göstərərək zarafatyana dedi, – icazə verin, sizi ən yaxın rəfiqəmlə tanış edim.

İsanın sifəti tündləşdi. Qadəriyyə qıpqırmızı olmuşdu, kirpikləri həyəcandan xəfifcə titrəyirdi. Otağa bir anlıq ölü sükut çökdü.

– Söz yox ki, hər məsələnin, hər problemin bir həlli

yolu var... – mənalı-mənalı dillənən İhsan yaranmış xoşagəlməz vəziyyətə bir qədər aydınlıq gətirməyə çalışdı.

– Əlbəttə, hər bir məsələni xoşluqla həll eləmək mümkündür, – Samir arvadının fikrinə şərik çıxdı və üzünü Qadəriyyəyə tutub dedi: – Yoldaşın möhkəm, eyni zamanda inadkar adamdır. Bir Allah bilir ki, o, nələr çəkib... Bütün bunlara baxmayaraq, o, hər şeyə dözdü və kamallarından əl çəkmədi...

– Görürəm, o, sizin yaman ürəyinizə yatır... – Qadəriyyə dedi. – İnanıram ki, – bu dəfə üzünü İsayə tutdu, – bundan sonra mənə qarşı diqqətli olacaqsan.

– Hə... Hə... – Samir bir qədər həyəcanla dilləndi, – sizdən xahiş edirəm, gəlin, gələcək haqda danışaq...

– Mən əminəm ki, – Qadəriyyə bu dəfə bir az ucadan dedi, – İsanı bütün iztirablardan, ancaq iş azad eləyə bilər. Buna görə, mən istənilən güzəştə getməyə hazırım...

– Fikrinlə tam razıyam, – Samir dedi. – Lakin bu ağıllı və vaxtında verilmiş ideyanı həyata keçirmək üçün tez bir zamanda kurortu tərk eləmək lazımdır. Avqust tətilini burda da yekunlaşdırın! İsgəndəriyyəyə qayıdın və yayın axırına kimi orada qalın! Bu dəqiqə sizə lazım olan budur... Heç nəyi də təxirə salmayın!

– İsa razıdırsa, günü sabah çıxıb getməyə hazırım...

Qonaqları yola salan Samir çıxhaçıxdı İsayə qayıtdı:

– İsgəndəriyyədə fikirləşməyə kifayət qədər vaxtın olacaq. Oktyabrda Qahirəyə qayıdan kimi də işə başla!

Səsini içinə çəkən Qadəriyyə, boş küçədə İsa ilə

yan-yana gedirdi. Ulduzlar səpələnmiş buludsuz səmada ay gülümsəyirdi. "Dünyaya bəxş edilmiş bu xəyali gözəlliyin özü belə insanı onun sıxıntılarını daha dərindən hiss etməyə məcbur edir" – deyə İsa fikirləşdi.

– Bilirsən, tez-tez təzyiqim qalxır, – Qadəriyyə sakitcə dedi, – günah da səndədir.

– Doğrudan? – İsa dərindən ah çəkdi.

– Həkimin yanında idim. Dərman yazdı, həm də tapşırırdı ki, pəhriz saxlayım.

– Allah köməyin olsun! – İsa güclə eşidiləcək şəkildə dedi və fikirləşdi: "Sevgisiz evlilik, ümitsiz həyat. Hətta bəxti gətirsə, yaxşı iş tapsa, yenə çifayda, onsuz da zövq ala bilməyəcək... İşlədin, işləmədin, heç nə dəyişəsi deyil".

28

İsgəndəriyyəyə ikisi qayıtdı, İnayət xanım Qahirədə qalası oldu. Bir neçə gün "Luvr" mehmanxanasında yerləşdilər, sonra İsa eyvanı dənizə baxan xudmani bir mənzil kirayələdi. Kurort mövsümü başa çatmaq üzrə idi: şəhər kütlənin səs-küyü tədricən kəsilirdi.

Qadəriyyə naxoşlamasına baxmayaraq, xoşbəxt görünürdü. Müalicəsini sistemli şəkildə davam etdirir, pəhrizinə ciddi əməl edir, özünü demək olar, hər şeydə qısırdı.

– Hər dəfə sıfırdan başlamaq çətindir, – bir dəfə İsa köks ötürərək dedi. Qadəriyyə ona diqqətlə baxdı, gözlərində çaşqınlıq sezilirdi.

– Ürəyimdə bir arzum var, – İsa davam elədi. – İnsanlardan uzaqlaşmaq, Qahirədən xeyli aralıda yerləşən bir kənddə sakit həyat yaşamaq, yalnız zərurət olduqda şəhərə gəlmək istərdim.

– Bizim kəndə nə aidiyyətimiz? – deyə Qadəriyyə yerindən dik qalxdı.

– Narahat olma!.. Düşünürəm ki, bu elə arzu olaraq da qalacaq.

Günlər sıxıcı keçirdi. İsa özünü çox tənha hiss eləyirdi. Qadəriyyə günün böyük hissəsini evdə olur, elə hey sağlamlığından şikayət edirdi. İsa hər zaman olduğu kimi, küçədə dalğın vəziyyətdə uzun-uzadı gəzirdi. Əlbəttə, özünün də dediyi kimi, onun vaxtı çoxdan keçmişdi, geriyyə dönüş isə yoxuydu. Sahib olduğu əvvəlki mənəvi cəmiyyətdəki mövqeyini bir də geri qaytara bilməyəcək. Qalır bir dənə qismətin ona caladığı qadının hesabına yaşamaq. Sevmək yox ha, ancaq onun cibinə girmək, onu sökmək, talamaq. Nə vaxt qurtaracaq bu rəzalət? Nə yaxşı olardı, indi başqa yerlərdə olardı, tamamilə başqa şeylər haqqında fikirləşərdi, arzularını bir-bir həyata keçirərdi, sevinərdi! Çıxış yolu varsa da, o görə bilmir...

Bir axşam İsa yenə sahil küçəsində dolaşırdı ki, birdən səki boyu az qala bir-birinin içinə girən saysız-hesabsız xırda dükanlardan birində o... Ririni gördü.

Bir az narahat, bir az da qorxmuş halda vitrinin qabağında dayandı. Gözləri onu aldatmamışdı, qarşısında duran Ririnin özü idi. Görünür, o, bu kiçik obyektin sahibəsiydi. Burada əsasən, dondurma, paxla və tamiyə¹ satılırdı. Özünü ağacın kölgəsinə verən İsa

¹cəfəri, nanə, soğan, sarımsaqla birgə yağda bişmiş paxladan hazırlanan yemək növü (terc.)

uzun müddət gizləncə Ririni izlədi. Onunla necə amansız rəftar elədiyini yadına saldıqca utandığından az qalırdı yerə girsin. Bəli... Bu, o idi... Riri idi. Vaxt onun xeyrinə işləmişdi. Artıq bu, əynində cır-cındır, üstü-başı kirli qızcığaz deyildi. Bu, sözün hər mənasında əsl qadın idi – beləsinə diqqət yetirməmək mümkün deyildi: ciddi, işgüzar, əsl xanım-xatın... Üç həftə günbəgün dəniz kənarının bu hissəsində dolaşmış və deyəsən, buranın hər bir qarışına ovcunun içi qədər bələd olmuşdu. Lakin indi məlum olurdu ki, bu kiçik dükana bir dəfə də olsun, fikir verməyib... Görən, dükanın adı nədir? Hə, budur... “Al və çox sağ ol de!”

Hər dəfə İsgəndəriyyəyə gələndə İsa Ririni, onunla keçirdiyi günləri yada salırdı. Düşünəndə ki, onunla təsadüfən də olsa, rastlaşmaq imkanı var, canına vəlvələ düşürdü. Haqqında heç bir məlumatı olmadığından, Ririnin şəhəri tamamilə tərk etdiyini, yolundan birdəfəlik çəkildiyini zənn edirdi. Amma elə deyilmiş. Budur, Riri onun qarşısındadır, sahibəsi olduğu dükanında oturub müştərilərini yola salır. Bunları necə əldə eləyə bilmişdi? İsa gizləndiyi yerdə quruyub qalmışdı, Ririyə baxa-baxa yadından çıxardığı zənn etdiyi, onun keçdiyi həyat yoluna aid səhnələr indi yavaş-yavaş gözləri önündən keçməyə başlamışdı. Ah, dünya, dünya! İşə bir bax! Elə bilirdi ki, hər şey çoxdan unudulub gedib, bitib-tükənib, geriyə yol yoxdur...

Elə bu zaman dükana bir qadın daxil oldu. Onun yanında balaca qız uşağı da vardı. Qadın Ririyə

yaxınlaşıb təlaşla ona nəşə dedi. Birdən qızcığaz Ririnin dizləri üstə dırmaşıb boğazındakı muncuqlarla oynamağa başladı. İsa gözlənilməz bir gümana düşdü. İsanın ürəyi elə bərkdən döyünməyə başladı ki, deyərdin ki, onun səsi sahil qayalarına çırpınan dəniz dalğalarının güclü səsini batırıb. Ririnin qucağında sakitcə oynayan balaca uşaqdan gözünü heç cürə ayıra bilmirdi. Bədənini sanki buz kəsmişdi, əlləri, ayaqları keyimişdi... "Yox, yox... bu ola bilməz!" – ürəyində deyirdi.

Durduğu yerdən uşağın üzünü görə bilmirdi. Bəlkə hər şeyi tərs başa düşür və zənni onu aldadır? Bəlkə sonra bu hadisəni yadına salıb özünün özünə gülməyi tutacaq?.. Burdan baş götürüb getmək lazımdır, mümkün qədər də tez. Bu dükandan da, elə İsgəndəriyyədən də... Ancaq bir addım da ata bilmədi, ayaqları sözünə baxmırdı. Riri qızı qucağına aldı, yanaqlarından öpüb təzədən yerə qoydu. Xidmətçi qadın uşağın əlindən tutub dükandan çıxdı. Onlar şəhərin mərkəzinə gedən yan küçə ilə irəlilədilər. İsa qadınla uşağın dalınca götürüldü, artıq bir qədər sonra onlara çatmışdı. Qızcığaz quş cikkiltisinə bənzəyən səsi ilə nə isə deyirdi. İsa yalnız bir dənə "şokolad" sözünü aydın eşidə bildi. Onlar yol ayrıcında olan, qoz-fındıq, şirniyyat satılan dükanın qabağında dayandılar. Xidmətçi keçib şirni aldığı bir vaxtda İsa da gözünü qızdan çəkmədən satıcıdan bir paçka siqaret istədi. Qızın yumru gözlərində doğmalığ duydu, onlarda anası və bacılarından nə isə var idi. Başı hərləndi, az qaldı qaytarsın, yorğunluq bir yan-

dan, həyəcan digər yandan. Ürəyi də durmadan çırpınırdı...

Xidmətçi uşağın qolundan tutub küçəni keçdi və yolun qarşı tərəfindəki binaya tərəf getdi. İsa onlar gözdən itənə kimi, uzun-uzadı arxalarınca baxdı. Sonra göyə baxaraq köks ötürdü. "Mənə yazığın gəlsin!.." – yalnız özünün eşidəcəyi səslə dedi.

29

Ririnin dükanı ilə üzbəüz "ən-Nasr" kafesində oturan İsa ehtiyatla kənardan müşahidə aparırdı, istəmirdi onun gözünə görünsün. Çoxdandır, belə həyəcanlanmamışdı, bu səbəbdən özünə gələ bilmirdi. Nə xidmətçi ilə, nə də uşağın özüylə bayaq danışmadığı üçün özünü qınayırdı. Ən azından bəzi şeyləri özü üçün aydınlaşdırmış olardı.

Hələ qız... Necə qəşəng, diribaş, cıvrıq uşaq idi. Görəsən, doğrudan, onun qızıdır?

Bir şey tam aydın idi: bundan sonra tərəddüd etməyin yeri yoxdur. Qadəriyyə ilə ayrılmalı, kədər və nifrətlə dolu keçmişin üstündən birdəfəlik xətt çəkməlidir. Daha onunla bir yastığa baş qoya bilməz. Əmin olduğu digər bir şey də var idi ki, bu da, burdan çıxıb heç yerə gedə bilməyəcəyi idi. Nə olur-olsun, çətinliklər qarşısında təslim olmayacaq. Qeyri-müəyyənlik hissi onu daha narahat etmir. İndiyə qədər əbəs yerə axtardığı mənalı həyata başlamaq üçün, ola bilsin, axırınıc şansıdır. İndi çox şey ona aydın oldu və heç nə onu yolundan döndərə bilməz.

Həyata meydan oxumaq vaxtıdır... Bəs Qadəriyyə? Hesabına dolanacaq bir ər tapa biləcək? Adamın ona yazığı gəlir. O da var ki, Qadəriyyə ilə bundan sonra bir gün belə yaşaya bilməz. Başdan-başa yalan üzərində qurulan, sonda isə ürəkdə ağır kədər hissindən savayı, bir şey buraxmayacaq bu evlilik həyatını günü elə bun gün birdəfəlik bitirmək lazımdır. Gələcəyi olmayan bir həyat kimə lazım?! Heç vaxt ürəyi sevgilə döyünməmişdi, nəhayət, gözlədiyi o xoşbəxt an gəlmişdi... Bu qız onun övladı idi. Bir az keçsin, həqiqəti öyrənər. O, yetim böyüməyəcək, atasının çəkdiklərini o da çəkməyəcək. Əlbəttə, bu uşaq onun həyatına sevinclə yanaşı, bəzi qayğılar, yeni problemlər də gətirəcək. Onun bircə varlığından xəbər tutan hər kəs heyrətlənəcək, şayiələr, əsassız ehtimallar başlayacaq, uşağın adı hər gün hardasa hallanacaq. Qoy olsun! O təslim olmayacaq, ayaq üstə durmağı bacaracaq, çətinliklərə tab gətirib arzuladığı xoşbəxliyi əldə eləyəcək. Əgər bəxti gətirsə və yenidən ailə qura bilsə, onda İsgəndəriyyədə qalmağa dəyər, onda Ririnin bu balaca dükanına da pul buraxıb işlətmək olar... O zaman yeni həyata qədəm qoyar, qurama utancaqlığı, qürurbazlığı və inadkarlığı bir kənara atıb bir işin qulpundan yapışar, onu gözləyən sınaqlara əsl kişi kimi sinə gərər...

Gecəyarı olduğunu hiss eləməmişdi. Sahil boşalmışdı. Arabir gecə gəzintisində çıxan kimsə burdan ötüb-keçir, sonra yenə də bir dəniz, bir qumlu sahil, bir də bu balaca dükandan savayı, heç nə gözə dəyməzdi. Riri dükanı bağlamaq üzrə idi. İsa oturduğu masadan qalxıb kafedən çıxdı, sahildən

şəhərin mərkəzinə gedən dar yolda işıq düşməyən dalana girib gizləndi. Bir neçə dəqiqə gözlədikdən sonra döngədə kiminsə kölgəsi göründü. İrəli bir-iki addım atıb küçə fənərinin işıq saldığı yerdə dayandı. İndi onu uzaqdan da görmək mümkün idi. Riri yaxınlaşmaqdaydı. O, yaxınlaşsa da, İsayə fikir vermirdi. Yanına gəlib çatanda İsa sakitcə çağırdı:

– Riri...

Riri ayaq saxladı.

– Kimdir?

İsa ona bir addım da yaxınlaşdı... Riri diqqətlə ona baxdı, İsayə elə gəldi ki, onun üzünün bir əzələsi belə tərpənmirdi.

– Bu, mənəm, İsa.

Riri, əlbəttə ki, İsanı tanımışdı. Təəccüb dolu gözlər, titrəyən dodaqlar, çatılmış qaşlar və açıq-aşkar sezilməyə başlayan nifrət hissi ilə örtülmüş sifət – bunları görməmək üçün adam gərək kor olardı. Bir söz belə ağzına almadan Riri onun yanından ötüb-getmək istədi. Lakin İsa onun yolunu kəsdi.

– Sən kimsən axı? – Riri üzünə acıqlı görkəm verdi.

– Məndən nə istəyirsən?

– İsayam da, tanımadın?

– Tanımıram səni, açıl başımdan!

– Yadına sal... Niyə qovursan məni? – İsa səsinə bir az həlimlik və mülayimlik qatmağa çalışdı. – İnanmıram ki, məni bağışlayasan... Amma bizim danışılası sözlərimiz var... Bunu başa düşməyə çalış...

– Neçə kərə deməliyəm, tanımıram səni, tanımıram, eşidirsən, burax məni!

– Biz danışmalıyıq! – ümitsizliyə qapılan İsa çıxış yolunu qışqırmaqda gördü. – Bu, çox vacibdir. Təsəvvür eləyə bilməzsən ki, mən necə əzab çəkirəm...

– Çıx get deyirən sənə! Get!.. Bu saat sənənin görəcəyin ən savab iş bu ola bilər...

– Başa düş, Riri! Uşağı görüb dəli oldum.

– Nə uşaq? Sən nə danışırsan?

– Bayaq dizlərinin üstündə oturan qızcığazı deyirəm. Dükanda... Səni təsadüfən gördüm, sonra da onu... xidmətçi qadınla birgə. Evə qədər onların arxasınca getdim. İstəyirəm ki, mənimçün nə qədər ağır olduğunu biləsən...

– Heç nə eşitmək istəmirəm, – Riri inadla təkrar eləyirdi. – Çıx get!

– Az qalırım, dəli olam... Riri, kimi çox istəyirsən, sən onun canı, de görüm, o, mənim qızımdır? De!.. Mənə bunu deməlisən... deməlisən...

Küçənin səssizliyində Ririnin sərt cavabı əks-səda verdi:

– Rədd ol gözümün qabağından! Sən başdanxarabsan. Tez ol, itil! Rədd ol, dedim! – artıq özündən çıxan Riri qışqırırdı.

– Ürəyimə dammışdı...

– Ürəyin səni aldadır... Özün kimi ürəyin də yalançıdır.

– Necə əclafıq elədiyimi yaxşı anlayıram. Amma, nə olar, de! Yalvarıram, de – o, mənim qızımdır?

– Sənə ancaq bunu deyə bilərəm: elə rədd ol ki, bir də gözüm görməsin səni!

– Bu sözlərə layiq olduğumu bilirəm... amma bundan sonra yaxşı insan olmağa çalışacağam. Yalvarıram, nə isə de! Məni bu imkandan məhrum eləmə!..

– Çıx get də! – Riri artıq bağırdı. – Başa düşürsən? Görmək istəmirəm səni. Get!..

– Riri, qulaq as! Məgər görmürsən, mən dəli olmaq həddinə çatmışam? Bir dənə sualıma cavab ver! Mənə başqa heç nə lazım deyil...

– Lənətə gələsən! Özün məni atıb getmisən, indi də döyülmüş it kimi zingildəyirsən.

Riri onu özündən kənara itələyib qaçmağa üz tutdu, gedə-gedə də İsayə lənətlər yağdırırdı...

30

Gecəni sahildə keçirdi. Gözləri heç nə görmür, qulaqları heç nə eşitmirdi: nə ulduzların sayrışmasını, nə də çoşub-daşan dəniz dalğalarının səsinə. Evə səhər gün çıxanda qayıtdı. Gecəni narahatlıqdan ayaq üstə keçirən Qadəriyyə özünə yer tapa bilmirdi.

Əgər Riri onunçün azacıq da olsa, ümid yeri qoysaydı, hər şeyi açıb Qadəriyyəyə danışardı. Lakin bu baş vermədi, ona görə də, İsa arvadına dünənki gün kefinin yerində olmadığını və bütün gecəni səhərdə gəzdiyini dedi. Yatağa uzananda fikirləşdi ki, gərək tezliklə bu saxta həyata son qoysun, adam kimi yaşasın. Lənətə gəlsin bu yaşayış! Özünü toparlamasa, yenə qumara qurşanacaq, olanını da xərcləyib qurtaracaq, konyakdan içib əyyaşlıq eləyəcək, sonra da adamın zəhləsini tökən söz-söhbətlər başlayacaq.

Ertəsi gün təzədən Ririnin dükanına yollandı. Qızını görmək ümidi ilə dükanın çevrəsində bir neçə saat dolaşdı. Uğursuzluğa baxmayaraq, xoşbəxtliyin ondan yan keçməyəcəyinə inanırdı. Yaxınlıqda alçaq piştaxta arxasında oturan çəkməsilənin yanına gəlib ayağını yeşiyin üstünə qoydu və bərkdən soruşdu:

– Boş mənzillər var?

– İlin bu vaxtı mənzillərin sayı gündəlik qayğuların sayından çoxdur, – çəkməsilən gülərək cavab verdi.

– Mənə bir boş mənzil lazımdır.

– Pansionda olsun?

– Yaxşı olar, içində ailə yaşayan olsun, – İsa göz vurdu və başı ilə Ririnin dükanına işarə edərək soruşdu:

– Dükanın sahibəsi barədə bir şey bilmirsən?

Çəkməsilən gülməyi dayandırdı, üzünə bir anda ciddi görkəm verdi.

– Nə danışırsınız, cənab! O, hörmətli xanımdır.

İsa ona dik-dik baxdı.

– Vaxtınızı almaq istəməzdim, başqa heç bir məlumat verə bilmərəm... – çəkməsilən söhbəti davam etdirmək istəmirdi.

– Bura bax, sən deyəsən, məni düz başa düşmədin. Mən özüm də yaxşı görürəm ki, o, abırlı-ismətli, hörmətli xanımdır. Hətta eşitmişəm ki, balaca qəşəng bir qızı da var.

– Hə, hə. Elə gözəl uşaqdır. Xoşbəxt bir ailənin gözəl bəhrəsi.

İsa mənalı-mənalı güldü:

– Axı qızın atasını heç kim görməyib. Xanım ailəli deyil məgər?

– Yox, yox, nə danışırırsınız!.. Onun əri bu dükanın sahibidir.

– Bəs onda dükanına niyə özü sahiblik eləmir?

– Bilirsiniz necədir... – çəkməsilən bir az tərəddüd içində vurnuxdu, sonra hündürlükdən suya tullanmağa hazırlaşan idmançılartək təmiz havanı ciyərlərinə çəkdi və dedi: – O, indi həbsxanadadır...

– Nə üstündə?

– Deyirlər, narkotik üstündə. Amma, Allah şahiddir ki, onun heç bir günahı yoxuydu.

– Onda Allah onu xilas edər. Sən hələ bir de görüm, əminsənmi ki, uşağın atası məhz odur?

– Bəs necə, – çəkməsilənin gözlərində bir anlıq tələş yarandı.

İsa, deyəsən, öz-özünüdə artıq bəzi şeyləri dəqiqləşdirmişdi, bu səbəbdən uzunçuluq etməməyi qərara aldı və dedi:

– Yaxşı, az boşboğazlıq et!.. Belə görürəm, sən bu barədə nəşə bilirsən, amma məndən gizlətməyə çalışırsan... Bəlkə də, mən bu xanım haqqında səndən də çox bilirəm.

– Siz nəyi bilirsiniz ki?

– Əvvəlcə sənə qulaq asmaq istərdim: bir halda ki, başından yalan danışırısan, biz sənənlə necə səmimi söhbət eləyə bilərik?

– Söhbət gəzir ki, – İsanın təzyiqi qarşısında tab gətirə bilməyən çəkməsilən danışmağa başladı, – dükanın sahibi uşağın doğum şəhadətnaməsinə öz adını, soyadını yazdırıb. O, doğrudan, yaxşı adamdır.

– Belə niyə eləyib ki?

– Bilirsiniz, o, yaşlı adamdır, həm də dediyim kimi, çox qanacaqlıdır. Uşaqları da yoxuymuş, – İsanın ayaqqabılarını yaxşı-yaxşı vakslla yağlamaqda davam edən çəkməsilən söhbətinə də ara vermirdi. – O, bu xanımı sevib Allahın əmri, peyğəmbərin izni ilə onunla evləndi...

– O, həqiqətən də, yaxşı adam imiş, – həyəcandan tüpürcəyini udan İsa dedi, – həbsxanaya isə, düz deyirsən, ümumiyyətlə, layiq deyilmiş...

– Buna görə də, ərinə sədaqət andı içən bu xanım dükanda özü işləyir və səbirsizliklə onun yolunu gözləyir...

– Əri buna layiqdir...

İsa çəkməsilənin pulunu verib ordan ayrıldı. Söhbət ona kiçik bir ümid vermişdi. Dünən olduğu kimi, bu gün də gecə yarıyadək küçə fənərinin altında Ririnin gəlməyini gözlədi.

Nəhayət, Riri döngədə göründü. Onu görən kimi yolunu dəyişdi. Dalınca qaçan İsa yalvarmağa başladı:

– Səhərdən səni gözləyirəm. Danışmalıyıq, nə olar, ayaq saxla!..

Riri ona məhəl qoymayıb yoluna davam etdi. Onda İsa onun yolunu kəsdi.

– Bircə de görüm, o, mənim qızımdır?

– Əl çək, yoxsa polis çağıraram!..

– O, mənim qızımdır, bilirəm.

– Eşidirsən, polis çağıracağam?!..

– Nə olar, rəhmin gəlsin mənə! Bağışla məni!..

Riri onun sözünü sərt kəsdi:

– Deyirsən bağışlayım? Səni öldürmək belə azdır...
– Gəl bir söhbət eləyək, görək, olub-keçənləri unutmamaq üçün nə eləmək lazımdır...

– Mən artıq yaddan çıxarmışam... Çıx get!..

– Qulaq as, Riri, sən öz ərinə əbəs yerə gözləyirsən. Boşan, sonra biz...

– Nə alçaq təklifdir! – Riri onun sözünü yenə kəsdi.

– Sən həmişə belə olmusan. Məgər sən nə isə bir yaxşılıq eləməyə qadirsən?!

İsanın sifəti ağrıdan tanınmaz hala düşdü.

– Çox əzab çəkirəm. Təsəvvür eləyə bilməzsən, necə əzab çəkirəm! – inildədi.

– Mənə nə?! Özün bilərsən, nə qədər istəyirsən, əzab çək!

– Axı bu qız mənim övladımdır – əti mənim ətimdən, qanı mənim qanımdandır. Həbsxanadakı o adamın bu qızla nə əlaqəsi var?..

Riri İsanın düz gözlərinin içinə baxırdı.

– Bu, onun qızıdır, – qəti surətdə bildirdi. – Yalnız ona məxsusdur. O, qızımı övladlığa götürdü, indi də uşaq yalnız ona aiddir. Eşidirsən, yalnız ona?! Mən özüm də həmin adama məxsusam. Sənə xəbərdarlıq eləyirəm, bir də qarşıma çıxma!

– Riri, sən mərhəmət qapısını üzümə bağlayırsan...

– Mən? Onu sən özün öz əllərinlə bağladın... Xahiş edirəm, çıx get!..

– Bəs qızım? – İsa az qalırda ağlasın.

– Məgər sən atasan? Sən yer üzündə gördüyüm ən qorxaq insansan, – bir neçə addım ondan aralanan Riri qışqırdı. – Qızıma belə ata lazım deyil!..

31

İsa köşklərdən birinin arxasında gizlənib Ririni izləməyə başladı. Riri günlüklərin birinin altında oturub yaxınlıqda qumluğun içində oynayan balaca Niamətə nəzarət edirdi.

Səhər tezdən hava çox təmiz və sərin idi. Günəş şüaları hələ təzə-təzə yeri qızdırmağa başlayır, erkən vaxtı çimərliyə istirahətə gələnlərin kefini açırdı. Ririnin gözünə dəyməmək üçün İsa geyinib-soyunma kabinalarından birinə girdi.

İsanın fikri-zikri qızında idi. O, bu balaca, incə varlığı bağına basıb öpmək, onun gündən qaralmış ayaqlarına qısılmaq, quma bulaşmış sıx saçlarını sığallamaq istəyirdi. Portağalı rəngdə çimərlik paltarında olan şən və dəcəl Niamətin simasından qayğısızlıq və xoşbəxtlik yağdı. O, ata kədəri və ana qorxusunun bəhrəsiydi. Lakin həyat bu eyblərlə hesablaşmayıb gözəl, xoşbəxt və tam sağlam bir varlıq yaratmışdı. Uşağa kənardan tamaşa eləyə-eləyə düşünürdü: "Məgər başa gələn bu qədər hadisələrdən sonra xoşbəxtliyin dadını çıxarmaq olmaz?! Milyon illər öncə olduğu kimi, bu gün də nəhəng dalğaları sahilə doğru yan alıb, sonra geri çəkilən dəniz də, bu göy, buludsuz asiman da, yəqin ki, buna bənzər sayısız-hesabsız hadisələrin şahidi olmuşdu".

İsa qətiyyətlə gizləndiyi yerdən çıxıb qıza tərəf getdi. Bunu görən Riri də yerindən qalxdı və onun yolunu kəsməyə çalışdı, lakin İsa uşağı qucaqlayıb öpə bildi. İsanın ürəyi yerinə gəlmişdi. İndi özünü rahat

hiss eləyərək, üzünü çöndərüb geriyə baxmadan oradan uzaqlaşdı...

Nahar vaxtı gəldi. İsa evə qayıtmadı, kafedə oturub yüngülvari yemək yedi. Sonra kinoteatra getdi, lakin üç saatlıq film ona bəs eləmədi. Ordan çıxıb başqa kinoteatra yollandı, orda da bir filmə baxdı. Axşamtərəfi şam eləyib üstündən bir konyak içmək üçün yenidən kafeyə gəldi. Gecəyarıya qədər burda oturdu. Bərk keflənmişdi, durub getmək istəmirdi. Piştaxta ilə üzbəüz qoyulmuş kresloda əyləşib ayaqlarını araladı, ətrafına göz qoydu.

Diqqətini bir az aralıda dayanmış hündürboy, cavan bir adam cəlb etdi. Ona elə gəldi ki, bu uzun sifətli, sərt baxışlı qarabuğdayı gənci əvvəllər hardasa görüb.

Yad adam onun oturduğu kresloya yaxınlaşdı: boz şalvar, qolları çırmanmış ağ köynək. O, sol əlində ehtiyatla qırmızı qızılgül tutmuşdu. Göz-gözə gəldikdə gənc gülümsədi və meyvə şirələri satılan piştaxtaya sarı getdi. Birdən İsanı elə bil ildırım vurdu. Gözləri önünə çoxdan unudulmuş bir səhnə gəldi: istintaqlardan birində partiyasının nümayəndəsi kimi iştirak edirdi. Həmin vaxt bu gənc oğlan – o vaxt yaşı lap az idi – çox mərd davranıb yoldaşlarını satmamışdı; düzdür, onu axırda onsuz da günahkar bilib konslagerə göndərdilər. Görən, orda nə qədər qalmışdı?! Yəqin, hökumət dəyişənə kimi. Maraqlıdır, indi nə işlə məşğuldur? Hansısa yüksək vəzifə tutur, yoxsa yenə də hökumətlə mübarizə aparır? Niyə gülürdü o? Görən, İsa da onun yadına düşür? Yadına düşürsə,

indi yüz faiz bir həngamə qopar... Bu adam barədə fikirləşməməyə çalışdı, lakin hansısa naməlum qüvvə onu həmin gəncə sarı çevrilməyə vadar etdi: gənc adam kürəyini piştaxtaya tərəf söykəyib, manqo şirəsi içir və altdan-altdan ona baxırdı. Onun gözləri boş, mənasız yerə gülmürdü. Bununla onlar sanki demək istəyirdi ki, keçmiş yaddan çıxmayıb, o, sənin qabağında bir cəlladtək indi durub, canını almağa hazırdır.

İsa tez ora-bura baxdı, hiss eləyirdi ki, daha burada qala bilməz. Durub kafedən çıxdı və sahildə gəzişməyə başladı. Evə qayıtmaq haqda söhbət gedə bilməzdi. Məgər onun evi varıydı? Bir az irəlilədikdən sonra meydana tərəf istiqamət aldı, gəlib Səad Zağlulun heykəli yanındakı skamyada əyləşdi. Ətrafda boşluq idi, skamyalarda bir nəfər belə yoxuydu. Meydanın ağası olan sərin külək hündür palma ağaclarının kiçik budaqlarını yellədirdi. Göyün üzünü tamamilə örtən ulduzlar par-par parıldayırdı. Keçmişdən hara qaçacaqsan? Səni qarabaqara izləyən xatirələrdən necə gizlənə bilərsən? Bayaqqı cavana bir də rast gəlsə, neyləsin?

Birdən İsa kiminsə onun yanında əyləşdiyini hiss etdi. Əsəbi halda çönəndə duruxub qaldı: bu, həmin gənc idi.

İsa cəld ayağa qalxdı, “çağırılmayan gecə qonağından hər şey gözlənilər”, – deyə fikirləşib özünümüdəfiə üçün sipər aldı. Lakin qəflətən beyninə nə gəldisə, gülümsündü və sakitcə yerinə əyləşdi.

– Axşamınız xeyir, cənab İsa! Daha doğrusu, sabahınız xeyir! Bir azdan səhər açılacaq, – gənc sakit bir şəkildə dilləndi.

Küçə fənərinin zəif işığında həmsöhbətinin üzünü tam aydın seçməyən İsa soyuq tərzdə cavab verdi:

– Sabahınız xeyir? Siz kimsiniz?

– Yəni siz məni yaddan çıxarmısınız?

– Çox təəssüf eləyirəm, ancaq xatırlaya bilmirəm, – İsa yalandan özünü bilməməzliyə vurdu.

Gənc adam qəhqəhə çəkdi.

– Adam ən sonda həmişə düşməninə unudur.

– Nə demək istədiyinizi başa düşə bilmirəm.

– Səhərə qədər davam edən istintaqı yadınıza salın! Həbs olunmağım yadınızda deyil? Onda siz təəssüf ki, azadlıq uğrunda mübarizə aparan insanları da həbsxanaya saldırmışdınız...

– Başa düşə bilmirəm, siz nədən danışırsınız, – İsa mümkün qədər sakit cavab verməyə çalışdı, – ancaq bəzən istəmədiyimiz üsullara əl atmağa bizi vadar edən ağır müharibə günlərini yaxşı xatırlayıram...

– Bu sözləri çox eşitmişəm, artıq qarnım doyub. Nə isə, olan olub, keçən keçib.

İsa cavab vermədi. Söhbəti davam etdirmək niyyətində deyildi, üzünü o biri tərəfə çevirib yola sarı baxdı, bununla da tək qalmaq istədiyini həmsöhbətinə bildirirdi.

– İndi hər şey dəyişib, demək olar, hər şey, – gənc yenə eyni tonda danışırdı, – bütün dünya dəyişib. Elə

bilməyin ki, başqasının düşdüyü acınacaqlı vəziyyət mənə sevindirir. Yox, elə deyil! Bu xüsusiyyət mənə yaddır, vallah elədir... Hətta deyərdim, bir az yazığım da gəlir...

– Siz Allah, canıyananlığınızı özünüə saxlayın! – İsa narazı halda onun sözünü kəsdi.

– Xahiş edirəm, əsəbiləşməyin! Zəhlətökənlik eləmək istəmirəm, sadəcə sizinlə söhbətim vardı...

– Nə barədə?

– Bu dünya barədə.

İsa hiss eləyirdi ki, konyakın təsirindən hələ çıxa bilməyib, söhbət eləmək halında olmadığını bildiyindən sakitcə dedi:

– Məni day heç nə maraqlandırmır.

– Məni isə hər şey maraqlandırır...

– Məgər siz görmürsünüz ki, dünya yeknəsəq və darıxdırıcıdır?

– Mənim darıxmağa vaxtım yoxdur.

– Darıxmamaq üçün neyləyirsiniz?

– Çətinliklərə əhəmiyyət vermirəm, sınaqları gülərək qarşılayıram, həyatı olduğu kimi qəbul edirəm.

İsa susdu.

– Görürəm, mənimlə danışmağa həvəsiniz yoxdur, – gənc ayağa qalxdı. – Sizi narahat eləməyəcəyəm.

İsa onun arxasınca uzun müddət baxdı. Gənc gözdən itdikdə söhbəti davam etdirmədiyinə təəssüf etdi. Axı bu adamın heç bir pis niyyəti yoxuydu! Onunla danışmaq lazım idi. Yaxşı olar, gedim ona çatım.

Tez oturduğu skamyadan qalxdı və həmin gəncin arxasınca getdi. Deyəsən, axır ki, qarşısında bir işıq yolu, bir məqsəd görürdü və ona mütləq özünü yetirib çatmalıydı. Zülmət və tənhalıq dolu günlər geridə qalacaqdı.

Zülmət gecədən işıqlı sabaha

(povest)

* * *

Bu gün mən yeni həyata – pensioner həyatına başlayıram.

Ömrümün yarıdan çox hissəsini dövlət işinə həsr etməklə cavanlığımı çürütdüm. Həyatımın ən gözəl çağları bir göz qırpımında gəlib keçdi. Başımı qaldıranda qocalıq artıq qapımı kəsdirmişdi. Sahib olduğum vəzifə əvvəlcə krala, daha sonra isə dörd prezidentə¹ sədaqət andı içməyi bir öhdəlik kimi boynuma qoymuşdu. Lakin sonda məlum oldu ki, bu şəxslərdən heç biri üçün mənim varlığımın bir əhəmiyyəti yox imiş. Amma indi problem bunda deyil. Məsələ ondadır ki, vəzifəm sona yetibsə də, əzab-əziyyətim tükənməyib. Köhnə günlərin xatirələri mənə gün verir, aman vermir. Hətta deyərdim, zibilxanadakı həşəratlar da özlərini məndən daha çox xoşbəxt hiss eləyirlər, çünki onlarda yaddaş deyilən şey yoxdur və “xatirələr” kəlməsi bu canlı varlıqlara yaddır. Çox güman ki, zibilxana onlara hələ ləzzət də eləyir. Köhnə daxmamla çirkab quyusu arasında elə bir fərq yoxdur. Gör bir necə ədalətsiz həyatdır! Əslində, bu günü mən təmiz və rahat bir mənzildə bayram əhvali-ruhiyyəsində keçirməliydim. Bundan sonra məndən, çiçəkləyib bar verən ağac da çıxmaz. Ailəmi yadıma salıram, sifətim qəzəb və kədərdən az qalır əyilsin. Ancaq haqq-hesab çürütmək günü çox-

¹Kral Faruq (1936-1952) və Misir prezidentləri (1953-cü ildən etibarən) Məhəmməd Nəcib, Camal Əbdül Nasir, Ənvər Sadat, Hüsnü Mübərək nəzərdə tutulur (*tərc.*).

dan keçib-gedib. İnana bilmirəm ki, məktəb illərindən pensiya yaşına qədər bu mənzildə qalmışam. Qıraqdan baxanda qətiyyən dəyişməyib. Bu da mənim taxta çarpayım; sən necə də möhkəm və uzunömürlü-sən! Uzun, ağır illər belə sənin gücünü, möhkəmliyini, dözümlülüğünü əlindən ala bilmədi. İndiki mebellər belə möhkəm ola bilməz. Bu da böyük hissəsini güzgü tutan, Nuh əyyamından qalmış orta ölçülü birqapılı şkaflım. İki pəncərə arasında isə möhkəm ayaqları olan, səthi kələ-kötürləşmiş kiçik yazı stolu qoyulub. Yadıma gəlir, hələ ibtidai və orta məktəbdə oxuyanda, daha sonra isə universitetdə təhsil alanda dərslərimə məhz bu stol arxasında oturub hazırlayırdım. Yazı stolunun yanında əntiqə bir divan da var. Bu da fars xalçası. Onu mənə məktəbi qurtarmağım münasibətilə hədiyyə vermişdilər – evimdə öz gözəlliyini saxlayan, bəlkə də, yeganə əşyadır. Bu cürə nəhəng otaqlar, hündür tavanlar, belə gözəl parket müasir arxitektura yaddır. Digər tərəfdən, binanın özünü də mənim kimi pensiyaya göndərmək lazımdır. Əbu Xaudə küçəsinin isə, ancaq adı qalıb. Qaranlıq dalanlarında gənclik xatirələrinin gizləndiyi ötən əsrin yararsız tikililəri yeni heç nə vəd eləmir. Burada “yeni” sözünü, ancaq adamlar soyuq münasibət saxlamaları bir yana qalsın, sifətlərindən düşmənçilik və qorxu yağan sakinlərə aid etmək olar. Toz basmış dörd otaq və bir zaldan ibarət bu geniş mənzildə, bayaq dediyim kimi, tək qalırım. Təbii ki, tarakan və siçanları nəzərə almasaq, bu, belədir. Çağırılmayan qonaqlarla, eyni zamanda, təkliyimlə, qəm-qüssəmlə, xoş olmayan

xatirələrlə səmərəsiz mübarizə aparır, yaddaşımı və təxəyyülümü söyə-söyə qalırım. Arabir yatağı yığışdırıb, otaqda səliqə-sahman yaradıb xəyala dalıram, həmişəlik məhv olub getmiş ailədə vaxtilə diqqət və böyük ümidlər mərkəzində olduğumu yada salıram. Pərvanələr şamın ətrafında fırlanantək başıma dolanırdılar. Allaha and olsun ki, dünya belə gözəl, cəlbedici bir varlıq o vaxta kimi görməmişdi! Arzularım sadə bir gəncin arzularından heç nə ilə fərqlənmirdi: evlənin, həyat yoldaşım, uşaqlarımla birgə sakit, firavan həyat sürmək. Dost və həmkarlarım, həmyaşıdlarım üçün xarakterik olan lovğalıq hissindən uzaq idim. Onların bəziləri həyatda istədiklərinə nail olmuşdu, hətta aralarında məşhurlaşanlar da var idi. Mənim ömrüm boyu arzu elədiyim bəzi şeylər isə, onlar üçün sadəcə uzun həyat yolunda ilk addımlar sayılırdı. Görən, arzularımın niyə hamısı alt-üst oldu?! Niyə hadisələr ağlasığmaz məcraya yönəldi?! Niyə mən bu gün, yeganə dost və həmsirdəşləri radio, televizor və ağırlı-əzablı xatirələr olan yalqız pensionerə çevrilmişəm?! Yenə də yaxınlarımla mənim aramda sonu görünməyən dialoq başlayır. Onlara deyirəm: “Siz olmasaydınız, mən başqa cürə olardım”. Onlar isə mənə cavab verir: “Əgər “qismət” deyilən şey olmasaydı, biz hamımız başqa cürə olardıq”. Neyləyim?! Əsəbiləşib özümdən çıxım, yoxsa təəssüflənib özümü qınayım?! İstənilən halda, yaxınlarım haqlıdır – qisməti lənətləmək lazımdır, çünki günah yalnız ondadır.

* * *

Günortadan sonra evdə istidən birtəhər olduğumdan kafeyə yollanmaq qərarına gəldim. Hara olsa gedərdim, bir anlıq da olsa bu cansıxıcı, divarlarından həbsxana ab-havası yağan mənzildə oturmaq istəmirdim. Köhnə tanışlardan kimsə qalmayıb. Əksəriyyəti bu dünyadan tez köçüb, sağ qalan az bir qismi isə, həyat şəhərin küçələrinə səpələyib. Əbu Xaudə küçəsi ilə əl-Ceyş meydanındakı “Uğur” kafesi arasındakı yol müasirliyi ilə diqqət çəkir: təzə salınmış səkilər, qaynayan insan kütləsi, dəhşətli qışqırıq səsləri, yan-yana düzölmüş müxtəlif markalı maşınlar, ətrafı bürümüş toz-torpaq. Haçansa bu yerdə hökm sürən sakitlik və gözoşayan gözəlliyi indi, ancaq arzulamaq olar. Həmada ət-Tartuşi də görməyə adət etdiyimiz yerdədir – kafenin yanında stol arxasında oturub məni gözləyir. O, pensiyaya məndən beş il qabaq çıxıb. Qocalıq və tənhalıq onunla tanışlığımızın əsas səbəbkarları olmuşdu. Yaşından xeyli böyük görsənir. Üzündəki qırışlar onu o saat ələ verir, yaşlı, xırıltılı səsi də qocalığın əyani sübutudur. Saçları qar kimi ağappaq, qaşları ağır məftillərtək göz qapağına sarı əyilmiş, baxışları sönük olsa da, davranışı yaşını göstərmir – çox söhbətçil və şən adamdır. O da mənim kimi tənhadır, lakin bu tənhalıq mənimkindən bir qədər fərqlidir. Dostları yoxdursa da, ailəsi hər zaman mənən yanındadır: işlərində uğur qazanan oğlanları ayrı-ayrı nazirliklərdə çalışır, özü isə, əş-Şərfa küçəsindəki evlərində arvadı ilə baş-başa qalır.

Məni görər-görməz gülməyə başladı, dişlərinin yarısı töküldüyündən ağzında, ancaq diş ətini görmək olurdu.

– Salam! Pensiya həyatının ilk günü münasibətilə səni təbrik edirəm! Allah uzun ömür, can sağlığı versin! – deyə fısıldadı.

– Nə deyim, vallah! Çox darıxdırıcı həyatdır, – fağır-fağır dilləndim.

– Düzünü desək, pensiya həyatı mənə səndən daha çox təsir etmişdi.

– Gündəlik qayğılar, romantik hisslər yaşamağa mane olur.

O, codlaşmış, qırıxq əllərini yelləyərək dedi:

– Eh-h... qoca Həlim! Düz sözə nə deyəsən?! Necə olsa, pensiya yenə də maaşdan azdır.

– Mənə maaş da bəs eləməirdi. Pensiyayla dolananları isə, Efiopiyada acından ölənlərdən bir-iki addım ayırır.

O, sakitcə gülümsədi, sonra səsinin tonunu dəyişərək:

– Bəlkə, səninlə bir-iki tas nərd vuraq? – təklif elədi.

– Necə məsləhətdir. Onsuz da nə qədər istəsən boş vaxtımız var, – təklif kefimi elə də açmadı.

– Təklif – bax, budur sənin əsas problemin, – ürəyiyanan tərzdə dedi.

– Hə... Nazirlikdəki iş ömrümün yarısını aldı.

– Məsləhətə qulaq as! Bacardığın qədər evdə az otur!

– Təklif tək evlə qurtarmır ki. O həm də burdadır, – əlimi bilaxtiyar ürəyimin üstünə qoyub, dalğın halda dilləndim.

– Belə görürəm, evlənmək barədə köhnə arzularından əl çəkməmişən, – gülərək cavab verdi.

– Deyirsən, yəni heç bir şansım qalmayıb? – məyus halda soruşdum.

– Bütün şanslarımız Allahın əlindədir, amma söhbət bunda deyil. Deyək ki, şans üzünə güldü, onu reallaşdırmağa gücün çatar?

– Məni tanıyan hər kəs bu qənaətdədir ki, həmyaşdılarımın çoxundan sağlamam, – özümdənrazı cavab verdim. – Hərdən mənə elə gəlir, ikinci gəncliyimi yaşayıram. İndiyə kimi, bir dəfə də olsun, xroniki xəstəlik keçirməmişəm, cəmi bircə dəfə zökəm olmuşam. Dişlərim dəmir kimidir, hamısı sap-sağlam yerindədir, yalnız dördünə plomb qoyulub. Nə uzağı görmək, nə də kitab oxumaq üçün eynəyə ehtiyacım olub, ancaq etiraf eləməliyəm ki, son illər kitablara əvvəlkitək həvəs də göstərmirəm. Özümü gözə gətirməmək üçün bu qədər məlumat, məncə, kifayət eləyər. Bəlkə də, yeganə qüsurum bu günə kimi əlamətlərə inanmağımıdır. Ali təhsil almağım belə, bu inancı məndə öldürə bilmədi.

– Evlənsən, ancaq şad olaram, – Həmada ət-Tartuşi dedi. – Evlənməsən də, bunu özünə dərd eləmə, naşükür olma! Evli olanlara da heç paxıllığın tutmasın, yeri gələndə hələ biz sənə paxıllıq eləməliyik. Allaha and olsun, adamı əldən salan, ömrünü qısaltdan iki şey var: birisi evlilik həyatı, digəri orta məktəbdə dərs demək.

Gör neçənci dəfədir ondan bu sözləri eşidirəm. Hər dəfəsində də bir qulağımdan alıb, o birisindən

verirəm. Onun üzləşdiyi çətinliklərin, ola bilsin, yarısını görməmişəm, amma həmsöhbətimdən fərqli olaraq, ailəmi itirdikdən sonra isti yemək üzünə həsrət qalmış, buterbrod və konserv məhsulları ilə kifayətlənməli olmuşam, dərdimi danışası isə yalnız mənzilimdəki radio və televizor qalıb. Bununla belə, ailə qurmaq, arvad-uşaq sahibi olmaq arzusundan heç vaxt vaz keçməmişəm. İndinin özündə belə bu haqda düşünürəm. Nərd oynamaqla özümə azacıq təsəlli tapıram. Mənim üçün ən ağır və qəmgin vaxt Əbu Xaudədəki köhnə binaya qayıtma anıdır. Həmada ət-Tartuşi ilə dostlaşandan sonra bəzi həyat sirlərini onunla bölüşməyə başladım. Mələklə bağlı əhvalatı ona danışanda soruşdu:

– İndi onun neçə yaşı var?

– Məndən uzağı bir-iki yaş kiçik olar.

– Bəs qadın kimi sənə necə təsir bağışlayır?

– Kafeyə getdiyim vaxtlarda uzaqdan neçə dəfələrlə eyvanda görmüşəm. Mənə elə gəlir, o... yaxşı qalıb.

Dostum ciddi görkəm alıb dedi:

– Dul qadındır. İki oğlu var, ikisinin də daimi yaşayış yeri Səudiyyə Ərəbistanıdır; o da sənə kimi tənhadır, həm də bildiyim qədər sənə qohumluğu çatır. Bir dəfə ona baş çək, hal-əhval tut!

Həmin vaxt dostumun bu qəribə təklifi məni bir az güldürdü, lakin bir az ağıma da batdı. Beynimdə hər gecə səhnələr canlandırırdım. Əvvəllər də buna bənzər hallar yaşamışdım, xüsusilə də şəhvani hisslər keçirəndə belə olurdu. Hər dəfə yuxuya getməyə yaxın Mələk mənə baş çəkərdi. Əvvəlcə bir az

söhbətləşər, sonra bir-birimizə qovuşardıq. Amma o indiki qadın deyil, o zamankı qız uşağı idi, ürəyimin və arzularımın yeganə sahibi olan qız uşağı. Təəssüf ki, ona ancaq yuxularımda sahib ola bildim. Aramızdakı sevginin ömrü elə də uzun olmadı. Onun toyunu kənardan, yad birisi tək izləməyə özümdə cürət tapa bilmişdim. Yaxşı bəs bu tənhalıq, şəhvət hisslərinin öhdəsindən necə gəlir?! Ölkəmin və ümumiyyətlə, dünyanın başına gələn bəlaları, öz evimdə üzləşdiyim bəxt dönüklüyünü, Əbu Xaudə küçəsi ilə əl-Ceyş meydanı arasında doğulduğum yeri lənətləyirəm. Hərdən özümə sual verirəm: görəsən, məndən qabaq elə bir adam olubmu ki, eyni məhəllədə, eyni küçədə, eyni evdə, eyni mənzildə, hətta, eyni otaqda həm uşaqlıq, həm cavanlıq, həm də qocalıq dövrünü yaşasın?! Yəni bu dünyada elə bir adam varmı ki, mənin vəziyyətimdə olsun – hər dəfə yerindən tərpənməyə cəhd edəndə amansız həyat yağdı düşməntək onun boğazına çöksün?! Bu qədimi, nəhəng və günün istənilən vaxtı kənardan baxanda qaraqabaq insanı xatırladan binanın girəcəyinə yaxınlaşanda, onun qalaq-qalaq zibil yığılmış, uçub-dağılmış və çirkədən, palçıqdan əvvəlki rəngini itirmiş pilləkənlərini dırmaşanda qəzəbim son həddə çatır. Binanın nə qapıçısı, nə də qulluqçusu var, mən isə səliqə-sahmana önəm verən adamam. Giriş qapısından ayağını içəri atan kimi adamı ağır üfunət iyi vurur. Təəccüblü elə bir şey yoxdur – bunun qaynağı inflyasiya, “açıq qapılar” siyasəti, müharibələr və dünya iqtisadi siteminin dayanıqsızlığıdır. İndiki

vəziyyətimdə yaxın qohumum Bəha əfəndi Osmanın qızı Mələklə evlənməkdən savayı, bir istəyim yoxdur.

Bir dəfə Həmada ət-Tartuşi dedi:

– Ölkəmizin böhrandan asanlıqla çıxacağına əmin deyiləm.

– Yaxşı olar ki, ikimizin ortaq “böhranı” barədə də düşünəsən, – ona etiraz etdim. – Axı ölkənin həyatı əsrlərlə, bizimki isə günlərlə ölçülür.

Dostum mücərrəd mövzular ətrafında söhbət etməyi çox xoşlayır, mənimsə gündəlik vaxtımı, əksinə, şəxsi qayğılar alır. Miskin daxmama baxıb öz-özümə sual edirəm: “Doğrudanmı, bu xarabalığa bənzəyən mənzil ailə rahatlığının, nəcib duyğuların və sevginin beşiyi olmuşdu?!”. Anam Fikriyə və Zeynəbdən sonra altı oğlan uşağı dünyaya gətirdi, ancaq onların hamısı hələ uşaqkən vəfat etdi. Daha sonra mən doğuldum. Valideynlərinin atalıq və analıq hisslərini yenidən dirçəldən bu balaca körpə (yəni mən) iki nəfərin, daha doğrusu, dörd nəfərin sevimli oyuncağına çevrildi. Fikriyəylə Zeynəbin mənə qarşı məhəbbətini heç unutmaq olar?! Atam məni kafeyə əyləncəyə apararı vaxtı evdə hər kəs əldən-ayaqdan düşərək, başıma fırlanırdı: anam saçımı darayır, Fikriyə matros kostyumumu geyindirir, Zeynəb isə çəkmələrimi parıldadırdı. Sonra ən son dəblə geyinən atam otağından çıxır, üstündən də həmişə zəriflik təcəssümü olan yumşaq ətir iyi vururdu. Dəstəyi fil sümüyündən hazırlanmış əl ağacını götürüb, mənə razı halda qızılı çərçivəli eynəkdən baxır və gülüm-səyərək deyirdi:

– Buyurun, Həlim bəy!

Atamın adı Əbdul-Qavi əl-Bəy idi. “Bəy” sözü atamın adının bir hissəsi olsa da, o, bu hissəciyi mənim adıma titul kimi əlavə edərdi, baxmayaraq ki, əl-Bəy babam, sadəcə, əş-Şeyx Qəmər küçəsində piroq satmaqla məşğul olurdu. Kafedə atam mənimçün dondurma sifariş verdi və dostlarına oğlunun vaxtından xeyli qabaq inkişafından danışaraq əlavə etdi:

– Məndə olan bəzi uşaqlıq şəkillərində o, Səad Zağlulu xatırladır.

Etiraf etməliyəm ki, gözlərim lazım olandan da artığını görür. Budur, nahar stolu arxasına yığışırıq – ailə tam heyətdədir. Onların hər birini səmimi qəlbdən sevirəm, amma bu, mənə qüsurları görməyə mane olmur. Məsələn, eynəyi çıxardan zaman atamın sirsifəti heç xoşuma gəlmir: sifəti arıq, gərilməmiş, bir az yastılanmış, burnu bapbalaca, ensiz gözlərinin güclə görünən gilələri, alnı qabarıq – xülasə, zahiri görkəmi az gözəgəlimlidir. Anamda isə, bunun tam əksidir – zərif bədən quruluşu, xoş və mehriban sifət, iri, qəşəng gözlər, yumşaq, dalğalı saçlar, nazik, düz burun. Düzdür, hər gözəlin bir eybi olduğu kimi, onunku da tın-tınlıq və daim narazı, əsəbi tonun səsini korlamasıdır. Lakin ən çox Fikriyə və Zeynəbin bəxti gətirməyib – onlar elə bil atamın burnundan fırt eləyib düşüblər. Sonrakı həyatımda faydası olmasa da, xoşagəlimli sifətimin anamdan miras qaldığını deyə bilərəm. Adıçəkilən yöndəmsizliyin nəticəsi olaraq, ailəmizdə bəxtsizlik dərin kök salmağa başladı. Belə demək olarsa, ailədə yeganə bəxtəvər mən idim. Amma ümumi bədbəxtlik məndən də yan keçmə-

mişdi. Anamın danışığında və davranışında əsəbilik daha çox bürüzə verməyə başlamışdı, gələcək onun gözlərində daima qara rəngdə görünürdü. Vaxt ötdükcə qızlarının taleyi onu daha çox narahat edirdi. Hər dəfə atama deyirdi:

– Qızları məktəbə göndərmək lazımdır.

– Qoy Allah məni cəzalandırsın, amma mən ləyaqətimi alçaltmayacağam, – atamsa eyni cavabı verməkdən yorulmurdu.

Atamla anamın münasibətləri yaxşı, Fikriyə və Zeynəblə atamınkı isə əla idi. Ancaq anamla bacılarım arasında nadir hallarda sakitlik müşahidə olunurdu. Qızların ikisi də anamdan qorxurdular, məhz bu da, bacılarımın daim gərgin olmasına və onları dünyaya gətirən insana qarşı əsassız düşmənçiliyinə səbəb olurdu. Kaş bircə bu ardı-arası kəsilməyən dava-dalaş, acı ittihamlar olmayaydı!

Bir dəfə məktəb yoldaşım – qonşum və dostum Əli Yusif əminliklə dedi:

– Varlı atan var, özünü xoşbəxt hiss eləməlisən.

– Niyə belə deyirsən? – təəccüblə soruşdum.

– Bu ki ilk baxışdan görünür. O, küçəmizdə ən vacib adamlardan biridir.

Atamı xəyalən dostumun atası Yusif əfəndi ilə yanaşı qoyaraq razılaşdım. Əli Yusif isə fikrinə davam etdi:

– Gör bir kişi sənə gündəlik cibxərci üçün nə qədər pul verir!

Həqiqətən də, həmyaşdılarımın gündəlik cibxərcələri yarım piastri ötmürdü. Mənə isə nə az, nə çox, düz bir piast pul verilirdi.

Arabir atam məni özü ilə kafeyə, ya kinoya aparırdı. Dostum Əli demiş, mən “əsilzadələrdən” idim. Evimiz də ki, o vaxtlar Yusif əfəndinin və Mələyin atası Bəha Osmanınkindən təzə idi. Əsilzadə və varlı olmağım barədə deyilənlər canıma yayılırdı. Məgər dünyada zənginlikdən gözəl şey var?! Anama deyirdim:

– Biz varlıyıq?

O isə burnunda cavab verərdi (dediyim kimi, bütün gözəlliyini korlayan yeganə şey bu idi):

– Şükür Allaha, heç nədən korluq çəkmirik.

– Mülkümüz var?

– Yox, heç bir mülk-filan yoxdur, – o gülərdi.

– Bəs onda atamın var-dövləti hardandır?

– Allahın bizə bəxşisidir bu, bala!

Görünür, varlı valideynlər müəyyən vaxta qədər öz övladlarına var-dövlətlərinin hardan yarandığını demirlər. Valideynləri əsas narahat edən bizim nə yeyəcəyimizdir: anbar Ramazan ayında qozla, orucluq vaxtı pirojna və peçenye ilə dolar, qurban bayramı zamanı isə quzu əti süfrəmizdən əskik olmazdı.

Atam, şəksiz-şübhəsiz, imkanlı birisi idi. Onun müsbət məziyyətlərindən biri də ailədə yeganə şəxs kimi gündəlik qəzeti və həftəlik illüstrasiyalı jurnalı oxuması idi. Elə oxumağa həvəs də mənə atamdan keçmişdi. Nə vaxt ki, uşaq jurnalları mənə darıxdırıcı gəldi, atamdan tərcümə olunmuş povestlər almağı xahiş etdim. Həmin vaxtdan həyatım yeni axar aldı: sanki ikili həyat yaşamağa başlamışdım, dünyam ikiyə bölünmüşdü – birincisi, məktəb və daimi mübahisə-

lərin yer aldığı ev həyatını ehtiva edən həqiqət dünyası, ikincisi, kişi və qadın roman qəhrəmanlarının yer aldığı xəyal dünyası.

Atam məndən soruşardı:

– Bunlar məgər fikrini dərstdən yayındırmır?

– Ata, axı dərslərimi çatdırıram, özü də yaxşı oxuyuram.

– Sən ali təhsil, diplom almalısan, – məni ürəkləndirərdi.

– Bəs sən diplom almısan?

– Bizim vaxtımızda ibtidai təhsil tam ali təhsil sayılırdı, – gülərək cavab verdi. – Buna baxmayaraq, mən peşəyə də yiyələndim. Sizin vaxtınızda imkanlar daha genişdir. De görüm, kim olmaq istəyirsən?

– Mən sənin kimi olmaq istərdim.

– Nəyi nəzərdə tutursan?

– İstərdim ki, əynindəki kostyum kimi kostyumum olsun, səninki qədər pulum olsun, bir də evim olsun.

– Yaxşı, nə deyirəm, sualıma böyüyəndə cavab verərsən, – qəhqəhə çəkdi.

***

Atam kimi mən də namaz qılıb, oruc tuturam. Qadınlar orucla kifayətlənirlər, mənsə kişiyəm axı. Atam çox xeyirxah və mehriban birisi idi, zarafatı xoşlayırdı. Əsəbiləşəndə isə, otağının qapısını bağlayıb, təklikdə qalar, ya da ki, kostyumunu geyinib kafeyə yollanardı.

O həyat keçmişdə qaldı, onun qəhrəmanları da səhnədən yox olub getdi. Bu dəqiqə onlar bir hissəsi

kişilər, digəri qadınlar üçün ayrılmış Bəb ən-Nasr qəbiristanlığında ömürlük yuxuya gedib.

Əvvəl hansı otaqda qalırdımsa, indi də həminkində yatıb-dururam. Bir vaxtlar atamın qaldığı qonşu otaq hələ yaşamağa yararlıdır. Televizor, radioqəbuledici və kitablar otağı bəzəyən tək-tük əşyalardır. Qonaq otağında nahar stolu, dörd stul, bir də yarıboş şkaf var. Köhnə mebel su qiymətinə satılıb, digər iki otaq da bomboş qalıb. Mətbəxə gəlincə, sözün əsl mənasında bu adda otağım yoxdur. Olan-qalan, üstündə hərdən çay, ya kofe dəmlədiyim kiçik qaz pilətəsidir. Yediklərim paxla, tamiyə, konserv məhsulları, hərdən isə yumurta olur. Həqiqətən də, yaşadığımız bu çılğın zamanədə əsl müdrik insan yeməkləridir.

Yalnızlıq məni əldən salıb, onunla inadla mübarizə aparmağa çalışıram: televizoru işə salır, ya da çıxıb kafeyə gedirəm. Bayaq dediyim kimi, indi az-az oxuyuram – vətənimin böyük müdriklərinin və xarici ədəbiyyat korifeylərinin cığırdaşım olduğu vaxtlar çoxdan keçib gedib. Dünyagörüşüm artdı, maarifləndim, lakin bu, mənim əqidəmə zərrə qədər də təsir etmədi, daha doğrusu, ömrüm boyu xidmət etdiyim məsləyə qarşı çıxmağım üçün kifayət dərəcədə təsirə malik olmadı. Əvvəlkitək namaz qılıb, oruc tuturam və qaçılmaz sonluğu gözləyirəm. Çox təəssüf, indiyədək bu həyatda diqqətəlayiq bir iş görməmişəm. Kədər və sıxıntı məni əldən salıb, yaşadığım evsə, bezikdirib. Xəstəlik və ölüm qorxusu səhər-axşam məni qarabaqara izləyir: hansısa azara yoluxmaqdan və lazım olan anda yanımda mənə

kömək əlini uzadacaq birisinin olmamasından bərk narahatam. Bir də ən çox qorxduğum şey, qəflətən məni haqlayacaq ölümdür – elə qəflətən ki, onu heç bir hazırlıqsız-filansız qarşılamağa olacaq, sonra da meyitim iyənib ətrafa yayılanadək yerimdəcə uzanıb qalacağam. Özümə ürək-dirək verməyə çalışıram: “Bəd fikirləri başından qov! Qismətdə yazılanları həyəcanla gözləməyin nə mənası var?!”

Ət-Tartuşi mənə həsəd aparılmalı olduğumu düşünür. İslaholunmaz cüvəllağının biri, həsəd aparmağa adam tapıb! Oğlanları cah-calal içində üzür, hər ayın əvvəlində onlardan aylıq dolanışıq alır. Haqq-təala verdiyi canı almağa gəldiyi gün evinə saysız-hesabsız adamlar yığışacaq və bütün əl-Abbasiyə ah-nalə qoparacaq. “Əl-Əhram”da ona həsr olunan məqalədə bu sözlər yazılacaq: “Ey cisimsiz ruh, Allahına dön! Çox dəyərləli pədaqoq Allahın yanına, onun daha yaxın himayəsi altına qayıtdı”. Cənazənin yanınca hörmətli insanlar – övladlarının dostları və qohum-əqrabası gedəcək. Bu dəyərsiz, lakin eyni zamanda xeyirxah adam üçün təmtəraqlı bir yas mərasimi təşkil olunacaq.

Həlim bəy öldüyü təqdirdə isə heç bir nekroloq-filan çap olunmayacaq. Onun ölümü barədə məlumatı qəzetlərin “Hadisələr” bölümündə oxumaq mümkün olacaq. Həm də isə qoy nə qədər həsəd aparır, aparsın! O, təklük nə olduğunu bilmir, burnu xarab qidanın qoxusunu tanımır, dişləri olmasa da, hər gün ət yeyir. O, qadın hərarətindən məhrum yatağın soyuqluğundan bixəbərdir, qadın nəvazişindən, atalıq

hisslərindən məhrumiyyətin nə olduğunu dərk etmir. Başqası olsaydı, onu çoxdan başımdan rədd eləmişdim. Televizor ona baxanda daha sadıq və faydalı dostdur. O, adamı sehrlı xəyallar və gözəl qadınlar aləminə aparır...

Miskin və dəyərsiz bir həyat... Amma mən o qədər də dəyərsiz birisi deyiləm. Dünənə kimi Təhsil Nazirliyində baş inspektor idim. Şərait imkan versəydi, arzularımı bir-bir həyata keçirərdim. İnflyasiya üzündən qiymətlər dörd dəfə qalxdığı bir vaxtda maaşı cüzi artırmağın nə mənası var?! Cari durumda günahkar təkcə ailəm yox, lənətə gəlmiş iqtisadiyyatı, siyasəti ilə birgə bütün dünyadır. Ha çalışdımsa özümü onlardan uzaq tutum, yenə də gəlib qır-saqqız olub boğazımdan yapışdılar, məni rahat buraxmadılar.

Hamamda kranı düzəltmək üçün santexniki hardan tapım? Görəsən, bu, mənə neçəyə başa gələcək? Günün yarısını yatmış olsaydım, özümü bəlkə də xoşbəxt hiss edərdim, amma neyləyim ki, sutkada beş saatdan artıq gözümü yuma bilmirəm. Mələk, sənin barəndə düşünməkdən əl çəkməliyəm. Səninlə gizli söhbətlərimin sonu görünür. İçimdə bir hiss mənə hərdən, sənin sevmək bacarığını itirmədiyini deyir. İkimiz də tənhayıq, Mələk! Amansız taleyin reallaşdırmağa imkan vermədiyini niyə indi həyata keçirməyək? Ət-Tartuşi məndə səninlə görüşə həvəs oyatdı. Onun beynimə yeritdiyi bu fikir indi məni heç cürə rahat buraxmır. Təxəyyülüm də birdən-birə cücərib baş qaldırır. Budur,

qapının zəngini basıb gözləyirəm. Qapının gözcüyü qaralır və o baxır: "A-a, bu, sənsən?.. Buyur, keç içəri, hardan yadına düşdük belə?" – "Heç, elə-belə, burdan keçirdim" – "Buyur, içəri keç!" Mətləb kənarda qalır, mənasız şeylər barədə söhbətləşirik. Bir mövzunu qoyub, başqasına ustalıqla keçirəm, ancaq nəzərlərim elə onun sinəsindədir. O, fikirlərimi oxu-yub, mənə kiçik bir eyham vurur. Əvvəllər olduğu kimi, yanında əyləşirəm. Onun zəif toxunuşundan belə həyəcanlanıram, bədənimdən sanki isti cərəyan keçir. Bu da kuliminasiya – uzun illik həsrətə son deyib, bir-birimizə sarılıyıq.

Ah-h... Kaş ki, bu arzular nə vaxtsa həyata keçəydi, Mələk! Gözaltı elədiyim başqa qadınlar da vardı, onlara indi də küçədə rast gəlirəm: onlardan keçmişin gözəl qoxusu gəlir. Zaman bu qadınları amansızcasına dəyişib, keçmişdən yadigar qalansa təkcə adlarıdır. Qarşılaşdığım zaman sifətlərində peyda olan ötəri gülüş belə məni cəlb etmir, qəlbimi bürüyən yadlıq hissi onları kənardə saxlayır, heç cürə yaxına buraxmır. İndi onların hər biri bir anadır. Üzüqara zəmanə imkan versəydi, hansısa biri indi mənim arvadım olardı. Bu gün bunları danışmağın nə mənası?!

Alt paltarımı həftədə bir kərə dəyişirəm – yumaqda və ütüləmədə pula qənaət etmək üçün belə eləyirəm. Yalnız xüsusi hallarda kabab yeyirəm. Adamlar pensionerləri ölüləri unutduqları tək yaddaşdan silirlər. Bir vaxtlar çiçəklənən gəncliyin qanadları ilə qartal tək göylərdə uçardım. Rəfiqələri anama deyərdi:

“Həlīm Mələk üçün, Buseynə üçün, Rəbab üçün, nə bilim, Bisa üçün yaranıb”. Anamı isə daha çox iki qızının bədbəxt taleyi narahat edirdi. İllər ötür, son ümid qığılcımları da sönmürdü. Fikriyə və Zeynəbdən savayı, məhlədəki bütün qızlar ərə gedirdilər. Nə yad, nə də bir qohum onlara görə qapımızı döymürdü. Hərdən öz-özümə təəccüblənirdim: “Dünyada o qədər kifir var ki. Görən, atamın var-dövləti bu məsələni yoluna qoymağa kömək edə bilməz?”

Ailə qayğılarını üstümdən atıb, cavanlığın kefini çıxarmaqda idim. Tez-tez sanki parıldayan aylartək, Mələk, Buseynə, Rəbab və Bisa anaları ilə birgə, müxtəlif bəhanələr uydurmaqla evimizə qonaq gəlirdilər. Adamı başdan çıxaran naz-qəmzələr mənzilimizin hüznü ab-havasına xüsusi bir rəng qatar, istək və ehtiras dolu baxışlar bir-birinə can atardı. Sanki təsadüfən deyilən xoş sözlərdən, yüngül toxunuşdan və “casusların” baxışlarından gizlin öpüşlərdən də yan keçilməzdi. Mən onların hamısını sevirdim, konkret olaraq birinin üzərində dayanmaq niyyətim yoxuydu. Biri ilə mazaqlaşarkən müvəqqəti olaraq başqalarını unudardım, lakin Mələk hələ o vaxtdan xarakterinə və ağılına görə digərlərindən fərqlənərdi. Bir dəfə, dəqiq yadımda deyil, orta məktəbdə oxuyurdum, ya tələbə idim, anam məndən soruşdu:

– Onlardan hansı daha çox xoşuna gəlir?

– Nə bilim, – bir az düşündükdən sonra cavab verdim.

– Heç olmasa, biri o birindən nəyləsə seçilməlidir, ya yox?

Mələk haqqında fikirləşdim, buna baxmayaraq, cavabım mahiyyətə əvvəlkindən çox fərqlənmədi:

– Hamısı bir-birinə oxşayır.

Anamsa gülümsəyib dedi:

– Nə qədər ki, sağam, tək arzum sənin övladlarını görməkdir. İnanaq ki, Allah Fikriyə və Zeynəbin yolunu açacaq, sonra da sənə növbə çatacaq.

Belə götürəndə, keçmiş həyatımda önəmli hadisələrin sayı elə də çox olmamışdı. Bir dəfə Şərqi Abbasiyədə Buseynə ilə qabaqlaşdım – öpüşümüz də söhbətimiz kimi tezbazar alındı. Rəbabra simvolik xarakter daşıyan suvenir mübadiləsi aparır, Bisaya gizli məktublar göndərirdim. Mələkləsə, suvenir və məktubsuz keçinirdim: baxışlarımız yerimizə danışırdı. Günəş olmaqdan zövq alırdım, qızlar planetlərtək ətrafımda dövrə vururdu. Ah-h... Deyirəm, onların hamısını bir hərəmə yığmaq mümkün olsaydı kaş! Lakin Mələk tədricən, asta-asta qəlbimə girir, yeni doğan dan ulduzunun təsirindən sayrışan ulduzlar parıltılığını itirirdi. Bir səhnə gözümün qabağından bu günə kimi getmir: Mələk Abbasiyə boyu asta-asta gedən tramvayın qadınlara aid hissəsində dayanıb; əynində ağ, uzun paltar, işıq dirəkləri tək hündür boy-buxun, ətli-qanlı bədən, qabarıq sinə, açıq rəngli dəri, gur, şəvə kimi qara saçlar, iri, gözəl gözlər.

Mələk orta məktəbi bitirəndə ev işlərində mahir idi. Qohumlararası söhbətlər, gediş-gəlişlər və şəxsən mənim onların evində hər gün "bitməyim" ona gətirib çıxardı ki, qeyri-rəsmi də olsa, hər kəs bizi ər-arvad kimi qəbul etməyə başladı. Elə bu səbəbdən də, digər

elçilər Mələyi rahat buraxdılar. Bacıları dalbadal ərə gedir, Mələksə məni gözləyirdi (“ər-arvad” ola-ola). Təhsilimi başa vurub, işə düzələndə düşündüyüm yeganə şey onunla evlilik idi. Tez-tez onların evində olurdum. Ehtiras və nəşə dolu gözlərini mənə zilləyəndə pilətə üstünə qoyulmuş və pıqqıltı ilə qayanayan zaman parın təsirindən qapağı atlanıb-düşən çaydana bənzəyirdim. Bir-birimizi öpüslərə qərq edirdik, lakin o, bundan artıq sərbəstliyə imkan verməz, “hər şeyin öz vaxtı, vədəsi var” deyib, məni yavaşca özündən uzaqlaşdırırdı.

Mən bu günümüzlə yaşayırdım, o isə gələcəyimiz barədə dəyərli fikirlərini bölüşürdü:

– İşə düzələrsən, maaşından yüz funt kənara qoyarsan, onda da hər şey yoluna düşər.

– Atam mənə o pulu göydə verər, – lovğa-lovğa cavab verirdim.

– Atan dövlət qulluqçusudur, bir vaxtlar mənim atam o sahədə çalışdığımək.

– Yox, elə deməzdim, – gülərək etiraz edirdim.

Bütün məhəllə sevgimizdən agah idi. Valideynlərim üçün sevgim fəxarət hissi demək idi. Dostum Əli Yusif isə buna görə məni ələ salırdı. Fikriyə ilə Zeynəbin “faciəsi” olmasaydı, atamla anam özlərini tam xoşbəxt sayıb bilər, narahatlıqlarını büruzə verməzdilər – atamı hərdən, anamı isə tez-tez qayğılı görürdüm. Düzdür, ürəyimdə hələ də tək bir sevginin olduğunu deyə bilməzdim, ancaq mən nöqsansız həyat üçün, ləyaqətli ata olmaq üçün yaranmışdım.

* * *

Bu gün mən Həmada ət-Tartuşi ilə bir fincan kofedən nərd oynayırıq. Onu udduğuma sevinirəm, lakin çox keçmir təzədən həvəsdən düşürəm. Oturub, aləvan rənglərə boyanmış əl-Ceyş meydanına tamaşa edirik. Gör bir nə qədər qadın, kişi, uşaq var orda! Bəşər tarixi mümkün olan bütün nəqliyyat vasitələri – əl arabasından tutmuş avtobus və tramvaylara qədər hər şeylə təmin olunub. Dörd bir tərəfdən qulağımıza müxtəlif səslər gəlir – söhbətlər, təhqirlər, qışqırıqlar, mahnılar... Həmada deyilməyindədir:

– Bu ölkə...

O, həyatda gözlə görünən, görünməyən nə varsa, hər şeydən şikayətlənir. Hətta mənim sükutum belə ona qıcıq verir.

– Səni heç nə narahat eləmir.

– Narahatlıq deyilən şey boğaza yığıb məni.

– Axı sən də öz zəmanəndə çoxlu hadisələrin, müharibələrin şahidi olmusan, hər cürə adama rast gəlmisən.

– Nə olsun ki?

– Sən ancaq özün barədə düşünürsən.

– Mən ölkədən də pis gündəyəm.

– Sən ki ziyalı birisisən.

– E-e, açıl başımdan!

Həmada qəhqəhə çəkir – o hələ gülməyi bacarır – və deyir:

– Yeni həyata başla!

– Yəni?

– İngilis dilini bilirsən, “infitah”¹ zamanında axşam kurslarında inzibati işləri, katibliyi öyrənmisən. Hər şeyi təzədən başlamaq sənin üçün su içmək kimi bir şeydir.

- Bir az fasilə götürüb nəfəsimi dərməliyəm.
- Qorxuram ki, işsizlik səndə adətə çevrilsin.
- Mənə görə narahat olma!

Vakant yerlər haqqında elanlar nə qədər istəsən var. Eşitdiyim qədəri ilə, münasib maaş da verilir, ancaq həyatımı dəyişməyə bu da bəs etməz.

Verəcəkləri pul, çox təəssüf, müasir yaşayış massivlərindən birində yeni mənzilə köçməyimə imkan vermir. Amma o da var ki, işə düzəlsəm, kasıb süfrəm təzə, isti xörəklərlə bol olar.

Həmadaya deyirəm:

- Bir az səbir elə, xoş xəbər eşidərsən.
- Pensioner bayrağını yüksəklərə ucaltmalısən, – dostum məni ələ salmaqda davam edir.

Sağlamlığımın yaxşı olmasını demişdim, amma bunun çifaydası. Digər tərəfdən, deyəsən, bir az ədalətsizlik eləyirəm, sağlam cana görə Allaha şükür etmək lazımdır. Kim bilməsə də, o, mənim uzun illik məhrumiyyətimdən, tənhalığımdan agahdır və mənə mütləq kömək əlini uzatmalıdır, çünki rəhmlı və mərhəmətlidir. Yenə qayıdıb Həmadaya deyirəm:

- İnamım sarsılmaz olsaydı, bəlkə, xoşbəxt də olardım.

¹Ərəbcədən tərcümədə “liberallaşma” deməkdir. 70-ci illərdə Misirə böyük xarici kapital axını zamanı prezident Ənvər Sadat tərəfindən həyata keçirilən “açıq qapılar” siyasəti nəzərdə tutulur (tərc.).

– İnsan ya mömin olur, ya da kafir, inanc məsələsində orta mövqe yoxdur.

– Bu gün yaman acıdilsən, – qaşlarımı çatıram.

– Ziyalılardan inamı nəşə mənə çatmır da, – qəhqəhə çəkir.

Cavab vermirəm. Dostum onsuz da, həmişə donquldanmağındadır. Lakin bu ağır günlərimdə tək həmdəməyim sayılır. Hardasınız, ay dostlar?! Mənim ürək dostlarım...

* * *

Otağımdan qulaq verirəm anam, dəqiq yadımda deyil, Rəbabın, ya Buseynənin anası ilə söhbət edir:

– Həlim təhsilini başa vurmamış evlənmə bilməz.

Sarsılmaz məntiqdir, danılmaz faktdır, lakin məni cin atına mindirməkdən başqa bir işə yaramır. Yaxşı ki, hələ bu, Mələyin anasına deyilmir, çünki bir dəfə məndən soruşdu:

– Nə vaxt nişan eləyirik?

– Ailə vəziyyəti təhsilimi başa vurana qədər evlənməyə imkan vermir, – cavab verdim.

O, mənə güzəştə getməli oldu. Anası da canını dişinə tutub razılaşdı. Universitetdə oxuduğum illərdə Buseynə, Rəbab və Bisa ərə getdilər. Hər “nişanlımla” ayrılığın mənə pis təsir etdiyini deyə bilərəm, lakin bu, uzunmüddətli olmurdu: keçici olmaqla yanaşı, dərin izlər də buraxmırdı. Evlilik eşqbazlıqdan güclüdür. Onun cazibəsi daha gözəl və əbədi olur. Gəncliyin gözəl arzuları yandan sürətlə ötüb-keçən qadın ətrinin qoxusutək tez uçub gedər. Nə qədər ki, sağam,

Mələyin etirafını unutmayacağam:

– Mənimlə evlənmək üçün, hətta şahzadə də qapımıza gəlsəydi, ona “yox” deyərdim, çünki səndən başqa istəklim yoxdur.

Mələyi özümə sadıq və etibarlı yar – sədaqəti dünyada ən ali həqiqətdən belə uca olan birisi hesab edirdim. Aman Allah! Necə saf, həqiqi məhəbbət idi! O məhəbbət ki, yekun qələbəsini xoşbəxt, unudulmaz bir gündə əldə etdi.

Mələk otağın pəncərəsindən Buseynə ilə him-cim elədiyimi gördü. O anası ilə birgə evimizə gələn kimi otağıma girib, utana-utana, sıxıla-sıxıla soruşdu:

– Səni təbrik etmək olar?

– Nəylə bağlı?

– Buseynəni deyirəm.

Pərt oldum. Ona uzun-uzadı baxdım. O da düz gözlərimin içinə qorxmadan, mərdanə baxırdı. Qüruru qısqançlığını bürüzə verməyə qoymurdu. Həmin anda, ilahi, o, necə də gözəl idi!

Sevincimin həddi-hüdudu yox idi, sevinirdim, çünki, həqiqətən də, sevildiyimi görürdüm.

– Səndən başqa heç kim, Mələk! Eşidirsən, heç kim?! – pıçıldadım.

Ürəyi rahatlamışdı, buna görə də qapının arxasından səsini aydın eşitsinlər deyə, bərkdən dilləndi:

– Mənə oxumağa bir kitab ver.

– “Maqdalena”¹ni oxumusan?

¹XIX əsr fransız yazıçısı Alfons Jan Karrın, məşhur Misir ədəbiyyatşünası əl-Mənfəlutü tərəfindən ərəb dilinə tərcümə edilmiş “Çöke ağacları altında” sentimental romanının adıdır (tərc.).

– Hə.

– Onda “Verter”i götür.

– Yaxşı, – gülərək cavab verdi.

Həmin gündən başqa qızlar gözümdə dəyərlərini itirdilər. Məni yalnız Mələklə evlilik maraqlandırırdı. Əvvəldə dediyim kimi, mən günahsız həyat üçün yaradılmışdım. Mən nə Əli Yusif idim, nə də başqa birisi.

Bir axşam dostlarım təklif irəli sürdü: “Gedək bir az gəzişək, həm də bəxtimizi sınayaq”. – “Sınayaq deyirsiniz, sınayaq da”.

Gör bir bu əhvalatın üstündən neçə il keçib!..

* * *

İndi kafeyə gedərkən öz-özümdən soruşuram: “Görəsən, Əbu Xaudə küçəsi ilə əl-Ceyş meydanı arasındakı yolu ömrümün axırına kimi ölçmək alnıma yazılıb?” Allahın dərk olunmayan gərdişi! Beynimdə təsəvvür edirəm ki, kafedən evə dönürəm və cəmi bir neçə saniyənin içərisində ötəri sevincim yox olur. Abbasiyənin ümumi görüntüsü hansısa bədheybətənin siması kimi məndə ikrah hissi oyadır. Hələ bir söz də var – deyirlər, guya ki, əsl həyat altmışdan sonra başlayır. Yox bir! Adam elə istəyir ki, ətrafında ancaq yeni şeylər görsün, təmiz havanı ciyərlərinə çəksin, kölgəli ağaclar altında, ahu gözlü dilbərlər arasında gəzib-dolaşsın. Nə yaxşı olardı, indi çoxlu dostların, əyləncələrin olduğu kluba gedəsən, xəstəlik və ölüm barədə bəd fikirlərdən səni yayındıran istilik və rahatlığı hiss edəsən. Cavanlıq və pul – dünyadakı

xoşbəxtlik, bax, bu iki şeydən ibarətdir. Hər yerdə göydən tökülən var-dövlətdən, bahalı otellərdə kirələnən otaqlardakı təmtəraqlı qonaqlıqlardan ağız dolusu danışılır. Adıçəkilən sehrlı dünyaya gedən yol, görəsən, hardan keçir?

Dostlarım... Görəsən, indi onlar hardadır? Bir dəfə “Amerikan” kafesinin yanında doktor Hazim Səbriylə rastlaşdım. Əl verib görüşdük, bir-iki kəlmə kəsdik və ayrıldıq. Kim inana bilər ki, bütün uşaqlıq və məktəb illəri boyu biz ayrılmaz cütlük idik. Kimlərisə ölüm aramızdan aldı. Təkcə bu mehriban, gülürüz ağsaqqal qalıb. Budur, hər zaman oturduğu yerdən mənə əl eləyir və ciddi görkəm alıb deyir:

– Bilirəm səhərin gözü açılmamış səni bura nə gətirib.

– Nə?

– Dollar və Misir funtunun böhranı.

Ürəkdən gülürəm, deyim ki, bu da məndə nadir hallarda olur.

– Səni yuxuda görmüşəm.

– Doğrudan?

– Gördüm ki, eşşəyin belində gedirsən, başında da əmmamə. Sonra birdən əmmaməni çıxarıb, havada yelləyir, eşşəyi də ayaqqabının dabanı ilə mahmızlayırsan. Soruşuram ki, hara belə? Cavab verirsən ki, Məkkəyə – Ümrə ziyarətinə.

– Gördüyün yuxunu yoza bilərsən?

– Əlbəttə. Qabaqda səni uğurlu bir iş gözləyir, ancaq bunun üçün gərək pis fikirləri beynindən atasan.

Mələyə baş çəkməyi təklif etdiyi gün kimi, bu axşam da yenidən ona qarşı rəğbətim artır. Etiraf etməliyəm ki, Həmada bir növ tənhalıq ayıbımı örtür. O olmasaydı, öz-özümlə daimi söhbətlərdən, yəqin, indi dəlilik dərəcəsinə çatmışdım...

* * *

Nə isə ki, dostlarım bir axşam bəxtimizi sınağa təklif etdi. Hansısa kafeyə yollandıq. Orada mandolinanın sədaları altında şam etdik. Ömrümdə ilk dəfə çaxır içdim, içən kimi də canıma istilik gəldi, kefim yüz vurdu, indiyə kimi belə olmamışdım. Həyatımızdakı aldadıcı sehrə malik ilk sərbəst hərəkətimiz adi, şən bir içki məclisinə çevrildi. Sevincimizin həddi-hüdudu yoxuydu, o qədər sərbəst idik ki, istəsək belə, özümüzü ələ ala bilmirdik; səbəbsiz yerə qəhqəhə çəkir, bununla da, hətta kafenin daimi müştəriləri olan içki düşkünlərini də çaş-baş qoymuşduq. O gün əxlaqsızlıq yolunda ilk addımı atmış olduq – hərə gözüne dəyən ilk qadınla getdi. Arxamca qapını bağlamağa imkan tapmamış qadın uzun illər adət etdiyi bir tərzdə, həm də cəld hərəkətlə paltarını soyundu. Pərt halda quruyub qalmışdım. Ürəyim az qala yerindən qopacaqdı. Məni elə bil buz çəlləyinin içinə batırmışdılar. Qadın donub qalmış halıma həqarətlə baxıb deyindi: “Bura bax, mən səninçün şəfqət bacısı-zad deyiləm e-e”. Özümü çatdırıb təmiz havaya çıxanda mədəm artıq çalxalanırdı – bir neçə saniyə sonra yediklərimin hamısını qaytardım. Dostlarımdan birinin dediyinə görə, birinci dəfə hamı belə xoşagəlməz halla üzləşir. Ancaq məndə

ikinci dəfə də fərqli bir şey olmadı. Anladım ki, nə çaxır, nə də ki, bu “üzdənirəq” qadınlar mənə xoşbəxtlik gətirəsi deyil. Hanı Mələyin hüzurunda mənə yandıran o alov?! Əli Yusif əlini yelləyib dedi:

– Özün müsəlmansan, mədən də elə müsəlman mədəsidir.

Başə düşdüm ki, nəşibim qüsursuz hərəkət və qanuni evlilikdir. İstəklərim də özüm kimi sadədir, onları həyata keçirmək asandır. Beləliklə, münasib iş tapmaq, bir də evlənmək lazımdır. Digər istəklərim isə yuxu kimi ötüb-keçdi. Dostlarım yeni, tanış olmayan aləmlərə can atırlar. Vəzifə sahibi olmaq və hökmranlıq kimi istəklər onları tamahsılandırır. Bəziləri partiyalara üzv olur, rəhbər mövqedə olanların yanında əyləşirlər. Mən isə o qədər yüksəkliyə can atmıram. Mənə lazım olan şeylər: yaşayışımı təmin edəcək iş, namuslu həyat yoldaşı və tərbiyəli övladlardır.

Siyasi qarışıqlıq və ölkəni bürüyən vətəndaş müharibəsinin ən qızgın çağında atam mənə dedi:

– Biz dövlət qulluqçusuyuq. Ona görə də ölkə başçısına sədaqətimizi qoruyub saxlamalıyıq.

Mən ona ədalətli, vicdanlı və ədalətsiz, vicdansız rəhbərlər barədə öz qulağımla eşitdiyim söhbətləri danışdım. O isə cavabında:

– Onlar hamısı hakimiyyət uğrunda bir-birinin ətinə yeyən donuzlardır. Yalnız gicbəsərlər qeyri-bərabər və lüzumsuz mübarizədə bugünkü həyatını və gələcəyini təhlükə altına qoyur.

* * *

İstər evdə olsun, istər kafedə, onun söhbətlərinin mövzusu dəyişmir: vəzifə öhdəlikləri, yüksək postlar və ştat vahidləri. Hər zaman yaxşı qiymət almasam da, dərslərimdə səylə çalışıram. Özünə əzab-əziyyət verib, dəridən-qabıqdan çıxmaq mənlilik deyil. Birinci olmağa heç vaxt çalışmıram. Sadəcə kitab oxuyuram, əylənirəm və sevirəm. Dostlarım hamısı sevgilimin gözəl və ismətli olduğunu düşünür. Gün keçdikcə onu daha çox və hədsiz sədaqətlə sevirəm. Sevgidən və ehtirasdan dəli-divanətək daim ətrafında fırfır fırlanıram. Hərdən qaşqabağını sallayıb, yavaşca qulağıma pıçıldayır:

– Bir az da uzatsan rüsvayçılıqdan qaça bilməyəcəyik.

– Bunun mənim üçün də necə məşəqqət olduğunu sən təsəvvür eləyə bilməzsən, – yazıq-yazıq mızıldanıram.

O da buna görə məni məzəmmətləyir:

– Hərdən sənin özünü bu qədər çox sıxmağın heç xoşuma gəlmir. Sevgi gözəl hissdir, sevmək özü isə nəcib keyfiyyətdir. Mən necə özümü aparıram, sən də elə olmağa çalış!

* * *

Mənə öz şəklini verdi, onu qəlbimin üstündə gəzdirməyə başladım. Sevginin hesabına özümü hər zamankından xoşbəxt hiss edirdim. Gəncliyin qaynar dövrü məni də öz ağışuna almağında idi, lakin Əli Yusifdən fərqli olaraq, hisslərimi ələ almaqda çətinlik

çəkirdim. O, mənim ən yaxın dostumdur. Dərslərimizi növbə ilə gah onlarda, gah bizdə hazırlayırdıq. Boyda məndən kiçik olsa da, məndən yaraşlıq, fərasətli və ağıllıdır. Bəzən o, mənə başa düşmədiklərimi izah edir. Məndən çox bilməyi bir yana, siyasətlə də maraqlandır. Əli Yusif hərdən hərarətlə çıxış edir:

– Görərsən, inşaallah, kralın, ingilislərin ayağı dəyməyən yeni Misiri görmək mənə nəsb olacaq.

Dostum bunları deyib “Müsəlman qardaşları”, marksistlər, “Yeni Misir”¹ kimi müasir siyasi cərəyanlar haqqında söhbət açır. Özü isə, daim “Vəfd” partiyasına sadıq qalıb. Uzun müddət bir yəhudi qızı ilə görüşürdü, lakin II Dünya müharibəsi başlanmaz qız birdən yoxa çıxdı. Başqa qızlarla münasibətlərindən xəbərim yoxuydu. Hətta deyərdim ki, hərdən mənə elə gəlir, o, ciddi münasibətlər saxlamağı bacarmaz. Eyni vaxtda hüquq fakültəsinə qəbul olduq və əvvəlki dərslərimizi birlikdə hazırlamaqda davam etdik. Tez-tez Mələyi və özümü sakitləşdirməyə çalışıram:

– Bir neçə il qalıb. Tezliklə yeni həyata başlayacağıq.

Bacılarından qat-qat gözəl olsa da, hələ də anası ilə birgə yaşayan Mələk deyir:

- Kaş ki, mənim də ali təhsilim olardı.
- Yoxsa vəzifə səni də özünə çəkir?
- Niyə də olmasın?!
- Amma mən səni evinin xanımı görmək istəyirəm.

¹1933-1953-cü illər arasında Misirdə müxtəlif adlarla mövcud olmuş kiçik burjuva partiyası (tərc.)

Qadının təhsil və işlə bağlı hüquqlarına qarşı çıxmıram, lakin onun evdar xanım olmasına üstünlük verirəm. Əli Yusif məni mühafizəkarlıqda günahlandırır:

– Sən mədəni kimi yeni, müasir həyata uyğunlaşmaq istəmirsən.

– Gülmə! – cavab verirəm. – Görərsən, indikindən də müasir ailəm olacaq.

Əli Yusiflə təhsilimizi müharibədən azacıq əvvəl başa vurduq və necə deyərlər, alim olduq. Karyeramıza uğurlu qədəm qoya bilmədik – mən az çalışırdım, Əli Yusifə isə siyasi fəaliyyəti mane olurdu. Dostumun vəkili Cəfər Bərhamə qohumluğu çatırdı. Buna görə də onu öz ofisinə işə götürdü. Yüz getgəldən sonra atam da nəhayət ki, məni Təhsil Nazirliyinə işə düzəltdi. Fikriyə və Zeynəb olmasaydı o, yəqin ki, həyat missiyasını ən yaxşı şəkildə sona çatdırdığını zənn edərdi. İstənilən halda, ailə üzvlərimi əvvəlkindən daha şən, daha xoşbəxt görürdüm. Bəha Osmanın – Mələkgilin ailəsi bizdən də çox sevinirdi. İşə girəndən sonra onların evinə getməyim indi fərqli mənə kəsb edirdi. Hətta söhbətlərin də mövzusu dəyişmişdi, pıçılı və gizli eyhamları bir kənara buraxıb, gələcək ailə həyatının necə qurulacağını müzakirə edirdik.

– İndiki vaxtda yaxşı vəzifən olması nadir təsadüf ediləcək bir şeydir, – sanki günahkar kimi deyirəm.

– Başa düşürəm... Birdən-birə böyük vəzifə arzulamaq lazım deyil. Onsuz da hər şeyə bir günün içində sahib olmaq imkansızdır, – gülümsəyərək cavab verir.

- Səkkiz funt – mənəcə, bu, hələlik bəs eləyər.
- Artıqlaması ilə bəsdir.
- Ümid eləyək, sınaq müddəti uzun çəkməsin.

Razılıq əlaməti olaraq başını tərpədir və üzündən sevindiği aşkar görünür. Amma sevindiği qədər də utanır və yanağının al rəngə boyanması onu daha da gözəlləşdirir. Mənə kofe süzəndə hündür boy-buxununa, düz qamətinə tamaşa edib zövq alıram. Beynimə bir fikir gəlir: “Nişanımız indi olsaydı, mən ondan daha çox şey tələb eləyə bilərdimmi?” Lakin canıma əsməcə gətirən bu qara fikri tez də başımdan atıram.

* * *

Həmada yenə mənimlə məzələnir:

– Nərd partiyasını başa vurmamış başladın göylərdə uçmağa. Yenə nə dalmısan?

Kafenin qarşısında uşaqları başına yığan sehrbazın göstərdiyi nömrələri diqqətlə izləyirəm, onun boynuna dolanan ilana həqarətlə baxıram.

– Nədi, yoxsa sehrbazlardan xoşun gəlir? – Həmada soruşur.

– Yox.

Dərindən köks ötürüb deyir:

– Nəvəm bərk xəstədir.

– Allah kömək olsun!

– Yadına gəlir, belə bir şeir vardı e-e: “Uşaqlarımız da oxşayır...” Dalısı necə idi?

– Deyəsən, onu oxumuşam, ancaq şeirlər yadımda yaxşı qalmır.

– Məndə bilirsən necədir?! Lazım olan şeyi unuduram, lazım olmayanlar isə, həmişə yaddaşımın bir küncündə ilişib qalır.

– Məndə də elədir.

– Hərdənsə, ömrüm boyu öyrətdiyim qrammatik qaydalar yadımdan çıxır, təsəvvür edirsən?

* * *

İşə girdiyim il atamı pensiyaya göndərdilər. Sifətində çaşqınlıq və qurama gülüş arxasında gizlətməyə çalışdığı xəcalətə bənzər bir şey duyulurdu. Atam çox kədərli idi. O, gündəlik həyat tərzini dəyişməməyə çalışırdı: gecəyarısı yatağa uzanar, səhər gün çıxmamış aylar, saat səkkizdə evdən çıxar (əvvəl yeddidə bunu edərdi), günortadan sonra “Dəvavin” kafesindən qayıdar (əvvəl nazirlikdən qayıdardı), naharını edər, bir az dincini alar və yenə kafeyə gedərdi. Amma üzündəki kədər əlamətləri yox olmaq bilmirdi. Atamın qəlbini azacıq da olsa ovundurmaq və ora sevinc toxumu səpmək qərarına gəlirəm. Axı o, mənim atamdır, eyni zamanda, dostumdur, bizim bir-birimizdən utanıb-çəkinəsi heç nəyimiz yoxdur. Ona deyirəm: “Gəl əl-ələ verib, gedək Bəha əfəndi Osmanın yanına, qızı Mələyi mənimçün istəməyə. Bu gün həm mənim, həm də səninçün həlledici gündür. Fikriyəylə Zeynəbin bu evdən köçəcəyi günü gözləmək mənasızdır. Beləcə biz ömrümüzün sonunadək gözləyə bilərik”. Amma hər şey bir andaca dəyişdi. Atam gözləmədiyimiz anda vəfat etdi. Nə xəstəliyi vardı, nə də ki, bir yerindən cüzi şikayəti.

Hadisə səhər tezdən, yemək yediyimiz yerdə baş verdi, o, həmin vaxt kofe içirdi. Sonradan həkimin dediklərinə inansaq, ürəyi qəflətən durmuşdu. Qadınlar ağı deyir, üz-gözünü cırırdı. Mən də onlara qoşulub hönkürürdüm. Heç kimi atamı istədiyim qədər istəməmişdim. Onun ölümü məni, “ölüm” deyilən şeyə inanmağa çətinlik çəkdiyim bir vaxtda haqlamışdı.

– Ürək partlamasından ölmək – bax, budur ən rahat ölüm, – söhbət ölməkdən düşəndə o belə deyərdi və həmişə rəhmətlik atasını – babamı misal çəkərdi.

İnanmazdım ki, “ehtiyac” deyilən acı həqiqət bir gün qapımı döyər və mən onunla hələ uzun müddət üz-üzə qalmalı olaram. O, gözləmədiyim anda qarşımda dayandı, baxmayaraq ki, uzun illər mənle yanaşı addımlamışdı. Yalnız atamın ölümündən sonra necə kasıb olduğumuzu anladım. İllər boyu xülyalar aləmində yaşamışdım. Atam yaxında öləcəyini sanki hiss eləyirmiş. Özünün dəfn və yas mərasimi üçün anama miras qoyduğu qırx funtu çıxmaq şərti ilə, atamın bir qara qəpik də saxlamaması məni heyrləndirmişdi. Bəs yaxşı, ailəmizin hər zaman bolluğ içində yaşamağının əsl sirri nədə idi? Əslində, çox sadə izahı var. Dünya qlobal böhran məngənəsində sıxılırdı, mən isə bu barədə məlumatları qəzetlərdən oxuyar və qətiyyən narahat olmazdım. Daimi işi olanların sabit gəliri də vardı. Həmin insanların məvacibləri azlıq təşkil etsə belə, aldıkları onların rifahı üçün yetərli sayılırdı. Mallar ucuz idi və əksəriyyəti də hökumət işində çalışanlara nəşib

olurdu. Bunun hesabına yeyirdik, içirdik, geyinirdik və Qahirədə yaşamağımızla fəxr edirdik. Müharibə qızıışan kimi hər şey dəyişdi. Ticarətdə süni canlanma yarandı, qiymətlər durmadan artmağa başladı. Sahibkarlar sanki təzədən dirildilər. Müharibədən varlananların pulunu balta kəsmirdi. Sadə dövlət qulluqçularının yolunda yanan işıqlar bir-bir sönməkdə idi, onlara gələcək yaxşı heç nə vəd etmirdi. Budur, anası və evdə qarıyan iki bacısının həyatına cavabdeh olan ərköyün gənc ailə başçısı oldu. Onların aldığı kiçik müavinət sadə paltar almağa güclə bəs edirdi, gənc oğlanın maaşına alınan şeylərin sayı isə günbəgün azalmaqdaydı. İlin-günün bu vaxtı nişandan necə söhbət gedə bilərdi?! “Görəsən, nə vaxt evlənə biləcəyəm”, – deyə özümə sual verirdim.

Mələklə atamın qırxından sonra onların evində görüşdük. Görüşün yaratdığı ab-hava məni sıxırdı. Kədər məni ağuşuna almışdı – sanki kədərimə şərik idi. Ancaq onu heç vaxt belə qəmli görməmişdim.

– Atamın heç bir şey miras qoymaması, mənim üçün, həqiqətən, böyük zərbə idi, – ona cəsarətsiz halda deyirəm.

– Bəs pensiya? – məyus-məyus xəbər alır.

– Pensiya?! Mələk, o, nə puldur ki?!

– Bu, sanki qabaqcadan planlaşdırılmış qətlə bənzəyir, – dodaqaltı mızıldayır.

– Doğrudan da, əsl qətlidir.

– Gələcək haqqında nə fikirdəsən?

– Daim bu barədə fikirləşirəm, bir az vaxt gərəkdir.

Düşdüyümüz vəziyyətdən dolayı acı qəm-kədər

hissinə baxmayaraq, ona qarşı qızğın məhəbbətim alovlanır və yeni, həmişəkinə bənzəməyən forma alır. Bəlkə, kədər özü bu isti ocağın içinə quru odun tullamışdı? Beynimə, hətta onu zorlamaq barədə dəlisov fikirlər də gəlirdi. Gərgin halda ayrıldıq. “Necə və haçan evlənəcəyəm?” – hər gün mənə əzab verən əsas sual bu idi. Nazirlikdəki iş yoldaşlarımdan hamısı evlidir. Bu günə kimi subay qalmağım onları da az təəccübləndirmir. Bəziləri “kömək əlini uzatmağa” hazırdır, qız tapmaq barədə deyirlər: “Yar tapmağa nə var?! Bu, sənənin əlində su içmək kimi bir şeydir”. Lakin onlar günah çirkabına bulaşmış müasir üsyankar nəslin nümayəndələridir. Onlara qulaq asır, əzab çəkir və susuram. Zibilə qalsın! İnanmazdım ki, həyat mənə belə sürpriz hazırlayacaq.

Bir dəfə anam yas paltarında otağıma girib, gəlib çarpayımın yanındakı divanda əyləşdi. Gözlərini yerə dikib dedi:

– Həlim, güman eləyirəm, düzgün hərəkət etdim.

Heç nə başa düşməyərək soruşdum:

– Təzə xəbər-zad var, ana?!

– Heç bilmirəm, necə deyim.

Bir az ara verdikdən sonra davam elədi:

– Bu gün səhər Mələyin anası gəlmişdi. O, mənim uşaqlıq rəfiqəmdir və qızının taleyi barədə narahatlığını anlayıram. Sizin gələcəyinizlə bağlı nə düşündüyümü soruşdu və nişanın vaxtını təyin etməyi təklif elədi. Mən isə ona belə cavab verdim: “Sən mənim ən əziz rəfiqəmsən, ona görə də aramızda sirr-filan olmamalıdır. Mələk mənə qızım kimidir, Həlimə də

ondan yaxşı, ondan gözəl, tərbiyəli və mənə qan qohumluğu çatan ikinci bir qız tapa bilmərəm. Bizim indi hansı durumda olduğumuzu sən də gözəl bilirsən. – Bunu deyib, hər şeyi təfsilatı ilə ona nəql etdim və soruşdum: – Hələm bizi tərk edib getsə, axırımız səncə, necə olar?” – “Olmaz ki, nişanı elə günü sabah edək, onda bütün izafi xərclərdən sizin də canınız qurtarar, bizim də” – “Hələ məlum deyil, o, iki ailəni saxlamağa nə vaxt özündə təcür tapacaq”. Beləcə söhbətimiz bitdi – mən məyus haldaydım, o isə əsəbi. Oğul, bəlkə, mən düzgün eləmədim?

Əsəbimdən partlamaq üzrəydim, özümü eyni zamanda çox aciz hiss eləyirdim. Kimi günahlandırardım? Kimi danlayıb, söyüb-batıraydım? Reallıq sarsılmaz qala kimidir. “Bəxtsizlik” adlanan mücərrəd kabusla axı necə mübarizə apara bilərəm? Həyata bir anlıq nifrət etdim. Necə çətin, məşəqqətli zəmanədir!

Sevgilimlə getdim. Gözəl, şirin arzular və sevgi ilə dolu bu evdə ilk dəfə idi ki, mənə çox soyuq qarşılayırdılar. Mələk pərişan, qaşqabaqlı görünürdü. Onun dodaqlarında təbəssümün kölgəsi belə sezilmirdi. Qonaq otağının yuxarı başında əyləşən anası istehza ilə soruşdu:

– Bura gəlməmişdən öncə anandan icazə almısan?

– Sonra səsinin tonunu dəyişərək acı-acı dilləndi: – Belə xainliyi ağıma da gətirməzdim.

– Siz ki bizim vəziyyətimizdən xəbərdarsınız, – məyus halda dedim.

– Allah bunu sənə bağışlamayacaq. Necə ola bilər ki, sənə kimi cavan birisi kiminsə həyatda bəxti

gətirməyib deyə bütün həyatını qurban versin?! Bu, bir yana. Bəs mənim qızımın nə günahı vardı?

– İcazə verin izah eləyim...

Amma o, sözümü axıra çatdırmağa imkan vermədi.

– Sənin izahatına ehtiyacım yoxdur. Məni ən çox qızımın adı və gələcəyi narahat edir.

– Mələyin adına kim nə söz deyə bilər ki? – etiraz etdim.

– Yox, hər şey sən düşündüyün qədər də sadə deyil. Sənin bundan sonra bura gəlməyin başqa cür yozulacaq, bu da qızımın ancaq ziyanına ola bilər.

– Ana! – Mələk həyəcanla dilləndi.

– Sən sus! – anası onun üstünə çəmkirdi.

Onların evini başıaşağı, biabırcasına tərk edəndə gözüm ayağımın altını da görmürdü; səndələyə-səndələyə gedirdim, kədər və ümitsizlik az qalırdı məni boğa, öz payıma götürdüyüm təhqirləri taqətdən düşmüş çiyinlərim daşımaq iqtidarında deyildi. Çaşqınlıq içində öz-özümə sual edirdim: “Yoxsa hər şey, doğrudan da, bitdi – sevgi də, ümidlər də, arzular da, nişan da, evlilik də? Deməli, Mələklə münasibətlərə son qoyuldu?” Ətrafımda canlı nə varsa, hamısına qarşı məndə böyük və qızğın nifrət hissi oyanmışdı. Qurbanlar ailəsinin bir üzvü olmam faktı boğazımdan çatı kimi asılmışdı. Həmin axşam evimizdə atam rəhmətə gedən gündə olan ab-hava hökm sürürdü. Anam, Fikriyə və Zeynəb divanda əyləşmiş, xəcalət və dilxorluqdan başlarını yuxarı qaldırıb üzümə baxmağa cəsarət etmirdilər. Anam günahkarcasına səsləndi:

– Biz ağır yükük səninçün, ancaq qismətin əleyhinə çıxmaq olmur.

Mənə anamdan çox yazığı gələn Fikriyə dedi:

– Sənin xoşbəxtliyin üçün mümkün olmayanı da eləmək istərdim, ancaq əlimdən nə gəlir?!

Onlardan az məyus olmayan Zeynəb isə susurdu. Otağıma çəkildə son sözlərini eşitdim:

– Hər şey Allahın iradəsi altındadır.

* * *

İndi hər dəfə geriyə baxanda yalnız rəzil, mənasız və miskin bir həyat, var-dövlət və qadınlarla bağlı boş xülyalar və Əbu Xaudə küçəsindəki bu iyrənc, zindana oxşar mənzili görürəm. Və hər dəfə də Həmada ət-Tartuşi fikrimi dağıtmaq, könlümü açmaq üçün yarıciddi, yarızaraftıyana deyir:

– Get onun yanına, o da sənin kimi tənhadır.

Köhnə vaxtlardakı kimi Mələk yenə məndə istək oyatmağa başlayıb. Tez-tez düşüncələrimdə onu bərk-bərk qucaqlayıram.

Həmada söhbətinə davam eləyir:

– Köhnə vaxtlar olsaydı, özünə hər növ xidmət göstərən qadın tapa bilərdin, – bərkdən gülərək əlavə edir: – Hər növ “inkişafın” təmin olunması üçün bu, zəruridir.

Qoca qurd, abrı tökülsün onun, yaxşı əhvali-ruhiyyədədir, ona görə də zarafatından qalmır.

– Sözün düzünü bilmək istəyirsən? – o deyir. – Sən onunla evlənə bilərdin. – Qaşlarımı qaldırıb ona baxı-

ram. – O vaxt mən sənin yerinə olsaydım, – dostumun dayanmaq fikri yoxdur, – borc pulla da olsa evimdə birtəhər şərait düzəldər, qızı ailəmə gətirərdim, sonra da Allah kərimdir.

– O vaxt bu, ağlıma gəlmədi, – əsəbi cavab verirəm.

– Əsəbiləşib özündən çıxma! Sadəcə sən mübarizə aparmadan məğlubiyyətlə barışdığını görürəm.

– Səndən birinci və sonuncu xahişim: bədbəxt taleyimə görə məni qınama!

* * *

Deyəsən, bəxtsizlik ailəmizə kifayət deyildi, başqa uğursuzluqlar da buna əlavə olundu: kin və bir-birinin sözünü həzm etməmə ailəni içdən dağıtmağa başlamışdı. Gah Fikriyə Zeynəblə höcətləşir, gah anam Fikriyənin bu üzünü qoyub, o birisini danlayır, gah da Zeynəb anımın üzünə qayıdırdı.

Fikriyə deyir:

– Təhsilimiz, işimiz olsaydı, bu vəziyyətə də düşməzdik, Allah atamla sənün günahından keçsin, ana!

Anam isə cavabında qışqırır:

– O vaxt indiki kimi deyildi. Ölünün arxasınca pis danışmazlar.

Bu dəfə Zeynəb mübahisəyə qoşulur:

– Bir az ürəkli olsaydım, gedib qulluqçu işləyərdim.

– Allah, mənə ölüm ver, bunları eşitməyim, – anam

qışqırmağındadır.

Ah-h, bu kədər, qüسسə, talesizlik dolu ev! Qarşılıqlı ittihamlar nə vaxt sona çatacaq? Bir-birilərinin ətini yesələr də, bacardıqları qədər evin tək kişisinə qarşı sevgi və nəvazişi əskik etmirdilər. Mən ailənin başçısı, həm də onun qurbanıyam. Onlara acıdığım qədər də nifrət eləyirəm. Anam evinin necə gözəl sahibəsi idi! Atamla necə də xoşbəxt idilər! O, ailəsini necə kədərli bir sonluq gözlədiyini təsəvvürünə də gətirməzdi.

– Niyə bizim başımıza bu bəlalar gəlir? – bir dəfə acığımdan az qala ağlayacaqdım.

– Sirkədən bal düzəldə bilməzsən, – anam cavab verdi. – Sən ki özün...

– Nə mən? – heyrləndim.

– Düzünü demək gərəkdirsə, onların sif sənə görə arə getməsini istəyirəm.

– Əgər möcüzə baş verib, adaxlı peyda olsa, onlara cehizi hansı pulla alıb verəcəyəm? – istehza ilə soruşdum.

Anam köks ötürdü və susdu. Birdən səsimi qaldırdım:

– Bəs mən? Mənim günahım nədi, hə?

– Çıx get, evlən, bizi qismətimizlə baş-başa burax!
– anam da özündən çıxdı.

– Mən heç onu da eləməyə qadir deyiləm, – məyus halda dedim.

* * *

Günbəgün nifrətimin artdığı uğursuzluqlarla dolu

ev. Eyni simalar, eyni məhrumiyyətlər. Belə yaşayışın bir sonu olacaq, ya yox? Fikriyə tündməcazdır, Zeynəb isə xudbin. Qarderoblarında düz-əməlli əyin-başları olmadığından bütün dünyaya qarşı qəzəblidirlər, o üzdən evdən bayıra çıxmırlar. Bu vaxt müharibə də qızışmaqdadır, qiymətlər qalxır, həyəcan artır. Anama deyirəm:

– Bədbəxtliyimiz ondadır ki, heç nədə özümüza korluq vermirik. Gərək hesabımızı bilək, pulu ehtiyatla xərcləyək, israfçılığa yol verməyək.

– Əlimdən gələni eləyirəm.

– Allah atamın günahından keçsin, gələcəyimizi düşünməyib.

Həmişəki kimi onun müdafiəsinə qalxır:

– O, bundan artıq heç nə eləyə bilməzdi.

– O, pulu sağa-sola xərcləyirdi, istədiyimi alırdı, amma mənim də ərköyün böyüməyimə səbəb olurdu, axırda da həyatım şikəst oldu.

– Səni həyatda hamıdan çox sevdiyinə görə hələ onu ittiham da eləyirsən?!

– Ağıllı tərpnəib pula qənaət etmiş olsaydı, indi qızları da ərə getmiş olardı.

– Atan pensiyasının bir hissəsini bunun üçün ayırmağı düşünürdü.

Bir dəfə müdirim məni telefona çağırdı. Dəstəyi götürəndə ürəyim həyəcandan bərk döyünməyə başladı, zəng eləyən mənim sevgilim – Mələk idi. “Əs-Sərayət” küçəsində axşamtərəfi görüş təyin etdi. Birlik uzun, əzabverici ayrılıqdan sonra, son ümid

qığılımlarının da söndüyünü zənn etdiyim anda yenidən görüşdük. Budur, qarşımda dayanıb, həmin gözəl sima, həmin yaraşılıq qədd-qamət.

– Sən, yəqin ki, məni çoxdan unutmusan, – utancaq görünürdü.

Birlikdə gəzişdik.

– Bilməzdim ki, hər şey belə qurtaracaq, – nəhayət, dilləndim.

– Dəfələrlə mənə elçi gəlib, hamısını qarıdan göndərmişəm, indi necə olsun?

– Qarşında günahkaram, Mələk!

– Deməli, heç ümid yoxdur? – tutulan kimi oldu.

– Bundan da pis ola bilərdi. – Səni aldatmaq istəməzdim, – dedim.

Yasda tabutun arxasınca gedənlər kimi sakit-sakit addımlayırdıq. Nəhayət, fransız xəstəxanası yerləşən meydana çıxdıq.

– Sən mənə nəyi desən, onu da eləyəcəyəm, – as-tadan dedi.

– Sənə nə göstəriş verə bilərəm ki?! Məhv olmuş illərinə görə özümü qınamaqdan savayı, neyləyə bilərəm?!

Getdikcə düşməyə başlayan qaranlıq ağırlığı ilə adamı əzirdi, hava hücumundan müdafiə təlimatına uyğun olaraq, göy rəngə boyanmış küçə fənərlərinin işığı belə onu dağıtmaq gücündə deyildi. Abbasiyəyə çatana kimi yolumuz ayrılacaqdı. Bu, son görüş və özü ilə bütün xatirələri aparacaq son ayrılıq olmalıydı. Dayandıq. Titrək səslə soruşdum:

– Mələk, necə fikirləşirsən, mən qınanmağa layiqəm?

Başını buladı. Əllərimiz bir-birinə daraqlandı. Son sözlərim bu oldu:

– Sənin xoşbəxt olmağın üçün gecə-gündüz dua edəcəyəm.

Gözlərimi ondan güclə ayırdım və çıxıb getdim. Bu görüş sağalmamış yaranın qaysağını qopartmışdı. Ətrafdakı hər bir kəsə və hər bir şeyə qarşı nifrətimin yeni dalğası başladı, siyasətlə yaxından-uzaqdan bir bağlılığım olmasa da, onunla heç vaxt maraqlanmasam da, bu hadisədən sonra içimdə sanki üsyankar ruh baş qaldırmışdı, həvəslə müxalifət qəzetlərini oxumağa başlamışdım. Bir dəfə dostum Əli Yusifə əl-Əzbəkiyyə parkında gəzişərkən dedim:

– Bura bax, əllamə! Gəl sən mənə bildiyin nə varsa, öyrət! Deyəsən, mən ömrümün axırına kimi subay qalacağam. Bu cinsi məsələləri necə yoluna qoyum?

O, bərkdən güldü və dedi:

– Bəxtini kafelərdə sına!

– Özün bilirsən ki, “öz işinin professionalı olan” qadınlardan, bir də içkidən zəndeyi-zəhləm gedir, – dedim.

– Onda sənin bircə yolun qalır – Umm Abdəyə müraciət etmək.

– Nə? Umm Abdə? – heyrətləndim.

Dostum sakitcə dedi:

– Evinizdə böyüyüb, həyatı istədiyi kimi alınmayıb və sənə deyim ki, bu qadında adamı cəlb eləyən nə isə

var.

– O ki məndən azı on yaş böyükdür.

– Bura bax, professor, mən ki sənə onunla evlənməyi təklif eləmirəm.

* * *

Yəqin ki, bütün yer üzündə Əbu Xaudə küçəsindəki qədimi bina və əl-Ceyş meydanındakı “Uğur” kafesi qədər şirin xəyalların məskən saldığı, üfunət iyi verən miskin yerlərə çətin ki, rast gələsən. Yalnız pensionerə xəyal etməkdən savayı, nə qalır?! Deyirəm, çoxlu pul tapsaydım, ölkəni başdan-başa – şərqdən qərbə, şimaldan cənuba gəzərdim. Ya da ki, gözləmədiyim anda hansısa bir, deyək ki, Braziliyada zadda yaşayan pullu qohumumdan var-dövlət miras qalsaydı, yer kürəsini qarış-qarış gəzər, axırda da aqibətimin nə olacağını fikirləşmədən gənc və gözəl bir xanımla evlənərdim. Necə şirin və amansız xəyallardır: “Mələk, bir neçə addım məndən aralı qaldığın halda, sənənlə birgə olmaq üçün əlimi ağdan-qaraya vurmuram. Bizi bir-birimizə yalnız eyni xatirələr bağlayır, biz eyni dövrün, eyni nəslin qurbanlarıyıq. Ürəyim hələ də mənə qadınım olduğunu deyir”.

* * *

– Oğlumun vəzifəsini artırdılar, baş direktor oldu,

– Həmada ət-Tərtuşu sevincək xəbər verdi.

Onu təbrik eləyib deyirəm:

- Onda bu gün kofe ilə sendviç sənlikdir.
- Ancaq kofe, – qəti etiraz edir.
- Sən həyat yoldaşınla ər-arvad kimi yaşayırsan, yoxsa sevgili kimi? – birdən-birə soruşuram.
- Mənasız sualdır, – gülərək cavab verir.
- Bağışla, amma bu, mənim üçün vacibdir.
- İstəkdən asılı olan bir şeydir, – lakonik cavab verir, sonra əlavə edir: – İstəklə bacarıq hər zaman bir araya sığmır.

Sonra təəssüf hissi ilə deyir:

- Sən, ümumiyyətlə, necə olub ki, bu vaxta kimi subay qalmısan? Həyatımda sənin qədər evlənmək həvəsində olan ikinci bir adam rastıma çıxmayıb.

– Düz axırınıcı günə qədər ailəmi saxlamaqla məşğul idim, – kefim yenə pozuldu. – Hər dəfə maaşım artanda qiymətlər ikiqat qalxırdı.

– Adamın yazığı gəlir sənə. Umm Abdə də hələ canı suluykən bu dünyadan köçdü.

– Deməzdim ki, elə olub. Əksinə, öləndə onun kifayət qədər çox yaşı vardı.

– Nəysə, hərənin bir qisməti var. Yaxşı, Mələklə görüşməyinə indi nə mane olur?

* * *

Əli Yusif altdan-altdan mənə göz qoyur. Nə soruşmaq istədiyini bilirəm, sadəcə, özümü o yerə qoymuram. İndi yerində mebel mağazası olan köhnədən tanıdığımız “Sevinc” kafesində oturmuşuq. O, bir az qurcuxub bayaqdan ürəyində saxladığı sualını verir:

– Umm Abdə nə təhərdir?

– Macərə yaşasaq da, sonumuz, məncə, pis olmayacaq, – gülümsəyirəm.

– Vəziyyət necədi e-e? – səbirsiz halda soruşur.

– Nə deyə bilərəm? Onu uşaqlıqdan tanıyıram, evimin ayrılmaz bir hissəsi kimi gəlir mənə. Atamın yerini tutandan sonra mənə daha çox hörmət bəsləməyə başladı. Ola bilsin, ona qarşı başqa cür davranmışımı və danışarkən də tamamilə fərqli olduğumu sezmişdi. Belə şeyləri bir korlar, bir də kütbeyinlər görə bilmir. O isə, xoşbəxtlikdən nə ondandır, nə də bundan. Sadə qadındır. Birinci dəfə ona toxunanda diksindi, çaşıb qalmışdı, sonra ürəyinin tez-tez döyüntüsünü hiss elədim, bərk həyəcanlanmışdı. İndi hər şey öz axarı ilə gedir, amma mən ehtiyatı əldən verməməyə çalışıram.

– Başının cəncələ düşməyindən qorxursan?

– Əlbəttə.

– Evlənməyə qoymamaları bir yana, indi də səni belə əzablara düçar etmək istəyirlər?

– Özüm abır-həya eləyirəm.

– Əsas odur ki, day əsəblərin yerindədir, eləmi?

– Hə, əlbəttə.

– Bir şey olsa, məni dəvət elə, gəlim.

– Bir yengəmiz çatmır, – gülürəm.

Düzdür, əsəblərim bir qədər sakitləşmişdi, ancaq özümə, öz gücsüzlüyümə, bivecliyimə qarşı nifrətim də bir o qədər artmışdı. Özümə sual verirdim: müharibədə iştirak eləyən ölkələrdən fərqimiz nədir?

Sualıma özüm də cavab verirdim: biz müharibənin dəhşətlərinə, hava həyəcanı siqnallarına, müttəfiq qoşunlarını vətənimizdə görməyə alışmışıq. Hadisələrin dəyişkənliyinə, keçmiş kumirlərimizin bir-bir taxtdan endirilməsinə öyrəncəliyik. Əli Yusiflə bir gündə iki dəfə görüşərdik: axşamları “Uğur” kafesində, səhər vaxtı bomba sığnağında. Bir axşam o, mənə dedi:

- Bir məsələ barəsində fikrini bilmək istəyirəm.
- Buyur, – heç nədən şübhələnmədən dedim.
- Mələklə münasibətləriniz nə yerdədir? – bir az sızıla-sızıla soruşdu.

Sual məni gözləmədiyim anda haqlamışdı. Bir dəqiqə müddətində bir söz belə demədim – deyə bilmirdim, dilim ağzımda qurumuşdu. Sonra özümü ələ alıb:

- Münasibət-filan yoxdur, – dilləndim.
- Rəsmi münasibəti demirəm. Soruşuram, yəni hələ də ürəyində ona qarşı nəsə hiss edirsən?
- Keçmişə unutmaq lazımdır.
- Deyirsən, yəni sabah o çıxıb ərə getsə, bu, sənə pis təsir eləməz?
- Əksinə, onun xoşbəxtliyinə sevinərəm. Ola bilsin, ərə getsə, mən də özünüqınaqdan xilas olaram.
- Onda bir sual da verim.
- Eşidirəm, cənab Əli Yusif, – gülümsədim.
- Ona evlənmək təklifi etsəm, etiraz eləməzsən?
- Hamıdan əvvəl mən sizi təbrik edərəm, – düşünmədən cavab verdim.

– Səndən bir dost kimi xahişim: düzünü de ki, sonra heç birimiz əzab çəkməyək.

– Doğru sözümdür.

Həqiqətən də, səmimi idim. Bircə anlıq təəssüf hissi keçirdim, lakin zərrə qədər də sevgi, yaxud qısqançlıq duymadım.

* * *

Həmin gün bunları Həmadaya danışanda məndən soruşdu:

– Bura bax, sən doğrudan, Mələyə olan sevgindən sağalmısan?

– Zərrə qədər də şübhən olmasın, – əminliklə dedim.

– Deyirsən, yəni şərait imkan versəydi də onu almazdın, hə?

– Əgər mənə hələ də uyğun gəlsəydi, alardım, niyə də yox?!

– Deməli, onda hələ də gözün var?

– Mən özümə başqasını da seçə bilərdim.

Həmada gözünü qıyaraq soruşur:

– Sən, deyəsən, onların bir binada yaşadığını demişdin?

– Hə.

– Kəbəyə and olsun ki, o, Mələyə çoxdan vurulubmuş.

– Bu, mənim də ağıma gəlmişdi.

– Sənin o Əli Yusifin tülkünün biridir.

– Mənə qarşı münasibətində heç bir əmma

görməmişəm. Ömrünün axırınıcı gününə kimi mənə sadıq dost olaraq qalıb.

– Sən də onun bir vaxtlar sevdiyini qızla evlənməyinə etiraz eləmədin, hə?

– Biz ikimiz də kişi kimi söz danışdıq və hər şeyi razılaşdırdıq. – Söhbətimə bir az ara verib, sonra davam etdim: – Onların iki uşağı oldu – ikisi də oğlan idi, hər ikisi də ataları kimi istedadlı. Elə ataları kimi də siyasətə qoşuldular, ancaq ondan fərqli olaraq, “Vəfd”in yox, “Müsəlman qardaşları”nın sıralarında yer tutdular, son nəticədə də Səudiyyə Ərəbistanına mühacirət etməli oldular. Orda onlar ailə qurub, daimi məskunlaşdılar. Mənə elə gəlir ki, övladları sayəsində Mələk indi gün görüb.

– Bəs nə vaxtdan dul qalıb?

– Təxminən on il var. Əri ömrünün ən gözəl çağında xərcəngdən öldü. O, xeyirxah, ürəyiaçıq birisi idi, həyatının axır gününə qədər də elə qaldı.

* * *

Bizimkilər Mələyin toy xəbərini sükutla qarşıladılar. İşlərindəki peşmançılıq, günahkarlıq hissi bir qədər də artdı, bu, evdəki qəmgin ab-havanı bir az da ağırlaşdırdı. Dostumun toyunda iştirak edib, Mələyi gəlinlik paltarında təbrik elədim, sanki aramızda heç nə olmamışdı. Hisslərin aldadıcı və keçiciliyinə, yeniyetməlik və gənclik dövrü arzularının necə tez əhəmiyyətini itirdiyinə, həqiqətin necə acı və dəyərsiz olduğuna təəccübləndim.

Hər necə olsa da Əli Yusif qeyri-adi şəxsiyyət idi. Onun vəkilliklə qazandığı pul mənim nazirlikdəki maaşımdan çoxuydu. Mələk üçün gözəl şərait yaratdı, oğlanlarına yaxşı tərbiyə verdi. Övladlarının uğurları ilə fəxr edirdi, hərçənd ki onların siyasi fəaliyyətləri atalarını narahat etməyə bilməzdi – ona görə yox ki, uşaqlar atalarının əqidəsinə zidd hərəkət edirdilər, ona görə ki, onlar hökumət tərəfindən təqiblərə məruz qala bilərdi. Bu səbəbdən oğlanlarının Səudiyyə Ərəbistanına çıxıb getməsi onu sevindirdi, lakin çox keçmədi, onlar üçün burnunun ucu göynəməyə başladı, burada təəccüblü bir şey də yoxuydu – o, canının paralarını həqiqi məhəbbətlə sevən ata idi. Onun qorxunc xəstəliklə – sidik kisəsinin xərçəngi ilə qısamüddətli, lakin amansız mübarizəsi, axır günlərdəki əzabları və son nəticədə mənim ürəyimdə dərin boşluq buraxan ölümü heç zaman gözümün önündən getməz. Həmin vaxt yeganə təskinliyim işdəki bəzi uğurlarım və Umm Abdəylə gizli münasibətim idi. Üç əsəbi və həmişə narazı qadının təcəssüm etdirdiyi realığa boyun əyməkdən başqa yolum qalmamışdı. Onlar sanki təzad və iztirablarla dolu zamanın canlı simvolları idi.

İnqilabdan¹ az sonra anamın səhhəti pisləşdi, Zeynəbdə isə kəskin psixi pozuntu halları müşahidə olunmaqdaydı. Müalicə və dərman xərcləri belimə əlavə yük oldu. Subay həyata vərdiş etməyim, üstəlik

¹Misirdə feodal-monarxiya rejiminin devrilməsi ilə nəticələnən 1952-ci il iyul inqilabı nəzərdə tutulur (*tərc.*).

də, yeni-yeni problemlərin üzə çıxması bir vaxtlar evlilik və uşaq sahibi olmaq barədə arzularımı həyata keçməsi heç zaman mümkün olmayan xülyalara çevirdi. Dilxor vəziyyətdə özümə tez-tez sual verərdim: nə vaxtsa bu iyrənc daxmadan canımı qurtara biləcəyəm? Onların üçünün də mənə qulluq göstərməsi, mənə sevgi və qayğı ilə əhatə etmələri həm sevindirirdi, həm də kədərləndirirdi. Amma mənə bu qayğı gərək deyildi. İllər ötüb-keçirdi, onlarsa mənim ətrafımda zəncirdən halqa yaratmaqla məşğuluydular. Nəhayət, Umm Abdə canını tapşırırdı. Anama, Fikriyə və Zeynəbə gəlincə, onları qulluğumun son ilində itirdim. Əvvəlcə ahıl yaşlarında olan anam, ardınca da yetmiş yaşlı Fikriyə və ondan iki yaş kiçik Zeynəb rəhmətə getdi. Dəfn mərasimləri ucuz başa gəlmədi, hətta borca da girəsi oldum. Və sonda limonun on pi-
astr olduğu bu axmaq dünyada tək qaldım.

* * *

Həmada ət-Tartuşu mənə deyir:

– Kefini pozma! Daxman səndə ikrah oyada bilər, amma yadında saxla ki, indi qəbiristanlıqda sığınacaq tapmış minlərlə evsiz-eşiksizlər sənə paxıllıq edir. Özəl şirkətdə işləmək və gəlirlərini artırmaq imkanın var. Üstəlik sənə kimi tək-tənha qalan bir qadın da var. Ona niyə də baş çəkməyəsən? – Sonra gülərək əlavə edir: – Şükür Allaha, səhhətin yerində, başqa bir problemin yoxdur.

Gözəl günlərdən birində ona dedim:

– Qismətə meydan oxumağa qərar vermişəm.

Cəsərətə görə məni alqışladı. Ertəsi gün səhər tezdən axşama qədər xarici görkəməmi, əyin-başımı qaydaya salmaqla məşğul oldum. Bərbərə gedib saçımı düzəltdirdim, saqqalımı qırxdım, necə lazımdısa duş qəbul etdim, ən yaxşı şalvarımla köynəyimi geyindim və gecənin düşməsini gözlədim. Gecə olanda əsas küçəyə çıxıb yolu keçdim. Əli Yusif yadıma düşdü. Öz-özümə rəhmətliyin mənə inandığını, mənim də onun xatirəsinə xəyanət etmədiyimi təkrarladım, bir də ki, məni yaşda adamın utanması belə utancvericidir. Zil qaranlıqda üçüncü mərtəbədəki mənzilin qabağında dayanıb zəngi basdım. Qapının arxasında ayaq səsləri eşidildi, sonra gözlük açıldı və tanış səs gəldi:

– Kimdir?

Cavab almadan qapının üstündəki lampa yandı və üzümü işıqlandırdı. Mələk gözlərinə inanmadı:

– Sən?

Qapını açdı. Səsi həyəcandan titrəyirdi. İçəriyə doğru sağ tərəfi göstərib sakitcə dedi:

– Buyur.

* * *

Məni bir neçə dəqiqəliyə tək qoyub çıxdı. İçəri boğanaq idi. Küçəyə baxan pəncərəni açdım. Həmin köhnə qonaq otağı. Ancaq mebeli yenisi, daha müasiri ilə əvəzləmişdilər. Görəsən, etdiyim hərəkətə görə peşmançılıq çəkəcəyəmmi? Mələk, yəqin, indi əynini dəyişir. Gör bir nə vaxtdır, onu yaxından görmürəm.

Yenə ayaq səsləri gəldi. Sadə biçimli, yalnız əlləri və topuqları bayırda qoyan, qəşəng, yüngül yay paltarında qayıtdı. Başında ağ örpək vardı. Oturmadan soruşdu:

– Kofe içəcəksən? İstəsən portağal şirəsi də süzə bilərəm.

– Sən canın, narahat olma!

Yenə getdi. Ona gözucu baxa bilmişdim: sifəti əvvəlkinə nisbətən girdələşmiş, lakin yaraşığıni itirməmişdi, qırıqlar da nəzərə çarpmırdı. Gənclik tərəvəti yerini təmkin və ciddiliyə vermişdi. Maraqlıdır, görünən saçları çallaşmışdımı? Kökəlmişdi, lakin ağırlaşmamışdı. Bədəni paltar altından cazibədar görünürdü; özü də çox cazibədar. Ehtiras hissi getdikcə məni çulğalayır. Ürəyimin bir parçası “kaş ki, indi onu köhnə vaxtlardakı kimi qucaqlayıb öpüzlərə qərq edəydim” deyir, ikinci parçası “ehtiyatlı ol! Axı indi sən onun ürəyində nə olduğunu bilmirsən. Bəlkə də o, özünü bundan sonra, ancaq övladlarına həsr eləyib və ömrünü təmiz adla başa vurmaq niyyətindədir. İçindəki alovu söndür və səhv eləməməyə çalış!”

Əlində balaca gümüş sini qayıtdı. Sininin üstündə, içində portağal şirəsi olan butulka vardı. Sinini sədəflə bəzədilmiş kiçik taxta stolun üstünə qoyub, mənim oturduğum kresloya sarı çəkdi.

– Səni yordum, otur, dincini al! – dedim.

Mənimlə üzbəüz divanda əyləşdi, elə bu an başının üstündə divardan asılmış toy şəklinə diqqət yetirdim.

Şəklin hər iki tərəfində bir şəkil də vardı: biri Əli Yusifin tək şəkli, o birində ərəb geyimində oğlanları. Bir anlıq özümü itirdim, işim bir az da qəlizləşmişdi.

– Axır ki, savab iş görüb yaxınlarını yada saldın.

– Bir məhəllədə yaşayıb, bir-biri ilə əlaqə saxlamaq düz deyil.

– Çox sağ ol. Hələ də nazirlikdə işləyirsən?

– Təzəlikcən təqaüdə çıxmışam.

– Allah uzun ömür, can sağlığı versin! Yaxşı bəs kim baxır sənə?

– Heç kim. Dörd divarla qalmışam, – gülümsəyərək dedim.

– Həftədə bir kərə baş çəkməyə gələn mehriban, sadıq qadını saymasaq, mən də sənə kimi təkəm.

– Məgər evdən heç çıxmırsan?

– Arabir olur, o da ehtiyac olanda.

– Yalqızlıq ağır hissidir. Baxmayaraq ki, gedib başımı qatacağım sevimli kafem, söhbət eləyəcəyim dostum var, yenə də ağırdır.

– Mənim də bir televizorum var, bir-iki nəfər də qonşum, – içini çəkərək etiraf elədi.

– Bu elə də çox şey deyil.

– Heç nədənsə yaxşıdır.

– Bəs oğlanların necədir?

– Əla. Onlar orda daimi məskunlaşıb. İndi mənim nəvələrim də var... Bu da mənim qismətimdir.

Son sözlərində acı kədər duyulurdu.

– Onlara heç baş çəkməmişən? – maraqlandım.

– Ora bir dəfə Ümrə ziyarətinə getdim.

– Onda mənə hacı xanımı təbrik eləmək qalır, – gülümsədim.

– Sənə də eynisini arzulayıram, – dedi. – Nə vaxt getmək istəsən, onlar orda sənə kömək eləyər.

– Hər şey Allahın iradəsindən asılıdır. Əsas de görüm, canın-başın necədir?

– Bəs səninki?

– Şükür Allaha, bundan yaxşı ola bilməzdi.

– Qoyma dişləri nəzərə almasaq, mənim də şikayətim yoxdur.

– Bundan heç nə olmaz.

– Allaha dua eləyirəm ki, sonum yaxşı olsun.

– Sənin hələ qabaqda görəcəyin günlər var, – hərarətlə dedim. – Səni görməyimə şadam.

– Mən də. Təkcə təəssüf eləyirəm ki, təksən.

– Sən özün də təksən axı.

– Demək istəyirəm ki, – mülayim bir tərzdə sözüənə aydınlıq gətirdi, – yaxşı olar, ailə qurasan, uşaqların olsun.

– Neyləmək olar?! Qismət... – təəssüflə başımı yırğaladım.

Bir az susub söhbətə ara verdik. Butulkanı axıra kimi içib qurtaranda tər məni basmışdı. Xəyalla realıq arasında böyük bir uçurum var. Düşünürdüm ki, söhbəti lazımı axara yönəldəcək, illər boyu yığılıb qalmış ehtirasın təsiri altında Mələyin üstünə cumub onu bərk-bərk qucaqlayacağam və aramızda istədiyimiz hər bir şey olacaq. Bu evdən isə yalnız əxlaq və ləyaqət havası gəlir. Qarşımda sayğısızlığa zərrə

qədər də icazə verməyəcək zabitəli bir xanım dayanıb. Başımızın üstündən bizə portretlər baxır. Bu şəkillərdən baxan gözlər sanki bizim görüşümüzün canlı şahidləridir. Onlar ağılsızlıq və ehtiyatsızlığa imkan verməyərək, görüşümüzü qəmgin rənglərə boyayır. Maraqlıdır, o, görən, nə barədə fikirləşir? Yəni mümkündürmü ki, keçmişdəki gözəl günlərdən heç olmasa bir füsunkar mənzərə, ya bir önəmli hadisə yaddaşında yenidən canlanmasın? Ola bilərmə ki, fikirlərini də hərəkətləri kimi cilovlasın? Gözlərində yüngül bir eyham, şuxluq qığılcımı, ötəri utancaqlıq, təbəssüm kölgəsi görmək istərdim – bu, mənə çox şeyi izah edərdi. Lakin mən qarşımdakı insanın baxışlarında ciddilik və mərhəmətdən savayı, heç nə görmürəm – yalnız bir qohum ömrünün qürub çağında təsadüfən rastlaşdığı digər bir qohuma belə baxa bilər. Doğrudanmı, əvvəlki Mələk daha geri qayıtmayacaq? Nə olur olsun, mən bu mənzildən əliboş gedən deyiləm. Doğrudanmı, qorxaqlığım ömrümün axırına kimi mənə peşmançılıq çəkdirəcək? Cəsarətimi toplayıb soruşdum:

– Bəlkə, arabir bir-birimizə qonaq gəlib-gedək? Onda darıxmarıq.

– Olsun, – sakitcə dedi, lakin bir az tərəddüdlə əlavə etdi: – Yalnız...

“Yalnız” sözünün arxasında nə gizləndiyini yaxşı anladığımdan tez dedim:

– Biz ki qohumuq. Həm də yaşımız da o yaş deyil ki, dedi-qodu yaransın. – O susurdu. – Onda, deməli,

sənə baş çəkməyimi istəmirsən? – kefim pozuldu.

– Mən elə demədim, – o dəqiqə cavab verdi.

– Bəlkə, sən ciddi, sabit həyat tərzinə üstünlük verirənsən?

– Biz məhz bu barədə danışmalıyıq.

– İstərdim ki, söhbətimizdə səmimi olaq.

– Başqa cürə olsaydı, indi biz səninlə burda üz-üzə otura bilməzdik.

– Səninlə ünsiyyət mənə çox lazımdır, təklik dözülməz həddə çatıb, – gileyləndim. – Özün yaxşı bilirsən ki, səndən başqa kimsəm yoxdur. Hər gün elə bunu fikirləşirəm.

Gülümsədi, yanaqları qızardı.

– Başa düşürəm, – pıçıldadı.

– Demək, ikimizin də ünsiyyətə ehtiyacımız var, – bir az ürəklənib dedim.

Mələk yenə gülümsədi, ancaq bu dəfə heç nə cavab vermədi. Deyəsən, ötəri də olsa keçmişə səyahət etmişdik.

– Təklik sıxıcı, həyat yeknəsəq və acıdır. Nə isə yenilik istəyirəm. Məsələn, sən evdə mebelini təzələmisən...

– Evimdə bütün əşyalar təzədir. Rəhmətlik ərim mənə yaxşı miras qoyub getdi. Vahid yataq otağı qarnituru, ikinci oğlum Bəkr isə qonaq otağı qarnituru bağışlayıb. Özümsə yemək otağı mebelini almışam.

– İndiki qiymətlər də səni qorxutmur, hə?

– Pensiyam azdır, amma Vahidlə Bəkr mənə lazım olan nə varsa, göndərir. Sənin işlərin nə yerdədir?

– Ayaq üstə durmağa çalışıram, indiki vaxtda kimdir pensionerlərin qeydinə qalan?! Yeni həyata başlamaq niyyətindəyəm.

– İndi? Pensiyaya çıxandan sonra?

– Niyə də yox?! Sağlamlığım yerində, ingilis dilini bilirəm, inzibati işlərdə az-çox təcrübəm var. İnvestisiya şirkətlərindən birində bəxtimi sınamaq istəyirəm.

– Eşitdiyimə görə, oralarda pis pul vermirlər.

– Mən də ona ümid eləyirəm.

– Nə deyirəm, pis fikir deyil.

– Bəyənməyin şad elədi məni. – Yenə susduq və başa düşdüm ki, sağollaşmaq məqamıdır. – Getməliyəm.

Nəzakət xətrinə bir az da qalmamı istədi, lakin mən ayağa qalxıb əl uzatdım.

Axşam düşmüşdü, sakit küçə boyu irəliləyərək sərin yay havasını ciyərlərimə çəkirdim. Arzum həyata keçməmişdi, ancaq ümidim də hələ tükənməmişdi. Kafeyə hər zamankından fərqli əhvali-ruhiyyədə yollandım. Məni görən Həmada ət-Tartuşini gülmək tutdu.

– Üzünə cavanlıq qayıdıb. Səni heç vaxt bugünkü kimi görməmişdim.

Bu gün Mələklə aramda olan söhbəti olduğu kimi ona nəql eləyib, yaşadığım sevinci dostumla bölüşdüm.

– Mən sizin məsələnin sonluğunu nikbin görürəm, – dedi, – bəs sən necə görürsən?

– Bu, hələ uğurun yarısıdır, – azca düşünüb cavab verdim.

– Elə deməzdim. Məncə, bir az da çox.

– Bəlkə də elədir.

– O, istəsəydi, bu, birinci və axırncı görüşünüz olardı.

– Şübhəsiz.

– Yəqin ki, ziyarətinin məqsədini anlayıbmuş.

– Güman eləyirəm, hə.

– Sənə baxanda qadınlardan daha yaxşı baş çıxarıram, amma əsas de görüm, o, doğrudan da, yaxşı qalıb?

– Sənin canına and olsun ki, o, hələ də gözəgəlimlidir, – gözlərim parıldayırdı.

– Qabaqcadan xəbərdarlıq eləyim, sonra demədi demə! – dostum gülərək dedi. – İndidən elə şirnikmə! Onun yaşında qadınlara gəlincə, inan mənə, kənardan hər şey aldadıcı təsir də bağışlaya bilər. Paltarın altından əndam cəzbedici görünə bilər, amma onu çıxaran kimi indiki yollarımız kimi çala-çuxurlar, təpələr gözə dəyəcək. Ona görə də, sənə bir qardaş məsləhəti: məqsədinə çatsan, qaranlıqda seviş!

Gülməkdən özümü güclə saxladım.

– Əvvəlcə gərək hələ məqsədə nail olam.

Evə qayıdanda necə darıxdığımı təsəvvür etmək çətin idi, məni elə qərubsəmək tutmuşdu ki, mənzilimə qarşı təzədən nifrətim oyandı. Kaş ki yanıb kül olaydı! Nə getdiyim kafe, nə də ki evdəki televizor sonrakı günlər kefimi açma bilmirdi. Mələyə yenidən baş

çəkmək – yeganə istəyim bu idi. Ziyarəti bir həftə sonra təkrarlamaq çox tez, bir ay gözləməksə dözülməz olardı. İki həftədən sonra getməyi qərara aldım. Həmin müddət ərzində sutəmizləyən stansiyanın tikintisini aparan “Ceneral elektrik” şirkətinin filiallarından birində vakant yer olduğunu öyrəndim. İş müvəqqəti – üçillik idi, yol pulunun havayı olduğunu nəzərə alsaq, maaş pis deyildi – ayda dörd yüz funt. Sənədlərimi müsabiqə üçün təqdim etdim. Həmin vəzifəyə bir qızı seçdilər, mənəsə direktor inzibati şöbədə üç yüz manatlıq iş təklif etdi. Razi oldum, bu, məni tam qane edirdi. Düzdür, bu gəlirlə təzə mənzilə köçmək imkanım olmayacaq, amma bundan yaxşı yeyib-içə, geyinib-kecinə biləcəyəm. İki həftə birtəhər dözdüm, vaxt yetişəndə qaş qaralanda keçmiş sevgilimlə yollandım; səbrim tükənmiş, ehtirasım alovlanmış, qətiyyətim möhkəmlənmişdi. Özümü əmin elədim ki, mən yaşda kişi uşaq kimi özünü itirməməli, yeniyetmə tək utanıb qızarmamalıdır. Mələk qonaq otağının qapısını açanda özümüzü sərbəst hiss eləyək deyə, başqa otağa keçməyi xahiş elədim, əslində isə divardakı şəkillərlə üzbəüz qalmaq istəmirdim.

– Sayəndə üzümüz təzədən gülməyə başlayıb, – sakitcə dedim.

– Yaxşı, şişirtmə görək, – güldü.

– “Ceneral elektrik”ə işə düzəlmişəm, – məmnun olduğumu gizlətməməyə çalışırdım.

– Təbrik edirəm.

Maaş və başqa detallar barədə məlumat verdikdən sonra əlavə etdim:

– İndi arzumu həyata keçirə bilərəm.

Nəyi nəzərdə tutduğumu, deyəsən, başa düşməmişdi.

– Təzə mənzilə köçmək istəyirsənsə, əminəm ki, buna nail olacaqsan.

– Mənzil almaq mənimçün ən əsası deyil, – cəsarətimi toplayıb mətləbə keçməyə hazırlaşırdım.

– Doğrudan?

– Evlənmək barədə ciddi düşünmüşəm.

– Evlənmək? – sualda təəccübdən əsər-əlamət yox-uydu.

– Sağlamlığım tam yerindədir, – özümə arxayın şəkildə cavab verdim.

– Allah həmişə canını sağ eləsin! – üzündə təbəssüm peyda olsa da, bir az çaşqın görünürdü.

– Bu barədə sənə də fikrini bilmək istərdim.

– Niyə də olmasın?! Sənin yaşında da adamlar evlənir, hətta səndən də yaşlılar ailə qururlar.

– Elə mən də bunu özümə dəfələrlə demişəm.

– İcazə ver, sənə münasib bir arvad axtarıb tapım, – sevincək dedi.

– “Münasib arvad” nə deməkdir?

– Yəni, yaşı qırxdan az olmayan ciddi bir qadın.

– Onda bu gərək ya dul olsun, ya da ki, boşanmış birisi.

– Nə olsun ki?

– Onun həddi-buluğa çatmayan uşaqları da ola bilər.

– Nə varsa, onunla qane olmaq lazımdır.

Onun çaşqın gözlərinə baxıb, qətiyyətlə dedim:

– Mənə kim lazım olduğunu bilirəm, kimsəni axtarmağa lüzum yoxdur.

– Nə demək istəyirsən? – çaşqınlığı bir qədər də artmışdı.

– Mələk, – itaət və yalvarışla dilləndim, – mənə lazım olan qadın sən sən.

Başını aşağı dikib qaşqabağını salladı. Mən isə geriye çəkilmək niyyətində deyildim:

– Hə, nə deyirsən buna?

– Sən elə bunun üçün gəlmisən?

– Hə.

– Heç utanırsan? Bu, rüsvayçılıqdır.

– Nə? Rüsvayçılıq?

– Buna başqa nə ad vermək olar?

– Bu, təbii ehtiyacdır, rüsvayçılıq-filan da yoxdur.

– Söhbətinin axırını evlənməyə gətirib çıxaracağın ağılıma da gəlməzdi, – titrək səslə dedi.

– Yadına sal, bu, bizim ən böyük arzumuz deyil-dimi?

– Hamısı keçmişdə qaldı, – sözlərimdən xeyli pəjmürdə asta-asta dilləndi.

– Mənimçün keçmiş yenidən canlanıb, – açıq söhbətdən artıq həyəcanlanmışdım.

– Sən heç özün nə danışdığını bilmirsən. Təklük ağılı başından alıb. Bir azdan arzuların öz-özünə yox olub gedəcək.

– Nə istədiyimi çox yaxşı bilirəm.

– Yox, mən bu rüsvayçılığa əsla yol vermərəm, – həyəcanlı dilləndi.

– Bu iyrənc kəlməni iki dəqiqədə bir niyə təkrar eləyirsən?

– Belə şeylərə ayıq başla yanaşmaq lazımdır. Mənim ana, eyni zamanda nənə olduğumu unudursan.

– Başlanğıcda bu, bir az qəribə görünə bilər, sonra yavaş-yavaş öyrəşirsən, heç nə barədə narahatlıq keçirmirsən və tamamilə xoşbəxtliyə baş vurursan, – mehrیبancasına dedim.

Həzin-həzin baxıb, pıçıldadı:

– Mənəvi rahatlığımı əlimdən alma!

Mənə elə gəldi ki, o yalnız bir ana, nənə, yaxud qohum kimi yox, artıq yad bir qadın kimi mübahisə edirdi. Yerimdən sıçrayıb, ona tərəf addımladım. Bir vaxtlar olduğu kimi, yanında əyləşmək istədim, lakin o, hürküb yerindən qalxdı və qışqırdı:

– Toxunma mənə!

Qışqırığı sifətə dəyən şapalaq tək yandırdı. Bir müddət donub qaldım. Sonra suyu süzülə-süzülə qapıya tərəf getdim. Gedə-gedə də:

– Allah yolunu açıq etsin! – dedim.

* * *

Hər gün dostumla dərdləşdiyim kafeyə getmədim, evə də həmçinin. Boş-boşuna səhəri gəzir, arabir yolüstü qarşıma çıxan kafələrə baş vururdum. Səhərə yaxın köhnə daxmama qayıtdım.

Ertəsi gün hər zamankı kimi “Uğur” kafesinə gedərkən onun evyanına nəzər saldım. Gördüm ki, orda dayanıb və deyəsən, mən tərəfə baxır. Nəzakət xətrinə başımı tərpətdim. Birdən onun mənə əl elədiyini gördüm. Donub qaldım. Ürəyim yerindən çıxmaq üzrəydi. İndi bu, nə mənə verirdi? Otağa keçməzdən qabaq bir kərə də əl elədi və gözdən itdi. Boş-boş suallar verməyi bir kənara buraxıb, him-cimi xeyrə yozdum. Sevincimdən uşaq kimi atılıb-düşsəm də, ayağımın altında yeri hiss eləmirdim. Bu dəfə axşamı gözləməməyə qərar verdim.

Hekayələr

Başqaları üçün yaşanan ömür

Axşamlar Əbdürrəhman evinin qarşısındakı bağa düşməyi çox sevirdi. Uzun illər boyu təkrarlanan bu axşam gəzintiləri onun üçün özünəməxsus adətə çevrilmişdi. Boş vaxtlarını evdə keçirməyə öyrəşdiyindən Əbdürrəhman yalnız vacib işi olduqda onu tərk edərdi.

Sərin sentyabr günlərinin birində adəti üzrə bağa düşüb ətrafa ötəri nəzər saldı. Sonra bağın içində ayrı-ayrı yollarla aramla addımlayıb qızılgül kollarına və yerdə sıra ilə düzölmüş dibçəklərə baxdı. Bağda bir qədər gəzişdikdən sonra gəlib evini qonşunun evindən ayıran tikanlı məftildən çəkilmiş çəpərin yaxınlığında qoyulmuş divanda əyləşdi. Qoltuğunun altında gəzdirdiyi axşam qəzetlərindən birini oxumağa başladı.

Oturuşunda, duruşunda hər zaman təmkin, vüqar sezilirdi. Onu bu an görən adam, qarşısında ev sahibi və ailə başçısının olduğuna zərrə qədər də şübhə etməzdi. İstər jestlərində, istərsə də üzünün ifadəsində sakitlik, ağayanaqlıq hiss edilirdi. Gözlərinə fikir verdikdə görürdün ki, onlardan bir comərdlik yağır. Yekə başı və lopa bığına baxsan, ona qırx yaşdan çox verərdin. Əslində isə otuz beş təzəcə tamam olmuşdu. Qəzetə o qədər aludə idi ki, qəflətən eşitdiyini incə səs onu sanki yerindən silkələdi:

– Salam, əmi!

Qəzeti bir kənara qoyaraq sevinc dolu nəzərlərlə qonşu bağa tərəf boylandı. Səsləyən qonşunun qızı idi. Onun Əbdürrəhmana baxan qara gözlərindən məsumluq və sadələvhlük yağırdı. Əbdürrəhmana bir anlıq elə gəldi ki, sifətinə sanki jəsmın ətirli sərin, xəfif yel vurdu.

– Xoş gördük səni, Samara!

Qız gülümsəyərək yanındakı balaca ağı itilə oynamaqda davam etdi. On altı yaşlı bu qızın füsunkar siması, qədd-qaməti, gənclik təravətli qənirsiz gözəlliyini təcəssüm etdirirdi.

– Bu gün halı necədir? – Əbdürrəhman itilə göstərərək soruşdu.

– Şükür Allaha, sağalıb.

– Görünür, İsgəndəriyyənin havası ona düşməyib, – gülümsəyərək dedi.

– Əksinə, orda bütün günü sahildə sevindiyyindən ora-bura qaçırdı.

Samaranın günəşdən qaralmış sifətinə nəzər yetirən Əbdürrəhman təəccübünü yumşaq tərzdə bildirdi:

– Nə yaman qaralmısan!

Samaranı bərk gülmək tutdu. Elə bu an it yerindən götürüldü. Qız da çevrilərək onun arxasınca qaçdı.

Samaranın həyətdə görünməsi ilə Əbdürrəhmanın sifətində sübh tezdən sezilən ciddilik yox olub, yerini həlimliyə verdi. İndi onun ürəyində sevinc və arzu dolu hisslər baş qaldırmışdı. Samaranın stulda oturub itlə oynamasına arabir gizlin-gizlin tamaşa etmək ona

zövq verirdi. O, incə barmaqları ilə itin sıx tüklərinə tumar çəkir, it də bundan xoşhallanıb qızın əlini yalayır, qabaq ayaqlarını onun dizlərinə qoyaraq quyruğunu bulamağa başlayırdı.

İtlə beləcə əyləndiyi vaxtda Samaranın zərif ipək telləri boynuna və yanaqlarına tökülürdü. Ona baxmaqda davam edən Əbdürrəhmanın gözlərindən bəxtəvərlik yağırdı. Lakin birdən ürəyi bərk sıxıldı, gözləri qaraldı. Qabağa baxdı – bir neçə saniyəliyə heç bir şey görə bilmədi. Özünə gəldikdən sonra halının dəyişmə səbəbini başa düşdü. Yadına saldı ki, Samara hələ körpəykən təzə-təzə yeriməyə və gəlinciklərlə oynamağa başlayanda da onu “əmi” deyə çağırırdı. Aradan illər ötsə də, Samara yeniyetməlik çağını yaşasa da, dəyişən heç nə yox idi. 10-15 il bundan əvvəl onu belə çağıranda ürəyi sevincdən atlanırdı. Bu, qızın və atasının ona qarşı dost münasibətini göstərirdi. İndi isə o, bu sözdən, yəni “əmi” çağırılmasından inciyirdi. Bəzən də, bir az bundan əvvəl olduğu kimi, ürəyi sıxılır, üzünü kədər bürüyürdü.

Əbdürrəhman yenə də Samaraya nəzər yetirdi. Artıq neçənci dəfə idi ki, o, öz-özünə: “Məgər Samaranın günlərin bir günü mənim arvadım olma ehtimalı yoxdur?” – deyə sual verdi. Elə o dəqiqə də başını yelləyərək “yox, bu mümkün deyil” deyir, sanki bu ehtimalın nə vaxtsa həyata keçməyinin qeyri-mümkünlüyünə özünü inandırmağa çalışırdı. Lakin o, mübarizəsiz təslim də olmaq istəmirdi. Yenə öz-özünə sual verdi: “Axı niyə də olmasın?! Onun mənim arvadım olması yolunda nə maneə var ki?! Yaş fərqi...”

Bəli, əsas maneə yaş fərqinin böyük olması idi. 16 yaşlı Samaradan fərli olaraq onun bu gün-sabah 36 yaş olacaqdı. 20 illik uzun bir yol onları bir-birindən ayırırdı. Məhz bu məsafə ona qızın gözündə “əmilik” statusu qazandırmışdı.

Yaxşı, bəs “əmisi” birdən onunla ailə qurmalı olsa, bu, nə dərəcədə düzgün addım olacaq?! Əslində çoxları yaş fərqini böyük bir maneə hesab etmir. Hətta bunu çox vaxt əhəmiyyətsiz bir şey sayırlar. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, bəzən əldə olunan xoşbəxtliyin qarşılığını ödəmək lazım gəlir. Görəsən, beynində tutduqları həyata keçdiyi təqdirdə, ödəyəcəyi məbləğ nə qədər olacaqdı, yaxud nələri qurban verməliydi?

Düzünə qalsa, o, hal-hazırda Daxili İşlər Nazirliyində, sadəcə, kiçik məmur kimi çalışır. Məvacibi on beş futdan artıq deyil. Xülasə, xarici görkəmində olan qüsurları örtəcək nə var-dövlətə, nə də elə bir vəzifəyə sahibdir. Buna baxmayaraq, o, bu qızı sevir. İçini yeyən əzabdan – ürəyini açma bilməməkdən necə qurtulacağını da bilmir. Samara düz on altı ildir ki, onun gözləri önündə böyüyür. Bu qızcığaz ağır tənhalıq illərində taleyin, bəlkə də, ona bəxş etdiyi yeganə varlıqdır. Sevgi Əbdürrəhmanın ürəyinə, özü də bunun fərfinə varmadan, sakit bir şəkildə nüfuz etmiş və bütün ruhuna hakim kəsilmişdi. Bu hiss Nilin sahilində əyləşərək ətrafı uzun-uzadı seyr edən adama mürgü gətirən xəfif yelə bənzəyirdi.

O, əvvəllər Samaranın səadət dolu və qayğısız keçən uşaqlığından sadəcə zövq alır, bununla da qəlbinin dərinliklərində kök salmış və kənardan

kimsənin duymadığı tənhalıq hissindən qurtulmaq yolunu onu seyr etməkdə görürdü. Elə ki, qıza vuruldu, iztirab onu cənginə alaraq sakit həyatına son qoydu. Hər şey – təsadüfi görüşlər də, ayaqüstü söhbətlər də ona əzab verməyə başladı. Çünki Samara ona hər dəfə uşaq sadələvhlüyü ilə yanaşır, belə anlarda bir qadının bir kişiyyə münasibətini bildirən hissləri bürüzə vermirdi. Əbdürrəhman ona sevgi dolu nəzərlərlə baxır, bundan bixəbər olan qız isə bu baxışlara cavab verə bilmədiyindən ona sadəcə olaraq “əziz əmim” deyə müraciət edirdi. “Birdən evlənmək təklifi etsə, qızın buna cavabı necə olacaq? Yəqin ki, onun üçün gözlənilməz olan bu təklifdən quruyub qalacaq. Atasına bu barədə nə deyəcək? Ümumiyyətlə, ürəyində ona qarşı nə hiss keçirəcək? Bundan sonra onun barəsində nə fikirləşəcək? Ən əsası, bu söhbət açılrsa, Samaranı həmişəki kimi bağda oynayan, gülən, əylənən, söhbət edən görə biləcəkmi? Yoxsa onu birdəfəlik itirəcək? Onunla aralarında mövcud olan bu zəif bağlar da kəsiləcək?”

Tutaq ki, o, cəsərət toplayıb yaxın dostu olan Samaranın atasına bu ciddi məsələ barədə söz açdı. Bəs onun buna münasibəti necə olacaq? Of-f... Düşdüyüm vəziyyəyə bax!” – uzun-uzadı düşündü. Gözlərini yumaraq beynində dostu ilə edəcəyi söhbəti canlandırırdı: “Əziz dostum, ciddi bir söhbətlə bağlı yanına gəlmişəm. Bəlkə də heç vaxt inanmazdın ki, mən belə bir məsələ ilə bağlı sənə müraciət edə bilərəm. Doğrusu, heç mən özüm də buna inana bilmirəm. Sənin buna razı olacağına əmin deyiləm.

Ola bilsin, bunu səndən istəməyə haqqım da çatmır. Nəticənin mənim üçün elə ürəkaçan olmayacağını güman etsəm də, bu söhbəti sənə açmağa məcburam”.

Beynində canlandığı dialoqu sona çatdırmağa macal tapmamış Samaranın məlahətli səsi onu dərin fikirdən ayıltı:

– Yatmısan?

Ürəyi tez-tez döyünməyə başladı. Qorxuya bənzər hissə ona hakim kəsildi.

– Yox, – cavab verdi.

– Bağışla! Elə bildim yatmısan.

– Yox. Sadəcə gözüyumulu fikirləşirdim.

– Nə barədə fikirləşirdin?

Çaşqın halda qızın gözlərinə baxdı. İndi ona nə cavab versin? Desin ki, sənə barədə fikirləşirdim? Yox. Bunu əsla etmək olmaz. Ehtiyatsız hərəkətin pis fəsadları ola bilər. Ən yaxşısı susmaqdır.

Samaranın qara gözlərinə tamaşa etdikcə ürəyi fərlənsə də, hissə elədi ki, həyəcədən üzü qızarmağa başlayır. Bu qızçıqazın onu meyxos etməsi Əbdürrəhmanın özünün də çaşqınlığına səbəb olmuşdu. Sonra bir müddət bir-birinə heç nə demədən donuq vəziyyətdə qaldılar. Birdən Samaranın simasında dəyişikliklər sezilməyə başladı. Əbdürrəhman qızın yanaqlarının qızardığını, dodaqlarının həyəcədən titrədiyini gördü. Samaranın baxışları onun çiyinləri üstündən o yana zillənmişdi. Qəflətən qız yerindən götürülərək evə sarı qaçmağa başladı. Nə baş verdiyini anlamayan Əbdürrəhman arxaya çönəndə yaşca özündən kiçik qardaşı Ənvəri gördü və daha da təəccübləndi. Ənvər gülə-gülə ona yaxınlaşdı. Qəflə-

tən səbəbini bilmədiyi qorxu və kədər hissi Əbdürrəhmanı bürüdü. Ürəyi tez-tez döyünməyə başladı. Lakin özünü toparlayaraq qardaşını gülə-gülə salamladı:

– Necəsən, doktor?

– Deyirəm, nə xoşbəxt adamsan! – Ənvər bərkdən gülərək dedi.

Qardaşının nəyi nəzərdə tutduğunu gözlərindən və danışığından artıq anlayan Əbdürrəhmanı yenə narahatlıq bürüdü. Lakin özünü o yerə qoymayaraq:

– Durduğun yerdə bu nə sözdü deyirsən? – soruşdu.

– Demək istədiyim odur ki, kim ki, Samara ilə söhbət etmək şərəfinə nail olur, o, özünü xoşbəxt hesab edə bilər.

Əbdürrəhman qımışaraq öz-özünə fikirləşdi: “Bu uşaq özünü ya tülkülüyə qoyur, ya da axmaqlığa, çünki nə dediyini özü də başa düşmür. Xoşbəxt o kəs deyil ki, Samara ilə söhbət edir. Xoşbəxt o kəsdir ki, Samara onunla söhbət etməyə utanır, onu görəndə zaman yanaqları qıpqırmızı olur, yaxud da başqa çıxış yolu tapmayaraq qaçıb gözdən itir. Bax, xoşbəxt odur! Məgər bu uşaq bütün bunları başa düşmür? Bəlkə, məni ələ salır?”.

Keçirdiyi hissləri qardaşından gizlətmək üçün söhbətin mövzusunı tez dəyişdi:

– Dünən gecə necə keçdi?

Ənvər onun yanında oturub söhbətə başladı:

– Dünən Qasru-l-Eyn adamla dolu idi. Çoxlu maraqlı hadisələr baş verdi. Gecə yarıya qədər orda oldum.

Qardaşına qulaq assa da, fikri başqa yerdə idi. Sevgi və nəvaziş dolu böyük ürəyə sahib olan Əbdürrəhman qardaşını çox sevirdi. Necə ki, əvvəllər digər qardaşlarına yardım etmişdi, eləcə də indi Ənvərə hər cür köməklik göstərir, onun qayğısına qalırdı. Lakin hərdən ürəyini narahatlıq bürüyürdü. Səbəb qəlbinin bir küncündə Ənvərə nifrət etməsi idi. Bu hal, xüsusilə də qardaşının Samaranın adını dilinə alması zamanı baş verirdi. Qızın tək cə adının çəkilməsi ona olmazın əzab verirdi. Lakin Samara ilə rastlaşan kimi qardaşına olan nifrəti də yox olub gedirdi. Qardaşına qarşı keçici olan bu mənfi hissə ona olan sevgisinə zərrə qədər də xətdər yetirmirdi. Əksinə, Ənvərin gələcəyinə böyük önəm verən Əbdürrəhman bu yolda nə qədər əzablar çəkmiş, neçə-neçə çətinliyə sinə gərmişdi. Görəsən, kiçik qardaşın böyüyün ürəyində olanlardan xəbəri vardı mı? Əlbəttə, yox. Ənvərin heç ağına da gəlməzdi ki, qardaşı kimi birisi bu gözəl qıza aşıq ola bilər.

Qardaşların hər ikisi fikrə dalmışdı. Birinin ürəyində olanlardan o birisinin xəbəri yox idi. Qeyri-ixtiyari yaranmış sükutu kiçik qardaş pozdu:

– Bir vacib məsələ ilə bağlı məsləhətini almaq istəyirəm.

Əbdürrəhman hisslərini büruzə vermədən, sakitcə təklif etdi:

– Əvvəlcə bir paltarını soyun, rahatlan, sonra söhbət edə k.

Lakin Ənvər söhbətə tez başlamaq üçün yerində vurnuxurdu.

– Zəhmət olmasa, mənə bir dəqiqəlik qulaq as! Çıxılmaz vəziyyətdə qalmışam.

Əbdürrəhman qardaşına təmkinlə qulaq asmaqda idi.

– Bir neçə aydan sonra xəstəxanada təcrübəçi həkim kimi fəaliyyətim başa çatır. Doktor Braun sənədlərimi tibb fakültəsinə verməyi məsləhət görür.

Əbdürrəhman bu xəbərdən bir qədər yüngülləşdi və tez də sevincək əlavə etdi:

– Təbrik! Təbrik! Sən buna, şübhəsiz, layiqsən.

Lakin qardaşının sözünü axıra çatdırmadığını Əbdürrəhman artıq başa düşmüşdü. Ənvər tərəddüd içində boğuş səsə davam etdi:

– Bilirsən, necədi?! Demək istəyirəm ki... Gedəsi olsam, tək getmək istəmirəm.

– Heç nə başa düşmədim.

Əslində, o, hər şeyi çox gözəl başa düşürdü. Ən azından ürəyinə gələn qəfil qorxu hissini mənbəyi artıq ona məlum idi. Ənvər, nəhayət, həyəcanını boğaraq içindəkiləri açıb söylədi:

– Allah qoysa, evlənib getmək istəyirəm.

– Bıy! Bu, hardan çıxdı belə?! Əvvəl bu barədə heç bir söhbət olmamışdı axı! Bəlkə olub, mənim xəbərim yoxdur?

– Yox. Olmayıb.

– Birdən ağına gəldi?

– Düzü, əvvəldən istəyim var idi, sadəcə, səfərin alınmasını gözləyirdim.

Əbdürrəhman təmkinini pozmadan əsas sualı verdi:

– Belə başa düşürəm, seçimini artıq çoxdan etmişən?

– Samara, – Ənvər başı ilə qonşularının evinə işarə edərək cavab verdi.

Ortaya yenə xoşagəlməz sükut çökdü. Qardaşının heç nə danışmadan sakit dayanması Ənvəri narahat etməyə başladı. Səbri çatmadı, sükutu pozmaq məcburiyyətində qaldı:

– Nə fikirləşirsən? Seçimim xoşuna gəlmədi?

– Niyə ki, yaxşı seçimdir. Çox yaxşı seçimdir, – Əbdürrəhman tələsik cavab verdi.

Ənvərə elə bil qanad verdilər.

– Çox sağ ol! Nə olar, gəl ləngitməyə! Günü sabah durub atasının yanına gedək! Yəqin ki, o, etiraz etməz.

– Necə istəyirsən, amma tələsməyə nə lüzum var?

– Tələsmək lazımdır. Cəmi bir neçə ayım var. Bu müddətdə gərək həm evlənim, həm də İngiltərə səfərinə hazırlıq görüm. – Sonra gülərək əlavə etdi: – Axı mən də tanınmış adamlar kimi bal ayımı xaricdə keçirmək istəyirəm.

Böyük qardaşı da gülümsədi. Ənvər sağollaşdı və sarı getdi.

Əbdürrəhman qardaşı gözdən itənə qədər onun arxasınca baxdı. Sonra divana əyləşib uzaqlara dalğın halda tamaşa etməyə başladı. Qaş qaraldığından ətrafa sükut çökmüşdü. Ürəyi sıxıldığından durub bağın içində kədərli halda gəzişməyə başladı. O baş-bu başa iki dəfə gedib-gələndən sonra yenidən özünü divana atdı. Sanki bəxtsiz taleyinin ona “bəxş etdiyi” bu üzgünlüyü oturduğu divanda dəf etmək istəyirdi.

Xəyalı bir göz qırpımında onu keçmişə – düz iyirmi il bundan öncəyə apardı. Ömrünün o çağlarında həyat ona bir gündə xəmir kimi gəlirdi. O gündədən ürəyi istədiyi şeylər hazırlaya bilərdi. Həmin xəyalları bu günün amansızlığından böyük məsafə ayırırdı. Çiyini qayğılarla yüklənmiş və üzündən hüzn yağan bu orta yaşlı kişi o vaxt qəlbi arzularla dolu şən, güləruz və ərköyün bir uşaq idi. Ailənin birinci övladı olduğundan ata və anasının döyünən ürəyi idi. Elə uşaq vaxtından təbiətindəki müsbət tərəflər özünü bürüzə verməyə başlamışdı. Sonra məktəb həyatı gəldi. İlk günlərdən çalışqanlıq ilə seçilirdi. Fitri istedadı, ağılı, zəkası, yaxşı hazırlığı olduğuna görə, hamı onu parlaq gələcəyin gözlədiyini deyirdi. O, potensialının yalnız cüzi bir hissəsindən istifadə edirdi. Bütün istedadını ortaya çıxarması üçün fürsət gözləyirdi. Düzdür, fürsət düşdü. Lakin atasının vəfat etməsi bütün işləri korladı.

Ailə başçısının dünyadan köçməsi dul qadını dörd övladı ilə birgə çətin vəziyyətdə qoydu. Uşaqlar arasında yaşca böyük gənc Əbdürrəhman idi. Ailə bundan sonra ananın dörd fut təqaüdü ilə dolanmalıydı. Beləliklə, böyük ümidlərlə yaşayan bu cavan oğlanı həyatın amansızlıqları haqladı. Məsuliyyəti birə-beş artdı. Ailənin bütün ehtiyaclarını ödəmək üçün uşaqlığı bir kənara qoyub arıq çiyinlərində ən ağır yükləri daşmalı oldu. Hər şeydən əvvəl istəklərinin üstündən xətt çəkməyə məcbur idi. Uşaqlıq arzuları bir arzu olaraq qalacaqdı. Bütün gücünü, qüvvəsini ailəsinin xoşbəxt gələcəyi yolunda sərf edə

bilməsi üçün artıq Allahın ona bəxş etdiyi istedadından da imtina etməyə məcbur idi. Bir sözlə, mərhum atasının qoyub getdiyi ailənin qayğısını o çəkməliydi. Lakin həmin vaxt o hələ tam mənası ilə dərk edə bilmirdi ki, ilk baxışda şərəfli olan bu vəzifə onun bütün arzuları ilə vidalaşmasına gətirib çıxaracaq.

Kədər, üzgünlük, məyusluq və yorğunluq dolu günlər bir-birini əvəz etməyə başladı. İlk günlər çox sıxıntı keçirməsinə baxmayaraq, qəzəbini boğub taleyin bu gərdisinə üsyan etmədi. Həyatını bundan sonra yalnız və yalnız anasına və qardaşlarına həsr etməklə, az da olsa, özünə təskinlik verə biləcəkdə. Arzuları dəyişmişdi. İndi bütün arzuları onun özünün deyil, qardaşlarının xoşbəxt gələcəyi ilə bağlı idi. Atasının yerini tutmaqla vaxtından xeyli qabaq kişiləşmişdi. Başqaları üçün yaşanan ömrü qazandığı yeni xoşbəxtliyi idi.

Gördüyü və görəcəyi işlərin, ürəyində olan arzuların çoxluğuna baxmayaraq, daim içində ağrıverici bir boşluq hiss edirdi. Yalnız ailəsinin xoşbəxtliyini düşündüyündən evlilik barədə bütün fikirləri kənara atmışdı. Səbir etməyi çoxdan öyrənmişdi. Lakin zamanı gəldiyində məlum oldu ki, qardaşları ondan daha az səbirlidirlər. Onlardan biri polis akademiya-sının zabit məzununu olan kimi evləndi və ailənin bütün yükünü böyük qardaşın çiyinlərində qoyub getdi. Çox keçmədi ki, qardaşlardan ikincisi də mühəndis ixtisası üzrə təhsilini başa vurub, ailə həyatı qurdu. Əbdür-rəhman isə hələ də subaylığın daşını ata bilməmişdi. Nəhayət, həyatına rəng qata biləcək bir qızdan xoşu

gəlmişdi ki, onun barəsində ümidləri uğursuzluğa düşürdü.

Qəfildən eşitdiyi səs onu dərin fikirlərdən ayırdı.

– Əbdül, qaranlıqda niyə durmusan?

Bu, canından əziz sevdiyi anası idi. Aman Allah! Qaranlıq necə düşdüyünü hiss eləməmişdi. Oturduğu yerdən ağır-ağır qalxaraq evə doğru addımlamağa başladı. Arxasınca evə daxil olan anası:

– Ənvər sənənlə söhbət eləmədi? – soruşdu.

– Elədi.

– Bu barədə nə fikirləşirsən?

– Yaxşı seçimdir. Sabah qonşumuza baş çəkib bu məsələ barədə onunla söhbət eləmək istəyirəm.

– Səndən savayı, köçəri quştək hamı bu evi tərk edir, – anası təəssüfkarışıq nəvazişlə söylədi.

Əbdürrəhman heç bir cavab vermədi.

Bəlkə də, başına gələnləri faciə kimi qəbul eləməyi düzgün olmazdı. Ən azından ona görə ki, bu gün yaşadıkları yaxın keçmişdə baş verənlərin yanında heç nə idi. Həyatın bundan sonra ona hələ nə sürprizlər hazırladığını da bilmirdi. Otuz beş illik elə də uzun olmayan ömür yolu ona səbirli olmağı öyrətmişdi. “Xoşbəxt olmaq istəyirsənsə, başqalarını xoşbəxt etməyə çalış!” – həyatın ona öyrətdiyi ən böyük şey məhz bu idi.

Təhqiqat

Qəflətən qapının zəngi çalındı. Bir-birinə sarmaşan cütlük çarpayından yerə sıçradı. Qorxa-qorxa cəld paltarlarını geyinməyə başladılar.

– Bəs sən deyirdin, heç kim gəlməyəcək? – Amir pıçıltı ilə soruşdu.

– Yəqin, paltar ütüləyən qadındır, – Lütfiyə də eynən o tərzdə cavab verdi.

Tələş içində şalvar və köynəyini geyinən Amir yenə pıçıldadı:

– Hardasa gizlənməliyəm.

– İnanmıram ki, buna ehtiyac qalsın. Amma yenə də vəziyyət bunu tələb etsə, gərək çarpayının altına girəsən.

Lütfiyə əlüstü paltarının zəncirini çəkərək otaqdan çıxdı və arxasınca qapını örtüdü. Amir bir neçə saniyəliyə çarpayının altına boylandı, sonra ayaqlarının ucunda qapıya yaxınlaşıb dəhlizdə baş verənlərə diqqətlə qulaq asmağa başladı.

Qapının açılıb-bağlandığını və ağır addımlarla bir nəfərin içəri daxil olduğunu eşidən kimi özünü cəld çarpayının altına verib həyəcanla xəyala daldı. Görəsən, gələn kim idi? Kim olsa da Lütfiyənin əri deyil. O, olsaydı, birbaşa yataq otağına keçib əynini dəyişərdi. Yox, yüz faiz əri deyil, çünki o, indi İsgəndəriyyədə olmalıdır. Lütfiyə cəmi bir saat bundan qabaq onunla telefonla danışmışdı. Bəlkə gələn kimsə dost, ya qohumla-

rındandır?! Əgər elədirsə, onda niyə bu çağırılmamış qonaq ziyarət üçün gecənin bir aləmini seçib?!”

Ürəyinə dammışdı ki, nəysə xoşagəlməz bir hadisə baş verəcək. Gizləndiyi yerdə narahat halda qısılib qalmışdı. “Sadəcə bir qədər səbir etmək lazımdır. Yəqin ki, bu saatda gələn qonaq səhərə kimi burda qalmaq fikrində deyil. Çıxıb getsəydi, bu əzab-əziyyətdən qurtulardıq”, – deyə Amir öz-özünə düşündü. Ağlına gələn gözlənilməz bir fikir içini güvə kimi yeməyə başladı: – Birdən gələn qonaq yataq otağına girsə və stolun üstündəki konyak butulkasını, şokolad qutusunu görsə, onda necə olacaq? Bəlkə, çarpayının altından çıxıb stolun üstündəkiləri yığışdırsın və bir yerə atsın?” Bunları beynində çək-çevir etsə də, ürək eləyib gizləndiyi yerdən çıxmadı. Gözləmə mövqeyi ona daha çox əzab verməyə başlamışdı.

Belə anda saniyələr saatlar qədər uzun çəkir. Başını qatmaq üçün yerə sərilmiş xalçanın üstündə zəif qırmızı lampa işığı altında tutqun halda görünən qarışıq naxış və rəngləri, həmçinin kreslo və şkafın ayaqlarının bu xalçanın üzərində qoyduğu izləri gözdən keçirməyə başladı. Lakin qəfildən eşitdiyi tükürpədicə səs onun bütün vücudunu silkələdi. Çox keçmədi ki, yataq otağının qapısının sakitcə açıldığını gördü. Amirin baxdığı yerdən içəri daxil olanın qəhvəyi altlıqlı ağ ayaqqabısı və şalvarının balağı görünürdü. Həmin şəxs sol tərəfdəki şkafa sarı gəlib onun qapısını taybatay açdı. Bir-iki dəqiqə beləcə dayandıqdan sonra onu bağlayaraq yavaş-yavaş çıxışa tərəf yönəldi. Görəsən, Lütfiyə hardadır? Bütün bunlar

indi nə deməkdir? Bir də ki, o, gizləndiyi yerdən nə vaxt çıxıb biləcək? Gərginlik, sıxıntı və məyusluq hissi durmadan artırdı. Amirə bir anlıq elə gəldi ki, tələyə düşüb və iki möhkəm əl boğazından yapışaraq onu boğmağa çalışır. Tanımadığı adamın geydiyi qəhvəyi altlıqlı ağ ayaqqabını isə, indi öz ayağında təsəvvür eləyirdi. Başa düşdü ki, onu qara basır. Bir az da çarpayının altında qalsa, dəli olacağından qorxub düşdüyü çıxılmaz vəziyyətdən qurtulmaq üçün konkret addım atmaq lazım olduğunu anladı. İçindən gələn qorxuqarıışıq ümid hissi ona yeganə çıxış yolunun xəyalın gücünə arxalanmaq olduğunu aşılırdı. Yalnız o özü kabusu şirin yuxuya çevirmək iqtidarında idi. Çarpayının altında bu ölü və adamı vahiməyə salan sükut içində ömrünün sonuna kimi qalmaq niyyətində deyildi. Qolunu irəli uzadıb saatına baxdı. Sonra tısbığa başını qınından çıxartdığı kimi təmiz havanı ciyərlərinə çəkmək üçün çarpayının altından ehtiyatla boylandı. Qulaqlarını şəkklədi. Sakitlik idi. Sanki ölüm bütün hərəkətləri və səsləri donduraraq qaranlıqda pusuqda dayanıb onu güdüdü. Narahatlıq hissi onu tamamilə əldən salmışdı. Lakin Amir artıq bu məhbəsi tərk etməyə hazır idi. Riskli olsa da, xilas olmaq üçün bütün qüvvəsini toplayıb çarpayının altından ildırım sürəti ilə çıxıb qaçdı...

***

Bütün gecəni gözlərini bir dəqiqə belə yuma bilmədi. Sübh tezdən qapının astadan döyüldüyünü eşitdi. Qapının arxasından xırıltılı səs gəldi:

– Oyanın, cənab Amir!

Bəlkə, günü bu gün bir bəhanə ilə şəhərdən qaçıb getsin. Lakin ağına gələn bu lazımsız fikri tez bir kənara atdı və cavab verdi:

– Umm Suma, çoxdan oyağam.

Qonaq otağında kiçik yemək stolu arxasında əyləşəndə stolun üstünə soyutma ət, bir fincan çay və qızardılmış yağlı kökələr qoyulmuşdu. Əlini fincana uzadaraq:

– Yalnız çay içəcəyəm, – dedi.

Qadın üzünün ifadəsi dəyişmədən əlavə etdi:

– Yeyəcəyiniz hər tikə sizə güclü və sağlam olmağa kömək edəcək.

Dünən qarşılaşdığı o qorxulu mənzərə heç cürə gözünün qabağından getmirdi; ona əzab verir, onu qarabaqara izləyirdi. Həmin an ürəyinə hakim kəsilmiş qorxu hissi, arxaya baxmadan və ehtiyatı gözləmədən dabanına tüpürüb qaçmasına səbəb olmuşdu. Stolun üstündə konyak butulkası və şokolad qutusunun qaldığını da yalnız gecə vaxtı evinə çatan zaman xatırlamışdı.

Paltarını geyinib mənzildən çıxdı. Gecə yuxusuz qalması özünü bürüzə verirdi. Başı gicəllənirdi. Gizanın məşhur Qubbə küçəsindən keçərkən köşkdən səhər çıxan qəzetlərdən birini alıb vərəqləməyə başladı. Cinayət barədə hələ ki, heç bir şey yazılmamışdı. O qədər fikirli idi ki, ofisə necə gəlib çatdığını xatırlamırdı. Gözünü qəzetdən ayıranda özünü iş stolunun arxasında gördü. Həmkarları yavaş-yavaş işə gəlməyə başlayırdılar. Hər kəs öz yerini tut-

duqda, son olaraq dəftərxana müdiri gəlib çıxdı. Yalnız bir masa boş qalmışdı. Lütfiyəyə məxsus olan və otağın o biri küncündə düz onun bərabərində yerləşən masaya arabir gözücü, oğrun-oğrun nəzər yetirirdi. Hər şey öz yoluna düşəndən və bütün bu kabus sona çatandan sonra yas tutub göz yaşını tökərək ürəyini boşalda bilərdi. Amma indi kədərlənib ah-nalə etmək vaxtı deyil. İndi yalnız yaxşı-yaxşı düşünmək lazımdır.

– Lütfiyə xanım işə gəlməyib, – müdirin səsi eşidildi. – Bu gün nəyə görə işdə olmadığından kiminsə xəbəri var? – Sualına cavab almayan müdir yenə gülməyərək dilləndi: – Xanım işçilərimizdə onsuz da heç vaxt səbəb əskik olmur.

Digər işçilər də müdirin xoşuna gəlsin deyərək onun bu ironiyasına yaltaq-yaltaq gülməyə başladılar. Təkcə Amir bu söhbətə reaksiya vermədi. Onu indi yalnız bir şey narahat edirdi: görəsən, kimsə onun boş stola tərəf gizlin-gizlin baxdığını görmüşdümü? Buna şahid olan kəs sonradan onun bütün həyatını alt-üst edəcək fikirlər də söyləyə bilərdi. Bundan başqa, kimsə onların ikisini bir yerdə əl-Hərəm küçəsinin dalanlarından birində görə bilərdi. Buna stolun üstündə yaddan çıxmış konyak butulkası və şokolad qutusunu da əlavə etsək, vəziyyət heç də ürəkəçən olmaz. Bu əşyalar çox sirrin üstünü açmağa qadirdir. Bəzən onlar lənətə gəlmiş müstəntiqlərə çox şeyi izah edir. Ən pisi də odur ki, olmayan şeylərin də uydurulub ortaya atılmasına gətirib çıxarır. Allah bilir, bəlkə də o, həmin mənzildə hələ başqa şeylər də yaddan çıxarıb. Məsələn, saysız-hesabsız barmaq izlərini gö-

türək. Onlar işi aparan müstəntiqləri çaş-baş salacaq və yalnız istiqamətə yönəldəcək. Əsl qatilə azadlıqda əl-qolunu sallayıb gəzən vaxtı heç kim əhəmiyyət verməyəcək. Əvəzində ondan şübhələnməyə başlayacaqlar.

– Cənab Amir! Lütfiyə xanımın icra etdiyi sənədlərlə iş bu gün sizə tapşırılır, – dəftərxana müdiri amirənə tərzdə buyurdu.

“Nəyə görə bu iş məhz ona tapşırılır? Bu, ola bilsin, onun ən gənc işçi olması ilə əlaqədardır. Ya da bunun arxasında başqa səbəblər durur”, – deyə Amir bir anlıq fikrə getdi. Altdan-altdan işçilərə nəzər salaraq onların müdirin bu göstərişinə necə reaksiya verəcəklərini öyrənmək istəsə də, simalarında heç bir şey oxuya bilmədi. Ofisdə adi iş günlərində olan ab-hava hökm sürürdü. Qatil barəsində bir söhbət yox idi. Deməli, qorxu üçün də heç bir əsas qalmamışdı. Fikrini dağıtmaq üçün işə təzəcə başlamışdı ki, qəflətən tanımadığı birinin nəzakətlə:

– Lütfiyə xanım burda işləyir? – deyə sual etdiyini eşitdi.

– Bəli. Burda işləyir. Amma bu gün işə gəlməyib, – işçilərdən biri cavab verdi.

Amir gələn adamı diqqətlə gözdən keçirdi. Bu, qaraşın, arıq, ucaboy gənc idi. Əynində mavi köynək və boz şalvar var idi. Aldığı cavabdan sonra dərhal ofisi tərk etdi. Lütfiyəni soruşan bu adam özünü təqdim etməmişdi. Heç işçilər də onun kimliyi barədə maraqlanmamışdılar. Həmin adamın gözdən itməsi ilə onun barəsində təsəvvürlər də itib getdi. O, daha

heç kimi maraqlandırmırdı. Yalnız Amir indi dərin fikrə dalmışdı. Artıq ikinci dəfə hiss etdiyi və ona indi çox tanış olan qorxu hissi bütün bədənini çulğalamışdı. Lütfiyənin cansız cəsədi yüzüncü dəfə idi ki, gəlib gözünün qabağında dururdu. Hər dəfə də qorxaraq qaçmasını xatırlayır, ürəyində özünü danlayırdı. O, uzun müddət belə dalğın halda oturdu. Zaman anlayışı onun üçün itmişdi. Ağ ayaqqabı barədə danışılanları eşitcək cəld yerindən atıldı. Sanki kimsə onu bərk yatarkən silkələyib ayıltmışdı.

– Belə ağ ayaqqabıya nadir hallarda rast gəlmək olar, – işçilərdən biri deyirdi.

– Amma mənim xoşuma gəldi, – digəri öz fikrini bildirdi.

– Yaxşı olmağına yaxşıdır da, amma tez çirklənir. Belə ayaqqabını təmizləmək üçün hər dəfə nə qədər vaxt tələb olunur.

Amirin canına yenə titrətmə düşdü.

– Siz nə barədə danışırırsınız? Bu ayaqqabı məsələsi hardan çıxdı belə? – deyə söhbətə qoşuldu.

Bayaq ilk söhbəti salan işçi cavab verdi:

– Qəhvəyi altlığı olan klassik ağ ayaqqabını deyirik. Bir az bundan əvvəl gəlib Lütfiyəni soruşan gənc oğlanın ayağında həmin ayaqqabını gördün?

– Yox. – Özünü ələ ala bilməyən Amirin əsəblərinin pozulduğu kənardan hiss olunurdu. Hər tərəfdən ona zillənmiş baxışları görcək tez özünü düzəltdi: – Üzr istəyirəm. Deyəsən, bir az nasazlamışam.

Bunu deyib elə qəhqəhə çəkdi ki, bir müddət özünə gələ bilmədi. Həmin iki işçi yenə də ağ ayaqqabılı gənc

barədə söhbətə qayıtdı. Amir, nəhayət, özünü ələ alaraq tualetə getmək bəhanəsi ilə otaqdan çıxdı. Lakin cəld özünü çölə yetirib həmin gənc oğlanı tapmaq üçün ofisin binası ətrafında bəxtəbəxt bir neçə dəfə dövrə vurmağa başladı. Bütün cəhdləri uğursuzluqla nəticələnən və çaşqınlıq içində donub qalan Amir ürəyində dua edirmiş kimi təkrarladı:

– Kənardan eşidib əhəmiyyət vermədiyimiz hadisələr indi öz başımıza gəlir.

***

Ertəsi gün cinayət barədə məlumatlar qəzetlərin səhifələrində əks olunmağa başladı. Amir məlumatı ürəyi döyünə-döyünə, diqqətlə oxudu. Qəzetlərin yazdığına görə, podratçı Həsəneyn Caudaya məxsus olan mənzilin qapısının açıq olduğunu görən qapıçı bundan bir qədər şübhələnmiş, içəri daxil olmuş və döşəmənin üstündə ev sahibinin arvadı Lütfiyə xanımın cəsədini aşkar etmişdir. Qapıçı hadisə barədə dərhal polisə xəbər vermişdir. İlkin təhqiqata görə, mənzildən heç nə oğurlanmamışdır. Orada ağzı açılmış konyak butulkası və şokolad qutusu aşkarlanmışdır. Mərhumənin boğularaq öldürüldüyü müəyyən edilmişdir. Əri hadisə baş verən zaman İsgəndəriyyədə xidməti ezamiyyətdə imiş. Cinayətin səbəblərinin üzə çıxarılması və qatilin tutulması istiqamətində təhqiqat davam etdirilir.

Ofisdə də artıq cinayət barədə hamının məlumatı olduğundan gərgin ab-hava hökm sürürdü. İşçilərin hamısının üzündən kədər yağmasına baxmayaraq,

cinayətin motivləri haqqında müxtəlif dedi-qodular gəzirdi. Xüsusilə də ev sahibinin yoxluğunda mənzildə ağzı açıq konyak butulkası və şokolad qutusunun tapılması bu dedi-qoduların lap artmasına səbəb olmuşdu. İşçilərdən biri kinayəli formada dedi:

– Məsələnin bu tərəfi aydındır. Qatil onun sevgilisidir. Bəs yaxşı, nəyə görə onu öldürüb?

Belə götürəndə, doğrudan da, müammalıdır. Lütfiyəni hansı səbəbdən öldürmüşdülər? Amir bu suala ağlabatan bir cavab tapa bilmirdi. Əlbəttə, hadisə heç də bu insanların düşüdükləri kimi baş verməyib. Onlar hamısı yolunu səhv salan əyyaşlara bənzəyirlər. Cinayətə belə yanaşma başqa bir cinayətə gətirib çıxara bilər – son nəticədə günahsız insan cəzalandırıla bilər. Belə ki, ayaqqabı sahibi özü onların qarşısına çıxdığı halda, onlar içki və şokoladın kimə aid olduğunu sual edirlər. Yalnız o, məsələnin mahiyyətini anlamağa və bu sirrin üstünü açmağa qadirdir. Ola bilsin, qəbiristanlıqda cinayətkarla qarşılaşacaq. Əgər hissi yanılmırsa, cani ilə mütləq üz-üzə gəlməlidir.

Mərhumənin torpağa tapşırıldığı gün kədər qarışıq ümidlə qəbiristanlığa yollandı. Dəfn mərasiminə gələn qohumları bir-bir gözdən keçirməyə başladı. Lütfiyənin ayaq üstə güclə dayanan ərinə gördü. İş yoldaşları da daxil olmaqla çoxlu sayda adam qəbrin ətrafına yığılmışdı. Lakin onların arasında axtardığı adamı tapa bilmədi. Katafalkın arxasında gedə-gedə arabitir gözücü ürək ağrısı ilə ona baxırdı. Ürəyinə hakim kəsilən dərin kədər Amirə qorxu hissini tamamilə unutturmuşdu. Lütfiyə ilə yaşadığı, ömrü elə də uzun

olmayan sevgi dolu günlər gözünün qabağından bir anlıq gəlib keçdi. Həmin sevgidən yalnız kədər və qorxu qalmışdı.

***

Görəsən, ağ ayaqqabılı gənc kim idi? Cinayət baş verən gecə qapıçı onu görmüşdümü? Əgər görmüşdüsə, onun sifətini yadında saxlamışdımı? O, özü qapıçı ilə üz-üzə gəlmişdi. Ondan hara getdiyini soruşanda üçüncü mərtəbədəki diş həkiminin yanında olacağını bildirmişdi. Əslində, Amir əvvəllər, doğrudan da, bir neçə dəfə dişlərini müalicə etmək üçün həmin həkimin yanına getmişdi. Digər tərəfdən, bu, hər ehtimala qarşı Lütfiyə ilə qabaqcadan razılaşdırılmış plana daxil idi. Cinayətkarın bu istiqamətdə axtarılması onun üçün heç bir problem yaratmayacaq.

İşçilərdən biri oxuduğu qəzeti bir kənara qoyub dedi:

– Deməli, uşaqlar, məsələ belədir: Lütfiyənin əri ağır xəstədir. Bu, onun ikinci evliliyidir. Birinci evlilikdən iki övladı var – biri qız, o birisi oğlan. Birinci ailəsi ilə münasibətləri çox pisdir.

Söhbət getdikcə qızıışmağa başladı. Digər bir işçi maraqlı və eyni zamanda ikrahoyadıcı fikir irəli sürdü:

– Bəlkə, Lütfiyənin qətlini elə Həsəneynin birinci ailəsi planlaşdırıb? Mərhumə yaşasaydı, onun bütün var-dövlətinə sahib olacaqdı.

– Sözümdən belə çıxır ki, konyakla şokoladı podratçının oğlu o evə gətirib çıxarıb? – üçüncüsü dilləndi.

– Müstəntiqin gözündən onsuz da heç bir şey qaçmayacaq, – söhbəti ilk açan yenə öz fikrini bildirdi.

– Butulka və qutunun sayəsində caninin kimliyini müəyyən eləyəcəklər, – deyə dördüncüsü söhbətə qoşuldu.

– Dünyada minlərlə konyak butulkası və şokolad qutusu var. Bunun mətləbə nə aidiyyəti? – əsəblərini güclə cilovlayan Amir müdaxilə etmək qərarına gəldi.

– Düz deyirsən. Amma onu da bil ki, qutunun üzərində onun hansı mağazadan alındığı göstərilir. Həmin mağazadan isə alıcının kimliyini öyrənmək olar.

– Haqlısan. Alıcının sifəti, yəqin ki, mağaza işçilərinin yadında qalıb, – kimsə onun fikrini dəstəklədi.

Həmkarlarının irəli sürdüyü fikirlərdə əsas var idi. Əgər müstəntiq butulka və qutu ilə bağlı ehtimallara əhəmiyyət versə, onda hər şey onun əleyhinə çevriləcək və o, cinayətdə əsas şübhəli şəxs olacaq. Bu barədə uzun-uzadı düşündükcə qəlbinin dərinliklərində qorxu hissi onun bütün vücudunu gəmirirdi.

– Məsələ aydınlaşdı, – söhbəti açan ona bununla nöqtə qoydu. – Podratçının oğlu Lütfiyə ilə yaxın münasibətdə olmuş, sonra onu qətlə yetirmişdir.

Ola bilsin, hadisə elə həmkarlarının təsvir etdiyi kimi də baş vermişdi, yaxud cinayəti ağ ayaqqabının sahibi törətmişdi, yaxud da podratçının oğlu ilə ağ ayaqqabının sahibi elə eyni adamdır. Onun üçün hər şey yaxşı qurtarmalıdır. Axı onun heç bir günahı yoxdur. Yox, əgər işin müstəntiqi içki və şokolad sahibinin

izi ilə axıra qədər getsə, yüz faiz bu şeylərin mənbəyinə gəlib çıxacaq. Konyak aldığı “əz-Zuhra” dükanının sahibi onunla şəxsən tanışdır. “Min bir gecə” mağazasında şirniyyat satıcısı olan gənc qız da onu sifətdən yaxşı tanıyır. Kim bilir, bəlkə də, elə bu dəqiqə müstəntiqin otağında onun adı hallanır?!

***

Lütfiyə, əri Həsəneyn və onun ilk evlilikdən olan oğlu Məhəmmədin şəkli qəzetlərin səhifələrində əks olunmağa başladı. Məhəmmədin şəklinə diqqətlə baxan Amirə aydın oldu ki, podratçının oğlu ilə ağ ayaqqabının sahibi başqa-başqa adamlardır.

Ofisdə isə işçilər baş vermiş hadisə ilə bağlı maraqlı şərhlər verməkdə idilər:

– Qəzetlərin yazdığına görə, polis qatilin müəyyən edilməsinə yardımçı olacaq dəlillər aşkara çıxarıb.

– Yəqin, bu dəlillər podratçının oğlu ilə bağlıdır.

– Ya da butulka və qutu ilə.

– Cinayətin bütün sirləri butulkada gizlənilib.

Müdir gözünü diqqətlə oxuduğu məktubdan ayıraraq dedi:

– Deməli, belə, uşaqlar! Müstəntiq ifadə vermək üçün hamımızı yanına çağırır.

***

Hər bir işçi Lütfiyə barədə bildiklərini müstəntiqə danışdı. Bunlar əsasən, ümumi, hamının bildiyi məlumatlar idi: onun on il bundan öncə işə qəbul olması, iki il əvvəl ailə qurması və s. Müdir də öz növbəsində

Lütfiyəni öz işini vicdanla görən və əxlaqlı birisi kimi xarakterizə etdi. Verilən ifadələrin hamısı mərhumə haqqında konkret bir fikir yaradırdı: o, gözəl işçi idi. Lakin danışılanlar müstəntiqə heç bir ipucu vermirdi. Yalnız qarovulçu Süleyman əminin dedikləri onun diqqətini cəlb etdi. Dediynə görə, o, Lütfiyəni ailə qurmamışdan qısa müddət öncə gənc bir oğlanla bir yerdə görübmüş. Bu, cinayət baş verən günün səhəri ofisə gəlib mərhuməni soruşan həmin oğlan idi. Hamı bu faktı təsdiq etdi və sübh tezdən Lütfiyəni soruşan gəncin xarici görünüşünü, onun əlamətlərini müstəntiqə təsvir elədi. Növbə Amirə çatanda o, verdiyi ifadədə naməlum ziyarətçinin əlamətlərini bacardığı qədər dəqiqliklə, heç nə buraxmadan sadalamağa başladı: boyunun uzunluğunu, paltarının ölçüsünü, kostyumunun və saçının rəngini, xüsusilə də ayaqqabısını qeyd etdi. Müstəntiq Amiri diqqətlə dinləyərək:

– Deyəsən, siz ona xüsusi diqqət yetirmisiniz, – dedi.

Amir bu sözlərdən bir qədər sıxılsa da, təmkinini qorumağa çalışaraq sakitcə əlavə etdi:

– O, mənim düz qabağımda dayanmışdı.

Sorğu-sual vaxtı özünü onsuz da gərgin hiss edən Amir müstəntiqin son dediklərindən sonra lap sıxılmağa başladı. Üstəlik müstəntiqin otağında eşitdiyi yeni xəbər həyəcanının daha da artmasına səbəb oldu. Məlum oldu ki, podratçının oğlu hadisə baş verən gecə universitet yoldaşları ilə birgə gəzintidə imiş. Bu isə o, demək idi ki, onunla bağlı şübhələr əsassız çıxmışdı.

***

Amir özünü müstəntiqin yerinə qoyaraq kələfin ucunu açmaq üçün təhqiqata başlamaq qərarına gəldi. Süleyman əminin Lütfiyənin yanında gördüyü və cinayətdən bir gün sonra səhər tezdən ofisə gəlmiş o gənc kim idi? Həmin gənclə içki və şokoladı gətirən eyni adam ola bilərdimi? Bəlkə də bu şeyləri mənzilə cinayətlə yaxından-uzaqdan əlaqəsi olmayan bir adam gətirmişdi. Bütün sirlər butulka və qutuda gizlənilib. Gəl lap əvvələ – əks cinslər arasında isti münasibətlər formalaşmağa başladığı günə qayıdaq. Deməli, sevgililər qadının ərinin səfərdə olmağından istifadə edib sonuncunun mənzilində görüşməyi qərara alırlar. Əvvəlcədən təyin olunmuş vaxtda gənc xəlvətə mənzilə girə bilir. Üçüncü mərtəbədə diş həkiminə məxsus otağın yerləşdiyini nəzərə alsaq, bu, ona heç də çətin başa gəlmir. Budur, nəhayət, onlar bir yerdədir. Bəs gənc məşuqəsini qətlə yetirmək fikrinə necə və nə vaxt düşmüşdü? O, belə bir addım atacağını mənzilə gəlməmişdən öncə planlaşdırmışdı, yoxsa hər şey ani baş vermişdi? Ola bilər, qadın münasibətləri bitirmək haqqında niyyətini məşuquna bildirmiş, söhbət əsnasında mübahisə yaranmış və qətl hadisəsi törədilmişdir. Gənc, təcrübəsiz və dəlicəsinə vurulmuş birinin təcrübəli və şöhrətpərəst qadının ehtiras dolu ağuşuna düşdüyünü təsəvvür edin! Qadın pula, var-dövlətə və cəmiyyətdə yüksək mövqeyə sahib olmaq üçün varlı bir kişi ilə ailə qurur, lakin gənc oğlanla da münasibətlərini kəsmir. Gənc də öz növbəsində qadının əlində oyuncaq olduğunu

anlayır və sevdiyi qədər də ona nifrət edir. Nəhayət, bir yerdə olduqları günlərin birində qadın onun qolları arasında “boğulmaq” istədiyini bildirir. Gənc də bunu fürsət bilib məşuqəsinin boğazından ikiəlli bərk-bərk yapışaraq sıxmağa başlayır. Sonda qadının cansız cəsədi döşəməyə yığılır.

Gənc cinayət törətdikdən sonra qorxudan hadisə yerindən qaçır. Özü ilə gətirdiyi konyak butulkası və şokolad qutusu isə tələsdiyindən yadından çıxıb stolun üstündə qalır. Onun yaddan çıxardığı başqa bir məsələ də vardır: şirniyyat satıcısı və “əz-Zuhra” dükanının sahibi onu sifətdən tanıyır. Çox güman ki, bu gənc Lütfiyə ilə eyni idarədə işləyib.

Müstəntiqin bu cürə düşünməsi ağlabatandır. Əgər müstəntiqin yanına gedib butulka və qutunun mənzilə məhz onun tərəfindən gətirildiyini və qadının sevgilisinin o özü olduğunu etiraf etsə, yer üzündə onun üstündən bu töhməti götürəcək və onu dar ağacından xilas edəcək bir qüvvə olacaqmı?! Yox, Amir! İndiyə kimi susmusan, inkar etmisən, bundan sonra elə də davam elə!

***

Hər ehtimala qarşı gərək bir də diş həkiminə baş çəksin. Bu da həmin yol, həmin küçə, həmin ev. Görəsən, Həsəneyn Cauda əvvəlkitək burda yaşayır? Binanın girişində qapıçı onu qarşıladı. O, əslən Yuxarı Misir vilayətindən gələnlərə bənzəyirdi. Amir əlində siqaret qapıçının müşayiətilə binaya daxil oldu. Liftə minəndə ona sarı çevrilib qısaca olaraq dedi:

– Zəhmət olmasa, həkim-stomatoloq Nasrın iş otağının yerləşdiyi mərtəbəyə.

Üçüncü mərtəbədə liftdən çıxanda gözü təsadüfən qapıçının ayaqqabısına sataşdı. Qəhvəyi altlıqlı ağ rəngli ayaqqabını görcək bütün oynaqları titrəməyə başladı. Fikri dağınıq halda həkimin qəbul otağına keçdi. Qapıçının qatil olması nə qədər reallığa uyğun idi? Lakin onun dəqiq yadında idi ki, ofisə gələn adamın əynində cələbiyyə yox, şalvar görmüşdü. Yoxsa gözləri onu aldadırdı? O qədər dərin fikrə getmişdi ki, növbəsinin gəlib çatdığını belə hiss eləməmişdi. Həkimin yanına keçərək müalicə stoluna əyləşdi.

– Həkim, bu dəfə yekunlaşdıracaqsınız?

– Görürəm, səbriniz daralıb.

Həkimin sözünə heç bir reaksiya vermədən soruşdu:

– Cinayət barədə yeni nə xəbər var?

– Ah-h... Yazıq qadın! Yaxşı tanıyırdım onu. Ərinə diş qoydurmaq üçün onunla birgə yanıma gəlmişdi.

– Doğrudan?

Boşboğazlıq edib bu söhbəti açdığına görə ürəyində öz-özünü danladı. Lakin həkim Amiri maraqlandıracaq bir məlumat verdi:

– Mənim sanitarım Xəlil qatili gördüyünü iddia edir.

– Belə de! Harda?

– O, yuxarı mərtəbədə yaşayır. Aşağı düşəndə qadının mənzilinin yanından keçirmiş ki, oradan bir kişi xeylağının çıxdığını görür.

- Həmin adamın sifətini dəqiq yadda saxlaya bilib?
- Bilmirəm.
- Müstəntiqə mütləq öz ifadəsini verməlidir.
- O, artıq ifadə verib.

Görəsən, sanitar kimi görmüştü? Qarşılaşdığı adamın simasını necə yadda saxlaya bilmişdi? Əvvəlki narahatlıqlarına yenisi əlavə olundu.

***

Amir ofisdən çıxan zaman hiss elədi ki, kimsə onu izləyir. Arxaya çönəndə qarovulçu Süleyman kişini gördü və sual dolu nəzərlərlə onu bir müddət süzdü. Süleyman kişi isə ona gözlənilmədən:

– Amir bəy, düzünü bilmək istəsəniz, mən müstəntiqə gördüklərimin hamısını danışmamışam, – deyə bildirdi. – Amir təəccüb içində qocaya baxdı. Qoca isə öz növbəsində: – Hər şeyi müstəntiqə danışdığım təqdirdə günahsız insanlar zərər çəkə bilərdi, – cavab verdi.

– Bu, indi nə deməkdir?

Qarovulçu olduqca mədəni bir şəkildə söhbətinə davam etdi:

– Bir dəfə sizin liftdə Lütfiyə xanımı öpdüyünüzü görmüşəm, cənab Amir!

Amir əsəbiləşib özündən çıxaraq qışqırdı:

– Sən nə danışsan, qoca?

– Sizin mərhumə ilə liftdə öpüşməyinizi deyirəm.

Amir bu sözlərdən az qala müvazinətini itirib yıxılmaq dərəcəsinə gəlib çatmışdı ki, özünü güclə ələ alıb qocaya əsəbi halda dedi:

– Deyəsən, sənin gözlərində problem var?!

Qarovulçu isə dediklərini bir daha əsaslandırmağa çalışdı:

– Gördüklərimi danışsaydım sizdən şübhələnəcəkdilər.

Amir yenə qışqırdı:

– A kişi! Deyirəm, sən korsan! Yalandan nə isə gördüyünü iddia edirsən.

Qarovulçu isə bu söhbətdən bir qədər məyus olaraq dedi:

– Əsəbiləşib məni danlamayın, Amir bəy! Mənim təqsirim yoxdur. Heç bir pis niyyətim də olmayıb.

Amir bir qədər sakitləşərək:

– Düz deyirsən. İstənilən halda sənə “çox sağ ol!” düşür, – dedi.

Süleyman kişi isə gedə-gedə:

– Sadəcə, Allaha şükür edin! – dedi.

Yarıqəzəb, yarıümitsizlik onu param-parça edirdi. Bu gündən ona rahatlıq yox idi. İş ondadır ki, düşdüyü vəziyyətdən bir çıxış yolu görünmürdü. Elə çəkəcəyi əzablara dözümlü də qalmamışdı.

***

Amir işçilərdən birinə sual elədi:

– Cinayətlə bağlı qəzetlərdə təzə nə xəbər var?

– Bir neçə gün dalbadal nə qədər məlumat var idi. Bu gün yazan yoxdur. Heç elə bil cinayət-filan baş verməyib.

Kənardan başqa birisi söhbətə qoşuldu:

– Məncə, prokurorluq məlumatın yayılmasına qarşıdır.

– Niyə? – Amir soruşdu.

– İstintaqın gedişatından cinayətkarın xəbərdar olmaması üçün bu addım atılmışdır.

Birdən Amir kiminsə baxışlarını öz üzərində hiss etdi və qeyri-ixtiyari olaraq həmin istiqamətə çöndü. Baxışları müdirə qəhvə gətirən Süleyman əminin baxışları ilə toqquşdu. Əsəbdən az qaldı partlasın. Yəqin ki, indi bu qoca şantaj yolu ilə ondan pul qoparmağa çalışacaq. Üç nəfərin gözünə görsənmək olmaz. Bunlar şirniyyat satıcısı, “əz-Zuhra” dükanının sahibi və Süleyman əmidir. Daha doğrusu, bu adamlardan xilas olmağın yolunu tapmaq lazımdır. Yalnız bu halda o, yuxusuz gecələrinin səbəbi olan qorxu hissini dəf edə bilər. Beynini qara fikirlər bürüməyə başladı. Təsəvvüründə canlandığı səhnələrdə yük maşını yolu keçən satıcı qızı vurub öldürür, “əz-Zuhra” dükanının sahibi işçilərdən biri ilə aralarında yaranmış mübahisə zəminində qətlə yetirilir, Süleyman əmininsə yeməxanada olarkən qəflətən ürəyi tutur.

Bir balaca rahatlaşmışdı ki, müdirin səsi onu xəyallardan ayırdı:

– Cənab Amir! İşə nə vaxt başlamaq fikriniz var?

***

Onun zənnincə, ağ ayaqqabı qapıçı üçün münasib deyildi. Qapıçının nə elə bir zövqü var idi, nə də ki, belə qiymətli ayaqqabını almağa pulu. Çox güman ki, bu ayaqqabı ona hədiyyə olaraq kim tərəfindənsə verilmişdi. Onda bəs hədiyyə verən kim idi və ən

əsası, ayaqqabını ona nə vaxt bağışlamışdı? Bəlkə də, bu, ehtimaldan başqa bir şey deyildi. Amma yenə də yoxlamağa dəyərdi. Buna görə də, diş həkimini bəhanə edərək yenə həmin binaya getdi. Liftdə qapıçıya sanki heç bir məqsəd güdmürmüş kimi sual elədi:

– Qəşəng ayaqqabınız var.

Qapıçı ona donuq nəzərlərlə baxıb heç bir cavab vermədi. Amirin isə əl çəkmək niyyəti yox idi:

– Hazır almısınız, yoxsa sifariş etmisiniz?

Qapıçı bu dəfə cavab verməyə məcbur oldu:

– Belə ayaqqabıları Deyləmi döngəsindəki Əmin Əlinin dükanında sifariş etmək olar.

Qapıçının bu cavabı, yaxud da cavabdan ustalıqla yayınmağı Amiri bir qədər də şübhəyə saldı. Bu səbəbdən o, birbaşa dükana yollandı. Qapıçının dediyi döngə elə də uzaqda deyildi. Çəkməçinin dükanı döngənin sol başında yerləşirdi. O, dükən sahibi ilə salamlaşaraq dedi:

– Qəhvəyi altılıqlı ağ ayaqqabı sifariş vermək istəyirəm.

Çəkməçi müştərini üstü külək döşəkçəli kətildə əyləşdirib ölçülərini götürməyə başladı. Amir fürsətdən istifadə edib söhbətə başladı:

– İyirmi altı iyul küçəsində on bir sayılı binanın qapıçısının ayağında bu ayaqqabının eynisini görmüşəm. Yeri gəlmişkən, o, özü sizin yanınıza gəlməyi məsləhət gördü.

– Mənim müştərilərim arasında qapıçı yoxdur, – çəkməçi sakitcə cavab verdi.

Amirin ürəyi sevincdən döyünməyə başladı: deyəsən, ehtimalları düz çıxmışdı. Qərara gəldi ki, hər şeyi axıra qədər dəqiqləşdirsin:

– Onda ola bilsin, müştərilərinizdən kimsə ona hədiyyə edib.

– Ola bilər.

– Belə ayaqqabılar tez-tez sifariş olunur?

– Çox nadir hallarda. Sizin sifarişiniz son iki ayda sayca üçüncüdür.

Amir böyük maraqla soruşdu:

– O biri sifarişçilər kimdir?

– Biri Quran qaresidir. Digəri...

Nə qədər fikirləşsə də, yadına sala bilmədi. Əzik-üzük dəftərini cəld vərəqləməyə başladı. Amir də onun başı üzərindən dəftərə göz gəzdirdi. Nəhayət, çəkməçi axtardığı adı tapdı:

– Hisam Feyzi. Çox güman, məmurdur. Burada onun adı və yaşadığı ünvan yazılıb.

Amma çəkməçinin dediklərini əzbər yadda saxlayıb dükanı tərk etdi.

***

Qatili tapacağı ilə bağlı içində bir inam hissi oyanmışdı. Həmçinin qatilin cinayətin səhəri günü ofisə gələn adamın özü olması qənaətinə də gəlmişdi. Bundan sonra ancaq müstəntiqlə görüşüb ona hər şeyi danışmaq qalırdı. Ya da ki, ən yaxşısı, bir məktub yazıb hər şeyi təfsilatı ilə orada izah etmək lazım idi.

Axtardığı ev Bikriyə yaxın olan Mitvalli küçəsində yerləşirdi. Ümumiyyətlə, burada evlər iki qrupa

bölünürdü: birinciyə yeni tikilmiş binalar, ikinciyə bir-iki mərtəbəli qədim tikililər daxil idi. Küçədə qeyri-yaşayış tikililəri arasında çörəxana və paltarütüləyənin köşkündən savayı, heç nə gözə dəymirdi. Məhəllələrin mövcud ab-havası təsadüfən bura gəlib çıxmış adamın özünü yad hiss etməsinə səbəb olurdu.

Hava qaralmaq üzrə idi. Hisam Feyzinin yaşadığı evin qabağında dayanıb onun mənzilinə tamaşa etməyə başladı. Eyvanda 20-25 yaşlarında qəşəng bir qız göründü. Amir ilk baxışdan qıza vuruldu və düşündü ki, beləsi ilə insan bir ömür boyu xoşbəxt ailə həyatı yaşaya bilər. Əvvəllər onun həyatında Lütfiyə var idi; həyatsevərliyi, gözəlliyi, cazibəsi və ehtirashılığı ilə onu özünə bağlayan Lütfiyə. Simasından abır-həya, sakitlik və həlimlik yağan bu qız isə Lütfiyənin tam əksi idi. Bununla belə o, qatilin ya arvadı, ya da bacısı olmalı idi.

Hiss elədi ki, paltarütüləyənin köşkündən bəstə-boy, təkgöz bir qadın onu maraqla izləyir. Görünüşündən köşkün sahibəsinə oxşayırdı. Hisam Feyzinin ailəsi haqqında məlumat almaq üçün köşkə sarı getdi.

Qadın məhəlləyə yad olan bu adamı tək gözü ilə süzərək əli ilə eyvandakı qıza işarə elədi:

– Hisamın bacısıdır.

Ola bilsin, qadın Amirin qızın dalınca gəldiyini və onu güddüyünü zənn etmişdi. Köşk sahibəsinə təşəkkür edib getmək istəyirdi. Lakin qadın, deyəsən, təzə qızıışmağa başlamışdı.

– Yaxşı ailədir. – Amir razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi. Qadın suallarını verməkdə idi: – Tanıyırsınız

onları? – Amir başını yellədi. Deyəsən, qadın elçilik məsələlərini öz üzərinə götürmüşdü. İlk dəfə qarşılaşdığı və ilk baxışda gözünün su içmədiyi bu adama indi hər cür köməklik göstərməyə hazır idi. Hisam və bacısı Dövlət haqqında uzun-uzadı söhbətdən sonra birdən danışığını kəsdi və Amirə bic-bic baxaraq göz vurdu. – Bu da Hisam. Kafeyə gedir.

Amir ürəyi döyünə-döyünə cəld həmin adam istiqamətinə çöndü. Bu, hündürboy, dolu bədənli, yaraşlıq, ağbəniz və lopabığ adamı əvvəllər görməmişdi. Amirin axtardığı kəslə bu adam arasında heç bir oxşarlıq yox idi. Onun bütün ehtimalları və ciddi-cəhdləri boşa çıxmışdı. Başa düşdü ki, qapıçı, sadəcə olaraq, tanıdığı ən yaxın çəkməçi dükanını (Əmin Əlinin dükanı) ona göstərmişdi. Ayaqqabının mənşəyi məsələsi isə sirr olaraq qalırdı. Hədiyyə olduğu təqdirdə onun sahibinin müəyyən edilməsi demək olar ki, qeyri-mümkün idi. İndi o, hər şeyi yenidən araşdırmağa məcbur idi.

***

“Bu qarışıqlığa az da olsa aydınlıq gəlsəydi dərindən nəfəs alardıq, – Amir öz-özünə fikirləşdi. – Evlənmək imanın yarısıdır, – deyib hər şey yaxşı qurtaracağı təqdirdə Dövlət xanımla ailə quracağı barədə qəti qərara gəldi.

Gün boyu o qədər gərgin və narahat olurdu ki, nə küçədə kimsə ilə rastlaşmaq, nə də ki, ofisdə Süleyman əmi ilə göz-gözə gəlmək istəyirdi. Lütfiyənin faciəsini heç cürə yadından çıxara bilmirdi. Əslində, mərhumə

ilə bağlı xatirələr yalnız ona əzab verirdi. Çox götür-qoy elədi. Nəhayət, müstəntiqə məktub yazmağı qərara aldı. Məktuba bu sözlərlə başladı: “İçki və şokoladı o mənzilə mən aparmışdım. İnanıram ki, bu etirafımın sizə faydası olacaq”. Hər şeyi təfsilatı ilə yazan Amir sonda imza qoymadı və məktubu da hələlik göndərmədi. Atacağı addımın doğuracağı fəsadlar haqqında qabaqcadan dərindən düşünməli idi. Bir şeyə dəqiq əmin idi ki, qatil yaxalanmayınca ona rahatlıq yoxdur.

Onu narahat edən digər məsələ cinayətin motivlərinin hələ də aydın olmaması idi. Belə ki, ilkin təhqiqat cinayətin oğurluq məqsədi ilə törədilmədiyini göstərirdi. Bəlkə də, cani “rolunun” ən yaxşı ifaçısı elə Amirin özü ola bilərdi. Bunun üçün onun kifayət qədər əsası vardı. Lütfiyəni sevdiyi qədər də ona nifrət edirdi. Buna səbəb mərhumənin var-dövlət hərisliyi, Amiri bu yolda qurban verməyə hazır olması və onunla oyuncaq kimi rəftar etməsi idi. Hətta birlikdə olanda belə Lütfiyəni nifrətqarışıq sevgi ilə bərk-bərk qucaqlayırdı. İstənilən halda, Dövlət Feyzi ilə xoşbəxt ailə həyatı yalnız bu cinayətin üstünün açılmasından sonra baş tuta bilər. Elə bu fikirlərlə də yazı masasının arxasında yuxuladı.

Dişlərini müalicə etmək adı ilə iti addımlarla həmin nəhs yerə doğru addımlayırdı. Binaya daxil oldu. Gördü ki, lift birinci mərtəbədədir. İçəri keçib liftin düyməsini basdı. Qapılar üçüncü mərtəbədə açıldı. Podratçının mənzilinin giriş qapısı üstündəki lampa, dəhlizi tam işıqlandırırırdı. Kimsə qapını döydü. Ev

sahibi qapını açdıqda Amir dəhlizin sonunda divarın arxasında gizlənib söhbətə qulaq asmağa başladı. Podratçı deyirdi:

– Qurban bayramını yaddan çıxarma!

Qonaq cavab verdi:

– Bütün illəriniz belə gözəl keçsin!

– Builki bayramda inək kəsəcik, dərisindən də klassik ayaqqabı hazırlayacağıq.

Divarın arxasında gizlənmiş Amirin ürəyi bərk döyünməyə başladı. Hiss elədi ki, qələbəyə hər zamankından daha yaxındır. Qonaq sağollaşib liftə sarı çönəndə Amirlə üz-üzə gəldi. Qarşısında düşmənini yalnız görən Amir bərkdən qışqırdı. Neçə vaxtdır axtarışda olan və özündə sirlər daşıyan qatilin üzündə çaşqınlıq duyulurdu. Amir yırtıcı heyvantək onun üstünə atıldı. Boğazından yapışaraq qışqırmağa başladı:

– Qatil!

Adam qorxusundan tir-tir əsirdi. Podratçı da heç nə başa düşməyərək eləcə cəld qapını bağladı. Bu, gələn qonağın düşdüyü çıxılmaz vəziyyəti lap ağırlaşdırdı. Çarəsizlikdən qışqırmağa başladı:

– Hansı qatil? Kimin qatili? Mən qatil deyiləm.

Amir var gücü ilə onun sifətinə zərbə endirərək:

– Boynuna al! – qışqırdı.

– Rəhm elə!

– Boynuna al! Lütfiyəni sən öldürmüşsən!

Zərbələrdən ayaq üstə dayana bilməyən qonaq Amirin ayağı altına yığılaraq zarımağa başladı:

– Etiraf eləyirəm. Onu mən öldürmüşəm. Amma nə olar, day vurma!

Amir onun qolundan yapışib sürüyə-sürüyə apardı.

Yuxudan ayılıanda artıq səhər açılmışdı.

***

Məktubu göndərib-göndərməməsi barədə yenə uzun-uzadı fikirləşdi. Nəhayət, qərara gəldi ki, məxfiliyi qorumaq üçün məktubu makinada yazıb göndərsin. İmza qoymasa belə, əlyazmanı müstəntiqə göndərməyin ağıllı variant olmadığını bilirdi, çünki, xəttə uyğun olaraq məktubun kim tərəfindən yazıldığını müəyyənləşdirmək olardı.

Qəzetlər cinayətlə bağlı daha heç nə yazmadığından ofisdə işçilər bu dəhşətli hadisəni unutmaya başlamışdılar. Yaranan boşluqda bircə Amir çabalaya-çabalaya qalmışdı. Arabir Süleyman əminin mənalı baxışlarını öz üzərində hiss edirdi. Bir dəfə Amirə qəhvə verərkən dedi:

– Cənab Amir, gözümə birtəhər dəyirsiniz!

Hirsindən qan beyninə vurdu. Elə bildi ki, kişi buna söz vurur. Lakin hisslərini cilovlayıb özünü ələ aldı.

– Şükür Allaha! Hər şey yaxşıdır.

Həmin gün mağazaya dönərək yazı makinası aldı. Son vaxtlar qiymətlərin bu qədər artması Amiri xeyli təəssüfləndirirdi. Ona indi çoxlu pul lazım idi. Bu səbəbdən israfçılığa da yol verməməli idi. Axı onun ağına və ürəyinə hakim kəsilmiş Dövlət xanım ilə ailə qurmaq niyyəti var idi. Birdən qəhvəyi altlıqlı ağ ayaqqabısına nəzər yetirdi və gülümsədi. Hisam Feyzi

və onun bacısı Dövlət xanımla qiyabi tanışlığına məhz bu ayaqqabıların səbəb olduğunu xatırladı. Beynində yenə fantaziyalar canlandı: Əmin Əlinin dükanına daxil olanda qapıda bir nəfərlə üz-üzə gəlir. Sonra çəkməçiyə:

– Mənə də o adamın ayağında olan ayaqqabıdan birini düzəldə bilərsən? – sual edir.

Çəkməçi gülümsəyərək deyir:

– Gözəl ayaqqabıdır, ancaq bahalı olduğundan elə də çox sifariş edilmir.

Amir bir qədər tərəddüd etdikdən sonra soruşur:

– Bu adam kimdir?

– Hisam Feyzi. Məmurdur. Hansı nazirlikdə işlədiyini bilmirəm, amma sizin kimi o da mənim köhnə müştərilərimdəndir.

– Bəs yanındakı xanım kim idi?

– Bacısı Dövlət xanım.

– Yəqin ki, yaşadıkları ünvanı bilirsən?

Artıq hər şeyi başa düşən çəkməçi:

– Bikriyə yaxın olan Mitvalli küçəsində, on dörd sayılı binada, – deyir.

Yalnız evə çatanda bu xəyallardan ayıldı. Makinanın arxasına əyləşib başibəlali məktubu yazmağa başladı. Yazıb qurtardıqdan sonra onu zərfə qoyub poçt qutusuna atdı. Son bir neçə gündə ilk dəfə idi ki, belə rahat idi.

***

Ofisdə başı bərk işə qarışmışdı. Birdən qulağı tanış səs çaldı:

– Lütfiyə xanım hardadır?

Başını stolun üstündəki kağızlardan güclə ayırıb gələnə baxdıqda az qaldı onu ildırım vursun. Bu, cinayət baş verən günün səhəri ofisə gəlib Lütfiyəni soruşan həmin gənc idi. Onun yenidən burada gözlənilmədən peyda olması hamının təəccübünə, verdiyi sual isə əməlli-başlı çaşqınlığa səbəb olmuşdu. Amir də yerində mıxlanıb qalmışdı. Budur, axtardığımız cani. Hətta ayaqqabısını belə dəyişməyib. Bu vaxta qədər, görəsən, harda gizlənibmiş? Bəs yaxşı, bura indi niyə gəlib? Ümumiyyətlə, bu, nə sualdır axı o verir? Süleyman əmi tez otağın qapısını bağladı və sanki cani qaçmasın deyə onun arxasında dayandı. Müdir isə gələn gəncdən soruşdu:

– Siz kimsiniz?

Gənc suala məhəl qoymayaraq yenə soruşdu:

– Lütfiyə xanım hardadır?

– Nəyə görə soruşursunuz?

– Bunun sizə dəxli yoxdur.

– Əvvəlcə bir özünüzü təqdim edin!

Gənc bu dəfə sıxıla-sıxıla:

– Nə fərqi var ki, kiməm? – dedi.

– Sizin məgər Lütfiyə xanımın başına gələnlərdən xəbəriniz yoxdur?

Gənc narahat halda:

– Güman edirəm, pis bir şey baş verməyib, – dedi.

– Siz onu nəyə görə evində deyil, iş yerində axtarırsınız?

– Evini tanımıram axı!

– Onun on gün bundan qabaq qətlə yetirildiyindən xəbəriniz yoxdur?

Gəncin üzündə çaşqınlıq yarandı. Həyəcandan kəkələməyə başladı:

– Nə? Öldürülüb?

– Məgər qəzet oxumursunuz?

– Xeyr, oxumuram.

– İstənilən halda siz müstəntiqlə görüşməli olacaqsınız.

– Mən? Nəyə görə?

– O, mərhumə ilə tanış olan hər kəsin ifadəsini alır.

Gənc uzun müddətdən sonra gözlənilməz xəbərin doğurduğu sarsıntıdan ayıla bildi və dedi:

– Mən onunla görüşməyə hazırım.

***

Bu da həmin qatil. Amirin sakit həyatını kabusa çevirən o adam. Ayağında da ağ ayaqqabı onun qarşısında dayanıb. Görəsən, o, indi nə oyun oynamaq niyyətindədir?

Süleyman əmi müstəntiq rolunu ifa etməyə başladı. Onun sayəsində qısa müddətdən sonra həmin şəxs barədə hamı hər şeyi bildi. Məlum oldu ki, Mahmud əl-Ğır adlı bu adam taksi sürücüsü işləyir. Həmçinin o da məlum oldu ki, hələ ailə qurmamışdan öncə Lütfiyə ilə sürücü arasında əldə olunan razılığa əsasən, o, mərhuməni maşınla aparıb gətirməli idi. Lakin sonuncunun işi ilə əlaqədar olaraq lazımsız şübhələr yaranmasın deyə bu razılıq gizli saxlanmalıydı. Bəzən Lütfiyə tanış-bilişlərlə üz-üzə gəlməmək üçün elə birbaşa qaraja gedirdi. Ev ünvanını sürücüyə deməmişdi. Lakin zərurət yarandıqda əlaqə saxlaması üçün ona

iş yerini bildirmişdi. Sürücü də məhz bu səbəbdən qətl gününün səhəri ofisə gəlibmiş. Lütfiyəni tapa bilmədiyindən çıxıb İsgəndəriyyəyə getmiş və təxminən bir həftə orda qalmışdır. Növbəti görüş vaxtı gəlib çatanda Lütfiyədən bir xəbər çıxmadığından durub ikinci dəfə ofisə gəlmişdir. İndi bu şəxsin ifadəsi alındıqdan sonra barmaq izləri də götürüldü və o, evə buraxıldı.

Hadisələrin bu cür axarını gözləməyən Amirin artıq başı şişmişdi. Cinayət işinin belə düyünə düşəcəyini heç ağına da gətirə bilməzdi. Müstəntiqə məktub yazdığına görə ürəyində öz-özünü danlayırdı. Taksi sürücüsünün danışdıqlarının hamısı həqiqət idi. Nədənsə Lütfiyə ilə son söhbəti yadına düşdü.

– Bu özbaşına hərəkətlərinə görə sənə nifrət eləyirəm, – deyə Amir əsəbi halda bildirmişdi.

Lütfiyə isə əksinə, soyuqqanlıqla ona cavab vermişdi:

– Öz fikrində qala bilərsən. Buna baxmayaraq, sən məni hələ də sevirsən.

Amir lap özündən çıxaraq:

– Sən özünü var-dövləti olan bir əclafa satırsan, – qışqırmışdı.

– Amma sən yenə də məni sevirsən.

Amir bu sözlərdən sonra sussa da, Lütfiyə saqqanaq çəkərək demişdi:

– Nə özbaşına hərəkətlərimə, nə də evliliyimə görə narahat olma! Ürəyim yalnız sənə məxsusdur.

Bir yerdə olduqları müddətdə ürəyinin daim iki yerə parçalanacağını Amir yaxşı dərk edirdi. Nə qədər

ki, Lütfiyə ilə qırmızı lampa işığı altında gizlin-gizlin görüşürdü, bu cəhənnəm əzabından xilas ola biləcəyini ehtimal belə etmək qeyri-mümkün idi.

Evə qayıdarkən yolda yenə köhnə xatirələri yada saldı. Bununla yanaşı, beynində parçalara ayrılmış ayrı-ayrı səhnələr də canlanmaqda idi. Konyak butulkası və şokolad qutusu qoyulmuş stolla şkaf arasında yerə sərilmiş xalça üzərində qəhvəyi altlıqlı ağ ayaqqabı gözləri önünə gəldi. Bu ayaqqabının otaqda peyda olması ilə sanki həyəcandan divar kağızı üzərində olan naxışlar da öz gözəlliyini itirdi. Mənzilin harasındansa boğuş səslər eşidildi. Birdən təsəvvüründə yenə Lütfiyə canlandı. Qadın özünü ona təslim edərək işvə ilə qulağına “məni boğ!” sözlərini pıçıldayırdı.

***

Eyvanda durub yay gecəsinin sərin havasını ciyərlərinə çəkdiyi zaman Umm Suma gələrək:

– Cənab Amir! Qonaqlarınız var, – deyə xəbər verdi.

– Kimdir ki? Tanıyırsan onları?

– Xeyr. Dedilər ki, “açın qapını!” Mən də gəldim, sizdən soruşam.

Qapının üstündəki tağlı pəncərədən boylananda lap qabaqda tanımadığı bir nəfərin dayandığını gördü. Qorxudan ürəyi düşdü. Aciz qalıb qapını açmalı oldu. Naməlum şəxs mənzilə daxil oldu. Ardınca üç nəfər də içəri girdi. Mənzilə ilk daxil olan şəxs dedi:

– Üzr istəyirik, cənab Amir! Evinizdə axtarış

aparmağa məcburuq. Əlimizdə prokurorluğun yazılı əmri var.

Onlar evdə cəld axtarışa başladılar.

– Axtardığınız nədir? – Amir soruşdu.

– Yazı makinası.

Axtarılan yazı makinası tez tapıldı. Axtarış apararlara başçılıq edən zabit makinaya diqqətlə baxaraq dedi:

– Məktub bunda yazılıb.

O, bunu deyib cibindən Amirin müstəntiqə könüllü surətdə yazıb göndərdiyi məktubu çıxardı və ona uzatdı.

– Siz yazmısınız?

Amir ümitsiz halda cavab verdi:

– Nədən söhbət getdiyini anlaya bilmirəm.

– Bu makinanın nə vaxt əldə etmişiniz?

– Onu pulla almışam, oğurlamamışam. Sizə hesabat verməyə borclu deyiləm.

– Siz konyak və şokolad aldığınız mağazaların işçiləri ilə üzləşdiriləcəksiniz. İşimizə müdaxilə etməməyiniz məsləhət görülür. Əgər günahsızsınızsa, onsuz da bu, əvvəl-axır üzə çıxacaq.

Polis maşınında yol gedərkən Amir hansı əsasla onun evində axtarış aparıldığını sual etsə də, zabit heç bir cavab verməyərək sadəcə gülümsədi. O yalnız indi başa düşdü ki, məktubu makinada yazıb göndərməklə necə böyük səhvə yol verib. Makina yazısı onun öz xəttini gizlətmək niyyətini üzə çıxarırdı. Bu isə müstəntiqdə məktubu yazanın günahkar olmasına dair şübhələrin yaranmasına səbəb olmuşdu.

Lütfiyənin bütün qohumları, iş yoldaşları və mərhumə ilə cüzi bağlılığı olan hər bir kəsin ev ünvanı müstəntiqə bəlli olduğundan bütün mənzillərdə axtarışlar həyata keçirilmiş və makina aşkar edilmişdi. Bununla, konyak və şokoladın sahibi də müəyyən edilmişdi.

– İstənilən halda, mən günahsızam və məktubda yazılanların hamısı da həqiqətdir.

Zabit soyuq tərzdə cavab verdi:

– Sizin qətlə yetirilmiş xanımınla olan münasibətlərinizdən lap əvvəldən xəbərimiz vardı.

Amirin ağına o saat Süleyman əmi gəldi. Müstəntiqə bunları məhz o danışa bilərdi.

– Məktubda hər şeyi olduğu kimi etiraf etmişəm. Yenə də təkrar edirəm. Mən günahsızam.

Zabit gülümsəyərək:

– Zarafatlarınız xoşuma gəlir, – dedi.

Amir onun nəyi nəzərdə tutduğuna elə də varmadan:

– Siz əsl canini əldən buraxacaqsınız, – deyə bildirdi.

– Şübhələndiyimiz adamların hamısının güclü alibi¹ olduğu üzə çıxdı.

– Yaxşı, bəs onda qatil kimdir?

Zabit soyuqqanlıqla cavab verdi:

– Belə çıxır ki, siz.

¹cinayət zamanı başqa yerdə olmaq (tərc.)

Sərxoş oğru

Axırınıcı müştərilər də çıxıb getdi, çaxır dükanı boşaldı. Yaşlı xidmətçi bir neçə saniyə keçəlini qaşdı, bərkdən əsnədi, sonra bir az belini tutub zarıdı, nəhayət, stulları stolların üstünə səliqə ilə yığmağa başladı.

Dükanın sahibi Manoli obyektin hər künc-bucağını gözdən keçirib tualetə getdi. İşini qurtardıqdan sonra piştaxta arxasına qayıdıb tələsmədən pulları saymağa girişdi. Haqq-hesabın düz olduğunu öz-özlüyündə dəqiqləşdirib, barın aşağı hissəsindəki siyirmələri açarla bağladı, fişkaları yığışdırdı (onlardan içilmiş stəkanların qeydiyyatını aparmaq üçün istifadə edirdi) və piştaxtanın üstündəki lampanı söndürdü. İçəri o saat zülmətə qərq oldu.

– Tez ol görək! – Manoli xidmətçini tələsdirdi. – Gecə saat ikidir.

Stullardan piramida düzəldən xidmətçi çirkli ön-lüyünü çıxarıb divardakı mismardan asdı və rezin qaloş geydiyi ağırlaşmış ayaqlarını sürüyə-sürüyə qapıya sarı getdi. Hərəkət etdikcə də geniş ölçülü cələbiyyəsi əynində torba kimi sallanırdı.

Dükan sahibi ikinci lampanı da söndürdü. Onsuz da bayaqdan qaranlıq olan dükanda indi göz-gözü görmürdü. Çölə çıxıb, qapını arxadan kilidlədi. Dabanı yerə dəydikcə cırıldayan çəkmələrini tappıldada-tappıldada evinə yollandı. Gecənin səssizliyini yalnız onun çəkmələrinin səsi pozurdu.

Bu vaxt dükanda daha bir nəfər də vardı. O, yekə, boş çəlləyin arxasında gizlənib, birinci iki nəfərin çıxıb getməsini səbirsizliklə gözləyirdi. Çəkmələrin tappıltısı kəsildikdə dərinlən rahat nəfəs alıb bayıra çıxdı. Bir neçə dəqiqə gözlərini bərəldib zil qaranlıqda nə isə seçməyə çalışdı. Elə bil ki, onu naməlum bir yerə salıb gözlərini də bərk-bərk bağlamışdılar, heç nə görə bilmirdi. Birdən əli ikinci çəlləyə toxundu. Deməli, bar sol tərəfdə yerləşməli, onun kənarına qoyulmuş qutunun içində isə pul olmalıydı. Qaranlıqda baş-gözünü zədələməsin deyə, əllərini qabağa uzadıb asta-asta addımladı. Axır ki, piştaxtaya gəlib çatdı. Əllərini piştaxtanın üstündə sürüşdürə-sürüşdürə bir az da irəlilədi. Ayağı hündür kətilə dəyəndə dayandı. Buruna şoraba, sardina balığı və pendirin qarışıq qoxusu gəldi. Çəşib qaldı, elə bildi ki, istiqaməti səhv salıb... Ancaq yan-yörəsinə əl gəzdirən kimi, əlinə xırda qutu dəydi. Bu, axtardığı “dəfinə” idi. Manoli pullarını bunun içində gizlədirdi. O, bu pulları çaxır satmaqla qazanmışdı, hansı ki, buna görə, biz hamımız cəhənnəm odunda yanacağıq... Cibindən əyəyə oxşar uzunsov alət çıxarıb qutunun üstündəki balaca qıfılı sındırmağa başladı. Qutunu təzəcə açmışdı ki, qapının arxasından səs gəldi – kimsə bərk asqırırdı. Əli havada donub qaldı, az qaldı ki, naməlum gecə qonağını söyüb batırsın, özünü güclə ələ ala bildi. “Avara gədələr! Sülənməyə yer tapıblar. Bayırda düz-əməlli işıq da yanmır. Sizin bu dar-dübbək küçədə gecənin bir aləmi nə itiniz azıb?!” – deyə öz-özünə deyindi...

Oğru cəld əlini qutuya salıb, onun içini eşləməyə başladı. Qutunun künc-bucağına nə qədər əl gəzdir-

disə də bir şey tapa bilmədi. “Ay səni, köpək oğlu! Bir qəpik də qoymayıb. Yoxsa pulların hamısını özü ilə götürüb?! Məgər pulu mağazada saxlamaq daha etibarlı deyil?! Hər halda, gecə vaxtı cibi dolu küçədə gəzməkdən, ya da pulu evdə gizlətməkdənsə, elə bura daha məqsədəuyğundur”, – deyə fikirləşdi.

Adam əsəbdən üz-gözünü turşutdu. Bir yandan da bu qaranlıq getdikcə daha dözülməz olurdu. “Bu qədər riskə get, axırda da heç nə əldə eləmə. Özü də hər şeyi nöqtə-vergülünə kimi götür-qoy eləmişdim”... – yenə öz-özünə deyindi. Bir az əsəbdən, bir az çarəsizlikdən o biri qutuların da ağzını vurub sındırdı, ancaq onların da içində pendir, zeytun, bir də yaşıl paxladan savayı, heç nə tapmadı. Barın qabağında dayanıb, paxla dənələrini qeyri-ixtiyarı bir-bir ağzına ötürməyə başladı. Amma ağzının dadı da qaçmışdı, heç nə hiss eləyə bilmirdi. Məcbur olub məğlubiyyəti ilə barışmalıydı.

Aradan çıxmaq üçün əvvəlcə pəncərənin yerini müəyyən etməli idi. Lakin səhərdən qanı qara olduğundan fikirləşdi ki, dükanı tərk etməmişdən qabaq kefini açsın. Əlini uzadıb rəflərin birindən çaxır butulkası götürdü. Qapağını açıb içindəkini axıra qədər içdi və yavaş-yavaş mədəsinə doğru süzülən mayenin bədəninə necə istilik gətirdiyini hiss elədi. “Əla... Gözəl... Əvəz olunmaz... Əvvəllər mənə deyirdilər, inanmırdım – ən yaxşı pul xərcləmək yeri elə içki imiş. Al, vur bədənə! Dilxorluq üçün də yer qalmasın! Digər tərəfdən, sabah mənim ikitəkərli arabamın aclıq günü olacaq... Hamısının da günahı

bax, bu Manolidədir. Allah sənə lənət eləsin!" – yenə öz-özünə deyindi.

Axtarıb ikinci çaxır butulkasını da tapdı. Susuzluğunu yatırmaq üçün bir butulka da içməlidir. Digər yandan, bununla vaxtı da uzatmış olar, gözətçi axırncı yoxlamanı başa vurmada bayıra çıxmaq təhlükəlidir... Çöldə adamın qabağını keçilməz sədd kimi kəsən qaranlıq bir yandan, içdiyi çaxır da digər yandan onu artıq sıxmağa başlayıb... Bu da cəhənnəm suyunun üçüncü butulkası. Piştaxtaya oturmaq olar, onsuz da içərini heç kim görə bilmir... Manoli də pulları götürüb getdi... Əşi, cəhənnəmə getsin... Adamın bağırını yaran bu qaranlıq, cəhənnəmdən də pisdir...

Öskürdü, yavaş-yavaş ehtiyatı əldən verməyə başlamışdı. Boş məkanda öskürək səsi əks-səda verdi. Onunsa artıq vecinə də deyildi. Bir dənə zəhləm gedən şey var ki, o da bu qaranlıqdır... Çünki günün altında işləyirəm, yay vaxtı çöldə, ulduzların altında, soyuq qış gecələrində isə balaca pəncərəsindən küçə fənərlərinin işığı düşən yarım-podvalda yatıram... Əslində, başqa heç nədən də qorxmuram... O qədər davam olub ki, saymaqla qurtarmaz. Vaxt olub ki, dəyənək davasının düz ortasına girmişəm. Hər dəfə də ancaq yeganə cələbiyyəmin cırılmağından ehtiyat eləmişəm... Eşşəyim məni lüt vəziyyətdə aparıb-gətirsə də, kimsə ona qaşın üstə gözün var deməz. Amma mənə cələbiyyə mütləq lazımdır... bir də, əlbəttə ki, çaxır...

Dördüncü butulkanı başına qaldırdı, qurtultu səsi gecənin səssizliyini pozdu... Qoca əz-Zəvi hər dəfə

mənə deyirdi: “Əyyaşlıq eləmə!”. Mən də ona cavabımda “Mən türklərin, farsların sultanıyam” deyirdim. O da mənə qayıdırdı: “Allahın qarğıışı tutub səni”. Ona görə də söz verdim ki, eşşəyimin adını “əz-Zəvi” qoyam...

Başladı bərkdən oxumağa: “Qələbə anı gəlib çatdı...”. Beşinci butulkanı götürdü, piştaxtanın üstünə uzanıb ayaqlarını aşağı salladı. Həmişə qoltuğunda rəbabını¹ gəzdirən küçə şairi yadına düşdü: “Görən niyə, yaxşı nə varsa, hamısı yox olub gedir?!” – deyə düşündü. Bu dəfə lap bərkdən oxumağa başladı, özünü evindəki kimi hiss edirdi:

Qələbə anı gəlib çatdı,
Bizi güllərlə qarşılacaq...

Mahnının sözlərini unutduğundan, qafiyə yerinə oturmadı. Buna baxmayaraq, oxumağından razı qalmışdı. Bu dəfə bir az bərkdən, özü də sözlərin axırını uzada-uzada oxudu. Dükən binanın birinci mərtəbəsində yerləşdiyindən, onun səsi digər mərtəbələrdə də rahat eşidilirdi. Oxumağı dayandırıb, özünü alqışlamağa başladı. Sonra yenə keçdi oxumağa...

Birdən qapını bərk döyməyə başladılar, gözətçinin səsi gəldi:

– Ey, içəridə kim var?

Əvvəlcə əhəmiyyət vermədi, lakin gözətçi qapını israrla döyməyində idi. Oxumağına mane olduqlarından əsəbiləşdi: “Xarabada bir dənə sakit yer tapmaq mümkün deyil”.

¹yayla çalınan musiqi aləti (*tərc.*)

- Bəs sən kimsən? – suala sualla cavab verdi.
- Mən, – gözətçi.
- Nə lazımdır?
- Sənə nə? De görüm, kimsən?
- Müştəri, – qəşş eləyib güldü.
- Hamı indi on beşinci yuxudadır, sən necə olub ki, içəridə ilişib qalmısan?
- Sənə nə borcu?
- Bəri bax, əyyaşın biri əyyaş! Həyasızlığına görə cavab verməli olacaqsan.
- Cibimdə qara qəpiyim də yoxdur. Cavabı nə ilə verəcəyəm, sözlə?!
- Deyəsən, səsin tanıyıram. Sərxoş da olsan, səsin tanışdır.
- Əhməd İnebəni kim tanıdır ki?!
- Hə-ə... İkitəkərli araba sürən?
- Özüdür ki var. Cənab çavuş, mənə görə bir qulluq?!

Gözətçi fit verərək bütün məhəlləni oyatdı. Əhməd əlini divarda gəzdirib, elektrik açarını tapdı və işığı yandırdı. Bayaقدan qaranlığa öyrəşdiyindən, işığın təsirindən gözləri qamaşdı, üz-gözünü turşutdu. Nəhayət, şişkin və qızarmış gözlərini tam açıb, dükanın hər tərəfinə nəzər saldı. Nəzərləri küncdəki pilotə və qaz balonunda ilişib qaldı. Beynində fikirlər bir-birini elə sürətlə əvəzləyirdi ki, onların hamısını saf-çürük eləməyə imkan tapmırdı. Gözətçi artıq Əhmədin yadından yavaş-yavaş çıxırdı ki, birdən bayırı qışqırıq, hay-küy səsləri bürüdü. Bu səslər arasında Manolininkini asanlıqla seçmək olurdu.

– Manoli! – əsəbi halda qışqırdı.

– Eşidirəm, Əhməd dayı! – Manoli həyəcanla dilləndi.

– Qapını nəbadə açasınız. Bircə dənə artıq hərəkət görsəm, dükanın havaya uçacaq.

– Yox, yox. Özünü yandırma!

– Mənim canımdan sənə nə?! Döşəmənin, çəlləklərin, skamyaların, stolların altından – hər yandan qaz boruları keçir. Kibrit də ki, əlimdədir. Ehtiyatlı ol, Manoli!

– Xahiş edirəm, sakitləş! Sən əmr eləməyincə mən qapını açan deyiləm, – dükan sahibi ürkək halda cavab verdi.

– Bu nəzakət də hardandır, Manoli! Sən ki belə deyildin?

– Mən həmişə nəzakətli olmuşam. Sakitləş və de görüm, sənə nə lazımdır?

– Mənim hər şeyim var.

– Bəs ordan çıxmaq istəmirsən?

– Heç kim bura girməsin, yetər!

– Ömrünün axırına kimi orda qalası deyilsən ha!

– Niyə də qalmayım?! Dedim axı, mənə lazım olan hər şey var burda.

– Bağışla, mən səhvən qapını bağlayıb, səni içəridə qoymuşam.

– İt yalanı deyirsən. Yalan danışdığını özün də gözəl bilirsən.

– Axı, doğrudan da, belə olub.

– Sən çox gözəl bilirsən ki, mən bura oğurluğa girmişəm.

- Oğurlanası bir şeyim yoxdur axı!
- Bəs çaxır çəlləyi?
- Nə içmişənsə, hamısını sənə halal eləyirəm.
- Qutuda bir qəpik pul da yoxdur.
- Axı o, pul qutusu deyil!
- Bəs onda ağzını niyə kilidləyirsən?
- Neyləyim, pis vərdir. Sən canın, sakit ol! Özünü yandırma!..
- Mənə görə narahat olursan?
- Əlbəttə, sənə görə. Çəlləklər cəhənnəm olsun! Arada canın gedəcək.
- Sən yalançısan, Manoli! Yanındakı polislərə denən...

Bu söhbət hələ bir az da uzandı. Polis isə bundan istifadə edib, binanın sakinlərini təxliyə etdi, odun, boya, xırdavat mallar satılan qonşu mağaza sahibləri ilə əlaqə saxlandı, yaxın ətrafda yaşayan, təsadüfən yoldan keçən hər kəsə xəbərdarlıq olundu. Çox keçmədi ki, yanğınsöndürən maşınlar da gəlib çıxdı.

Əhməd isə qışqırmağında, deyib-gülməyində idi:

- Manoli, kibrit əlimdədir ha-a!
- Sən günahkar deyilsən. Nə olar, bir az sakitləş! – dükən sahibi yazıq-yazıq dilləndi.
- Obyektinə düz beş butulka ziyan vurmuşam.
- İstəyirsən altıncını da iç, amma nə olar, özünü yandırma!

Bu fikir Əhmədin xoşuna gəldi, rəfə sarı gedib bir butulka da götürdü. Ağzını açıb içindəki çaxırı yavaş-yavaş qarnına boşaltmağa başladı. Kefli olsa da, artıq özü də hiss eləmişdi ki, şənlik sona yaxınlaşır. Birdən çöldə hay-küy dayandı, qulağına sakit, lakin eyni zamanda kobud bir səs gəldi.

– Əhməd!

Bu səsi o, heç vaxt dəyişik sala bilməzdi. Danışan polis zabitiydi.

– Cənab zabit, sizsiniz?

– Hə.

– Salam əleyküm.

– Ağıllı ol və icazə ver, qapını açaq!

– Niyə?

– Dükanı yiyəsinə təhvil vermək üçün.

– Çaxır dükanı orada içki içənlərindir.

– Dedim axı, aqlını başına yığ, Əhməd!

– Mənə neyləyəcəksiniz?

– Heç nə. Dükandan çıxacaqsan, vəssalam.

– Deyirəm, sonra nə olacaq?

– Dedim axı, heç nə.

– Elə siz də Manoli kimi yalançısınız.

– Hər halda, dükanda gecə vaxtı peyda olmağınla bağlı yüngülvari sorğu-sual olunacaqsan. Amma bir şey aydındır ki, içib, içib, axırda yuxulamısan. Sənin heç bir günahın yoxdur.

– Bəs sındırılmış qutular necə olsun?

– Sən bunları sərxoş vəziyyətdə eləmişən.

– Adamın sizə lap inanmağı gəlir. Ayağımı qapıdan kənara atmağım bəsdir. Dalınca şillə-şapalaq, kötək, təhqir gələcək, axırda da həbsxana.

– Yox, yox. Söz verirəm, sənə qarşı yaxşı davranacağlar.

Altıncı butulkanı yarı eləyən Əhməd qışqırmağa başladı:

– Mən türklərin, farsların sultanıyam, siz isə hamınız, zibil yığınısınız.

- Allah sənin günahından keçsin!
  - Cənab zabit, yadınızdadır, eşşəyim bir dəfə polis bölməsinin yanında batırdı. Siz də çölə çıxıb bərk əsəbiləşdiniz.
  - Onda mən heç nə eləmədim.
  - Düzdür, eşşəyə heç nə eləmədiniz, amma əvəzində mənə bir şillə ilişdirdiniz.
  - Zarafat eləyirdim də.
  - İndi zarafat eləmək növbəsi məndədir.
  - Özünü öldürmək nəyə lazım?
  - Siz, doğrudan, mənim qeydimə qalırsız?
  - Təkcə sənin yox, elə başqalarının da. Eləcə də onların evlərinin, dükanlarının təhlükəsizliyinin qeydinə qalırım.
  - Başqaları hamısı binanı tərk eləyib. Dükanların taleyinin necə olacağı isə, vecimə də deyil.
  - Allahdan qorx!
  - Siz ki ondan qorxmursuz!
  - Başqasının faciəsinə bais olmaq istəyirsən?
  - Siz ola bilərsiniz, mən yox?
  - Allah günahından keçsin!
  - Əlimdə kibrit var. Ona görə də qapıdan aralı durun!
- Butulkanın dibində qalanını da içdi və təzə mahnıya keçdi: “Aşiq olub, necə ağladım”. Birinci bəndi oxuyub qurtaranda yenə zabitin səsi gəldi:
- Əla, dayıcan! Deyəsən, yavaş-yavaş ağıllanırsan.
  - Altıncı butulkanın da axırına çıxdım.
  - Özünü məhv eləyəssən.
  - Axırını sözə qulaq asın və təkrarlayın!

– De görək, nədi o axırncı söz?!

– Mən zibiləm!

– Bununla qane olacaqsan? Başqa heç nə istəməyəcəksən?

– Elə yaxşı qane olacağam. Qapını açmağımı istəyirsinizsə, şərtimə əməl edin!

– Mən zibiləm! – Manoli qışqırdı.

– Sənin zibil olduğunu hamı bilir, mənə zabitin sözü lazımdır.

– Günaha batırsan, Əhməd!

Əhməd bərk qəhqəhə çəkdi, sonra əmranə tonda dedi:

– Hamınız qışqırın, yaşasın Əhməd İnebə!

Bir dəqiqəlik sükutdan sonra sakinlər hamısı bir ağızdan qışqırdı: “Yaşasın Əhməd İnebə! Yaşasın Əhməd İnebə!”... Onlar bunu dəfələrlə təkrarladılar. Əhməd bundan həvəslənərək piştaxtadan yerə tullandı və oynamağa başladı. Boş yerdə dövrə vurduqca stol, stul, tavan, elə bütün dünya gözlərində fırlanırdı... O, qapıların necə taybatay açıldığını və polislərin içəri soxulduğunu hiss eləyə bilmədi. Bir göz qırpımında onu qamarladılar: kimisi qollarından, kimisi boynundan, kimisi də cələbiyyəsindən. Ləngər vuran Əhməd ayaq üstə güclə dayanmasına baxmayaraq, sultanların təbəələrini yuxarıdan aşağı süzdüyü kimi, özündənrazı halda polislərə baxırdı.

Yavaş-yavaş hamı dağılışmağa başladığında, mahnı qurtarana yaxın dayanmaqda olan qrammofon valı tək asta səslə dilləndi:

– Məni niyə bərk-bərk tutmusunuz? Axı cibimdə bir kibrit dənəsi də yoxdur.

Çardağ altında

Göy üzünü bürüyən qara buludlar getdikcə sıxlaşır, yavaş-yavaş yağış çisələyir, hər tərəf zülmətə qərq olurdu. Bu an çöldə olanlar birdən qopan şiddətli soyuq külək səbəbi ilə addımlarını yeyinlətdilər. Bəziləri evlərinə məsafə çox qaldığından avtobus dayanacağıнын çardağı altında gizləndilər. Çöldə hər şey bozuntul rəngə çalırdı. Qəflətən heç kimin gözləmədiyi bir anda yan küçədən bir nəfər çıxıb, özünü dar dalanlardan birinə saldı. Eyni küçədən onun arxasınca, əsasən, orta yaşlı kişi və balaca uşaqlardan ibarət bir yığın adam qaçaraq “Oğru! Tutun oğrunu!” – deyə hamısı bir ağızdan qışqırırdı. Səslər getdikcə uzaqlaşdı. Bir azdan tam sakitlik çökdü. Sanki on dəqiqə bundan öncə səs-küy qopan küçə deyildi. Adamlar isə, bayaqkıtək çardağın altında durmuşdular – kimisi avtobusun gəlməsini, kimisi yağışın kəsməsini gözləyirdi.

Aradan bir neçə dəqiqə keçmişdi ki, yenidən səs-küy qopdu. Bayaq üzü dalana qaçanlar indi geri qayıdırdılar. Oğrunu təqib edən kişilər hərəsi bir tərəfdən onu qarmalayıb gətirirdi. Bu mənzərəyə baxıb sevincindən atılıb-düşən uşaqların qışqırıq səsi isə adamın az qalırdı beyninə işləsin. Körpünün düz ortasında onların əlindən sivişib çıxmağa cəhd edən oğrunun baş-gözünə hər tərəfdən şillə, yumruq, təpik gəldi. O, zərbələrdən özünü nə qədər qorumağa çalışdısa da, buna demək olar, müyəssər olmadı.

Çardağın altındakı adamlar bayaq olduğu kimi, hadisəni kənardan seyr eləməklə kifayətləndilər.

- Yazığın gör başına nə oyun açırlar.
- Onların özü oğrudan da pisdir.
- Polis də durub gözünü döyür.
- Hələ bir üzünü də o yana çöndərdi, guya heç nəyi görmür.

Yağış bir az gücləndi. Göydən elə bil gümüşü saplar sallanırdı. Bu, artıq leysan idi. Küçə bir andaca boşaldı – bayaqdan oğrunu kütəkləyənlər, bir də çardağ altında gözləyənlərdən savayı, burda heç kim qalmamışdı. “Oğru çırpma” tamaşası yavaş-yavaş sona yaxınlaşırdı – “aktyorların” bəziləri əldən düşmüşdülər. Bəziləri əllərini yanlarına salıb oğruyla nə barədəsə söhbət eləməyə başladılar. Sonra yağışa məhəl qoymadan mübahisəyə girişdilər. İslanmış paltarları bədənlərinə yapışsa da, mübahisələrinə ara vermirdilər. Oğrunun əl-qol hərəkətlərindən belə başa düşmək olurdu ki, özünə bəraət qazandırmağa çalışır, lakin qulaq asanların ona inanmadığı görünürdü. O, tribunadan danışa-danışa əllərini havada yelləyən natiqlərə bənzəyirdi. Səsini leysanın gurultusu batırırdı. Buna baxmayaraq, oğru danışmağında davam edir, bayaqdan onu əzişdirənlər isə boyunlarını irəli uzadıb ona diqqətlə qulaq asırdı. Çardağ altında büzüşüb duranlar da onları kənardan izləməkdə idilər.

- Polis niyə məsələyə müdaxilə eləmir?
- Yəqin, burda kino çəkirlər.
- Axı onlar onu, doğrudan, vururdular.

– Day yağışın altında niyə mübahisə eləyirlər?

Meydan tərəfdən iki maşın göründü, onlar ildırım sürətilə gəlirdilər. İkinci maşın qabaqda gedəni az qala haqlamışdı ki, birinci maşının sürücüsü körpünün üstündə birdən tormozu basdı və maşın asfalt üzərində qara iz buraxdı. Arxa maşın bunu gözləmədiyindən, sürətini azaltmağa müvəffəq olmadı və arxadan qabaqkı maşına dəydi. Qulaqbatırıcı səs, iki maşının da aşması, dəhşətli partlayış, ardınca yanğın və leysan səsinə qarışmış inilti, ah-naləni öz gözləriylə görə bu insanların heç tükü də tərpənmədi, heç kim qəza yerinə yaxınlaşmaq istəmədi. Oğru danışmağındaydı, ona qulaq asanların biri belə çönüb, yanaraq kül olan maşınlara tərəf ötəri də olsa baxmadı.

Çardaq altında duranlar yanan maşınların birindən qan içində bir nəfərin yavaş-yavaş sürünərək çölə çıxmaq istədiyini gördülər. O, iki əli və iki ayağı üstündə durmağa cəhd etdisə də, üzüstə yerə yığıldı.

– Dəhşətdir vallah!

– Polis isə heç nə olmamış kimi yerində durub baxır.

– Yaxınlıqda, yəqin, bir telefon-zad olar.

Amma yenə də kimsə yerindən tərpənmədi, islanmaqdan qorxurdular. Şıdırğı yağın yağışınsa, deyəsən, dayanmaq fikri yoxuydu, ildırımın səmindən az qalırdı adamın ürəyi düşsün. Oğru çıxışını başa vurdu və “tamaşaçılarından” dəstək almaq ümidi ilə sakitcə onlara baxdı. Gözlənilmədən o, paltarını çıxarıb yanan maşınlara tərəf atdı, sonra adamlara sarı çevrilib onların qarşısında bir neçə dəfə dövrə vurdu,

sanki bununla lüt bədənini nümayiş etdirirdi. İki addım qabağa, sonra iki addım arxaya atdı və peşəkar rəqqaslar kimi oynamağa başladı. Söhbətini maraqla dinləyənlər indi onun bu hərəkətinə eyni ritmdə əl çalırdılar. Bunu görən uşaqlar da əl-ələ verib, oğrunun ətrafında dövrə vurmağa başladılar.

Çardaq altındakılar çaşbaş qalmışdı. Yenə hər kəs öz fərziyyəsini irəli sürdü.

– Əgər kino çəkilişi deyilsə, onda bunun, ancaq bir adı var: dəlilik!

– Yüz faiz kino çəkirlər. Polis də ki, aktyordur, öz çıxışını gözləyir.

– Bəs maşınlar necə olsun?

– Çəkilişdir, sadəcə, kələk gəlmək istəyirlər. Görərsiniz, indi pəncərələrin birindən rejissor da çıxacaq.

Dayanacağa əks tərəfdəki binada mənzillərdən birinin pəncərəsi şaqqıldadı, küçədəki səs-küyə baxmayaraq, çardaq altındakılar bunu eşidə bildilər. Əynində yaraşıklı paltar olan bir kişi pəncərədə göründü, iki barmağını ağızına aparıb bərk fit verdi. O dəqiqə də qonşu mənzilin pəncərəsi taybatay açıldı, bu dəfə əynində gözoxşayan paltar olan bir qadın pəncərədən kişiyə sarı boylandı, onun fitinə razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi və hər ikisi gözdən itdi. Üstündən bir az keçəndən sonra həmin kişi ilə qadın binadan eyni vaxtda çıxdı, soyuq havaya və şıdırğı yağışa baxmayaraq, əl-ələ tutub qəzaya uğramış maşınların yanına gəldilər. Bir-birinə nə isə deyib soyunmağa başladılar. Sonra qadın kürəyi üstə yerə

uzanıb, başını, üzüqoylu yerə düşmüş meyitə söykədi. Kişi qadının qarşısında dizi üstə çökdü və onu əlləşdirməyə girişdi. Oğru isə rəqs eləməyində idi. Bu səhnə hələ bir müddət də davam elədi. Uşaqlar xor oxuya-oxuya dövrə vururdular. Yağışın isə, deyəsən, kəsmək fikri yox idi.

– Biabırçılıqdır!

– Əgər kino çəkirlərsə, buna abırsızlıq deyirlər, yox elə deyilsə, onda bunun ancaq bir adı var: dəlilik!

– Polis də özü üçün siqaret tüstülədir.

Bir azdan küçədə hərəkət artdı. Cənub tərəfdən dəvə karvanı yaxınlaşırdı. Adət üzrə qarşıda sarvan gedirdi. Karvanı kişi və qadınlardan ibarət bədəvi dəstəsi müşayiət edirdi. Onlar rəqs eləyən oğrunun başına yığışan kütlənin yaxınlığında dayanıb, dəvələrini hasara bağladılar və çadırlarını qurub bir az dinclərini almaq istədilər; kimisi yemək yeməyə, kimisi çay içməyə və qəlyan çəkməyə girişdi. Üçüncü bir qisim isə, asta-asta söhbət eləyirdi. Şimal tərəfdən də içərisi əcnəbi turistlərlə dolu avtobuslar yaxınlaşıb, oğrunu dövrəyə alan kütlənin arxa tərəfində dayandı. Kişili-qadınli hər kəs avtobusdan düşüb qruplara bölündü. Onlar oğrunun rəqsinə, sevişmə səhnəsinə, ölümlə nəticələnən qəzaya və yağan güclü yağışa məhəl qoymadan hündür binaya acgözlüklə tamaşa etməyə başladılar.

Çoxlu sayda fəhlə, ardınca da, içərisi daş, sement və tikinti alətləri ilə dolu olan yük maşınları gəldi. Onlar asfaltın ortasında ildırım sürətilə böyük bir çala qazıb, onun içinə düzbucaqlı formasında daşlar

düzməyə başladılar. Sonra da daşların üstünə mələfə sərdilər, sanki çalanın içində yataq yeri hazırlayırdılar. Fəhlələr daha sonra maşınlara sarı gedib, onların sınıq-sökük hissələrinin altından əlləri və ayaqları yanıb kül olmuş adamları çıxardılar. Bayaqdan bəri bir-birinə dəlicəsinə sarılan cütlüyün altından da üzüstə yerə yıxılmış cəsədi götürdülər. İşçilər cəsədlərin hamısını çalaya atıb, üstünə torpaq tökdülər. Sonra iki dəqiqənin içində yolu toxaclayıb bərkitdilər, dalınca da asfaltladılar... Fəhlələr gədikləri yük maşınına əyləşən kimi, o, yerindən götürüldü. Uzaqdan onların qışqırıq səsləri gəlirdi, lakin nə dediklərini ayırd etmək çətin idi...

– Lap yuxuya bənzəyir.

– Qorxulu yuxuya! Burdan getmək lazımdır.

– Məncə, gözləməliyik.

– Nəyi?

– Xoşbəxt sonluğu.

– Sonluq xoşbəxt olsa.

– Olacaq, məncə. Rejissorlar həmişə qəzadan başlamağı xoşlayırlar.

...Adam hakim paltarında idi. Onun hardan peyda olduğunu heç kim bilə bilmədi: nə əcnəbi turistlər, nə bədəvilər, nə də ki xor oxuyan uşaqlar onun gəldiyini hiss eləyə bildilər. O, əlində saxladığı yekə kağızları bir-bir vərəqləyə-vərəqləyə təntənəli şəkildə, sanki hökmü elan edirmiş kimi, oxumağa başladı. Dediklərindən bir şey anlamaq olmurdu: əl çalanların səs-küyündən, müxtəlif dillərdə qışqırıq sədalarından və yağışın səsindən heç nə eşidilmirdi. Buna baxma-

yaraq, hakimin sözləri işıq sürətiylə yayıldı və təsirsiz də ötüşmədi. Həm bədəvilər, həm də turistlər arasında dava-dalaş başladı. Sonra iki tərəf bir-biri ilə dalaşmağa girişdi. Dalaşanlar bir yana, bəziləri oxumağa, oynamağa, bəziləri isə çalanın ətrafına toplaşib sevişməyə başladılar. Oğru isə bu səhnədən bir az da vəcdə gələrək rəqsinə rənglər qatır, bir ayağının ucunda fırlanırdı. Getdikcə dava da, rəqs də, sevişmə və ölüm də, yağış da – hər şey son həddə çatmaqda idi.

Çardaq altında dayananlara yekəpər, hündürboy, başıaçıq bir nəfər yaxınlaşdı. Əynində qara şalvar və sviter olan bu adam əlində binokl saxlamışdı. Adamları saymazyana itələyə-itələyə çardaq altında bir az var-gəl etdi, binoklu ilə küçəni diqqətlə gözdən keçirərək dodaqaltı mızıldandı:

– Pis deyil... Pis deyil!

Çardaq altındakılar diqqətlə ona baxdılar.

– Bu, odur?

– Hə, bu, rejissordur.

– Siz hər şeyi necə lazımdır eləyirsiniz, təzədən təkrarlamağa ehtiyac yoxdur, – küçəyə baxan adam dedi.

– Cənab... – kimsə ondan nə isə soruşmaq istədi, lakin adam əlini havaya qaldırıb, onun susmasını əmr elədi.

– Cənab, siz rejissorsunuz? – gərginliyə tab gətirə bilməyən daha bir nəfər ürəklənib soruşdu.

Lakin “rejissor” hesab etdikləri ona məhəl qoymadan binoklla baxmağa davam etdi. Birdən hər kəs

dayanacağa tərəf yuvarlanıb düşən insan başı gördü. Kəsilməmiş başdan qan fışqırırdı. İnsanlar dəhşət içində qışqırırdılar. Qara sviterdə olan adam bu mənzərəyə etinasız halda baxıb dilləndi:

– Əla... əla...

– Axı bu, əsl başdır, qan da həqiqi qandır, – deyə bir nəfər qışqırdı.

Adam isə, binoklu sevişən cütlüyə tərəf aparıb, hövsələsiz halda əmr etdi:

– Pozanı dəyişin!.. Yeknəsəqlikdən uzaq olun!

– Axı baş həqiqidir! Zəhmət olmasa, bizə bunu izah eləyin... – izdihamın içindən kimsə dilləndi.

– Sizin bir sözünüz kifayətdir. Biz bir dənə bilmək istəyirik ki, siz kimsiniz, bu adamlar kimdirlər.

– Niyə cavab vermirsiniz?

– Cənab, xahiş edirik, şübhələrimizi yox edin!..

Adam birdən arxaya sıçradı, sanki gizlənməyə hazırlaşdı. Görkəmindəki lovğalıq bir andaca yox olub getdi, birdən-birə süstləşdi. Çardağ altındakılar yaxınlıqdan ciddi geyimdə olan bir neçə nəfərin keçdiyini gördülər. Onlar nə isə axtaran itlərə bənzəyirdilər. Qara sviterli adam çardağın altından çıxıb, özünü dəli kimi yağışın altına atdı. Ciddi geyimdə olanlardan biri bunu görüb onun dalınca qaçmağa üz tutdu. Digərləri də yerlərindən götürülüb qaçanın dalınca getdilər. Bir neçə saniyə sonra hamısı gözdən itdi.

– Aman Allah! Bu, rejissor deyilmiş.

– Bəs kim idi?

– Yəqin ki, oğru.

- Ya da dəlixanadan qaçan dəlilərdən biri.
- Bəlkə, bu, kinonun bir parçasıydı?
- Yox, bu, kino deyildi.
- Bayaقدan burda baş verənləri ancaq “kino” adlandırmaq olar.
- Özümüzdən şeylər uydurmayaq!
- Bəs bunları necə izah eləyək?
- Həyatdır da, nə bilmək olar, hər şey olur. Amma digər tərəfdən...
- Burdan mütləq uzaqlaşmalıyıq, yoxsa vaxtı gələndə bizi də şahid qismində istintaqa cəlb eləyə bilərlər.
- Hələ hər şeyi öz-özünüzdə anlama bilmək imkanımız var, – deyən birisi polisə qışqırdı:
  - Çavuş!
- Polis çavuşu yalnız dördüncü dəfədən sonra onlara sarı çöndü. Əsəbi halda yağışa tamaşa edib, plaşına büründü və cəld çardağa tərəf getdi.
- Sizə nə lazımdır? – hər kəsi qaşqabaqla süzüb soruşdu.
- Məgər küçədə səhərdən nə baş verdiyini görmürsünüz?
- Kim ki avtobus gözləyirdi, bayaقدan çıxıb gedib. Bəs siz burda nəyi gözləyirsiniz?
- Siz bir bu insan başına baxın!
- Sənədlərinizi göstərin! – Pis-pis gülərək onların sənədlərini yoxlamağa başladı. – Burda yığılmaqda məqsədiniz nədir? – bir az sonra soruşdu.
- Çardağ altında duranlar təəccüblə bir-birinə baxdılar.
- Biz heç bir-birimizi tanımırıq, – onlardan biri dilləndi.

– Yalan köməyinizə çatan deyil...

Polis paltarındakı şəxs bunu deyib, iki addım gerilədi. Sonra avtomatı onlara sarı tuşlayıb darağı boşaltmağa başladı. Adamlar dalbadal yerə sərildilər. Onların cansız bədənləri sıra ilə çardağın altına, başları isə, yağışın islatdığı çirkli səkinin üstünə düşdü.

Sehrbaz boşqabı yoxa çıxartdı

Bəlkə, faydalı bir işlə məşğul olasan? – bir dəfə anam mənə dedi və əlini cibinə salıb əlavə etdi:

– Götür, bu piastrı, get paxla al! Bir də diqqətli ol, yolda uşaqlarla oynayarsan, maşın səni vurub eləyər.

Anam verdiyi boşqabı götürüb ayaqqabımı geyindim və mahnı oxuya-oxuya yola düzəldim. Paxla satılan dükana gəlib çatanda onun qarşısında böyük bir izdihamın olduğunu gördüm. Xeyli vaxt növbədə gözləməli oldum. Nəhayət, mərmər piştaxtanın qabağına yaxınlaşaraq mehriban səslə:

– Əmi, zəhmət olmasa, mənə bir piastrlıq paxla verin də! – dedim.

– Necə paxla istəyirsən, quru, yoxsa yağlı? – satıcı cəld soruşdu. – Nə cavab verəcəyimi bilmədim. Bunu görən satıcı kobud şəkildə: – Piştaxtadan kənara çəkil, müştərilərin yolunu kəsmə! – dedi.

Kor-peşman evə qayıtmalı oldum. Anam məni əliboş görcək:

– Bu nədir, əliboş gəlmisən? Avaranın biri avara! Yüz faiz ya paxlanı yolda tökə-tökə gəlmisən, ya da ki, pulu itirmisən, hə? – qışqırdı.

– Deməmişdin axı hansı paxladan alım, quru, yoxsa, yağlı! – özümə bəraət qazandırmağa çalışdım.

– Ay huşsuz! Məgər bilmirsən, hər səhər sənə hansı paxladan verirəm?

– Yox.

– Huşsuzsan ki, huşsuz! Get ona denən yağlı paxla versin!

Yenə dükana qayıdaraq satıcıya:

– Əmi, zəhmət olmasa, mənə bir piastrlıq yağlı paxla verin də! – dedim.

Satıcı üz-gözünü turşudub hövsələsiz halda:

– Hansı yağla olsun, pambıq, yoxsa zeytun? – soruşdu.

Sual məni lap çaşbaş qoydu. Heç nə cavab vermədiyimi görən satıcı bayaq olduğu kimi yenə qəzəbləndi:

– Piştaxtadan kənara çəkil, müştərilərin yolunu kəsmə!

Məyus halda evə qayıtdım. Məni görcək anam bu dəfə lap bərkdən qışqırdı:

– Necə əliboş getmişdin, elə də sallana-sallana əliboş qayıtmısan. Paxla hanı? İndi nə bəhanə uydurassan?

Bu dəfə mən əsəbiləşdim:

– Niyə mənə paxlanın hansı yağla olmasını dəqiq deməmişən? Mən hardan bilim, pambıq yağı ilə olmalıydı, yoxsa zeytun?

– Əlbəttə ki, pambıq yağı ilə.

– Ovcumun içini iyləmişəm bəyəm? – gileyləndim.

– Sən huşsuzsan, satıcı da səndən betər.

Yenə tez-tələsik yola düzəldim. Bu dəfə dükana girməmiş elə qapının ağzından qışqırdım:

– Əmi, mənə pambıq yağlı paxla ver də!

Sonra tənənfəs halda az qala boyum bərabərində olan mərmər piştaxtaya yaxınlaşaraq tənənəli şəkildə sözlərimi təkrar etdim:

– Pambıq yağlı paxla ver, əmi!

Satıcı çömçəni qazana salaraq dedi:

– Piştaxtanın üstünə bir piastr qoy!

Əlimi cibimə saldım, lakin pul yox idi. Həyəcanla ciblərimi eşələməyə başladım. Nə qədər axtardımsa da, nəticəsi olmadı. Piastr itmişdi. Məni bu vəziyyətdə görən satıcı başını narazı halda bulayaraq:

– Hə, balaca! Deyəsən, pulu salıb itirmisən?! – soruşdu.

Ayağımın altına, sonra döşəmənin hər tərəfinə göz gəzdirərək:

– Heç nə itirib eləməmişəm. Bütün günü cibimdə olub, – dedim.

– Piştaxtadan qırağa dur və Allaha dua elə ki, pulun tapılsın!

Bu gün artıq üçüncü dəfə idi ki, məni evə əliboş qayıdan görən anam üstümə bərkdən qışqırdı:

– Nə fərsiz uşaq imişsən!

– Axı pul...

– Nə pul?

– Pul cibimdə yox idi.

– Necə yəni yox idi? Bura bax, bəlkə konfet almısan, boynuna götürmək istəmirsən?

– Yox, vallah!

– Yaxşı, onda bu pul hara yoxa çıxdı?

– Nə bilim.

– Qurana and iç ki, o pulu heç bir yerə xərcləməmişən.

– Qurana and olsun!

– Bəlkə, şalvarının cibi cırıqdır?

– Yox, ana!

– Ola bilsin, əvvəl dükana getdiyin o iki dəfədən birində yadından çıxıb satıcıya vermişən.

– Nə bilim, bəlkə də. Dəqiq yadımda deyil.

– Yaxşı, yadında qalan nəysə var?

– Bir dənə o yadımdadır ki, səhərdən acam.

Bu sözləri eşitcək anam əlini əlinə vuraraq dərindən ah çəkdi:

– İndi neyləyim mən sənənlə? Al, bu bir piastri da. Amma sonra onu sənənin daxilindən çıxacağam. Bu dəfə də əliboş gəlsən kötək yeyəcəksən.

Ürəyimdə dadlı səhər yeməyi arzusu ilə yerimdən götürülərək dükana sarı qaçmağa başladım. Dükana yaxın döngədə bir dəstə uşağın toplaşdığını gördüm. Onların sevinc-qışqırıq səsləri aydın eşidilirdi. Addımlarımı yavaşıtım. Kütlə mənə özünə tərəf çəkirdi. Marağımдан az qalırdım öləm. Yoluma davam etməmişdən öncə uşaqların bura niyə yığıldığını öyrənmək üçün özümü onların arasına saldım. Kütləni yarıb açığa çıxanda qarşımda sehrbazı gördüm. Sevincimdən yerə-göyə sığmırdım. Hər şeyi unudub bütün diqqətimi sehrbazın yumurta, ip, dovşan və ilanlarla çıxardığı oyunlara yönəltdim. Göstərdiyi hər bir fəndə maraqla tamaşa edirdim. Tamaşa qurtaranda sehrbaz onu dövrəyə almış uşaqlara yaxınlaşıb pul yığmağa başladı. Mənə gəlib çatanda bir qədər geri duraraq ürəkə halda pıçıldadım:

– Pulum yoxdur.

Bu söz onu özündən elə çıxardı ki, boğazımdan vəhşi heyvan kimi yapışdı. Yaxamı güclə əlindən

qurtarıb əkildim. Amma qaçhaqaçda belimə bir yumruq ilişdirə bildi. Buna baxmayaraq, gördüklərim mənə o qədər ləzzət eləmişdi ki, sevincimdəm tullana-tullana dükana girdim və satıcıya:

– Əmi, yağlı paxla ver də! – dedim.

Satıcı başını qaldırıb mənə baxdı və heç nə demədən yenə öz işinə davam etdi. Sözlərimi ikinci dəfə təkrar etdikdə əsəbi halda:

– Boşqabı bəri uzat görüm! – dedi.

– Boşqabı?!

Boşqab tamam yadımdan çıxmışdı. Görəsən, onu harda qoydum? Bəlkə, bayaq qaçanda salmışam? Bəlkə də, elə sehrbaz oğurlayıb? Artıq səbri daralan satıcı dilləndi:

– Ay uşaq, deyəsən, sən bu gün əməlli-başlı dolaşmısan.

Geriyə qayıdıb yolda itmiş boşqabı axtarmağa başladım. Bayaq sehrbazın olduğu yerdə indi heç kim yox idi. Lakin qonşu məhəllədən gələn uşaqların səs-küyü onun orda olduğundan xəbər verirdi. Uşaqların yaratdığı dairəni dolanaraq, nəhayət, sehrbazla yenidən üz-üzə dayandım. Məni görcək qışqırdı:

– Ya pul ver, ya da itil gözümdən!

– Boşqabım, – məyus halda dilləndim.

– Nə boşqab, a gədə!

– Boşqabımı geri verin!

– Nə qədər ki, səni ilanlara yem eləməmişəm, cəhənnəm ol!

Aydın məsələdir, boşqabın dalına o keçmişdi. Xətəbəladan kənar olmaq üçün sehrbazın gözündən uzaqlaşdım. Dilxorluqdan məni ağlamaq tutmuşdu.

Yanımdan ötüb-keçənlər “niyə ağlayırsan?” – deyə sual edəndə “sehrbaz boşqabı yoxa çıxartdı” cavabını verirdim. “Gəlin, tamaşa edin, zövq alın!” sözləri məni qəm-qüssədən ayıltı. Arxaya çönəndə kaleydoskop gördüm. Uşaqlar həmin istiqamətə qaçırdı. Onlar növbə ilə kaleydoskopun qabağında dayanıb okulyardan tamaşa etməyə başlayırdılar. Bu maraqlı oyuncağın sahibi həvəslə izah edirdi: “Bax, bu, cəsur cəngavərdir. Bu da şahzadədir – qızlar arasında ən gözəli”. Bir anda gözümlün yaşı qurudu. Həmin an sehrbaz da, boşqab da tamam yadımdan çıxmışdı. Oyuncaq məni sanki özünə dartıb aparırdı. Artıq dözə bilməyib bir piastr ödədim və kaleydoskopun okulyarından baxmağa başladım. Yanımda bir qız da ikinci okulyardan baxırdı. Gözlərim önündə rəngbərəng şəkillər bir-birini əvəz edirdi. Bu səhnələrin cazibəsindən ayılanda bayaq pulu və boşqabı itirdiyimi xatırladım. O ki qaldı sehrbaza, indi onun izi-tozu da qalmamışdı. Lakin itirdiklərim artıq məni narahat etmirdi. Bu barədə zərrə qədər də təəssüflənmirdim, çünki beynimdə hələ də cəngavərin yer aldığı mübarizə və sevgi səhnələri canlanırdı. Hətta səhərdən bəri mədəmi sivrən aclıq və məni evdə gözləyən danlaq və məzəmmət belə vecimə deyildi. Bir qədər addımlayaraq gəlib vaxtı ilə xəzinədarlıq binası və hakim iqamətgahı olmuş köhnə tikililərdən birinin divarına söykəndim və bayaq gördüyüm səhnələri indi xəyalımda canlandırmağa başladım: cəngavər fədakarlıqları, gözəl şahzadə və nəhəng əjdaha. Lakin cəngavər rolunda indi mən

özüm çıxış edirdim. Nizəni əlimdə yelləyib əjdahaya zərbələr endirir və car çəkirdim:

– Əjdaha, al, bu da sənin ürəyinə zərbə!

Birdən incə bir səs eşitdim:

– Sonra da gözəl şəhzadəni tərkinə alıb apardı.

– Başımı sağa çevirəndə bayaq mənimlə rəngbərəng şəkillərə baxıb gülən qızı gördüm. Əynində çirkli yupka, ayaqlarında bər-bəzəkli çəkələk vardı. Bir əli ilə uzun hörüklərini oynadır, o birisi ilə də ağ, qırmızı “Bərağis əs-Sitt”¹ noğullarından bir-bir ağzına atırdı. Bir neçə saniyə bir-birimizə baxdıq, o, çox xoşuma gəlmişdi. Gəl bir az oturaq dincimizi alağ, – dedim.

Sakitcə başını tərpətdi. Əlindən tutdum. Yarı dağılmış binanın köhnə qapısından içəri keçib, çoxdan bəri insan ayağı dəyməyən pilləkənlərin kənarında oturduq. Pilləkənlər göz görə yerə qədər uzanır, pilləkən meydançasından yuxarıda isə mavi səma və hündür minarələr görünürdü. Yan-yana, dinməz-söyləməz oturmuşduq, bilmirdik nədən danışaq. İndiyə kimi məlum olmayan, qəribə hisslər məni çulğamağa başlamışdı. Bir az da ona yaxınlaşıb saçlarını qoxuladım. Saçlarının ətri paltarının torpaq iyinə və nəfəsindən gələn şirniyyat qoxusuna qarışmış adamı lap məst edirdi. Dayana bilməyib dodaqlarından öpdüm – mənim də ağzım şirin oldu. Sonra onu qucaqladım. Dinib-danışmırdı. Bayaqqı kimi sakit dayanmışdı. Yenə dodaqlarından, ardınca da yanağından öpdüm. Nəhayət, dodaqları tərpəndi, bayaqdan ağzının qıraqlarında qalmış noğul qırıqlarını yalayıb ayağa

¹altı birə (tərc.)

qalxdı. Deyəsən, getmək qərarına gəlmişdi. Qolundan yapışıb yalvardım:

– Nə olar, bir az da otur!

– Yox, day mən gedim, – qətiyyətlə cavab verdi.

– Hara gedirsən?

– Mamaça Umm Əlinin yanına.

Bunu deyib əlini aşağı mərtəbəsində paltarütüləyənin emalatxanası olan binaya sarı uzatdı.

– Onun yanına niyə?

– Anamın halı pisdir. Tapşırdı ki, tez Umm Əlinin yanına gedim, deyim tez gəlsin.

– Sonra qayıdacaqsan?

Razılıq əlaməti olaraq başını tərpədirib qaçdı. Qız anasından danışanda, anam yadıma düşdü. Ürəyim sıxıldı. Pilləkənlərdən durub bərkdən ağlaya-ağlaya evə yollandım: cəzadan qaçmağın ən yaxşı üsulu bu idi, dəfələrlə yoxlamışdım. Amma içimdə qorxu var idi ki, anam bir gün bu hiyləmi anlayar. Gözlədiyimin əksinə olaraq, onu evdə tapmadım. Mətbəxə keçdim, sonra yataq otağına girdim. Ev boş idi, anam yoxuydu. Görən, hara getmiş olardı? Nə vaxt gələcəkdi? Boş evdə özümü çox narahat hiss eləyirdim... Elə bu an ağıma qəşəng bir fikir gəldi: mətbəxdən bir dənə boşqab, daxılımdan da bir piastr pul götürüb birbaşa dükanə yollandım. Ora çatanda gördüm ki, satıcı dükanın qabağındakı skamyanın üstündə uzanıb, əlləri ilə də üzünü örtüb. İri paxla qabı harasa yoxa çıxmış, yağ butulkaları cərgə ilə səliqəli şəkildə rəfə düzülmüş, mərmər piştaxta isə tərtəmiz silinmişdi. Yavaşca ona yaxınlaşıb qulağına pıçıldadım:

– Əmi!..

Cavabı ancaq xoruldamaq oldu. Astaca çiyinə toxundum. Yerində oyana-buyana qıvrılandan sonra qızarmış yuxulu gözlərini açdı.

– Əmican, – onu yenə səslədim.

Gözlərini ovuşdurub diqqətlə mənə baxdı, tanıdı. Narazı halda, kobud səslə soruşdu:

– Yenə nə istəyirsən?

– Bir piastrlıq isti, yağlı paxla verin!

– Nə?

– Alın, bu bir piastr, bu da boşqab.

Bunu deyən kimi satıcıya elə bil kibrit çəkdim.

– Bura bax, ay uşaq! Deyəsən, sən ya özün dəli olmusan, ya məni dəli eləmək istəyirsən. Rədd ol, gözüm görməsin səni! Yoxsa bu dəqiqə beynini dağıdaram.

Görəndə ki, yerimdən tərpənmirəm, əli ilə məni elə itələdi ki, dalüstə yerə yıxıldım. Yerdən qalxanda bərk ağrıyırdım, lakin özümü sıxıb ağlamamağa çalışdım. Əvvəlki kimi bir əlimdə boşqab, o birisində piastrı bərk-bərk sıxıb saxlamışdım. Satıcıyı qəzəbli baxışlarla süzüb, kor-peşman evə qayıtmaq istədim. Amma birdən beynimdə cəngavərlərin qəhrəmanlıq səhnələri canlandı. Geriyə çönüb satıcıya bir də nifrətlə baxdım. Cəld qərar verməliydim. İradəmi toplayıb var gücümlə boşqabı düz onun kəlləsinə vızıldatdım. Boşqab göydə fırlanaraq satıcının alınına tuş gəldi. Heç nəyə fikir vermədən dabanıma tüpürüb qaçdım. Mənə elə gəldi ki, cəngavər əjdahanı öldürən kimi, mən də onun axırına çıxdım...

Düz köhnə uçuq binaya çatana kimi qaçdım. Onun yanında dayanıb tənğnəfəs halda çönüb geriyə baxdım, dalımca gələn yox idi. Nəfəsimi dərdikdən sonra neyləyəcəyimi götür-qoy eləməyə başladım. Bir gündə iki boşqab itirmişdim. Yağlı paxla dalınca getdiyim halda, evdə mənə yağlı kötək gözləyirdi. Lakin məyusluğa qapılmamağı və heç nəyi də vecimə almamağı qərara aldım. Düşdüyüm bu vəziyyətdə ən yaxşı seçimim bir az veyillənmək və evə gec qayıtmaq ola bilərdi. Ovcumda sıxıb saxladığım piastra baxıb düşündüm ki, o, mənə hələ sevinc bəxş edə bilər. Bu gün buraxdığım səhvləri yada salmamağa çalışdım. Yaxşı bəs sehrbaz hanı? Kaleydoskop hara getdi? Özümü o tinə vurdum, bu tinə vurdum, ancaq onların izi-tozu yoxuydu.

Səmərəsiz axtarışlardan bezib bayaq əyləşdiyim sınıq-salxaq pilləkənlərin yanına gəlib çıxdım, orda təyin olunmuş görüşüm vardı. Oturub həvəslə rəfiqəmi gözlədim. Könlümdən qızın şirniyyat dadı verən dodaqlarından yenə öpmək keçirdi. Etiraf eləməliyəm ki, bu qız əvvəllər yaşamadığım hissləri mənə yaşadırdı.

Oturub xəyala dalmışdım ki, birdən evin arxa tərəfindən qulağıma bir pıçılı gəldi. Ehtiyatla yuxarı dırmaşmağa başladım. Düz başa çatanda qarnım üstə uzanıb evin arxa tərəfinə astaca elə boylandım ki, kimsə mənə görməsin. Hündür hasarla əhatə olunmuş keçmiş xəzinədarlıq binası və ali məhkəmə iqamətgahının indi ancaq tör-töküntüsü qalmışdı. Pilləkənlərdən aşağı tərəfdə bir qadınla bir kişi yan-

yana oturub nəysə pıçıl-daşır-dı. Qıraqdan kişi avaraya, qadınsa küçələri dolaşa-dolaşa mahnılar oxuyan qaraçılara oxşayırdı. İçimdən bir hissə mənə deyirdi ki, bunlar da mənim kimi görüşə gəliblər. Hərəkətlərindən, baxışlarından da bunu sezmək olurdu. Amma onların bu sahədə təcrübəsi çox idi və elə şeylər edirdilər ki, bu heç mənim yuxuma da girməzdi. Gözlərimi heç cürə onlardan çəkə bilmirdim. Bir tərəfdən çaşıb qalmışdım, digər tərəfdən maraq və təəccüb çaşqınlığıma güc gəlirdi.

Bir-birinə sarılmış cütlük axırı qopa bildi. Amma sifətlərindən görmək olurdu ki, bir-biriləri üçün elə də sino getmirlər. Uzun sükutdan sonra kişi dilləndi:

– Tez ol, pulu bəri ver!

– Sənin gözün doymaz! – qadın əsəbi halda cavab verdi.

Kişi yerə tüpürüb dedi:

– Sən başdanxarabsan.

– Sən də oğrunun birisisən...

Qadın elə bunu dediyi anda sifətinə bərk bir şillə gəldi. Cavabında yerdən bir ovuc torpaq götürüb kişinin sifətinə atdı. Üzü toz-torpaq olan kişi bir az da əsəbiləşib onun üstünə atıldı və boğazından bərk-bərk sıxdı. Ölüm-dirim mübarizəsi başlamışdı. Qadın yaxasını qurtarmaq üçün kişinin sifətinə necə gəldi zərbələr endirirdi. Birdən xırıldamağa başladı, gözlər az qaldı hədəqəsindən çıxsa, bədəni qıc oldu... Bu mənzərədən dəhşətə gəlmişdim, qorxudan tüpür-cəyim boğazımda qurumuşdu. Qadının burnundan axan qanı görər-görməz bərk qışqırdım və kişi başını

qaldırıb geriyə baxana kimi pilləkənləri iki bir-üç bir tullana-tullana tez aşağı düşməyə başladım. Küçəyə çıxan kimi də dayanmadım, “ayağım hara, başım ora” deyib arxama baxmadan qoydum üstünə. Düşməndən mümkün qədər aralaşmaq istəyirdim. Nəhayət, hiss edəndə ki, nəfəsim kəsilir, dayandım. Başımı qaldırıb ətrafa baxanda, dörd yol ağzında hündür tağın altında durduğumu gördüm. Heç vaxt buralarda olmamışdım, evimizin də hansı tərəfdə qaldığını təsəvvür edə bilmirdim. Tağın hər iki tərəfi boyunca kor dilənçilər oturmuşdular; yanlarından ötüb-keçənlər arabir laqeydliklə onları süzürdülər. Canıma qorxu düşdü, başa düşdüm ki, yolu azmışam və evə gedib çıxana kimi məni hələ çoxlu çətinliklər gözləyir. Hansı istiqamətə gedəcəyimi, bəlkə, elə qabağıma çıxan birinci adamdan soruşum?! Birdən səhərki paxla satıcısı, ya o xarabalıqdakı gədə qabağıma çıxsa, neyləyəcəyəm? Deyirəm, indi möcüzə olardı, anamla rastlaşardım, sevincək halda necə qucağına atıldardım! Görən, təkcə yolumu tapa biləcəyəm?

Mən fikirləşib bir qərar verənə kimi hava qaralmağa başladı. Başa düşdüm ki, ləngiməyin adı yoxdur. Cəld və qətiyyətlə hərəkət etmək lazımdır.

Uşaqların cənnəti

- Atacan...
- Nədi?
- Rəfiqəm Nadyayla həmişə bir yerdəyik.
- Lap yaxşı.
- Dərsdə də, tənəffüsdə də, yeməkdə də.
- Çox gözəl, qızım! Rəfiqən mehriban, həm də tərbiyəli qızıdır.
- Amma din dərslərində mən bir sinfə gedirəm, o başqa sinfə.

Ata başını qaldırıb, süfrənin üstünə naxışlar tikən anaya baxdı. Arvadı dodaq altdan gülürdü. O da öz növbəsində qızına gülərək cavab verdi:

- Özün dedin axı, bu ancaq din dərslərində olur, başqa vaxt hər gün bir yerdəsiniz.
- Axı niyə, ay ata?
- Çünki sən öz inancın var, onun da öz inancı.
- O necə olur elə?
- Sən müsəlmansan, o, xristian.
- Niyə, ay ata?
- Hələ balacasan, böyüyəndə bilərsən.
- Mən artıq böyümüşəm.
- Yox, əzizim, sən hələ balacasan.
- Mən niyə müsəlmanam?

Müasir tərbiyə metodlarına xələl gətirməmək üçün səbir eləmək və bir az ehtiyatlı davranmaq lazım idi.

- Atan da, anan da müsəlmandır, ona görə də, sən də müsəlman sayılırsan.

– Bəs Nadya?

– Nadya da, atası, anası xristian olduğundan, xristian sayılır.

– Bu, onun atasının eynək taxması ilə bağlıdır?

– Yox, eynəyin buna dəxli yoxdur. Sadəcə, onun babası da xristian olub.

İstədi ki, nəşildə nə qədər adam var, hamısını qızına misal çəksin, o da özü axırda bezib, başqa mövzuya keçsin. Lakin qızı əl çəkmək fikrində deyildi:

– Bəs hansı yaxşıdır, xristian olmaq, yoxsa müsəlman?

– O da, bu da, – ata bir qədər düşünüb cavab verdi.

– Axı, yəqin ki, hansısa o birisindən yaxşıdır?!

– Hər iki din yaxşıdır.

– Bəlkə, Nadyayla həmişə bir yerdə olmaq üçün mən də xristian olum?

– Yox, qızım! Bu, mümkün deyil. Hər kəs öz valideynlərinin inancı ilə getməli, onu qorumalıdır.

– Axı niyə?

Doğrudan da, müasir dövrdə tərbiyə asan məsələ deyil.

– Sən böyüyənə qədər gözləmək istəmirsən? – atası ondan soruşdu.

– Yox, ay ata!

– Nə deyirəm, yaxşı. Qızım, bilirsən dəb nə deməkdir? Biri bir dəbə üstünlük verir, digəri başqa bir dəbə. Müsəlman olmaq sonuncu dəbdir, ona görə də sən müsəlman olaraq da qalmalısan.

– Deməli, Nadya köhnə dəbdə qalıb?

Ay sənin Nadyana mən nə deyim?! Nə qədər ehtiyatlı davransa da, deyəsən, səhvə yol vermişdi. İndi vəziyyətdən çıxmaq lazımdı.

– Düzdür, bu ağız dadı kimi bir şeydir, adam istəsə, başqa dini də seçə bilər. Ancaq hər bir insan öz valideynlərinin dinində qalmalıdır.

– Olar, mən ona deyim, sən köhnəfikirlisən, amma mən təzə dəblə gedirəm?

Baş a düşdü ki, bu an tez cavab verməlidir:

– Hər bir din öz-özünüdə yaxşıdır. Həm müsəlmanlar, həm də xristianlar Allaha inanırlar.

– Bəs onda niyə ayrı-ayrı otaqlarda ibadət eləyirlər?

– Çünki hər kəs bunu öz bildiyi şəkildə edir.

– Necə yəni öz bildiyi şəkildə?

– Bunu sən ya gələnlə il, ya da ta sonrakı il biləcəksən. İndi müsəlmanların da, xristianların da eyni Allaha inandığını bilməyin kifayətdir.

– Allah kimdir, ay ata?

– Ata bir az karıxdı. Xeyli fikirləşdikdən sonra soruşdu:

– Məktəbdə müəlliməniz bu barədə nə deyib?

– O, bizə iyirminci surəni oxudu, biz də onu əzbərlədik. Amma mən yenə də bir şey baş a düşə bilmədim. Allah kimdir, ay ata?

Ata bir az da fikirləşib, gülərək qeyri-müəyyən cavab verdi:

– Dünyada hər şeyi xəlq edən.

– Nə varsa, hamısını?

– Hə, hamısını.

– Bəs “xəlq edən” nə deməkdir?

– Yəni o, hər şeyi özü düzəldib, yaradıb.

– Necə yaradıb?

– Hər şeyə qadir iradəsi ilə.

- Bəs o, harda yaşayır?
- Dünyanın hər yerində.
- Bəs dünya olmayanda harda yaşayırdı?
- Çox-çox yuxarılarda...
- Göydə?
- Hə.
- Mən onu görmək istəyirəm.
- Bu, mümkün deyil.
- Hətta televizorda da görmək mümkün deyil.
- Hətta televizorda da.
- Heç kim də onu görməyib?
- Heç kim.
- Bəs onda hardan bilirsən ki, yuxarıdadır?
- Çünki bu, belədir.
- Onun yuxarılarda olmasını birinci kim bilib?
- Peyğəmbərlər.
- Peyğəmbərlər?
- Hə. Misal üçün Məhəmməd peyğəmbər.
- O, bunu necə müəyyən eləyib, ay ata?
- Özünün əlahiddə gücü sayəsində.
- Onun yaxşı görmə qabiliyyəti olub, hə?
- Hə.
- Niyə, ay ata?
- Çünki Allah özü onu elə yaratmışdı.
- Yəni də, niyə?
- Ata yerdə qalan hövsələsini də itirərək cavab verdi:
- Çünki o, istədiyini eləməyə qadirdir.
- O, necə birisidir?
- Çox güclüdür, hər şeyə qadirdir, hər şeyi bacarır.
- Sənin kimi, hə, ay ata?

Ata gülməyini güclə saxladı.

– Onun bənzəri yoxdur.

– Bəs niyə o, göydə yaşayır?

– Yer onun üçün çox kiçikdir. Amma o, hər şeyi görür.

Uşaq bir az fikrə getdi, sonra dedi:

– Amma Nadya deyir ki, o, yerdə yaşayıb.

– O, yəqin, ona görə belə deyir ki, Allah yerdə baş verənlərin hamısını bilir.

– Amma Nadya deyir ki, adamlar onu öldürüblər.

– O, həmişə sağdır, heç vaxt da ölə bilməz.

– Axı Nadya deyir ki, öldürüblər.

– Yox, əzizim, insanlar elə bilirmişlər ki, onu öldürüblər, ancaq o, sağdır.

– Babam da sağdır?

– Yox, o, ölüb.

– Onu adamlar öldürüb?

– Yox, öz əcəli ilə ölüb.

– Necə ölüb?

– Xəstələnib ölüb.

– Bacım indi xəstədir. O da öləcək?

Arvadının acıqlı sifətini görən kişi də üz-gözünü turşutdu.

– Yox. Allah qoysa, sağalar.

– Babam nədən ölüb?

– O, həm xəstəydi, həm də qocalmışdı.

– Sən də xəstə olmusan, həm də qocasan. Bəs niyə ölmürsən?

Anası dözməyib uşağın üstünə təpindi. Nə baş verdiyini anlamayan balaca qızcığaz baxışlarını anasından atasına sarı çevirdi.

– Allah nə vaxt istəsə, o vaxt da öləcəyik, – atası, nəhayət, cavab verə bildi.

– Bəs o, niyə bizim ölməyimizi istəyir?

– Hər şey onun iradəsi altındadır.

– Ölüm yaxşı şeydir?

– Yox, əzizim!

– Bəs onda Allah niyə pis iş görür?

– Allah belə istəyirsə, deməli, insanlar ölməlidir.

– Axı indicə özün dedin ki, ölüm yaxşı şey deyil.

– Mən səhv elədim, əzizim!

– Sənin ölməyindən danışanda bəs anam niyə əsəbiləşdi?

– Çünki Allah indi bunu istəmir.

– Bəs nə vaxt istəyəcək?

– O, bizi bu dünyaya göndərir, burdan köçmə vaxtını da özü müəyyən edir.

– Niyə axı?

– Gedənə qədər xeyirli işlər görək deyə.

– Bəlkə heç getməyə, elə burda qalaq?

– Əgər insanlar buranı vaxtında tərk eləməsə, sonra hamıya qalmağa yer olmaz.

– Gedəndə yaxşı nə varsa, hamısını burda qoyub gedəcəyik?

– Gedəcəyimiz yer burdan da yaxşı olacaq.

– Hardadır o yer?

– Göydə.

– Yəni Allahın yanında?

– Hə.

– Onda onu görəcəyik?

– Hə.

– Bu, yaxşı əlamətdir?
– Əlbəttə.
– Buna görə də getmək lazımdır?
– Amma biz hələ bacardığımız yaxşılığın hamısını eləyib qurtarmamışıq.

– Bəs babam eləyib?

– Hə.

– Misal üçün, nə eləyib?

– Ev tikib, bağ salıb.

– Bəs dayıoğlum Tutu neyləyib?

Ata ümitsiz halda arvadına baxıb kömək istədi. Sonra məcburən özü cavab verməli oldu:

– O da getməmişdən qabaq bir evcik tikmişdi.

– Bəs qonşunun oğlu Lulu necə, o da yuxarı gedəcək? O ki məni hər dəfə döyür, heç bir yaxşı iş də görmür.

– O, avaradır.

– O da öləcək?

– Allah nə vaxt istəsə, hə.

– Yaxşı heç bir iş görməsə belə?

– Hamı öləcək. Kim yaxşı əməllərə sahibdir, Allahın yanına gedəcək, pislik eləyənlər isə odda yanacaq.

Qız dərindən nəfəs aldı, bir az susdu. Ata isə tamamilə əldən düşdüyünü hiss elədi. Onu narahat edən bir məsələ varıydı – görün suallara düzgün cavab verə bilmişdi? Qızının verdiyi bu suallar ata qəlbinin dərinliyindəki bütün şübhələri indi tam üzə çıxarmışdı.

Qızıcığaz durub-durub birdən yenə qayıtdı:

- Mən həmişə Nadyayla bir yerdə olmaq istəyirəm.
- Ata çaşıb qaldı, qızcığaz isə, izahat verməyə tələsdi:
- Hətta din dərslərində də.

Ata bərkdən qəhqəhə çəkdi. Ananı da gülmək tutdu. Əsnəyə-əsnəyə üzünü arvadına tutub dedi:

– Təsəvvür eləməzdim ki, bu mövzuları uşaqlarla müzakirə eləmək olar.

– Yaxşıdır da. Day qızımız böyüyəndə bütün şübhələrini daha rahat şəkildə onunla bölüşərsən.

Ata başını çöndərdi ki, görsün, arvadı zarafat eləyir, yoxsa ciddidir. Ancaq o, bayaqkı tək tikişi ilə məşğuluydu.

Yuxu

Toz basmış bu boyda həyətdə cəmi-cümlətanı bir dənə palma ağacı var, elə bil lap qəbiristanlıqdır. O, həyətdə gəzişərkən bunu hər zaman fikirləşərdi. Bu gün şlanqı əlinə alıb torpağı sulayan ev sahibi onu saxladı:

– Cənab!

Zibilə qalasan! Sübh tezdən belə sir-sifətlə qarşılaşma yaxşı heç nə vəd etmir. Dərinə getsən, bəlkə də, pis adam deyil. Hərdən üzündə sönük bir təbəssüm də sezmək olur, amma bu, daha çox ağac qabığı üzərindəki çatlağa bənzəyir...

– Cavan adamsan, özün də tək qalırsan... Mədəni oğlansan... Adamlar barəndə yaxşı danışır, səndən şikayət eləyən yoxdur. Ancaq, sən Allah, de görüm, o nə qonaqlıqlardı evində təşkil eləyirsən? Ruhları çağırırsan...

– A kişi, sənə hesabat verməliyəm?

– Bəlkə, bu hərəkətlərin başqalarını narahat eləyir?!. Bir də ki, mən bunu sənə bir yaxın adam kimi, rəhmətlik atanla olan dostluğumuzun xətrinə deyirəm...

Gənc oğlan yavaş-yavaş əsəbiləşirdi.

– Səni heç vaxt namazda görməmişəm.

– Bunun mətləbə nə dəxli?

– Dəxlisi odur ki, öz borcunu unudan mömin bir bəndəni qınamaya bilmərəm. Sənə bunu başa salmaq istəyirəm.

Gənc oğlan xəfifcə güldü.

– Siz məgər ruhlara dua etmirsiniz?

– Qətiyyən yox. O, sənsən, inancında şübhəyə düşmüşsən. Hamısı da bilirsən nədəndir?! Hamısı...

– Sizə demişəm axı, tualetin divarı... – gənc söhbəti fırlatmağa çalışdısa da, qoca ona imkan vermədi.

– Uçmaz, narahat olma!.. Bilirsən, sənin bu axşam qonaqlıqların sakinlərdə xoşagəlməz maraq yaradır.

– Mən qeyri-qanuni heç nə etmirəm. Və xahiş eləyirəm, bu divara bir əncam çəkin!

– Yaxşı olar ki, biz əvvəlki kimi xoşluqla... – sözünü yarımçıq kəsib, şlanqın ucunu kənara tutdu və gənc həmsöhbəti kimi cəld mövzunu dəyişdi: – O ki qaldı təmirə, onu özün eləyərsən.

Tərslikdən hər bayıra çıxanda gərək bu sifətlə qarşılaşasan.

Bayırda sakitlikdir, küçələr bomboş. Adətən məzuniyyətlər başlayanda belə olur. Mamır kimi sıx və hərəkətsiz buludlar şəhərkənarı qəsəbələrin üzərinə çöküb. Yuxusuz gecədən sonra baş partlamaq üzrədir, cəmi iki saat yatıb, ya yox. Ruhlarla “söhbəti” bitirər-bitirməz tarix müəllimi olan həmkarı üzünü onlara tutub dedi: “Gəlin, indi də gələcək barədə danışaq!” Gecə səhərə kimi mübahisə etdilər, axırda da məlum oldu ki, boş, mənasız yerə. Səhərə yaxın “məclis” dağılanda dostu ona gülərək qayıtdı:

– Səninçün bu dəqiqə ən yaxşısı evlənməkdir.

Nə qədər çalışsa da yuxuya gedə bilmədi, iki dəqiqədəbir mehriban, tanış sima gözləri önündən gəlib keçirdi. Nə vaxta kimi tənha çinartək yaşayasan?!

Anası yadına düşdü. Görəsən, o, niyə elə ölən günədək israrla təkrar edirdi: nə baş verməyindən asılı olmayaraq, Allah-təalaya şükür eləmək lazımdır?

Bu səhər kafedə seyrəklik idi. Kafeni dəmiryol platformasından ayıran bağa baxan ən yaxın masada, həmişəki yerində əyləşdi. Ofisiant onu salamlayıb, səhər qəzetlərini gətirdi. Sonra kofe və paxla ilə buterbrod hazırladı. Yeməyini yeyib qurtarsa da, başının ağrısı kəsmək bilmirdi. Görəsən, bu gecə yuxuya gedə bilməməsinin səbəbi nə idi? Yerində çox vurnuxmuşdu, amma yata bilməmişdi... Sabah şagirdlərinə qrammatikaya aid oxuyacağı mühazirəni yadına saldı. O saat da sərsəm ideyalar sahibi olub, gic-gic söhbətlər eləyən tarixçi həmkarı və dostunun siması gözləri önünə gəldi:

– Ərəb dilindən dərs deyirsən, lap yaxşı. De görüm, mübtədə olmadan xəbər ola bilər?

– Dil də dəniz kimidir – sərhədsiz.

– Məhəmməd öldü. Məhəmməd mübtədədir. Mübtədəyə bax e-e! Öyrətdiyin şeylərə nə deyim?! Götürək elə məni, məşğul olduğum şeylərin dillə yaxından-uzaqdan bir bağlılığı yoxdur...

Ofisiant yaxınlaşdı.

– Xeyir ola, müştərilərdən pul qopardırsan? – ondan soruşdu.

Ofisiant isə öz növbəsində gülümsədi – bəlkə də, gündə min kərə eşitdiyi mənasız suallara güldüyü kimi. Pulu götürüb masadan uzaqlaşdı. Ağillı gülüşü var, amma yenə də... biz heç nə bilmirik, sadəcə, gündəlik, adət etdiyimiz hadisələrə səthi yanaşmaqla

kifayətlənirik... elmimiz çatmır, o, çox kasad və qeyri-mütəşəkkil, dağınıqdır...

Başını qaldırıb buludlara tamaşa etdi, sonra özündə başqa şeylərə maraq oyatmaq istədi... Maraqlı dairəsinə düşən hər bir şey ağ rəngə boyanırdı. Lakin ağlığın özü də sehrbazın əlindəki oyuncaqtək dəyişkən idi. Ağ gah ətrafda nə varsa hamısını ağuşuna alır, ağa qərq edir, gah da nəhəng dalğalar şəklində çəkilib gedir, sonra da formasız qara kütləyə çevrilirdi. Platformadakı qatar yoxa çıxdı... bəlkə, buludların arasında gözdən itmişdi? Birdən tam rahatlıq duymaq istədi – necə ki, bu rahatlığı Yapon bağında Budda qarşısında dayandığı zaman yaşamışdı. Birdən dostu əli ilə Buddanı göstərərək ona demişdi: “Rahatlıq, həqiqət və qələbə”. Fikrini izah etdikdən sonra bir qədər fərqli üçlüyü qeyd etmişdi: “Rahatlıq, həqiqət və məğlubiyyət”. O isə bütün qüvvəsini, iradəsini toplayıb mübahisəyə girişməyə hazırlanmışdı.

Bərk qışqırıqdan ağacların yarpaqları da titrədi. Qışqıran uşaq, ya da qadın idi... Ürəyi elə bərk döyünməyə başlamışdı ki, sanki bir neçə dəqiqə bundan öncə ehtiras dolu anlar yaşamışdı. Kaş indi Xəyyam küçəsindəki o evdə olaydı!.. Çox təəssüf, ola bilməzdi. Qulağına başqa bir səs də gəldi, elə bil kimsə onu çağırırdı. Başını yana çevirəndə qarşısında dostunun dumanlı siması göründü. Ağızını açıb nə isə demək istəyirdi ki, onun ənənəvi cümləsini eşitdi: “Səninçün ən yaxşısı evlənməkdir”. Bayırda hay-küy, ayaq səsləri getdikcə güclənməkdəydi. O da öz

növbəsində qatara çatmaq üçün qaçmaq qərarına gəldi... Lakin kafedən azca aralanmış ayağı səkinin kənarında sürüşüb ağzıüstə yerə getdi... Bu qədər adam hardan çıxdı e-e? Bağçanın hasarı yaxınlığına bir yığın adam toplaşmışdı. Polislər platformaya tökülüşmüşdülər. Deyəsən, qəza baş verib... Bu da ofisiant. Adamların arasında birtəhər çıxıb, kafeyə sarı gəlir və ona doğru əyilərək soruşur:

– Siz, əlbəttə ki, gördünüz də olub-keçənləri? – Qaş-larını qaldırdı – bilmək olmurdu, təəccüblənirdi, ya onun sözlərini inkar edirdi. – Sizi indi müstəntiqin yanına çağıracaqlar, – ofisiant əlavə etdi.

– Hansı müstəntiq?

– Stansiyada qətl baş verib axı, iki addım sizdən aralıda adam öldürüblər.

– Nə? Adam öldürüblər? – qaş-baş qalmışdı.

– Sizə nə olub? Elə bil aydan yerə təzə düşmüşünüz. Hə, adam öldürüblər. Dəhşətdir, vallah! Günün günorta çağı küçənin düz ortasında adam öldürmək. Məgər o qızı tanımırdınız?.. Mama həkimini deyirəm.

– Mama həkimi?

– Başdan xarabın biri öldürüb onu. Allah onun bəlasını versin! – Cavan oğlanın ağrı və təəccübdən sifəti əyildi, daha sonra dodaqları tərpendi: – Öldürüblər? İnana bilmirəm, hardadır indi o?

– Yarasını sarımaq üçün xəstəxanaya apardılar, ancaq deyirlər, yazıq yolda keçinib.

– Keçinib?

– Siz məgər görmədiniz? Onu ki gözünüzün önündə öldürüblər... – ofisiant bir az susduqdan sonra

davam elədi: – Necə görməyə bilərsiniz? Mən məşğul olsam da... Biz qışqırığa çıxdıq. O əclaf qızın dalınca düşmüşdü. İndi müstəntiqin dayandığı yerdə qıza çatıb, ona bıçaq zərbəsi endirdi.

– Bəs qatil hardadır?

– Aradan çıxıb, hələ tapmayıblar. Cavan adamdır. Stansiya rəisi onun divara dırmaşib, parovoza mindiyini görüb. Eybi yox, əvvəl-axır tutacaqlar.

Xəbərləri eşitdikcə oğlanın üz-gözü daha da qırışdı. Ofisiant aralananda da bayaqkı sözlərini təkrarladı:

– Axı necə ola bilər ki, siz heç nə görməmişiniz? Hər şey gözünüzün önündə baş verib ki!

Bir qədər sonra polis gələrək onun müstəntiqə yaxınlaşmasını istədi. Necə olur-olsun fikrini cəmləməli idi. Saatına baxdı, məlum oldu ki, ən azı bir saat yuxulayıb. Ayaqlarını sürüyə-sürüyə polisin arxasınca getdi. Adəti üzrə adı, soyadı və işlədiyi yeri soruşdular.

– Saat neçədən kafedəsiniz?

– Təxminən yeddidən.

– Yerinizdən qısa müddətə də olsa, harasa ayrılmamısınız?

– Yox.

– Nə görmüsünüz? Zəhmət olmasa, ətraflı danışın!

– Heç nə.

– Necə yəni heç nə? Cinayət elə burdaca baş verib. Nə təhər ola bilər ki, heç nə görməyəsiz?

– Mən yatmışdım.

– Yatmışdınız?!

– Hə, – polisın təəccüblənməsindən bir qədər çaşqın olan oğlan cavab verdi.

– Yəni təqibdən xəbəriniz olmayıb? Səs-küyə oyanmadınız da?

– Yox.

Müstəntiq narazı halda başını tərpətdi.

– Siz ona kömək etmədiniz. O isə sizi səs-ləyirdi, adınızla çağırırdı.

– Adımı çağırırdı? – boğuş səs-lə soruşdu.

– Hə, hə, bir neçə dəfə adınızı təkrarlayıbmış. Şahidlər mərhumun sizə tərəf qaçdığını və kömək istədiyini deyirlər.

Karxıb qalan cavan gözlərini döyməklə kifayətləndi...

Sonra gözlərini yumdu və müstəntiqin əsəbiləşib özündən çıxdığı ana qədər onun suallarına məhəl qoymadı.

– Cavab verin! Siz cavab verməlisiniz.

– Mən necə də bədbəxtəm!

– Onunla aranızda nə olub?

– Heç nə.

– Amma o, son anda sizin adınızı çağırıb.

– Biz qonşu küçələrdə qalırıq.

– Şahidlər sizi tez-tez bir yerdə gördüklərini deyirlər. Adətən qatarı gözləyən vaxtı yan-yana dayanırmışsınız.

– Ola bilər, bu, eyni vaxtda işdən çıxanda olub.

– Yəqin ki, köməyə məhz sizi çağırmağı təsadüf deyil, hə?

– Bəlkə bu, nə vaxtsa ona heyran olmağım la bağlıdır?!

– Deməli, siz onunla yaxın olmusunuz?

– Ola bilər. – Qısa aradan sonra kəskin şəkildə, acıqlı-acıqlı qışqırdı: – Mən onu sevirdim, çoxdan idi ki, ona evlənmək təklifi etmək istəyirdim.

– Amma hələ etməmişdiniz.

– Yox, qəti qərara gələ bilmirdim.

– Axırda da bu bədbəxt hadisə baş verdi, sizsə yatmışdınız.

Başını yerə dikdi... Çox utanırdı. Yerə girəcək dərəcədə utanırdı... İçində bir ağrı vardı.

– Və sonuncu sual: onun barəsində bir şey bilmirsiniz, canini deyirəm?

– Heç nə bilmirəm.

– Bəlkə, mərhumənin kimləsə görüşdüyünü eşitmişiniz?

– Yox.

– Arxasınca kiminsə gəlib-getdiyini sezməmişiniz?

– Yox.

– Nə isə yeni bir məlumat əlavə etmək istəmirsiniz?

– Yox.

Göy üzü hələ də sıx buludlar arxasında qalmışdı. Bir müddət yağış çisələdi, sonra dayandı. Özü də bilmirdi ki, hara gedir. Artıq günorta idi, o isə elə hey gedirdi. Arxasına, ayağının altına baxmadan addımlayırdı. Sanki bu üzücü addımlarla məyusluğunu rəf etmək istəyirdi. Yapon bağının qarşısında birdən tarixçi dostu ilə üz-üzə gəldi. Dostu onunla hal-əhval tutduqdan sonra soruşdu:

– Gəl gedək bir az oturaq. Söhbət eləmək istəyirəm.
– Bağışla, amma indi metafizikalıq halım yoxdur, –
həvəssiz cavab verdi.

Məyus olan dostu sınaqçı nəzərlərlə onu süzdü.

– Deyirlər, bir mama həkimini öldürüblər, düzdür
bu? Sən isə həmin vaxt yatıbmuşsan...

– Bunu sənə kim deyib? – əsəbi halda onun sözünü
kəsdi.

– Bərbərخانada eşitdim, – dostu üzr istəyircəsinə
dilləndi.

– Nə olsun ki?.. Heç dəxli var?! Adam yorulub, bir
az yuxulayıb da! Hadisənin həmin vaxt baş verməsinə
məgər mən günahkaram?

Dostu gülümsədi.

– Yaxşı, yaxşı, əsəbiləşmə!.. Mən ki aranızda bir şey
olmağından bixəbərdim, – deyə qımışdı.

– Aramızda nə olub ki, başın xarab olub?

– Yaxşı, bağışla, bağışla! Bərbərخانadır da, boş-boş
çərənləyirlər.

Başını aşağı salıb yoluna davam etdi. Gözləri
qabağını görmürdü. Cəhənnəm olsun, hər şey!.. İndi
onu heç bir qüvvə geri qaytarmaq iqtidarında deyil...
Bu dərdin bir dərmanı da yoxdur... Onun çarəsiz
qışqırığı ağlasığmaz bir şəkildə ətrafa sızır... Şayiələr
isə ildırım sürəti ilə yayılmağındadır. Şəhərətrafi
qəsəbələr başdan-başa dedi-qoduçularla doludur.
Hamısı da bir ağızdan guya onun halına acıyır.
Dükanda ona bir paçka siqaret uzadan satıcı deyir:
“Cənab, ürəyinizi sıxmayın! Allah ölənə rəhmət eləsin,
dirilərə səbir versin!” Deyəsən, artıq hamı vəziyyətdən

xəbərdardır... Hamısı da ona başsağlığı verir... Sanki o, mərhumə ilə uzun müddət nişanlı imiş... Pulları satıcının qabağına atıb, etinasız halda onu süzür və ordan uzaqlaşır...

Ətrafdakıların hamısının onu izlədiyini güman edir. O, qaçaqdır, müttəhimdir, cinayətkardır, köməyə getmədiyinə görə günahkardır. Deməli, vəziyyətdən çıxış yolu yoxdur: sabah məktəbdə onu suallarla bezdirəcəklər... Əsl cəhənnəm əzabı bax, onda yaşanacaq...

Uzun müddət məqsədsiz gəzib-dolaşdı. Qarşılaşdığı hər kəsə izahat verməli olurdu – hər deyilən söz qıcıq yaradır, qəlbini yaralayır. Onu təkrar-təkrar dar ağacına çəkirdilər: qətl, bir də onun dərin yuxuya getməsi barədə eyni söhbətlər. “Qatil tutulub. Bu, orta məktəb şagirdidir...” xəbərləri yayılır. Qatil onu sevirmiş, mərhumə isə ona əhəmiyyət vermirmiş... Hər kəs onu sakit və ciddi qız kimi tanıyırdı; məlum oldu ki, ərəb dili müəllimini sevirmiş. Deməli, bu fakt da, nəhayət, üzə çıxmışdı. Ruhları ona görə çağırırdı, lakin lazım olan vaxt, ən köməksiz anında onu xilas eləyə bilmədi: ona görə ki, yatmışdı. Təhqiqat vaxtı da eyni şeyi tutuquşutək təkrarlayırdı: yatmışdım, yatmışdım, yatmışdım... Qəribə də olsa, qışqırıq səslərinə ayılmamışdı. İlk baxışda hamıya qəribə görünə bilər, amma bu insanlar bilmirlər ki, o, gecə səhərə kimi ruhlarla danışmış, sonra da gələcək barədə mənasız söhbətlər edib...

Ürəyi sıxılmağa başladı, elə bil üstünə hər tərəfdən zəhər fısqırdırdılar. Evə qayıtmaq istəmirdi, ancaq

əvvəl-axır buna məcbur qaldı. Göy üzünə qara buludlar gəldiyindən o, bozumtul və şişkin görünürdü. Bu da ev sahibi – zavallı palma ağacı altında skamyada oturub.

– Sən çox qəmgin görünürsən, deyəsən, səhərki söhbətimiz xətrinə dəyib? – ev sahibi xəbər aldı.

O, inkar əlaməti olaraq başını yellədi. Ev sahibi bu dəfə alçaq səslə soruşdu:

– Düz söhbətdir? Deyirlər...

– Hə, hə, – o, qocanın sözünü kobud şəkildə kəsdi.

– Mama həkimini mənim iki addımlığımda öldürüblər. Mən isə həmin vaxt kafedə yuxulamışdım. Bax belə!

– Oğul, mən istəməzdim...

– Mən onun qışqırığını eşitməmişəm, – yenə onun sözünü kəsdi, – bəzi adamlar isə eşitdiyimi, amma özümü yatmış kimi göstərdiyimi iddia edir.

Ev sahibi ona yaxınlaşıb, üzrxahlıq etdi. Qolundan tutub yanında otuzdurdu.

– Biz sənin rəhmətlik atanla yaxın dost idik, oğul.

– Uzun müddət ikisi də susdu. Sonra o, getmək üçün qocadan icazə istədi. Ev sahibi qapıya qədər onu ötürüb, sonda qulağına tanış sözləri pıçıldadı: – Səhər dediklərimi nəzərə al, o ruhlarla bağlı gecə qonaqlıqlarını deyirəm.

Oğlan güc-bəla ilə, sürünə-sürünə özünü otağa salıb, çarpayıya atdı. Gözlərini yumub mızıldandı:

– Yuxuya gedib, çoxlu-çoxlu yatmalıyam. Mənə bir ömürlük yuxu lazımdır...

Gecə yarısı söhbətlər

Umm Abbas məhəllədə gözəlliyi ilə tanınır. Başqaları bir yana dursun, hətta ali təhsilli, ağılı başında olan, alicənab, lakin eyni zamanda qadın gözəlliyindən azacıq xəbərdar olan kəslər də səhrada təsadüfən sərin su aşkar eləmiş yolçulartək gözlərini ondan çəkə bilmirdi. Təsbeh, siqaret və gül satıcısı olan əri rəhmətə gedən gün onun heç qırx yaşı tamam olmamışdı – qonşuların sözlərinə görə, bu yaş məhsuldar və bərəkətli hesab olunur, belə ki, qadın həmin vaxt kamillik zirvəsinə çatmaqla yanaşı, onun bədəninin, zərif dərisinin valehedici ətri adamı heyran etməyə başlayır... Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, Umm Abbas ev sahibidir. Ona məxsus olan ev köhnə olsa da dördmərtəbəlidir, aşağısında da üç dənə dükanı var. Ona görə də, əksəriyyəti kasıb kişilərin yaşadığı məhəllədə dul qadını yağlı tikə hesab edirlər və onu arvadı kimi görmək istəyənlər növbəyə düzülür. Amma taleyin gərdişi fərqli oldu: Umm Abbas elə də diqqət çəkməyən birisinin qolları arasına düşdü.

Həsəneynin kiçik arabası vardı, onu kirayə verərdi. Otuz yaşlı yekəpər Həsəneyn güclü, kobud olmaqla yanaşı, səbəbsiz yerə dava-dalaş etməyilə də məşhur idi. Məhəllədə hamının zəhləsi gedirdi, həm də ondan qorxurdular. Gözəllər gözəli Umm Abbasın bu gədənin toruna necə düşdüyü heç kimə çatmırdı. Kimi

paxılıqdan, kimi də peşmançılıqdan dodağını gəmirir, onları bir yerdə görəndə köks ötürürdü:

– Yazıq qadın! Yazıq onun oğlu Abbasa!

Abbas qadının birinci ərindən idi. Bu iyirmi yaşlı, çox mehriban və bir qədər qəribə gəncin dodaqlarından uşaq təbəssümü heç zaman əskik olmaz, dalğın gözlərində müəmmalı ifadə sezilərdi. Yaşı az olsa da, saqqal, bığ buraxmışdı, onlara yaxşı da qulluq edərdi. İbtidai sinifdə əlifbanın bir hərfini belə yadda saxlaya bilmədiyindən axıra qədər də savadsız kimi böyüdü. Atası evin birinci mərtəbəsində onun üçün dükan açdı, o da orda şirniyyat, Sudan paxlası və tum satmaqla gününü keçirirdi. Ürəyiyumşaqlığından, satış üçün qoyulmuş çərəzlərin yarısını uşaqlara pulsuz paylayardı. Anası Həsəneynə ərə gedəndə bir neçə günlüyə harasa yoxa çıxdı, qayıdıb gələndə qonşularla rastlaşdığı vaxt narazı halda başını yelləyərdi:

– Atamın yerində başqa bir kişinin peyda olması ağlasığacaq şey deyil. Ya da ki, başını anasının pəncərəsinə tərəf qaldırıb qışqırardı: –Allah sənin günahından keçsin, Umm Abbas!

Əvvəllər axşam düşəndə cələbiyyəsini çıxarıb açıq göy kostyumunu geyər, saçını-saqqalını darayıb fəsinə başına qoyar, əl ağacını götürüb dükanı bağlayar və gəzməyə gedər, tanıyıb-tanınamamağından asılı olmayaraq qarşısına çıxan hər kəsi salamlayar, ağzında qənd parçası, dodağında da hər zamankı təbəssüm, gecəni səhərə kimi gəzərdi. Anası ikinci dəfə ərə getdikdən sonra da Abbas həyat tərzini dəyişmədi, sadəcə indi gecələr evə gəlməz, elə dükandaca yığılıb

yatardı. Oğlunun tərsliyinə yaxşı bələd olan anası ona heç mane olmağa da cəhd etməzdi. Başına pis bir şey gəlməsindən heç vaxt narahat olmaz və deyərdi: mələklər hər zaman oğlumu qoruyacaq.

Bir dəfə Həsəneyn dükana gəldi, onu görən kimi Abbas qışqırdı:

– Çıx get! Səni görmək istəmirəm.

– Mən ki sənin atalığınam, – Həsəneyn də özündən çıxdı.

Qonşular onları ayırmaq, aranı sakitləşdirmək üçün tökülüşüb gəldilər, hamısı da Abbası müdafiə edirdi. Umm Abbas bu hadisədən pərişan oldu, qəşəng gözlərindən gildir-gildir yaş axdı. Abbas onun bir dənəsiydi, uşağın gözəl siması anasınınkı idi, onu çox sevirdi.

Həsəneyn isə öz növbəsində bu evlilikdən hər cür xeyir götürərək bir az da kobudlaşdı. Özünə yeni dostlar tapdı, onlarla tez-tez vurmağa başladı. Bəzən o qədər içirdi ki, ayaq üstə güclə dayanır, dəli kimi qışqıra-qışqıra mahnılar oxuyurdu.

Abbas da onun hər gün evə heyvan kimi sürünə-sürünə gəldiyini görəndə dükandan bayıra çıxıb, üzünü anasının otağının pəncərəsinə tutar və bərkdən təkrarlayardı:

– Allah sənin günahından keçsin, Umm Abbas!

Bir dəfə bağlı pəncərələr arxasından kiminsə xırıltılı səsi gəldi. Səslər getdikcə o qədər güclənirdi ki, hətta küçənin o başında qalanlar da onları aydın eşidə bilirdi.

– Mən bu evin ağasıyam, burda olan hər şey də mənə məxsusdur.

Sakinlər, əvvəllər həyatında yalnız sevgi və hörmət görən qadının indi təhqirlərə və hədələrə məruz qaldığının şahidi oldu.

– Nə baş verir? – deyə qonşular bir-birindən soruşurdu.

– Onun bu cür özündən çıxmasının bir səbəbi var, o da puldur, – deyə özləri də öz suallarına cavab verirdi. – Onların əsas gəlir yeri mənzil kirayəsindəndir. Ev isə məlum olduğuna görə qadına məxsusdur.

Əvvəllər Umm Abbas tez-tez milayasını¹ çiyinə atıb, ətrafdakılara şəstlə baxa-baxa küçədə gəzişərdi. İndi evindən bayıra çıxmaz, qonşulara baş çəkməzdi.

Həsəneyn isə qadının var-yoxunu sümürməyində idi, hətta bir dəfə bununla kifayətlənməyib, içkili halda Abbasın dükanına düşdü və qışqırmağa başladı:

– De görüm atandan bir millim² də olsa, miras pul qalıb sənə?

Abbas atalığına tərəf çönmədi, sanki onu heç görmürdü. Yalnız dükanın qarşısında oynayan balaca uşaqlar içəri pərakəndə doluşdular.

– Ya kirayə haqqını ödə, ya da ki, şələ-şüləni yığıb rədd ol burdan! – oğulluğunun üstünə şığıyan Həsəneyn artıq qışqırmırdı, tələyə düşmüş vəhşi heyvantək bağırırdı.

Süd satan Bayumi özünü yetirib onu sakitləşdirməyə və xata-baladan uzaq olmaq üçün dükandan aralaşmağa cəhd etdi. O, hərdən xoş sözlərdən istifadə edib, hirsindən cilov gəmirən Həsəneyni yola gətirmək istəyirdi. Lakin sakitləşmək bilməyən Həsəneyn

¹ağ və ya qara rəngli çiyinliyi olan milli qadın üst geyimi (*tərc.*)

²xırda pul vahidi, Misir funtunun mində biri (*tərc.*)

dili dolaşa-dolaşa bağırır, bağırdıqca da Bayuminin üzünü tüpürcək atəşinə tuturdu.

– Gicbəsər! Əclaf! Oğraş!

Axşamtərəfi Abbas həmişə olduğu kimi gəzintisinə çıxdı. O, yanından ötüb-keçənləri də adəti üzrə, gülərüzlə salamlayır, xoş sözlər deyərək, onlarla arabir zarafat da edirdi. Həsəneyn isə, yenə də arvadının üstünə düşüb, onu hədələməyə, ev və dükanları onun adına keçirməyi tələb etməyə başladı. Söz-söhbət, dava-dalaş lap böyüdü, söyüşün biri bir qəpik oldu. Umm Abbasın haray səsləri məhəllənin boz divarlarında əks-səda verdi. Yazıq qadın özünü bayıra yetirib, qonşulardan aman dilədi və acı taleyindən gileyləndi. Qonşulardan ürəyiyumşaqlar onun ərinin yanına gedib, ailə münasibətlərini yoluna qoymaq istəyirdi, lakin Həsəneynin natarazlığı onları qorxudurdu. Belə ki, bu yaxınlarda Kərməllə adlı qonşusuna o, vəhşicəsinə divan tutmuşdu. Səbəb isə, onun Umm Abbasın oğluna pul ötürməsində yardımçı olması idi. Gecə isə o yazıq Umm Abbası bərk kötəkləmiş, o da ağlayıb göz yaşı tökmüş və belə yaşamağa taqəti qalmadığını demişdi...

Dan yeri söküləndə qəsəbənin üzərinə çökmüş ölü sükutunu tükürpədicə fəryad səsləri pozdu. O səsa çıxmış qonşular taybatay açılmış pəncərələrdən boylanır, bir az ürəkli olanlar səslərin gəldiyi tərəfə qaçırdılar. Onlar qəlyanxananın qarşısında küçə fənərlərinin zəif işığında süd satıcısı Bayuminin tir-tir əsdiyini gördülər. Adəti üzrə o, məhəllədə hamıdan qabaq oynar, süd bidonunu əlinə alıb qapı-qapı gəzərdi. Bəs

onu qorxudan nə idi, görəsən? Diqqətlə baxanda azacıq aralıda Həsəneynin qan gölməçəsində üzdüyünü gördülər. Onun cansız cəsədi boş tərəvəz kisəsitək qəlyanxananın küncünə atılmışdı.

Bütün məhəllə həyəcan içindəydi. Az sonra polis gəldi, təhqiqat başladı. Polis müstəntiqi hadisə yerini diqqətlə gözdən keçirdi, gözə dəyən şübhəli nə varsa, hamısını yoxladı. Əvvəlcə Həsəneynin azğınlığının son qurbanı Kərməlləni, daha sonra ölənün düşmənçilik etdiyi onlarla adamı, sonra Umm Abbası, binanın digər sakinlərini və süd satan Bayumini sorğu-sual etdilər, lakin bu şəxslərin hər biri günahsız olduğunu sübut eləyə bildi. Sonda Abbası da müstəntiqin yanına çağırdılar. O, cinayət baş verən anda harda olması barədə suala sadəlövhliklə gülümsəyərək cavab verdi:

– Xızır la idim.

Müstəntiq Xızırın kim olduğunu sual etdi.

– Məgər siz bütün yolunu azmışların himayədarı müqəddəs Xızır haqqında eşitməmişiniz? – təəccübləndi.

Abbasın gecə gəzintilərindən, dolaşdığı yerlərdən, qəribəliyindən hər kəsin xəbəri vardı və qonşular onun cinayətlə bir bağlılığı olmadığına, hətta şahidlik də edərdilər.

Məsələ dalana dirəndi, cinayətin üstü açılmamış qaldı. Araşdırmalardan bircə şey aydın oldu: Həsəneyn hansısa kəsici, iti alətlə qətlə yetirilmiş, qatil onun başını parça-parça etmişdi. Düzünə qalsa, ölüyə yazığı gələn olmadı, lakin hamı bir-birinə qatilin kim

ola biləcəyini sual edirdi. Bu cinayət hadisəsi hələ uzun müddət qonşuların əsas müzakirə mövzularından biri olaraq qaldı.

Başlanğıcda elə zənn etmək olardı ki, bu hadisədən dərhal sonra Abbas anasının yanına qayıdacaq. Ancaq bu, belə olmadı. Oğlunun gecə-gündüz xiffətini çəkən ana hələ qadın təravətini itirməmişdi. Umm Abbas yenə də ona məftun olan baxışların müşayiəti altında məğrur-məğrur küçədə gəzişməyə başladı.

Çox keçmədi, yeni bir namizəd peyda oldu. Bu, yaşı heç otuzə çatmayan, qonşu məhəllədən olan Abdə adlı müflisləşmiş bir qəssab idi. Yaraşığı, sakit və vicdanlı birisi olsa da, adamlar Umm Abbasın acı təcrübəsini bu tezlikdə unutmağına məəttəl qalmışdılar. Abdə bir göz qırpımında onunla evləndi. Saf niyyətli qonşular bu hadisəni də xeyrə yozaraq, Allah-təalanın Umm Abbasa keçmişdə çəkdiyi əzabların mükafatını verdiyini düşündülər. Amma dedi-qoduların ardı-arası kəsilmirdi. Budəfəki şeyiələr təzə bəyin köhnənin ölümündə əli olub-olmaması barədə idi.

Abbas isə öz sözündə qalırdı:

– Atamın yerində başqa bir kişinin peyda olması ağlasığacaq şey deyil. – Yenə də küçəyə çıxıb bərkdən qışqırmağa başladı: – Allah sənin günahından keçsin, Umm Abbas!

Qorxunc şeyiələr polisində qulağına gəlib çatdı və yeni dindirilmə prosesi başlandı. Umm Abbas və təzə ərinin sorğu-sualından bir nəticə hasil olmadı. Düyün açılmırdı ki, açılmırdı.

Abdənin qızıl xasiyyəti vardı – arvadına hörməti sonsuzdu, sevgi və nəvazişini ondan əskik etməzdi. Əvvəl-əvvəl Abbasa da ata qayğısı göstərməyə çalışırdı, lakin gənc oğlan onun bu niyyətinə qarşıydı.

– Məni rahat burax, – deyə o, bir gün kobud şəkildə atalığının ağzının üstündən vurdu.

Lakin atalığı onun qeydinə qalmaqda davam edir, hətta Umm Abbasi da oğlunun ehtiyaclarını anlamağa sövq edirdi. Eyni zamanda, Abdə təsərrüfat işlərinə də yavaş-yavaş əl qoyur və mülk sahibi olan arvadına faydalı məsləhətlər verirdi. Binanın qabağındakı həyətyanı sahəni sataraq, əldə olunan pula evi yenidən təmir etmək və bir mərtəbə də artıq tikmək məhz onun məsləhəti idi. Ona hər şeydə etibar eləyən Umm Abbas bu təklifə də qulaq asdı. Ailənin gəliri artmağa başladı, hər kəs onun ağına qibtə edirdi: “Bax, əsl kişi belə olar”. Hətta Bayumi də bir dəfə, gecə gəzintisindən qabaq süd dükanında onunla birlikdə şam eləyən Abbasa dedi:

– Belə saf, yumşaq ürəyin var, Abdə kimi bir insandan niyə qaçırsan? – Abbas ona cavab verməyərək qabağındakı qatığı yeməyə davam etdi, elə bil heç sualı eşitməmişdi. – Nədi, yoxsa xeyirxah, qayğıkeş adamlardan xoşun gəlmir? – Bayumi yenə dilə gəldi.

Abbas boş kasanı Bayumiyə uzadıb, həmsöhbətinin gözlərinin içinə diqqətlə baxdı və nəhayət, cavab verdi:

– Çox qəddar adamdır. Kaş görəydin dükanında əti necə doğrayır.

Bir müddət beləcə keçdi. Abdə təkcə arvadına və oğulluğuna deyil, ailəsinin digər üzvlərinə qarşı da

mehriban davranırdı. Umm Abbasın evində hansısa mənzil boşalan kimi onu qohumlarından birinə verirdi. Kimin ki imkanı aşağı idi, arvadının razılığı ilə onlardan kirayə pulunu da az alırdı. Hər şey öz yolu ilə gedirdi, ta o vaxta kimi ki, növbə anası və bacılarına çatdı. Onlarla bir mənzildə yaşamaq qonşular arasında bir zərbi-məsəlin təkrar-təkrar misal çəkilməsinə səbəb oldu: sevdiyin insan bal kimi şirindirə, üstünə arıların tökülüşməsindən özünü qoru! Düzü, Umm Abbas qaynanasının gözlənilmədən onların evində peyda olmasından xoşhal olmamışdı, ancaq buna etiraz etməyə də dili gəlmirdi. Ona indi bir şey tam aydın idi: yüyəni əldən verib, artıq bu evin sahibi o deyil. Hege-monluq qaynanaya keçmişdi, yazıq Umm Abbas isə özünü doğma evində qonaq kimi hiss eləyirdi.

Günlərin bir günü məlum oldu ki, üç dükandan ikisinin divarı uçmaq üzrədir. Həmin iki dükanın yerində bir böyük dükan tikdilər və piştaxta şüşəsi arxasında indi dana və quzu əti də görmək olurdu. Abdə qonşu məhəllədəki miskin ət dükanından bura daşındı. Təzə dükanın açılışı Qurandan ayələr oxunması ilə yadda qaldı, sahibi isə, ona bəxş edilən qanuni var-dövlətə görə Allah-təalaya ucadan şükrələr yağdırdı.

Qonşuların hərəsindən bir avaz gəlirdi:

– Bu adam düzgünlük və alicənablıq nümunəsidir,
– bəziləri iddia edirdi.

– Yox, o ikinci Həsəneyndir, sadəcə, ondan fərqli olaraq, suyu bir az üfürə-üfürə içir, – digərləri etiraz edirdi.

Kimisi onun düzlüyünə şübhə ilə yanaşırdı, başqa bir qisim isə, az qalırdı paxıllığından ölsün.

Abdə isə öz növbəsində nəzərəçarpacaq dərəcədə dəyişdi. Gözlərində hər zaman aşkar hiss olunan həlimlik yerini lovğalığa verdi. Mülayimlik iri tacirin maliyyə imkanlarının tələb etdiyi sərtlik və qətiyyətlə əvəz olundu. Onun bu yeni qazanılmış keyfiyyətləri təkcə ticarətdə deyil, ailə içində də özünü bürüzə verirdi: Umm Abbasın qaynanası və baldızları ilə mübahisələrində daima arvadının ağızının üstündən vururdu. Hər zaman diqqət, nəvaziş göstərən və başqalarından da bunu gözləyən qadın ərinin kobudluğunu həzm eləyə bilmirdi, onu dərin kədər hissi bürüyürdü. Ailədə münasibətlər dözülməz həddə çatmışdı. Nəhayət, Umm Abbas əlindən alınan hüquqlarını geri qaytarmağa cəhd etdi.

Evimdə tək yaşamaq istəyirəm, yad adamların burda qalmasına day dözə bilmirəm, – ərinə bildirdi.

– Elə isə hara istəsən, rədd olub gedə bilərsən, – Abdə heç düşünmədən qışqırdı.

Umm Abbas eşitdiklərinə inana bilmirdi.

– Bura mənim evimdir, – çığırdı, – onların burda nə işi var axı?

Həngamə qopdu: qadınlar saçıyolduya çıxdılar. Anasının xətrinə dəymək istəməyən Abdə əvvəlcə arvadını kötəkləməyə girişdi, axırda isə, ümumiyyətlə, onu evdən qovub çıxardı. Umm Abbas tək-tənha, evsiz-eşiksiz qaldı. Bir kasıb ailə – birinci ərinin uzaq qohumları ona sığınacaq verdi. Bu hadisə bütün məhəlləni sarsıtdı. Abbas anasının təzə sığınacağına gəlib, onun qapısı ağızında qışqırdı:

– Allah sənin günahından keçsin, Umm Abbas!

Qonşular neyləyəcəklərini bilmirdilər. Onlar Abdə kimi yenicə nüfuz sahibi olmuş birisinin qəzəbinə uğramaqdan ehtiyatlanırdılar. Aralarında məhkəməyə müraciət etmək istəyənlər var idi, lakin həmin adamlar da niyyətlərini pıçiltı ilə dilə gətirir, başlarının ağrıyaacağından qorxurdular. Açıq-aşkar nifrət etməyə yalnız Abbasın cürəti çatırdı. Nəhayət, bu Abdəni bezdirdi və o, Abbasa yaşayış üçün pul verməkdən imtina etdi.

– Kəmağulların əli pula dəyməsə yaxşıdır, – hər kəsin önündə bəyan elədi.

– Sizlərdən hər biri, – bu xoşagəlməz səhnəyə kənardan tamaşa eləyənlərə üzünü tutub dedi, – pula bu axmaqdan daha çox layıqdir.

Dana, quzu əti ilə ağzına kimi dolmuş dükandan gözünü ayıra bilməyən adamlar bilaixtiyar soruşurdular: “Bəs bu boyda cah-calal hardandır?”.

Abbasa gəlincə, o, heç nəyə məhəl qoymurdu, hətta kənardan baxan onun indi özünü daha xoşbəxt və azad hiss etdiyini deyərdi. Axşamlar, hər zaman olduğu kimi, gəzintiyə çıxanda özünü böyük səltənət varisi kimi göstərirdi. Ağzıgöyçəklər yenə dedi-qodaya başladılar: zəifliyi ucbatından Umm Abbasın başı hər dəfə bəlaya düşür.

Umm Abbas qohumlarının kasıb ailəsində bir quru çörəyə dolandığı bir vaxtda Abdə altına çoxlu pul yığmağa müvəffəq olmuşdu, məhəllənin bütün maliyyə haqq-hesablarında, pullu işlərində onun adı hallanırdı. Yenə də xeyirxah insanlar ər-arvadın arasını

düzəltmək üçün vasitəçilik etmək qərarına gəldilər. Umm Abbas evinə qayıtdı, lakin qəlbisınıq, ləyaqəti ayaq altına düşmüş bir halda. Abdə onun Abbasa pul verməsinə bir şərtlə razı oldu ki, dükanda bundan sonra yalnız onun qohum-əqrəbasından bir nəfər satıcılıq edəcək və hesab-kitabı da o aparacaq. Abdə bolluğa öyrəşmiş, yeni, sakit, firavan, təminatlı həyatına, belə demək olarsa, vurulmuşdu: başına bahalı əmmamə sarıyır, çiyinə dəvə dərisindən plaş atır, ayağında Xan əl-Xəlili bazarından alınma bəzəkli çəkmələr, barmaqlarında da qalın, qaşlı üzüklər... Küçədə gəzəndə üstündən gələn müşk qoxusu ətrafa yayılır, insanlar onu yaltaq baxışlarla süzüb deyər-dilər:

– Allah ömrünüzü uzun etsin!..

Bir gecə yenə qorxunc qışqırıq, ah-nalə səsləri gecənin səssizliyini pozdu. Qorxmuş qonşular evlərinin pəncərələrini taybatay açdılar, çoxu qəlyanxanaya sarı qaçdı. Tir-tir əsən süd satıcısı Bayumi divarın küncünə lazımsız kisə kimi atılmış cəsədi əli ilə göstərdi. Bu, Abdə idi. Onun yarılmış başından qan sel kimi axırdı. Məhəllədə sanki zəlzələ baş vermişdi. Polislər, müstəntiqlər, şahidlər hamısı burdaydı. Yenə nə qədər adamı sorğu-sual etdilər, amma bir faydası olmadı. Hər kəsin özünə görə möhkəm alibisi vardı. Hamı eyni şeyi təkrarlayırdı: Həsəneyn kimi, Abdənin də qətlinin üstü açılmayacaq.

– Möcüzədir vallah! – qonşular deyirdilər. – Bircə gözləmək qalır ki, görək Umm Abbas təzədən nə vaxt ərə gedəcək...

Abbas isə ənənəvi gecə gəzintisindən azacıq qabaq Bayuminin dükənina gəldi. Qatıq yeyən vaxtı ona kənardan göz qoyan dükən sahibi bu gənc oğlanın təmkininə heyran qalmışdı.

– Abbas, deyirəm, nə qəribə adamsan! – bir qədər tərəddüddən sonra dilləndi. – Gənc oğlan dostcasına gülümsədi. – Mən Abdəni qəlyanxananın yanında tapanda o, hələ sağ idi, – sözlər Bayuminin ağzından az qala kəlbətinlə çıxırdı. – Son nəfəsini verməmişdən qabaq mənə qatilin adını dedi. – Abbas bığlarına tumar çəkdi, sonra kəsindəki qatıqdan bir qaşığıq da alıb, sakitcə ağzına sarı apardı. – Həsəneyni də həmin adam öldürüb, – Bayumi fikrini güclə tamamladı. – Abbasın bir anlıq sifətinin damarları gərildi, nəyi isə yadına salmağa çalışan birisi tək alını qırışdırdı. Sonra baxışlarını yenə də qabağındakı kasaya zillədi. – Amma sorğu-sual vaxtı müstəntiqə bunu demək yadımdan çıxdı, görünür, Allahın iradəsi beləydi. – Kəsni boşaldan Abbas dükənı tərək etməyə hazırlaşdı ki, Bayumi son sualı verməkdən özünü saxlaya bilmədi: – Sən kimsən, Abbas! Və müqəddəs Xızır gecələr sənənlə nə barədə danışıır?

Xoşbəxtliyin dəyəri

Qulluqçu Anisi otağa keçirdi. Orada onun balaca şagirdi Toto hər zamankı kimi müəlliminin gəlişini oturub gözləməli idi. Lakin otaqda kimsə yoxuydu. Anis kresloya əyləşib divardan asılmış şəkilləri gözdən keçirməyə başladı. Düz on gündür ki, o, bu evə gəlir və Toto da ilk dəfədir dərsə gecikir. Müəllim qulluqçunu çağırmağa hazırlaşdı ki, birdən qapının arxasında asta addım səsləri eşitdi. Uşaq qoltuğunda kitab-dəftər otağa daxil oldu. Anis ciddi sifət alıb şagirdinə tənə ilə baxdı və o dəqiqə də uşağın qızarmış gözlərində hələ qurumamış yaşı, çənəsinin həyəcandan əsdiyini gördü.

– Nə olub sənə? – şəfqətlə soruşdu.

Sual bayaqdan gizlədilmiş hisslər səddini darma-
dağın etdi və uşağın sıxıb saxladığı göz yaşları sel kimi axdı.

– Tiza... Tiza vurdu məni, – uşaq içini çəkə-çəkə dilləndi. – Atamla dalaşdılar. Hələ də bir-birinin üstünə qışqırırlar.

Bu sözlər Anisa çox şeyi izah edirdi, sorğu-sualı davam etdirməyə ehtiyac qalmamışdı. Ancaq uşaq özü müəlliminə balaca qəmli əhvalatını danışmağa başladı. Anası səkkiz il öncə doğuş zamanı dünyasını dəyişmişdi. Toto onun sonuncu övladı idi. Atası bir, ya iki ildən sonra Tizayla evlənir. Totonun dörd bacısı var, hamısı da ərə gedib. Bircə o analığının himayəsində qalmışdı. Atası ilə analığı hər şeyə görə qanqaraçılıq

yaradırlar, bir gün belə evlərindən dava əskik olmur və belə görünür ki, bunun sonu yoxdur. Uşaq ailədəki söz-söhbətdə atasının günahsız olduğunu deyir. Totonun sözlərinə görə, atası heç vaxt mübahisəyə birinci başlamaz, cavab vermək məcburiyyətində qalanda belə, çalışır ki, məsələni tez yoluna qoysun və qisməti ilə barışsın. Tiza isə qışqır-bağır salmağa, ağzına gələni danışmağa adətkardır.

Müəllim şagirdini axıra kimi, lakin elə də böyük maraq göstərmədən dinlədi, azacıq təəssüf hissini bildirdi və nəhayət, dəftəri götürüb dərsə başladı. Onlar bu mövzuya nə həmin gün, nə də sonrakı günlərdə bir də qayıtmadılar.

Lakin məşğələ günlərindən birində otağın qapısı taybatay açıldı və icazə istəmədən içəri gənc, gözəl bir qadın girdi. Müəllim kitabı bir kənara qoyub, ayağa qalxdı və nəzakətlə baş əyərək çaşqınlığını güclə gizlətdi. Onu qadının cavan qalması və gözəlliyi deyil, hədsiz sərbəstliyi mat qoymuşdu və müəllimin fikrincə, bu cür davranış ədəb-ərkanı aşırıdı. Qadının əynində dirsəklərini və sinəsinin yuxarı hissəsini açıqda qoyan yüngül, nazik ipək penuar vardı. Anis özünü əməlli-başlı itirmişdi: onun fikrincə, qadın yad kişinin qarşısına bu geyimdə çıxmamalıydı. Bir anlıq ağlına gəldi ki, bu, yəqin, şagirdinin bacılarından biridir. Qadının Totonun çənəsini mehribancasına sığalladığını görəndə ehtimalının düz çıxdığına inanmışdı.

– Zəhmət olmasa, əyləşin! – o, müəllimə dedi və özü də qarşı tərəfdə oturdu. – Qəhrəmanımızın səyləri sizi qane edir?

– Çalışqan uşaqdır, – Anis cavab verdi. – Son iki həftədə qrammatika və oxuda yetərincə irəliləyiş var. Təkcə tanış olmayan sözləri əzbərləməkdə çətinlik çəkir.

Qadın gülümsəyərək dərəcə davam etməyi xahiş elədi. Gənc müəllim başa düşdü ki, o, məşğələdə iştirak etmək istəyir və çıxılmaz vəziyyətdə qaldığından dili topuq çala-çala növbəti tapşırığı Totoya izah etməyə başladı. Arabir xəlvəti qadına göz qoyan Anis onun baxışlarını tez-tez üzərində hiss edirdi. Qadının onun danışığına diqqət yetirdiyini zənn edən gənc müəllim fikrini bu istiqamətə cəmləməyə və düzgün, gözəl ifadələrdən istifadə etməyə başladı. Ancaq özündən asılı olmayaraq gözləri hərdən penuarın açıq hissəsinə sataşır. Anis bir az da pərt halda üzünü yana tutub danışmağa məcbur oldu.

Gənc qadın otaqda çox dayanmadı və bir qədər sonra sağollaşdı. Onu təəccübdolu baxışlarla yola salan Anis Totodan xəbər aldı:

– Bu, sənin bacındır?

Uşaq başını bulayıb, soyuq tərzdə dedi:

– Tizadır.

– Tiza? – təəccübdən gözü bərələ qalan Anis soruşdu.

– Hə, – deyə cavab verən Toto müəllimini altdan-altdan pis-pis süzdü.

Özünü ələ alan Anis daha heç nə soruşmadı, lakin gözlənilməz görüş barədə də düşünməyə bilmirdi. Qizadakı mənzilinə qayıdanda Totonun atasının xarici görkəmini yadına saldı. Onu ilk dəfə o evə ayaq basanda görmüşdü. Bu yumru, keçəl, balacabaşlı,

yekəqarın kişinin peysərində seyrək ağ tüklər görünür, eynəyi tez-tez çopur burnunun ucuna sürüşürdü. “Məsələ aydındır, – Anis təhlilini yekunlaşdırdı. – İstefada olan polis zabiti Rizvan bəyin yaşı altmışı ötüb. Arvadınınsa heç iyirmi dörd yaşı yoxdur. Bax beləcə, yazıq Toto da ailənin yediyini-içdiyini zəhərə çevirən dava-dalaşın içində çaşıb qalmışdı...”

Anis Totoya müəllimlik etsə də, özü də tələbəydi. Həyat təcrübəsinin azlığından, insan xarakterinin mürəkkəbliyindən bixəbər olduğu üçün gözəlliyi, cavanlığı və sərbəst davranışı ilə seçilən Rizvan bəyin arvadı ona güclü təsir edə bilmişdi.

Sonrakı dərsdə Anis şagirdi ilə üzbəüz əyləşib dərsə təzəcə başlamışdı ki, Tiza otaqda peyda oldu. Bu dəfə o, daha qəşəng, cəzbedici görünürdü, lakin ilk görüşdəkindən də açıq-saçıq geyinmişdi. Qadın çox oturmadı, durub iş görmək adıyla otaqdan çıxdı, az sonra qayıtdı və beləcə, dərs müddətində eyni hərəkəti bir neçə dəfə təkrarladı. Növbəti dəfə otağa girəndə guya təsadüfən müəllimin düz yanında oturdu – o qədər yaxın əyləşmişdilər ki, qadının ayağı onun dizinə toxunurdu. Anis çıxıb gedəndə Tiza əl verib sağollaşdı və qadının xoş ətrinin qoxusu hələ bir müddət onun ovcundan getmədi. Evə qayıdanda o dərəcədə həyəcanlı idi ki, fikrini heç cürə mühazirə qeydləri üzərində cəmləyə bilmirdi. Axırda yumruğunu düyünləyib, yazı stolunun üstünə çırpdı və düşündü ki, ya dəli olub, ya da ki, ona cadu eləyiblər.

Sonrakı günlər Anisi Rizvan bəyin evinə daha çox ev sahibəsinə olan həvəsi, düşkünlüyü dartıb aparırdı.

Qadının dərslərdə iştirakı artıq ona maneçilik yaratmır, əksinə, gənc müəllim bunu həyatın ona bəxş etdiyi bəxtəvərlik kimi qiymətləndirirdi. O, Tizada yeni-yeni məziyyətlər aşkar edir və getdikcə başını tamam itirirdi. Rizvan bəyin cazibədar arvadı da artıq gənc müəllimə simpatiyasını gizlətməməyə çalışır, bədəninin yarıçılpaq əzalarını ona nümayiş elətdirir, füsunkar gözlərinin odsaçan baxışları Anisi şimşəktək vururdu. Təcrübəsiz gənc bu cazibəyə müqavimət göstərməkdə aciz idi.

Bir dəfə onlara gələndə dərslər otağında ancaq ev sahibəsini gördü. Həmişəki yerini tutduqdan sonra şagirdini soruşdu, lakin qəlbinin dərinliyində onun məşğələyə gecikməsindən elə də narahat deyildi.

– Toto atasıyla Zamalekə, bacısıgilə gedib. Bacısı naxoşlayıb, – Tiza izahat verdi.

Müəllim evi tez tərk etməyə məcbur qaldığından məyus olmuşdu. Ayağa qalxdı ki, çıxıb getsin.

– Hara gedirsiniz?

– Gəldiyim yerə, – əli ilə qapını göstərüb dedi.

– Yox! – deyərək qadın ona ötkəm baxış atdı.

Anisin ürəyi tez-tez döyünür, nəfəsi getdikcə daralırdı: çaşqınlıq və utancaqlıq bir-birinə qarışmış, yerində donub qalmışdı. Sonra o, ağızına kəlmə də almadan, ətrafında heç nə görmədən qadının ardınca getdi...

Həmin gündən ev sahibəsi daha dərslərdə oturmurdu. Qadın onların təklikdə, şahidlərin gözüne görünmədən, görüşəcəyi günləri özü müəyyənləşdirirdi. Dəli ehtirasın ağışına düşən Anis özünü isti axının

içində hiss edirdi. Get-gedə onun gözləri heç nə görmür, qulaqları heç nə eşitmir, müqavimət göstərməyin mənasız olduğunu şüuraltı dərk edir və özünü axının ixtiyarına buraxırdı.

Bir axşam, növbəti görüşdən sonra evi tərk edən gənc məşuq təsadüfən başını yuxarı qaldıranda heyrətdən damarlarında qanı dondu. Ayağı sürüşdü, az qaldı yerə dəysin. Özünü qonşu binanın çardağı altına yetirən Anis, oradan da iti addımlarla küçənin sonuna doğru irəlilədi. Döngəyə çatanda bir daha çönüb baxdı – düşündü ki, gözləri onu aldadır. Amma yox. İndicə tərk etdiyi mənzilin eyvanına nəzər yetirdikdə orada Rizvan bəyin yumru, daz başını gördü. Əynində geniş cələbiyyəsi olan ev sahibi kresloda əyləşib qəzetləri vərəqləyir, arabir sifətinə qonan milçəkləri milçəkqovanla uzaqlaşdırırdı... Bu adam birdən-birə hardan peyda oldu? Özü də ev paltarında... Görəsən, Rizvan bəy, o, Tiza ilə sevişdiyi vaxt evə qayıdıb? Bəs necə olub ki, onları ifşa etməyib?.. Paltarını dəyişmək üçün niyə birbaşa yataq otağına yollanmayıb?.. Bəlkə, məşuqu Tizanın yanına gələndə o artıq evdəymiş?.. Yaxşı, bəs onda qadın niyə bu qədər sakit idi?.. Hər şey bir qırağa, necə olub ki, ev sahibinin evdə olmasından o özü bixəbər olub?.. Məşuq öz sevgilisinin evindən sakit-sakit, gizlənmədən, təhlükəsizliyinə tam əmin olduğunu bilərək çıxdığı anda necə olub ki, ev sahibi onu görməyib?.. Aman Allah, sən məni necə bir rüsvayçılıqdan xilas elədin?!

İçində elə bir hiss var idi ki, sanki qorxulu cinayət, məhkəmə və həbsxananı özündə ehtiva edən kabusların

gizləndiyi dərin quyunun dibində çapalaya-çapalaya qaldığı yuxudan təzəcə oyanıb. Anis başgicəlləndirən hündürlükdən yuvarlanmaqdan möcüzə nəticəsində xilas olduqdan sonra cinayətə bərabər sevgini qəlbində boğmağı özlüyündə qət etdi. O, Rizvan bəyin evinə getməyə və oğluna dərs keçməyə yenə davam edirdi, lakin bu, indi onun üçün cəhənnəm əzabı, işgəncə idi.

Lakin Tiza atılmış və unudulmuş qadın rolunu oynamaqla asanlıqla barışası adam deyildi və iki gündən sonra dərs otağına, belə demək olarsa, zorla soxuldu. Bütün dərs boyu gözlərini Anisə zillədi: mənalı baxışlarında açıq-aşkar acı kədər və gizli tənə hiss olunurdu. Dərs bitdikdə onu qapıya qədər yola salıb soruşdu:

– Niyə day gəlmirsən?

Anis keçən dəfə olanları pıçıltı ilə Tizaya nəql elədi və sözlərinin məşuqəsində hansı təəssüratı oyadacağını bilmək üçün gözlərini ona zillədi. Ancaq gözlədiyinin əksinə olaraq, Anisin dedikləri Tizanı zərrə qədər də narahat etməmişdi. Bu Anisi bir az da təşvişə saldı.

– Səhv oxşatmışan, – əsəbi halda dedi. – Nə qədər inandırmağa çalışsa da, qadın onun sözlərini təkzib etdi. – Sənin sadəcə zəngin təxəyyülün var, – yavaş-yavaş özündən çıxan qadın söhbətə nöqtə qoydu. – Gözləyəcəyəm. Qalanını görüşəndə danışıyıq.

Onun inadkarlığına üzdə boyun əyən Anis gələcəyinə söz versə də, bir də bu evin kandarından ayağını içəri atmamağı qərarlaşdırmışdı.

Beləcə bir həftə də keçdi. Cümə günü axşam, Anis bir neçə yoldaşı ilə kirələdiyi mənzildə tək qalan vaxtı

qapı döyüldü. Qapını açanda dəstəyi fil sümüyündən olan əlağacına söykənmiş Rizvan bəyin kök əndamını gördü. Anisin canını əsməcə tutdu, bir anlıq beyninə qara fikirlər gəldi: görüşə gəlməkdən imtina etdiyindən, Tiza müəllimi cəzalandırmaq üçün yalandan ərinin beynini doldurub, o da haqq-hesab çürütməyə gəlib. Özünü çıxılmaz vəziyyətdə hiss edirdi. Çağırılmamış qonağı ürkək baxışlarla süzüb, gəlişinin məqsədini gözlərindən anlamağa çalışdı. Amma Rizvan bəyin gülər üzünə baxanda onun dəyənəklə yox, sühlə gəldiyini zənn etmək olardı. Əlini Anisə uzatdı. Bayaقدan hələ də özünə gələ bilməyən gənc müəllim bilaixtiyar onun əlini sıxdı, boğazına yığılmış tüpürcəyi uddu, sonra da qapıdan kənara çəkilərək, qonağı içəri dəvət elədi:

– Buyurun, Rizvan bəy!

Rizvan bəy otağa daxil oldu, ancaq tələsdiyini deyərək, ev sahibinin oturmaq təklifindən imtina elədi. Yalnız ona baş çəkməyə gəldiyini bildirdi və nəyə görə oğluna daha dərs deməməsinin səbəbini soruşdu. Gənc müəllim üzrxahlıq edərək, imtahanların yaxınlaşdığını və vaxtının olmadığını bəhanə etdi. Lakin bəy onun bəhanələrini və üzrxahlığını qəbul etməyib, Totonun dərslərini təxirə salmamağı xahiş elədi. Anis fikrini yenə əsaslandırmağa çalışsa da, Rizvan bəyi razı salmaq mümkün olmadı. Qonaq sonra Anisə sarı bir addım da yaxınlaşaraq təkrarladı:

– Siz gəlməlisiniz. Bu, Toto üçün çox vacibdir. Nə vaxt istəsəniz buyurub gələ bilərsiniz... siz mütləq gəlməlisiniz... bu, çox mühümdür.

Son sözləri deyəndə gözlərini gənc müəllimin sifətindən ayırmadı. Bəyin axır kəlmələri və danışıq tərzini nə qədər təəccüblü gəlsə də, bir o qədər də onda maraq oyatdı. Qonaq bir dəqiqəlik tərəddüddən sonra əlavə etdi:

– Siz həm Totonun, həm mənim, həm də bütün ailənin əmin-amanlığı üçün gəlməlisiniz. Mənə qulaq asın... Siz gəlməlisiniz...

Rizvan bəy qızardı, alt dodağı və çənəsi əsməyə başladı, az qaldı ki, uşaq kimi ağlasın. O, müəllimin cavabını gözləmədən çevrilib mənzildən çıxdı. Anissə bir müddət təzadlı hisslər içində vurnuxa-vurnuxa qaldı.

Bu ziyarətdən sonra Anis heç cürə rahatlıq tapa bilmirdi, daxilində kəskin böhran baş qaldırmışdı. Ürəyi, toruna düşdüyü qadına qarşı olan cinsi istəkləri ilə sakit, firavan həyata meyilləri arasında mübarizə mənəşsinə düşmüşdü. Əslində o, güclü iradə və təfəkkürə sahib idi, insanın başını tovlayıb, yolundan çıxaracaq hər nə vardısa, ondan özünü sığortalamağa qadir idi. “Azacıq aşım, ağrımaz başım” deyərək, nəhayət, nəfsinə qalib gələ bildi və tədricən Rizvan bəyin evini, onun gözəl, inadkar arvadını yaddaşından silməyə müvəffəq oldu. Bu insanlar onun üçün artıq tarixə qovuşmuş, onların siması isə beyninin hansısa bir küncündə lazımsız bir xatirəyə çevrilmişdi.

May ayı idi. Bir gün Anis fakültəyə imtahanın nəticələrini öyrənməyə getmişdi. Kimsə əlağacıyla zarafatyana onun yolunu kəsdi. Başını qaldıranda qarşısında Rizvan bəyi gördü. O, kafedən çıxıb maşına

tərəf gedirdi, orada dostu onu gözləyirdi. Gənc müəllim sıxıla-sıxıla onunla görüşdü. Bəy gülümsədi və ondan işlərinin necə getdiyini sual etdi. Onlar bir-iki kəlmə də nə barədəsə danışdılar, lakin keçmişə toxunmadılar. Yalnız vidalaşanda bəy səsinin tonunu dəyişərək, ürək ağrısı ilə dedi:

– Cavan oğlan, insanlara üz verən bədbəxtliklərə görə onları ələ salmayın! Həyatın sizə nə sürpriz hazırladığını bilə bilməzsiniz. Yadınızda saxlayın ki, ən ağlasığmaz davranışa belə çox asanlıqla haqq qazandırmaq olar. İnsanları mühakimə etməyin və çalışın ki, başqalarının səhvlərindən özünü dərs götürün, kim bilir, bəlkə, sabah göz yaşı axıtmaq növbəsi sizə çatacaq... Allah sizə xoşbəxtlik nəsib eləsin!..

Rizvan bəy əl eləyib sağollaşdı və özünü şax tutub, polis zabiti olduğunu göstərən addımlarla çıxıb getdi.

Qatil

Bundan sonra neyləsin?! Həbsxanadan çıxandan bəri dilənçi kökündə yaşayır: cibində bir qəpik pulu yox, üstəlik nə işi-gücü var, nə də ki, sabaha ümidi. Həbsxanaya da ki, ilk dəfə deyildi düşürdü, yəqin ki, sonuncu dəfə də deyildi. Amma bu dəfə həyat onu, deyəsən, birdəfəlik silmişdi. Kimlərə ki, etibar eləyirdi, hamısı ondan üz döndərmişdi. Kimə üz tuturdusa, hamı qapıdan göndərirdi, heç kim iş vermək istəmirdi ona. Hətta həşiş alverçiləri belə, ona etibar eləmirdi. Günlər ötür, o isə hər sonrakı gün daha da alçalırdı. Yorğunluqdan aşa-aşa kafeləri gəzib dolaşır, köhnə tanışlıqlarını bərpa etməyə çalışırdı. Amma nə fayda?.. Hər kəsin yadından çıxmışdı: kimsə onunla söhbət eləmir, ona yaxınlaşmırdı. Narazı baxışlar içini göynədirdi.

Hərdən hansısa gənc, ürəyiyumşaq ofisiyantın yazığı gələr və gizləncə ona həşiş verərdi. Yazıq bundan sonra şirin yuxuya dalardı, xəyalına çoxlu yemək gələr, çaxır çay kimi axar, pərilər də ki, ətrafında dövrə vurardı. Ya da ki, illər öncə – təxminən iyirmi beş il, bəlkə də, daha çox olar – kiçik kafələrdə rəbabın sədaları altında qulaq asdığı sehrli nağıllardan səhnələr gözləri önündə canlanardı.

Əynindəki cındırı çıxmış cələbiyyəsiindən cin hürküdü. Anası ilə birgə Qahirənin köhnə məhəllələrindən biri sayılan Hüseyniyyədə üfunət qoxan balaca bir otaqda daldalanmışdı. Kor və iflic olan,

sədəqə ilə yaşayan yaşlı anası sanki oğlunun mövcudluğundan bixəbər idi. O özü də qaş qaralan vaxt evə döndüyündən, anasına çox diqqət göstərə bilmirdi.

“Neyləyim? – elə hey özünə sual edirdi. – Hara gedim?” Keçmiş həyatında rəngarənglik vardı: bir müddət hambal işlədi, sonra həşiş alverinə girişdi, axırda da oğurluğa əl atdı. Allah bilir, nə qədər davası olmuşdu. Birinci dəfə həbsxanaya da elə adam döymək üstündə düşmüşdü. Qırx yaşı olsa da əzələləri möhkəmdir, imkan versəydilər yüklü arabanı yerindən tərpədib pul qazana bilərdi, ancaq indi bir qarın çörəkdən ötrü dilənməyə məcburdur.

Üçüncü dəfədir ki, həbsxanadan çıxır, ancaq həyat indiki kimi ona qarşı heç vaxt amansız olmayıb. Ümitsizliklərlə dolu qəlbindən gələn gizli bir səs vaxtaşırı gəldiyi yerə – soyuq qazamata dönməyi və ömrünün ta axırınadək orada məskən salmağı pıçıldayırdı. Birinci dəfə dəmir barmaqlıqlar arxasına düşəndə, xeyriyyə xəstəxanasında oğlu dünyasını dəyişdi. İkinci dəfə tutulanda həyat yoldaşı onu tərk elədi, indi bilmirdi ki, o, hardadır, kiminlədir. Onu qınamaq istəmirdi.

Tez-tez içəri girən kişiyyə sadıq qalası az qadın tapmaq olar. Hanı onu yenidən adam cildinə salacaq möcüzə?! Görəsən, dünya bir də güclü əzələlərə ehtiyac duymayacaq? Doğrudanmı, onun üçün hər şey bitmiş sayılır?

Bir gün yenə küçədə məqsədsiz dolaşdığı vaxt kimsə arxadan onu bərkdən çağırdı:

– Hey... Bayumi!

Qamçı zərbəsindən səksənən kimi oldu. Deyəsən, sonda yenə kiməsə lazım olub. Çönəndə sevincindən uşaq kimi atılmaq istəyirdi. Bayumi onu səsləyən adama sarı qaçdı, çatıb əllərindən öpməyə başladı.

– Xoş gördük, xoş gördük sizi, ağa! Cənab Əli Rukn Seyyidə salam olsun...

Əli Ruku kobud formada onun əlini kənara itələyib dedi:

– Az çərənlə! Əsas de görüm, həbsxana üçün darıxmamısan?

– Sizin kimilər olmasaydı, – Bayumi yaltaqlandı, – darıxmaq nədi, ölərdim...

– Yenə çərənləyirsən.

Cənab Əli faytona sarı gedib, Bayumiyə əli ilə yanında oturmasını işarə etdi. Bayumi gözlərinə inanmasa da, itaət etməyə məcbur oldu, başa düşmüşdü ki, onu vacib bir iş üçün axtarırlar. Cənab Əli yüyəni dartdı, at torpaq yolda yortma qaçdı. Əli Rukn qaşlarını çatıb ətrafa göz qoydu, sonra birdən üzünü Bayumiyə tutub soruşdu:

– Hacı Abdus-Saməd əl-Habbənini öldürə bilərsən?

Bayuminin sir-sifəti dəyişdi.

– Öldürmək? – mızıldandı.

– Hə, – Əli Rukn saymazyana cavab verdi, sanki dediyi sözlərin ciddiliyi onu qətiyyən maraqlandırmırdı.

– Mən indiyə kimi heç kimi öldürməmişəm axı.

– Onda salamat qal! – onun sözlərinə soyuq tərzdə reaksiya verən Əli Rukn yüyəni dartdı.

Lakin Bayumi yerindən qımıldanmadı.

– Ağa, pulu siz verəcəksiniz? – soruşdu. Sifəti tutqunlaşmışdı.

– Ya mən, ya da ola bilsin, cənab Mahmud, belə də ki, səninçün nə fərqi var? – yüyəni boşaldan Əli Rukn gülümsündü. – Cənab Mahmud böyük adamdır. O, fabrik sahibidir, həm də ən böyük həşiş alverçisidir. Cənab Mahmuda əsas lazımdır ki, kimsə nə onun özündən, nə də adamlarından şübhələnsin. Ağıllı adam işlərini ağıllı qurar.

– Cənab Mahmudun da, sizin də qulunuzam...

– Yaxşı, boş-boş danışmağı bir qırağa qoy! De görüm, Abdus-Samədi öldürməyə razısan?

– Hesab eləyin ki, o artıq cənnətdədir, – zorla gülümsündü.

– Görüm sizin ikinizi də cəhənnəmə vasil olasınız...

Bayumi bu “xeyir-dua”-nı dost zarafatı kimi qəbul edib güldü, cənab Əli isə fikrini hələ yekunlaşdırmamışdı:

– Yəqin, içəridən çıxandan bəri pul üzünə həsrətsən?!

– Onsuz, əvvəl də elə olub.

– Əlli funt.

– Elə əllicə?

– Axır qiymət budur.

– Adam öldürməyə əlli funt?

– Nədi, yoxsa gözləyirsən səninlə burda bazar açım? – Əli Rukn hirsli-hirsli dedi.

– Axı pula çox ehtiyacım var, üstəlik, yaşlı anama da baxıram.

– Anasının qeydinə qalana bir bax! – deyə Əli Rukn qəhqəhə çəkdi və cibindən beş funtluq əskinası çıxarıb Bayumiyə uzatdı.

– Al, bu da sənin behin.

– Cənab, sizin əziz canınıza and olsun ki, bu, çox azdır, – gözləri ilə pulu yeyən Bayumi ucadan dedi.

– Yaxşı, onda on funt beh verirəm, – Əli Rukn güzəştə getməli oldu, sonra gözünü qıyaraq əlavə etdi: – Ə, gicbəsər, yoxsa day bizə inanmırsan?

– Nə danışırsınız, ağa! Axı ola bilər, bu, mənim qazanacağım son pul olsun...

– İşni nə vaxt bitirməyi düşünürsən?

– Bir həftə vaxt verin!.. Gələn həftənin şənbə gününə kimi, – bir az fikirləşdikdən sonra cavab verdi.

– Yox, yaramır.

– Ağa, axı şübhə doğurmamaq üçün gərək hər şeyi necə lazımdırsa, götür-qoy eləyim, plan hazırlayım, üstəlik, heç olmasa, bir həftə bolluq içində yaşamaq istəyirəm. Ola bilər, bu, mənim azadlıqdakı son həftəm olsun...

Əli Rukn ikinci beşliyi də cibindən çıxarıb Bayumiyə uzatdı.

– İşni uzatsan nə olacağını, yəqin, edirsən də? – soruşdu.

– Bilmirəmsə Allah cəzamı versin! – deyə Bayumi gülüb pulları cibinə soxdu.

– Vəziyyətdən asılı olmayaraq, bizlərdən kimsəyə yaxınlaşma! – Əli Rukn xəbərdarlıq edib, yüyəni dartdı.

Bayumi yerə hoppanaraq, uzaqlaşan faytonun arxasınca bir müddət baxdı. Sonra cibindən pulu çıxarıb ovcunun içində sıxdı. Sevincdən onu başgicəllənmə tutmuşdu. Heç vaxt bu qədər pulu olmayıb... Amma heç vaxt adam öldürməyə də məcbur

olmamışdı. Dava-dalaş salıb, kimisə şil-küt də eləmişdi, oğurluğa da olmuşdu, ancaq kiminsə canını almamışdı. Bəzən ölümdən daha betər olan, daha çox ikrah oyadan həyatı bütün eybəcərliyi ilə sevirdi. Amma indi buna görə baş sındırmağın nə mənası?! Əvvəl öldürməyibsə də, indi buna məcburdur. Çox ehtiyatlı tərپənmək, hər addımı hesablamaq lazımdır. Sabah nə baş verəcəyindən asılı olmayaraq, bu iş ona daha qırx funt qazandıracaqdı. Əvvəllər bu məbləği heç yuxuda da görməzdi. Ola bilsin, bundan sonra Mahmud ağa onunçün də bir şey fikirləşər, bir obyekt-də-zadda iş verər. Onda bütün istəklərini reallaşdırmağa da bilər.

Hər zaman baş çəkdiyi kafeyə yollandı və tanıdığı hər kəsə pul qazanmaq üçün başqa şəhərə üz tutduğunu bəyan elədi.

– Get, Allah köməyin olsun! – nəhayət, ondan canlarını qurtaracaqlarını zənn edib, hər kəs bir ağızdan sevincək qışqırdı.

Kafedən çıxanda dodaqaltı donquldandı: “Birinci öldürüləsi adam varsa, o sizsiniz”. Sonra bazar hamamına yollandı. İçəri girəndə üst-başı kirdən qapqaraydı, çıxanda adama oxşayırdı. Bazarda özünə alt paltar, təzə cələbiyyə və uzunboğaz çəkmə aldı: ayaqları yekə olduğundan, münasib ölçüdə çəkmə tapa bilməmişdi. Sonra restorana gedib nəfəsi kəsilənədək yedi, ona qıraqdan göz qoyan ofisiyantın gözləri bərələ qalmışdı. “Kaş ki, heç kimi öldürmədən həmişə belə yaşamaq mümkün olsaydı”, – öz-özünə düşündü.

Hacı Abdus-Saməd əl-Habbəninini cəmi bir neçə dəfə görmüşdü, o da kənardan. İndi onun barəsində

ətraflı öyrənməliydi. Qurbanının yaşadığı Dərb əl-Cəməmizdəki¹ köhnə, nəhəng evə yollandı, onun yerləşdiyi məkanı diqqətlə gözdən keçirməyə başladı. Sonra hacının Məbyada məhəlləsindəki ofisinə gəldi və binanın ətrafında beş-altı kərə dövrə vurub, oraya bələd olmağa çalışdı. O, bu adamı yaxından təhlil elədi, xarici görkəmini, xüsusilə də yaraşlıq simasını və əynindəki bahalı paltarını yaddaşına həkk etdirdi. Bir dəfə onunla baxışları toqquşdu, lakin Bayumi gözə dəyməmək üçün tez də üzünü kənara tutdu.

“Görəsən, Mahmud niyə Abdus-Samədə belə nifrət eləyir? – tez-tez özünə sual edirdi. – Və bu adamı nəyə görə öldürmək istədiklərini onun bilmək haqqı yoxdur?” Əgər bu sualı verməyə cürət etsəydi, qazanacağı şillə-şapalaq, ya da təpik olacaqdı. Quldur dəstəsi nə istəyirsə eləyir. Hara ayaq basırdısa, qabağına Mahmudun “qırılmışları”ndan kimsə çıxırdı.

Axşam tərəfi bir-iki qədəh konyak vurub sirkə yollandı, sonra səviyyəli bir mehmanxanada gecələdi. Bu gün artıq ikinci dəfəydi ki, eyni fikir gəzib-dolaşib beyninə gəlirdi: nə yaxşı olardı, heç kimi öldürmədən həmişə belə keflə yaşayaydı. Yenə evlənib, arvad-uşaq sahibi ola bilərdi... Ticarətlə məşğul olar, yaxşı pul yığardı... Yaxşı, bəs onu sabah nə gözləyir? Guya əvvəl nə görüb ki?! Uşaqlığı yarıçılpaq vəziyyətdə çirkli dalanlarda keçdi, sonra oğru və dələduzlar dəstəsinə qoşuldu, günü ya dava-dalaşda keçdi, ya da ki, bir qarın çörəkdən ötrü özünü gah bu, gah da o kafeyə

¹Qahirənin mərkəzində balaca küçə (tərc.)

vurub, gizlicə həşiş satmağa cəhd etdi... Həyatda hələ nə görmüşdü ki?! Sabah nə görəcəkdə?!

Şənbə günü gəlib çatdı. Bayumi həyatının ən çətin gününü qarşılamaq üçün sübh tezdən ayıldı. Bir cibinə donmuş ət parçası qoydu, o birisinə konyak butulkası soxdu, yaxasında iti bıçaq gizlətdi. Heç kimin gözüne görünməmək və şübhələri öz üzərindən atmaq üçün bu gün Mahmud və əlaltıları ofis və mağazalarından ayaqlarını bir addım da kənara atmayacaqdı. Belə fəndlər ona çoxdan bəllidir. Son nəticədə bu alçaq quldurlardan iki şey ala bilər – qırx funt, ya da xaincəsinə arxadan zərbə.

Hacı Abdus-Samədin evindən bir neçə metr aralıda, bir ağacın arxasında gizləndi və qurbanına göz qoymağa başladı. Qapı açıldı və evdən iki qız, bir oğlan uşağı əllərində məktəb çantası bayıra çıxdı. Uşaqların üçü də bir-birinə çox oxşayırdı, lakin böyük oğlanın Abdus-Samədə hədsiz bənzərliyi tez nəzərə çarpırdı. Bu an Bayuminin yadına öz oğlu düşdü, o ölən vaxt necə acı çəkdiyini xatırladı.

Əlağacına söykənən Abdus-Saməd həyəətə çıxdı, ətrafa boylandı, arabir əlini ağzına sarı aparıb, dodaqlarının kənarlarında vız durmuş bığlarını bururdu. Arxasınca gələnlə nə barədəsə danışdı, lakin Bayumi dayandığı yerdən həmin adamı görə bilmirdi. Ev sahibi həmsöhbətinə əl eləyib, asta-asta çölə tərəf addımladı. Onun dolu sifətində gülüş dolanır və çox şən görünürdü. Abdus Samədi cəmi on-on beş dəqiqə izləyən Bayuminin gəldiyi qənaətə görə, o, həm də mehriban insan idi. Amma onun da başqaları kimi

əclaf olmadığına əyani sübut hardadır? İstənilən insan yaxınları ilə danışarkən belə mehriban görünə bilər. Məsələn, həbsxana rəisi. Aman Allah! O vəhşinin sifətini heç unutmaq olar?! Ancaq bir dəfə necə oldusa, Bayumi onu oğlu ilə oynayan görmüşdü – ata-bala elə gülüşürdülər ki, həbsxana rəisi də kənardan baxana əsl insan kimi görünə bilərdi...

Ara məsafəsi gözləmək şərti ilə Bayumi Abdus-Samədin arxasınca getdi, həyəcandan əlləri əsirdi, bu an yalnız bir istəyi vardı: kaş hər şey tezliklə başa çataydı. Abdus-Saməd çox sakit addımlayırdı. O, hardan biləydi ki, arvad-uşağının üzünü bir də görə bilməyəcək və bu gün onun həyatının son günü olacaq. Hardan biləydi ki, indi yalnız arxasınca gələn və varlığından xəbərsiz olduğu adam onun taleyinin necə olacağını deyə bilər və bu adam cəmi əlli funta onun cəlladı olmağa razılıq verib. Maraqlıdır, görəsən, Abdus-Samədin var-dövləti onun qətlinə fərman verənlərin bu iş üçün ayırdığı puldan neçə dəfə çoxdur?

“Bu adam indi hara gedir? – ətrafa göz qoyan Bayumi fikirləşdi. – Bu yol axı onun ofisinin yerləşdiyi Məbyadaya aparmır. Hə-ə... Bir evə girmək üzrədir. Evin açıq pəncərəsindən qışqırıq, ağı səsləri gəlir. Deməli, Abdus-Saməd ölü yerinə gəlib. Vay dədəm vay! Düşdüyüm günə bax e-e!”

Bayumi bir az kənarda dayanıb, olub-keçənləri izləməyə başladı. Əli qeyri-ixtiyari cibində gizlətdiyi donmuş ət parçasına sarı getdi. Ondən bir tikə qoparıb, çeynəməyə başladı. Konyakdan bir qurtum alıb, boğazını yaşlamaq istədi, ancaq nəfsini basa bildi:

buna daha çox ehtiyac olana qədər gözləmək lazımdır.

Təxminən saat on ikidə vida anının yaxınlaşdığından xəbər verən ah-nalə, ağı səsləri gücləndi. Kəfənə bürünmüş mərhumu çölə çıxardılar və mərasim hərəkətə gəldi. Hacı Abdus-Saməd birinci cərgədə gedir, arabir yekə dəsmalla gözlərinin yaşını silirdi.

Qadınların hönkürtüsü, kişilərin qüssəli-kədərli siması – bu qəmgin mənzərəyə biganə qalmaq Bayumiyə çox ağır gəlirdi. Yalnız qəbiristanlığa çatanda bir az rahatladı və qurbanına yenidən göz qoymağa başladı. Abdus-Samədsə hələ də gözünün yaşını silirdi. Axı niyə Mahmud və əlaltıları onu öldürmək istəyir?

Bax indi həmişəlik gözlərini yuman mərhumun yerinə Abdus-Saməd ölmüş olsaydı, kimsəni öldürməyə də lüzum qalmazdı. Amma bir məsələ də var ki, onda o, yerdə qalan qırx funtu qulağının dibində görər, üstəlik verdikləri behi də geri istəyərdilər...

Qəbiristanlığın darvazası taybatay açılanda Bayumi ayaq saxladı; dəfndə iştirak etmək istəmirdi. Abdus-Samədi gözləyən vaxt beynində qəribə fikirlər dolaşırdı: “İndi qəbirqazan işləsəydi nə yaxşı olardı. Olsun ki, bu, gəlirli sahədir. Burda onu heç kim keçmişini barədə sorğu-sual etməz. Üstəlik həşiş satmaqla da cibini asanlıqla genişləndirə bilər. Məzarlar arasında alver xod gedərdi...” Bayumi bu an hər şey haqqında düşünməyə hazır idi, bircə onu gözləyən missiya olmayaydı.

Nəhayət, Abdus-Saməd göründü. İndi o, ofisinə tərəf gedirdi. Gəlib işə çatanda Bayumi ofislə üzbəüz kafedə oturub çay sifariş verdi, özü ilə gətirdiyi ətdən

bir neçə tikə də qopardı və qəlyan çəkə-çəkə binanın girəcəyinə göz qoymağa başladı. Qapı açıldı, kimsə bayıra çıxdı. Diqqətlə baxanda gözlərinə inana bilmədi, bu, cənab Mahmud idi – Abdus-Samədi öldürmək üçün pul verən adam. Bu da hacının özü. Qonağını qapıya qədər ötürür, hər ikisi də bərkdən gülür. Mahmud faytonuna əyləşib gedir. Deməli, özünü əvvəlki kimi Abdus-Samədin dostu kimi göstərir. Necə vicdansız, alçaq, ikiüzlü adamdır! Hə-ə... Onun qəddarlığına indi zərrə qədər də şübhə qalmadı. İndi “dostunun” üzünə gülə-gülə, bəlkə də, Bayumi barədə düşünür və ürəyində bu yazıq qatilə uğurlar arzu edir... “Sən necə bir təhlükəli işə başını soxmusan, Bayumi?! Bu, bu gün baş verməlidir. Bəs sabah necə olacaq? İşi uğurla başa çatdırmasan qisas və qəzəbin hədəfinə tuş gələcəksən və dünyanı sənə dar eləyəcəklər”. Belə... Geriyə yol yoxdur, bir şey dəqiqdir ki, tanımadığı və düşməni olmayan birisini öldürəcək, bunu da başqaları göstəriş verib deyə eləyəcək.

Saat dördə, iş gününün sonuna yaxın, hər zaman olduğu kimi, ofisdə canlanma yarandı. Əl arabalarını həyəətə çıxardılar, işçilər dağılışmağa başladı, pəncərələr bağlandı, hacı Abdus-Saməd və daha dörd nəfər qapıdan bayıra çıxdı. Bayumi qalxmağa hazırlaşır ki, birdən çıxanların ona tərəf gəldiyini gördü. Onlar hamısı kafeyə girib, bir az aralıda oturdular.

– Mərhumun ailəsinə baş çəkməmişdən qabaq burda bir az dincimi almalıyam, – hacı dedi. – Sinini gətirdilər. Ofisiant müştərilərə çay və kofe payladı. – Allah sənə rəhmət eləsin, cənab Abdə! – hacı Abdus-

Saməd köks ötürdü. – Bu gün səni basdıracağımız kimin ağına gələ bilərdi?!

– Özü də dünən burda bizimlə bir yerdə oturmuşdu, – adamlardan biri əlavə etdi.

– Hə, hər gün bura gələrdik.

Hacının ürəkdən kədərləndiyini görən Bayumi onun halına acıdı. Lakin sonra fikirləşdi ki, eybi yox, onun canı turp kimidir, belə yoğun boyunla, yekə qarınla istənilən kədərə tab gətirə bilər... Onu öldürmək də çətin olmaz. Bu məsələyə bu gün axşam nöqtə qoyulmalıdır – o, evə qayıdanda...

– Mən sabah Yuxarı Misirə yollanmalıyam? – işçilərdən biri soruşdu.

– Hə, – hacı cavab verdi, – bu sövdələşmə bizim üçün qızıla bərabərdir, belə yağlı tikəni biz ancaq arzulaya bilərdik.

– Nə qədər verə bilərəm?

– Razılaşdığımız kimi eləyərsən, amma istəsən, yüzə qədər artırma bilərsən. Axı müqavilənin sığortası var. – Bunu deyib elə güldü ki, deyərdin ki, heç yasdən çıxan adam deyil. – Axşam namazına tələsməliyəm.

– Görüşərik, – dedilər, – sabah saat beşdə görüşümüz var, unutmayın!

– Saat beşdə. Hə, oldu. Geciksəm, narahat olmayın, özümü mütləq çatdıracağam.

Hacı hər dəfə gələcək barədə nə isə deyəndə, görüş təyin edəndə Bayumini həyəcan bürüyürdü. Axı bu adamı niyə öldürmək lazımdır? O ki onu demək olar tanımır. Bu adamı təkcə bu gün kənardan izləyə bilib. Kənardan göründüyü kimi, ürəyində kimsəyə qarşı

kin, ya inciklik yoxdur. Hacının ona ziyanı-filanı dəyməyib. Onu niyə öldürsün ki? Amma öldürməsə, onun özünü öldürəcəklər... Həm də, artıq söz verib... Yaxşı olar başını çox sındırmasın... İnanmaq lazımdır ki, hər şey öz yolunda gedəcək. Ondan kim şübhələnəcək ki?! Məgər bu adamı öldürməyə bircə dənə də olsun səbəbi var?! Həqiqətən də, ağaları qara işi görmək üçün onu seçməkdə ağıllı iş tutublar...

– Gələn ramazan, – hacı Abdus-Saməd ayaq üstəydi, – ola bilər bəxtimiz daha çox gətirər. Nə isə, Allah köməyimiz olsun!

“Gələn ramazan”. Bu sözləri eşitmək adama necə də əzab verir! Bu səs ömrünün axırına kimi Bayuminin qulaqlarında səslənəcək.

– Məni day bağışlayın, getməliyəm, – hacı qapıdan çıxırdı, – salamat qalın!

Bayumi onun arxasınca çıxaraq fənərlərdən uzaqda, qaranlıq bir küncə sığındı, ətin yerdə qalanını da yeyib, üstündən bir qurtum konyak içdi. Azacıq içmişdi ki, qanı qaynamağa başladı, ürəyi az qaldı sinəsindən çıxa. Quran qaresinin səsi gəldi. Bayumi əmin idi ki, Abdus-Saməd axırncı çıxanlardan olacaq, ona görə də yeyib-içməyə davam elədi. Uzaqdan polis əməkdaşı ağır addımlarla ona yaxınlaşırdı. Canına titrətmə düşdü: polisin onu görməsinə, ya eşitməsinə lüzum yoxuydu. Bircə iyini hiss etsə, kifayətdir. Bu iy həbsxana kamerasını, oradakı vedrələri, döşəmələri, vurulan kötəkləri, yağdırılan söyüşləri yada salır... Polis gəlib yanından keçdi, sonra geri qayıtdı, əli silahının üstündə bir neçə dəqiqə dayanıb gözlədi, sonra onu qoltuğunun altına keçirib getdi.

Mərhumun ailə üzvləri yanında cəmi bir neçə nəfər qalmışdı. Bayumi pusqudan çıxdı. Ətrafında nə vardısı, hamısı ona qırmızı rəngdə görünürdü. Köynəyinin altında gizlətdiyi bıçağı əli ilə yoxlayıb, Abdus-Samədin evinə tərəf getdi. Ətrafda sakitlik hökm sürüdü: dükanlar bağlı idi, yolda kimsə gözə dəymirdi. Bu da uzun, ensiz və qaranlıq küçənin sonundakı tanış ev. Ayaq saxladı, durduğu yerə işıq düşmədiyindən kənardan baxan onun sifətini seçə bilməzdi. Lakin o özü hər şeyi aydın görə bilirdi. Növbəti dəfə əli ilə bıçağı yoxladı. Vaxt ölə-ölə gedirdi.

Saatın əqrəbləri biri vuranda uzaqdan Abdus-Samədin silueti göründü. O, tək deyildi. Bayuminin ürəyi bərk döyünməyə başladı. Əgər indi hacını öldürməyə müvəffəq olmasa, buna bir də cürət edə bilməyəcək və bundan sonra ölüm onun özünü qarabaqara izləyəcək. Abdus-Saməd və yol yoldaşı küçənin ortasına qədər gəldi. Bayumini məyusluq bürümüşdü. Məğlubiyyətini etiraf edib, gizləndiyi yerdən çıxmaq üzrəydi ki, üzbəüz gələnlər ayaq saxlayıb, bir-birinin əlini sıxdılar. Həmsöhbəti yan döngəyə burulduqdan sonra Abdus-Saməd evinə tərəf yavaş addımlarla irəlilədi. Bayuminin əzələləri yenidən gərildi. O, gözlərini qurbanının üzündən ayırmırdı. Bir əlində əlağacını tutan Abdus-Saməd o biri əlində nazik saat zəncirini oynadırdı.

Budur, o, evin qarşısında qaranlıq döngəyə girir, görüntüsü bir andaca itir, əvəzində indi zil qaranlıqda hərəkət edən qeyri-müəyyən kölgə görünür. Onları bu an bir neçə addım ayırırdı. Bayumi bıçağı çıxardı,

əlində bərk-bərk sıxıb saxladı. Bir göz qırpımında qurbanının üstünə atılaraq ona ölümcül zərbə endirdi. Qurbanından boğuş qışqırıq səsi çıxdı, ağır bədəni səndələdi və yerə yığıldı. Qorxudan özünü tamamilə itirən qatil bıçağı ölünün qarnında unudub, yerindən götürüldü. O, üst-başının qana bulaşdığına heç fərqinə də varmamışdı...

Xoşbəxtliyin bir anı

Həmin gün İbrahim dayı idarəyə adəti üzrə səhər tezdən gəlmişdi. Hər gün olduğu kimi, bir-bir pəncərələri açdı və geniş otağın döşəməsini süpürməyə başladı. Bir tük belə olmayan başını müntəzəm olaraq aşağı-yuxarı çevirirdi, ağ qıllarla örtülmüş çənəsinin və yanaqlarının hərəkətindən ağzında nəysə gövşədiyini zənn edərdin. İbrahim dayı stolların tozunu silib, qovluqları səliqə ilə onların üstünə düzdü. Sonra otağa göz gəzdirdi, stol sahiblərini təsəvvürünə gətirdi, həmin an keçirdiyi bütün hisslər – sevinc, qəzəb, təəssüf, dilxorluq üzündə əks olunmuşdu. “Qaldı səhər yeməyini gətirmək”, – deyib otaqdan çıxdı. İş günü artıq başlamışdı.

İlk olaraq arxiv müdiri cənab Əhməd gəldi; çiyinləri əlli yaşın ağırlığından bükülən bu adamın qayğılı simasında dözülməz bir həyəcan sezilirdi. Ardınca daim çap makinası arxasında görünməyə adət edilən katib cənab Mustafa ofisə daxil oldu; üzü həmişə gülən bu şəxs sanki bununla gündəlik qaygılarını gizlətməyə çalışırdı. Daha sonra idarədə ən şübhəli adam hesab edilən Samir və açıq-aşkar başısoyuqluğu ilə seçilən gənc Cundi gəlib çıxdı. O, dəbli kostyumu, barmağındakı qızıl üzüyü, qolundakı qızıl saati və qalstukuna bərkətdiyi qızıl sancağı ilə öyünürdü. Onların dalınca arıq, amma yaraşılı Haməm və hər zaman nizam-intizamı ilə seçilən Lütfi içəri girdi. Lap

axırda idarənin direktoru cənab Kamil əlində təsbeh təşrif buyurdu.

Otağı səs-küy və kağız xışıltısı bürüsə də, hələ heç kim işə başlamamışdı. Kreslosuna yayxanan direktorun başı telefon söhbətinə qarışmışdı. Qəzet səhifələri havada bayraq kimi yellənirdi.

– Bu il dünyanın sonu olacaq, – son xəbərlərə göz gəzdirən Lütfi bəyanat verdi.

– Nədi, yoxsa yenə Ay yoxa çıxacaq? – telefonla dilxəşluq edən direktor söz atdı.

– Biz də arvad-uşağımızdan şikayət eləyirik, – Samir dedi, – görün bir qəzetlər nə yazır: oğul ananın gözləri önündə atasını qətlə yetirdi.

– Reseptlər haqqında mühakimə yürütməyin nə mənası?! – Əhməd batıq səslə dedi, – dərman ki tapmaq mümkün deyil.

Bu sözləri eşidən Cundi cəld üz bəüz binada həkimin qəbul otağına nəzər saldı – indilərdə orda qəşəng bir tibb bacısı görünməliydi.

– İnandırıram sizi, – Lütfi tutduğunu buraxmaq istəmirdi, – dünyanın sonu təsəvvür elədiyinizdən də yaxındır.

– Mənə üç, bir, drob, yüz otuz qovluğunu hazırlayın! – telefonun dəstəyini əli ilə örtən direktor Haməmə göstəriş verdi, sonra yarımçıq qalmış telefon söhbətinə davam etdi.

– Zəhləmi tökdü day, – gözlərini qəzətdən ayırmayan Haməm deyindi.

İbrahim dayı üstünə çeşid-çeşid yeməklər – paxla ilə buterbrod, tamiyə, pendir, halva düzülmüş sini ilə

gəldi. İşçilər gözlərini qəzetlərdən ayırmadan yeməyə başladılar.

İbrahim dayısa qapının ağzında dayanıb, hamını qərribə baxışlarla süzürdü. Əhməd ağzında yemək qışqırdı:

– İbrahim dayı, maaş cədvəlini gətirin!

Kişi qapının ağzından ayrıldı.

Beləcə bir saat keçdi. İdarəyə hər dəfə maaş veriləndə baş çəkən alverçi gəldi. Stolların arasına ilə gəzərək müştərilərə mallarını təklif etməyə başladı. Sonra gözdən itdi, işçilər aylıqlarını alanda qayıtmağı qərarlaşdırmışdı. Bir saatdan sonra borclarını almaq üçün yağsatan ofisə baş vurdu. Lakin ona mənalı-mənalı baxan Mustafa dedi:

– İbrahim dayının qayıtmasını gözləyin!

Yağsatan qapının ağzında tez-tez dodaqlarını qımıldadırdı. Ofisi çap makinasının aramsız taqqıltısı bürüdü. Cundi əks tərəfdəki pəncərəyə oğrun-oğrun baxmaqda davam edirdi. Samir direktorun masasına yaxınlaşıb, ona hansısa sənədləri göstərdi. Direktor ondan İbrahim dayının harda olmasını xəbər alanda o, ağsaqqalın hələ kassadan gəlib çıxmadığını dedi. Bu zaman başını kağız-kuğuzdan ayıran Əhməd soruşdu:

– O niyə ləngiyir? Nəsə bir şey olmayıb?

Yağsatan çıxıb getdi; başqa idarələrə də baş çəkib, axırda bura qayıtmağı planlaşdırırdı. Əhməd otaqdan cəld bayıra çıxıb, sağa-sola boylandı. Dəhliz boş idi.

– Heç kim yoxdur, – otağa qayıdıb elan elədi. – O, harda ilişib qala bilər? Bu kişi lap ağını çıxardı.

Beləcə üç saat da keçdi, İbrahim dayıdansa xəbər-ətər yoxuydu. Hamının ürəyinə qəribə bir narahatlıq çökmüşdü. Bu dəfə Əhməd ayağa qalxıb, hamının eşidəcəyi bir tərzdə İbrahim dayını axtarmağa gedəcəyini bildirdi. Qayıdanda əsəbdən sifəti əyilmişdi.

– Maaş cədvəlini iki saat bundan əvvəl götürüb. Bu gicbəsər hara yoxa çıxıb bilər?

– Öz maaşını necə, alıb? – Lütfi maraqlandı.

– Əlbəttə, – Əhməd əsəbdən partlamaq üzrəydi.

– Bəlkə, yolüstü mağazaya-zada girib?

– Pulları bizə çatdırmadan necə girə bilər?

– Niyə də olmasın?! Onsuz da gündə bir hoqqa çıxardır...

Hamı narazı halda başını buladı, direktor da üzgözünü turşutmuşdu.

– Birdən yolda soyub eləyərlər? – Mustafa çox uğursuz zarafat elədi.

Cavabında hər kəs köks ötürdü.

– Yüz faiz, başında bir iş var, – Lütfi dilləndi.

– Yəqin, kassanı səhv salıb, – Əhməd yenə acıqlandı.

Direktor parker qələmi ilə stolu tıqqılatdı, bununla tək-cə işçilərini təmkinli olmağa çağırırdı, eyni zamanda özünü də ələ almağa çalışırdı.

– Pullarımızın başına nə gələ bilər ki? – Cundi sakitləşmək bilmirdi. – Əgər onları oğurlasalar? – Heç kim gülmədi. – Yəni qəza baş versə... – Cundi fikrini dəqiqləşdirdi: – Pulları basabasda da cibindən çıxara bilərdilər.

– Dilin qurusun!

– Hər şeyi aydınlaşdırana qədər polis bölməsində saxlaya bilərlər...

Vaxt getmək bilmirdi, sanki saatın əqrəbləri də İbrahim dayının gəlişini gözləyirdi. Əhməd yenə onun dalınca getdi, qayıdanda çox məyus görkəmi vardı.

Direktor özü üçün götür-qoy edirdi: “bəlkə, doğrudan da, kişinin başına nə isə bir iş gəlib? Yox, yox. İndi bu axmaq qoca qapının kandarında görünəcək, ofisdəkilər də onun üstünə tökülüşüb, danlamağa, söyməyə başlayacaqlar. O da sakitcə dayanıb, arabir bəhanələr gətirməklə kifayətlənəcək. Yaxşı, birdən, həqiqətən də... Onda neyləyəcəklər? Lütfinin imkanlı arvadı var, Samir də ki, məşhur rüşvətxordur, ancaq başqaları da var axı. Məsələn, Əhməd. O yazığın halı necə olsun?”

Yağsatan da qayıdıb gəldi. Direktor ona ağzını açmağa macal vermədi:

– Gözləyin də! Dünyanın axırı deyil ki?! Bir də ki, bura bazar deyil, dövlət idarəsidir.

Heç nə anlamayan yağsatan çaşıb qalmışdı. Baş verənlərdən xəbər tutan qonşu idarənin işçiləri də birbirinin dalınca ofisə doluşur, hamısı da demək olar, eyni sualları verirdi. Kimsə zarafat eləyib, camaatın kefini açmaq istədi, lakin içəridəkilər deyilənləri sükutla qarşıladılar. Hamı həyəcan içində gözləyirdi, əsəblər tarıma çəkilmişdi, heç kimin əli işə yatmırdı.

– Yox, içimdən bir hiss mənə məsələnin ciddi olduğunu deyir. Biz batdıq... – Əhməd ah çəkdi. – Gedib nazirliyin qapıçısından soruşum görüm, təzə nə xəbər var, – deyib otaqdan çıxdı. Çox keçmədi, qışqıra-qışqıra qayıtdı.

– Qapıçı onu səhər saat doqquzda görübmüş. Deyir, İbrahim dayı nazirliyin qapısından çıxırmış. Bu,

fəlakətdən də betərdir, – gözlənilmədən səsi çox boğuc çıxdı. – Doğrudanmı, o, yüz əlli, iki yüz funta görə həyatını məhv eləmək fikrindədir?! Bəs bədbəxt hadisə olubsa, necə? Ayı necə başa vuracağıq?! Aman Allah!..

Lütfiyə elə gəldi ki, hərdən iş yoldaşlarının baxışları ona tərəf yönəlir.

– Bu dəhşətdir, vallah! – dedi. – Yəqin, fikirləşirsiniz ki, mənim narahat olmağım üçün heç bir əsas yoxdur. Sizi inandırım ki, arvadım öz pullarından bir qəpik də xərcləmir...

Kimsədən səs çıxmadı.

– Ay Allah, sən özün kömək ol! – Əhməd zarımağa başladı. – İnanırsınız, nə bir fincan kofe içməyə, nə də siqaret almağa cibimdə qəpiyim yoxdur?! Heç yol pulum da qalmayıb, hər gün işə piyada gəlib-gedirəm. Uşaqlarım da ki, məktəbə, instituta gedir. Borc içində üzürəm, bir tərəfdən də müalicə üçün dərman lazımdır. Neyləyim, ay Allah?!

Günorta saat ikidə direktor ayağa qalxıb, məyus halda dilləndi:

– Baş müfəttişə xəbər vermək lazımdır.

Müfəttiş direktorun danışdıqlarını sakitcə dinlədi. O, arabilir narazı halda başını yırğalayır:

– Necə fikirləşirsiniz, onu gözləməyə dəyər?

– Düzünə qalsa, çox vaxt keçib, day ümid eləmirəm ki, gələ.

– Yəqin, bilirsiniz ki, – müfəttiş ciddi və bir az da sərt görkəm aldı, – siz təlimata zidd hərəkət etmişiniz?..

– Axı aşağı-yuxarı bütün idarələrdə belə eləyirlər, – direktor bir az susduqdan sonra mızıldandı.

– İstənilən halda, başqalarının səhvi sizin öz səhvinizə bəraət qazandırmır. Məlumat vərəqəsi yazın, onu nazir müavininə təqdim eləyəcəyəm.

– Axı hamımıza pul lazımdır, – direktor təslim olmaq istəmirdi. – İbrahim dayının başına indiyədək buna bənzər hadisə gəlməyib.

– Yaxşı, məndən nə istəyirsiniz?

– Biz heç birimiz pul almamışıq, maaş cədvəlinə də qol çəkməmişik...

– Razıyam, ancaq bu, sizi baş verənlərə görə məsuliyyətdən azad etmir.

Yenə ortaya sükut çökdü. Direktor hər şeydən əlini üzmüş kimi görünürdü. Müfəttişin başı sənədlərə qarışmışdı. Nəhayət, Kamil bəy ayağa qalxıb, ağır addımlarla çıxışa tərəf getdi. Qapının ağzına çatanda müfəttişin səsi gəldi:

– Polisə xəbər verin!

İdarənin bütün əməkdaşları polis bölməsinə axışdı. Qadınların yaratdığı izdihamın arasından özlərinə yol açıb, növbətçi zabitə yaxınlaşdılar.

Direktor polis zabitinə əhvalatı əvvəlindən danışdı: idarənin işçisi olan İbrahim dayının əlli yaşı var. Gənc ikən nazirliyə işə girir, bir müddət mətbəədə çalışdıqdan sonra xidmətçi işinə keçir. Maaşı altı funtdur. Katibələr onun yaxşı adam olduğunu deyirlər, ancaq hərdən qəribə hərəkətlərinin də şahidi olmuşlar: gah fikirli, dalğın görünər, gah da ona aid olmayan məsələlərə burnunu soxarmış. Dərb Hilla 111 ünvanında yaşayır. Heç vaxt oğurluq etməyib, bu, heç kimin ağlına da gəlməzmiş.

Protokol tərtib edən zabit axtarışa başlamazdan əvvəl, şübhəli şəxsin bədbəxt hadisənin qurbanına çevrilmədiyinə əmin olmağın zəruriliyini bildirdi. Hələlik sənə məhkəmə işlərinə qayıda bilərdilər.

Hamısı çaşqın vəziyyətdə bölməni tərk etdi. Neyləmək olardı? Evdə indi bunu necə deyəsən?!

Direktor birbaşa evinə yollandı. O, poker oynamaqla fikrini dağıdacağını düşünürdü.

Mustafa Bəbuş-Şəriyyədəki lombarda gedib, yüksək faizlə borc götürdü.

Lütfügilin evində məsrəfləri arvadı qarşılasa da, gündəlik cib xərcliyini ondan necə qoparacağı maraqlı idi.

Cundi subay həyat sürürdü. Valideynlərinin himayəsində qaldığından, onlara utanıb-çəkinmədən deyə bilərdi: "Ata, tələbətlik illərində olduğu kimi, bu ay mənə bir az yardım elə də!"

Ən böyük çətinlik Haməmi gözləyirdi. Evdəki qan-qaraçılıqdan, dava-dalaşdan, göz yaşından əlavə, arvadını bu ay pal-paltara heç nə xərcləməməyə və evi yola verməyə inandırmalıydı.

Samirdə hər şey çox asan idi: "Rüşvət yoxdusa, deməli, zibildəsən".

Arxiv müdiri Əhməd ayağının altını görmürdü. Sifəti tündləşmiş halda evə girib, özünü stula atdı və gözlərini yumdu. Mətbəxdən cəld ona sarı qaçan arvadı özü ilə yemək qoxusunu da gətirmişdi.

– Nə olub sənə? – həyəcan içində soruşdu.

– Bu ay bir qəpik də pul almayacağam, – müqəddiməyə ehtiyac görməyən Əhməd birbaşa mətləbə keçdi.

– Allah bizi xəta-bələdan qorusun! – arvadı təəccüb içində cavab verdi. – Səhər tezdən İbrahim dayı sənın maaşını gətirib verdi.

Əhməd gözlərini açıb arvadına elə baxdı ki, sanki bu dəqiqə onu suda boğulmaqdan xilas etmişdilər. Arvadı tez bir paçka pul gətirdi. Onları sayan Əhməd sevincindən dəli olmaq həddinə çatmışdı.

– Allah köməyin olsun, İbrahim dayı! Allah sənın ruzını birə-beş artırsın! – Əhməd artıq qışqırırdı.

Polis Hilla döngəsində, ətrafına yarıçuq hasar çəkilmiş köhnə evin zirzəmiyəbənzər otağında axtarış apardı. Otaqdan didilmiş döşək, həsir, pilətə, qazan və taxta boşqab aşkar olundu. İbrahim dayının paltarlarından bircə cələbiyyəsi burdaydı. Paltarın cibindən bir büküm həşiş tapıldı. Özünü onun həyat yoldaşı kimi təqdim eləyən təkgöz qarı ərinin nazirlikdə olduğunu söylədi.

Qadını polis bölməsinə apardılar. Bölmədə o, zarzar ağlayıb, İbrahim dayı ilə evlilik həyatını nəql eləməyə başladı. İbrahim kişi nə vaxtsa yaxşı həyat yoldaşı və ailə başçısı imiş. Oğlunun biri on yaşındaykən tramvay altına düşüb ölür. Digəri kanala yaxın yerdə işləməyə gedir. İndi artıq neçə ildir ki, ondan bir xəbər-ətər yoxdur. Qızı isə bənnaya ərə gedib və hardasa Yuxarı Misir tərəflərdə yaşayır.

Lakin qadın ərinin son vaxtlar dəyişdiyini də qeyd etdi. Hətta ona gəlib çatan məlumata görə, İbrahim dayı “Fuad” kafesində lotereya biletləri satan bir xanımla yaxın münasibətdə imiş.

Polislər həmin kafeyə də baş çəkдилər. Qayıdanda özləri ilə uşaq, yeniyetmə və qocalardan ibarət bir

dəstə də gətirdilər – onların əksəriyyəti zibil qabları yığanlar və çəkməsilənlər idi. Hamısı da İbrahim dayını tanıyırdı. Dediklərinə görə o, hər zamankı yerində əyləşib, qabağına qoyulan kofedən qurtumlayar və gözlərini ingilis gözəlindən çəkməzdi. Həmin ingilis gözəli isə, qızılı saçlı, mavi gözlü, lotereya biletləri satan xanıymış. Vaxtilə o da zibil qabları yığmaqla məşğuluymuş və deyilənə görə, birlikdə olmadığı kişi qalmayıbmış...

Bir dəfə təsadüfən bu gözəlçəni küçədə görən İbrahim dayı onun “Fuad” kafesində işlədiyini öyrənir və elə o vaxtdan da axşamlar burda oturub, ona “azarkeşlik edir”. Həmin bu qadın da tanımadığı kişinin ona vurulduğunu göydə tutur və bunu küllü aləmə yayır. Ətrafındakılar qocanı ələ salmağa başlayırlar. Lakin o, ehtirasın isti ağışuna düşdüyündən, deyəsən, heç nə görmürmüş. Qadınsa bir dəfə İbrahim dayının varlı-karlı olduğunu və onunla evlənməyə hazırlaşdığını hər kəsin yanında bəyan edir...

Polis kələfin ucunu tapdığını güman edirdi. Lakin heç kimin ağına da gəlməzdi ki, kələfin görünməyən ucu Əbu Kirə¹ qədər gedib çıxırdı. Bəli, bəli. İbrahim dayı Əbu Kirdəydi. O, gah dənizi, gah da yüngül mehin oyan-buyana dağıtdığı tellərin sahibəsini – “qızılı zanbağını” seyr edirdi. O, saçını dibindən qırxdırmışdı, gözqamaşdırıcı ağ papağı keçəlini tam örtürdü. Gözəlçəsi əyninə geydiyi açıq rəngli paltarda yaşından xeyli gənc görünürdü. Kənardan baxan onları xoşbəxt cütlük zənn edərdi. Ətrafda bir inni-cinni yoxuydu – bağ sahibləri olan yunanlar hələ

¹Isgəndəriyyəyə yaxın kiçik şəhər (tərc.)

gəlməmişdilər. İbrahim dayının gözlərindən ehtiras və təəccüb yağırdı, körpə uşaqtək bu dünyanı sanki özü üçün yenidən kəşf edirdi.

Əvvəllər heç vaxt dəniz görməmişdi. Bundan əlavə, ömründə ilk dəfə idi ki, ayağını Qahirədən kənara atırdı. Dəniz, sahil və ağ güllərə bənzəyən buludlarla örtülmüş səma gözlərini qamaşdırırdı. Bütün varlığı ilə ləpədöyənün uğultusuna qulaq kəsildikdə üzünə gülüş qonardı. Qayğısız-filansız olan qadınsa gününü onun yanında uzanmaqla keçirər, ağzına kəlmə də almazdı.

Cənab Lütfi İbrahim dayının Əbu Kirə gəlişinə qeyri-ixtiyari səbəbkar olmuşdu. Belə ki, o, hər yay bu kurortda dincələr, sonra dostlarına bu barədə danışardı – dənizin necə gözəl və sakit olması, orada qəşəng-qəşəng balıqlar üzməsi onun dilindən düşməzdə. İbrahim dayının da qulağı bu haqda söhbətləri çalmışdı.

Qoca xidmətçi kurortda gələrkən bal ayı üçün lazım olan hər bir şeyi özü ilə götürmüşdü: pal-paltar, bərbək əşyaları, cürbəcür hədiyyələr, çaxır və həşiş. O, günün əksər hissəsini ya son dəb mebellə bəzədilmiş otaqda, ya da qumlu sahildə keçirərdi. Sevgi, təbiət, həşiş və yemək-içməkdən savayı, onu heç nə maraqlandırmırdı.

Əvvəl bir ilə xərcləmədiyi pulları bir həftəyə xərcləyib qurtardı. Məşuqəsinin çaxır və narkotika istəyi bitib-tükənmək bilmirdi. Gözəlçənin abırsızlığının həddi-hüdudu yoxuydu.

– Bu pullar səndə hardandı? – bir dəfə gözəlçə sözarası soruşdu.

Səssizlik

Bu otaqdan dəhşətli nə ola bilər? Müharibə meydanına oxşayır. Hara baxırsan adamın canını lərzəyə salan alətlərdir: bıçaq, xəncər, sancaq, müxtəlif formalı və ölçülü şpilkalara bənzər çoxsaylı əşyalar. Bu dəhşətli mənzərədən, Saqra ən yaxşı tanış olanı qayçılardır. Dəmir stol altındakı qana bulaşmış qab, pambıq, bint və kəskin efir qoxusu – bunlar hamısı naməlum dünyanın müjdəçisi rolunu oynayır. Otaqda üç həkim var: mama həkimi, kardioloq və anestezioloq, bir də arı kimi ora-bura qaçan cüssəli tibb bacısı – əməliyyat otağında ilk gözüne dəyən bunlar olmuşdu. İndi isə baxışları əzab çəkmədən üzülüb əldən düşmüş həyat yoldaşının yığılıb qaldığı və azca yuxarı qaldırılmış çarpayısında donub qalmışdı. Qadının baldırları çarpayının ayağında dikəldilən yerin üstünə aşırılmışdı. Ayaq tərəfdə ağ xalatda mama həkimi dayanmışdı. Hamilənin bədəninin təkə yuxarı hissəsi görünürdü və yalnız ona əsasən, həkimin Saqra gözündən yayınan əllərinin hərəkətini sezmək olurdu.

Qadının başı sağa-sola yırğalanır, həmin an ağrıdan büzüşmüş torpaq rəngində olan sifətinin bir tərəfinə işıq düşür, o biri tərəfi qaranlığa qarışırdı.

Bu mübarizə nə vaxta kimi davam eləyəcək? Allah-təala nə vaxt bizə rahatlıq bəxş eləyəcək?

Mama həkiminin əlləri daim hərəkətdəydi, bütün diqqətini hamiləyə cəmləmişdi; gözlərində zərrə qədər də həyəcanın əlamətləri sezilmirdi.

– Həyatdakı və ekrandakı simanız arasında yerlə göy qədər fərq var, – həkim gülümsəyərək durmadan təkrarlayırdı.

Saqr razılaşıaraq başını yüngülcə tərpətdi və bütün iradəsini toplayıb, üzünə xoş təbəssüm verməyə çalışdı. Nəzakət naminə gözlərini həyat yoldaşının simasından ayıraraq, həkimə qulaq verməyə məcbur oldu.

– Ümumiyyətlə, incəsənətdən gözəl nə var ki?! Hələ mən aktyor sənətini demirəm. Fikrimcə, bu, incəsənətin ən vacib növüdür. Siz məni ürəkdən gül-məyə məcbur edirsiniz. Heç kəs, hətta amerikalılar belə məni bu qədər güldürə bilməmişdilər. Sonuncu filminizdə oynadığınız klerk rolu isə fəvqəladə bir şeydir. Deyərdim ki, siz öz imkanlarınızdan da yüksək bir çıxış etdiniz.

Digər iki həkim də razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi, gözləri parıldayan tibb bacısı da gülümsədi, o da baş rolun ifaçısına ehtiramını bildirdi. Saqr arvadına baxdı. – Söhbətin onun fikrini dağıdacağını və ağırlarını qismən də olsa azaldacağını zənn edirdi. Lakin həyat yoldaşı yavaş-yavaş insan gözlərindən və fikirlərindən uzaq bir dünyaya – öz dünyasına çəkilirdi. O, bu məşəqqətdən nə vaxt qurtulacağı və həkimin haçan rəhmə gəlib, onu rahat buraxacağı barədə öz-özünə yenə sual verdi. Bu an həkim hamiləyə dedi:

– Mənə kömək elə! Sən mənə kömək eləməlisən. Sənə dəfələrlə demişəm özünü toparla və nəyə qadir olduğunu göstər!

– Bacarmıram... – arvad cavabında zarıdı.

– Nə danışırısan?! Nə qədər bacarırsan, gücünü

ver. Doğa bilərsən, bircə qalır özünün özünə kömək eləməyin. Bunu başa düşməlisən.

Arvad var qüvvəsini toplayıb bərkdən qışqırdı. Lakin çox keçmədi səsi zəiflədi və xırıltılı inilti ilə əvəzləndi. Həkimin əllərinin hərəkəti sürətləndi və o, yenə danışmağa başladı:

– Ümumi götürsək əla filmdir. Bir dəfə jurnalda oxudum ki, rola razılıq verməzdən qabaq ssenari ilə tanış olmağı əsas şərt kimi ortaya qoyursunuz.

Saqr yenə gözlərini arvadından ayırdı:

– Hə.

– Film üçün ssenari nə deməkdir?

Aman Allah! Bu nə sualdır axı?

– Bu, bir növ ədəbi əsərin kino çəkilişinə hazırlıqdır.

– Fikrinizlə razıyam. Şübhəsiz ki, ssenarini ilk növbədə, sizin istedadınıza uyğun gəlib-gəlmədiyinə təminat almaq üçün oxumaq lazımdır.

– Çox sağ olun... Çox sağ olun...

Qadın kəsik-kəsik inildədi, lakin həkim ona məzəmmətlə baxaraq dedi:

– Yox, bu, tam olaraq mənə lazım olan şey deyil. Qadın özü doğmalıdır.

Saqr ona tərəf əyilərək qulağına pıçıldadı:

– Əzizim, bir az da özünü sıx! Onda Allah bizə sevinc bəxş edər.

– Bu yazığın dediklərinə əməl eləməyin məsləhətdir. Həkim gülərək hamiləyə dedi: – Sonra Saqra sarı çönüb: – Teatrda bir yerdə oynamağınızı jurnaldakı məqalələrdən birində oxudum. Səhnədə sizi heç vaxt yan-yanə görməmişəm. Düzü, elə də teatr həvəskarı

deyiləm, – əlavə etdi. Bir dəqiqəlik sükutdan sonra dedi: – Siz heç mənə qulaq asmırsınız ki! – Saqrı elə bil yuxudan silkələyib ayıltılar, işgəncəsi birə-beş artmış, daha dözülməz hal almışdı. – Deyin görüm, ən sevimli rolunuz hansıdır?

– Yəqin ki, hərbiçisi rolunu.

– “Tüstüsüz yangın” filmində yaratdığınız obrazı nəzərdə tutursunuz?

Çığırtı səsləri sanki boğazdan deyil, sinədən, ola bilsin, daha da içərilərdən, bədənin dərin qatlarından gəlir və elə böyük güc yığırdı ki, deyərdin, indi bütün içəli ağzından töküləcək. Həkim hamilənin ayaqları arasında əllərini cəld hərəkət etdirməklə onu daha fəal olmağa təhrik etməyə çalışırdı. Sonra Saqr arvadının dərinə, tez-tez nəfəs aldığı eşitdi, bu nəfəs almalar yerini getdikcə tam səssizliyə qərqlənib yoxa çıxan iniltilərə verirdi. Saqr gözlərini arvadının ağrısından əzab çəkən göyümtül simasından ayıraraq, baldırlarına yönəltdi, sonra həkimə sarı çönüb, çoxdan gözlənilən xoşbəxt sonluğun çatıb-çatmadığını soruşdu. Kardioloq yaxınlaşıb arvadın nəbzini yoxladı, mama həkimi isə bir addım kənara çəkilib, xalat və əlçəklərini çıxardı, sonra çarpayının başına dolanaraq, hamilənin düz yanında dayanıb gülümsədi.

– Şükür Allaha! Deyəsən, təhlükə sovuşdu, hə? – deyərək Saqr soruşdu.

– Hə. Şükür, şükür. Gedək, – həkim dedi. – Saqr onun ardınca içəri otağa keçdi. Həkim vəziyyəti izah etməyə başladı: – Doğuş ağrıları kəsdi, sancılar bir də dörd saatdan tez başlamayacaq, – başını bulayaraq

əlavə etdi: – Özü doğa bilməsə, məcbur qalıb, əməliyyat eləyəcəyik.

– Əməliyyat?!

– Niyə də yox? Ürəyi sapsağlamdır, heç bir ciddi xəstəlik keçirməyib. Sizə axırncı dəfə demişdim axı, yaxşı olar, yoldaşınız hamilə qalmaya.

Saqr bir qədər duruxdu. Sonra qəbul otağına yollandı; orada gözləyən çoxsaylı qohumlar xəbəri təşviş içində qarşıladılar. Hamı qadının palatasına keçdi, lakin onun dərin yuxuya daldığını görüb, geri qayıtdılar. Saqr özünə yer tapa bilmirdi. Bir yerdə dayanmayıb, yalnız hərəkət etməyə böyük ehtiyac duyurdu. O, “Doc”una əyləşib, həmkarları ilə adətən, oturduqları və sübh tezdən kimləsə qarşılaşmayacağını güman etdiyi “Günəş” kafesinə yollandı. Lakin kafenin girəcəyində kimsə onu bərkdən səslədi. Dostu idi. Payız buludlarının üzünü açıq səma altındakı terrasda əyləşdilər.

Cəmil əz-Ziyadi özündənrazı halda stulda oturub Saqrı gözləyirdi. Yekə qarnı lovğalığını bir az da gözə soxurdu. Onun Saqr ilə dostluğunun tarixçəsi ibtidai sinfə gedib çıxırdı. Ən qızgın teatr pərəstişkarlarından idi, demək olar, gününün əksər hissəsini tamaşalara baxmaqla keçirirdi. Saqr bu an ürəyini boşaldacağı adam axtarırdı.

– Sən canın, bir fincan kofe sifariş elə, yoxsa bu dəqiqə huşumu itirəcəyəm.

Cəmil onun dediyini eləyib cəld maraqlandı:

– Nə isə pis bir şey olmayıb? – Həkimin sözləri Saqrın qulağında əks-səda verdi, amma deyəsən,

“əməliyyat” sözünü eşidəndə dostunun tükü də tərpənmədi.

– Ürəyini sıxma, Allahın köməyilə hər şey yaxşı olacaq. Qadınlar Həvva zamanından doğurlar, ona görə də qorxma!

– Yazıq əzab çəkir. Deyirlər ki, əməliyyat çox təhlükəlidir.

Sininin içindəki yerfındığından tez-tez ağzına atan Cəmil Saqra da eyni şeyi təklif elədi.

– Həkimlər ehtiyaclarını ödəmək və gərəkli olub-olmadığı anda müdaxilələrinə bəraət qazandırmaqdan ötrü qəsdən belə şayiələr buraxırlar. Ən təhlükəlisi isə, məhz onların bu ehtiyaclarıdır. – Bunu deyib gülümsədi, görünür, danışdıqları ilə bağlı nə isə yadına düşmüşdü. Saqr ağzını açıb nəsə demək istəyirdi ki, dostu ona imkan vermədi: – Oğlum İsmayıl dünyaya gələndə bilirsən nə oldu? – Cəmilin söhbətləri Saqrı özündən çıxarmaq üzrəydi, dostu hesab etdiyi bu adam nəinki onun dərdsini yüngülləşdirməmiş, əksinə, təskinlik tapacağı anı qeyri-müəyyən vaxta təxirə salmışdı. – Anası onu düz on səkkiz saata doğdu. Təsəvvür eləyirsən?! Sancılar sübh tezdən altıda başladı, uşaq gecəyarısı dünyaya gəldi. Sən hansı işgəncədən danışırısan? Özündən nə uydurursan? Üstəlik o, ev şəraitində, özü də həkimin sayəsində yox, çöldən tutma bir mamaçanın köməyi ilə uşağı dünyaya gətirdi.

– Yaxşı, bəs qeysər kəsiyi barədə nəsə eşitmisən? – başını bulayaraq soruşdu.

– Hamısı həkimlərin oyunudur. Təzyiqi-zadı var? Yoxsa, bunu zülal, ya şəkərlə bağlayırlar?

– Yox e-e.

– Onda, deməli, heç bir problem yoxdur. Qızım Əzizə dünyaya gələndə, mənə də qeysəriyyə əməliyyatına getmək zəruri olduğu bildirilmişdi. Deyim, nəyə görə? Doğuşun vaxtı nəzərdə tutulduğundan da çox çəkmişdi, mamaça da həkimə müraciət etdi, o da öz növbəsində arvadımı əməliyyat elətdirmək üçün təcili xəstəxanaya yerləşdirilməsini məsləhət gördü. Ancaq evdən bir metr aralanmamış məsələ həllini tapdı – uşaq doğulmuşdu. – Saqr hiddət dolu nəzərlərlə ona baxır, Cəmilə heç nə olmamış kimi yəfındığını xırıdlamaqda davam edir və bütün görkəmi ilə bu hərəkətdən inanılmaz zövq aldığını nümayiş etdirirdi. Dostu yenə yaddaşındakı xatirələri qurdalamağa başladı: – Amma əsl çətinlik bacım qızı Süsən doğulanda oldu. – Saqr keçirdiyi əzabları müvəqqəti də olsa, unutmaq üçün gözünü döşəmədən çəkmirdi. Onun halından bixəbər olan Cəmilə ara vermir, birnəfəsə danışır: – Ürəyi zəifiydi. Həkimlər yekdilliklə əməliyyata qərar verdilər. Lakin başlamaq üçün ərindən yazılı şəkildə razılıq almalı oldular. Axırda da qızın qarnını kəsib-doğradılar.

– Necə yəni kəsib-doğradılar?

– Qız indi turp kimidir, – Cəmili gülmək tutdu.

Saqrın beynində bir anlıq səhnələr canlandı, ona elə gəldi ki, söhbət başqa bir doğuş əməliyyatından gedir. Tez telefona yaxınlaşıb, dəstəyi götürdü və arvadının vəziyyəti ilə maraqlananda onun halının yaxşı olması və rahat yatması xəbərini aldıqdan sonra canını dişinə tutub yerinə qayıtdı.

– Sən təzədən teatra dönməlisən. Kino deyilən şeydən zəhləm gedir, istəsən, həm burda, həm orda işlə, ancaq özünü bütünlüklə kinoya həsr eləmə!

Saqr süstləşmişdi. Könülsüz halda cavab verdi:

– Teatrın başını iyirmi il bundan əvvəl buraxmışam axı!

– Nə olsun ki? Yeri gəlmişkən, Samir Abdul-Alim də belə düşünür. Kafeyə gəlməmişdən az əvvəl onunla qabaqlaşdıq. Səni soruşdu. Hətta söhbətindən belə anladım ki, xəstəxanada olduğun vaxt sənə – evə zəng eləyibmiş.

– Demədi nə istəyirmiş?

– Yox, demədi. Özün bilirsən də, onda ideya bolluğudur. Amma çox mərifətli, qanacaq oğlandır...

Saqr maşına oturub, “İnsanların nitqi” jurnalının redaksiyasına yollandı. Tənqidçi dostu Abdul-Alim stolunun üstünə tökülüb qalmış qalaq-qalaq kağızın içində itib batmışdı. Qucaqlaşdılar. Samir o dəqiqə soruşdu:

– Səni gəzmədiyim yer qalmayıb, hardaydın?

Saqr əyləşdi və nəhayət, öz dərini danışa biləcəyi bir adama rast gəldiyinə sevindi.

– Xəstəxanadaydım, Raziyyənin sancısı tutmuşdu.

– Samir gözəl natiqlik qabiliyyətini işə salıb, dostunu təbrik elədi və başını yenə kağızların arasına saldı, deyəsən, nə isə vacib bir sənəd axtarırdı. Saqr söhbətinə davam etdi: – Doğuş ağır keçir, əməliyyatın qaçılmaz olduğunu deyirlər.

Başı axtarışa yaman qarışan Samir çox güman, onu eşitməmişdi, çünki başını qaldırmadan yersiz sözlər işlətdi:

- Bizə yaxşı komediya aktyoru lazımdır.
- Doğuş ağır keçir, çox güman, əməliyyat olunacaq,
- Saqr bu dəfə hündürdən və bir az əsəbi dilləndi.

Samir diqqətlə onun üzünə baxdı, bir anlıq susdu. Saqrın yadına yenə həkimin sözləri düşdü. Tənqidçi, nəhayət, dedi:

– Allah qoysa, hər şey yaxşı qurtarar. Tibb indi inkişaf eləyib. Təhlükəli əməliyyatlar dövrü day keçmişdə qaldı. – Sonra özünün necə dünyaya gəlməsindən danışdı: – Mən də qeysəriyyə əməliyyatı ilə doğulmuşam. Özü də bilirsən də, o vaxtlar tibb sahəsi bizdə nə gündəydi?!. – Axır ki, Samirin sifətində məmnunluq duyuldu: səhərdən ələk-vələk elədiyi otaqda ona lazım olan kağızları tapmışdı. Onları stolun üstünə səliqə ilə düzə-düzə söhbətinə davam etdi. Lakin dediklərinə diqqət yetirməsən belə, səsinin tonundan onun bayaqdan danışılan mövzudan kənara çıxdığı anlaşılırdı. – “Ərəblərin səsi” ilə yeni həftəlik proqram barədə artıq danışmışam. Adı “İncəsənət adamları” olacaq. İlk qonaq kimi də səni dəvət eləməyi düşünürəm.

– Deyirlər, qeysəriyyə təhlükəli əməliyyatdır, hə, Samir?

– Yox əşi, qorxulu heç nə yoxdur. Bugünkü qorxularına sabah özün güləcəksən. Əsas bu proqram üçün sənin köhnə tamaşalarından səhnələr yazmaqdır. Filmlərə gəlincə, bu, ən asan işdir. Onları istənilən vaxt yazmaq, ya da ki, bəyəndiyin hissələrin üzünü çıxarmaq olar. Ancaq tamaşaları necə çəkəsən? Köhnə aktyorları indi hardan tapıb bir yerə yığasan? Lap

tutaq ki, tapdın, bəs önlənlərin yerinə kimi qoyasan? Məni əsas bunlar düşündürür. Bu, vaxt aparan işdir. – Saqr əsəbiləşmək üzrəydi, lakin sakitləşib, özünə qapıldı. – Necə fikirləşirsən, bəlkə, belə eləyək: girişdə sənəin həyat və yaradıcılığına aid bir hissə olsun. Bu barədə mən özüm də danışa bilərəm. Sonra aramızda dialoq olar. Mən sual verəcəyəm, sən də onu cavablandıracaqsan. Arada da tamaşalardan, filmlərdən səhnələr gedəcək. Sonra evinizdə, ailə içərisində söhbət olacaq. Ay səni, az qala yadımdan çıxacaqdı, axı Raziyyə özünü pis hiss eləyəcək. Allah ona şəfa versin!

– Amin! Qeysər kəsiyi barədə nə bilirsən?

– Həkimlərə fikir vermə, hər şey yaxşı olacaq. Dediym kimi, əsas problem köhnə tamaşaları təzədən çəkməkdir. Aktyorların çoxu ilə əlaqə saxlamışam. Pyeslərin özü səndə var? – Sualına cavab gəlmədiyini görüb dedi: – Sən mənə, ümumiyyətlə, qulaq asırsan?

– Hə, qulağım səndədir. Pyeslər var. Bağışla, zəng eləməliyəm.

Saqr arvadının vəziyyəti barədə bayaq verdiyi sualı telefonla bir də təkrarladı, yenə eyni cavabı alıb, dəstəyi yerinə qoydu və pıçıldadı: “Ay Allah, özün kömək ol!”

– Gəl, bazar günü axşam radioda görüşək, – Samir təklif elədi.

– O vaxta qədər hər şey yaxşı olsa.

– Yaxşı, ağciyər olma belə! Bilirsən kimi yadıma salırsan? Klerki. Hansı ki, məharətlə oynamışdın e-e! Onda sən öz imkanlarından bir baş yuxarı hoppanmışdın.

Saqr “Günəş” kafesinə yollandı. Dostları hər axşam olduğu kimi, yenə bura yığışmışdı. O, şikayətləri ilə heç kimin zəhləsini tökmək istəmədi, ona görə də, məğzinə elə də əhəmiyyət verməsə də, ümumi söhbətə qoşulmaq qərarına gəldi. Hərdənbir günün bu vaxtı kafeni lərzəyə salan dostlarının laqçırtılarına da eyni tərzdə cavab verirdi. Təxminən bir saatdan sonra dostlar qalxıb, nahar eləmək üçün “əl-Muqattam” restoranına getməyə hazırlaşarkən, o, üzrxahlıq eləyib, gedə bilməyəcəyini dedi. Hamısı getdi, bir o qaldı, bir də köhnə dostu və teatrdan olan həmkarı Heydər əd-Dramlyalı. Əvvəl suflyor olan dostu indi kino şirkətlərindən birində filmlər direktoru idi. Saqr Heydərini nəyə görə başqaları ilə getmədiyini bilmirdi. Bunu düşünməyə macal da tapmadı. Heydər özü ürəyini açdı:

– Qan analizinin nəticələri gəlib çıxıb. Vəziyyət pisdır.

Saqrın yadına düşdü ki, bir müddət əvvəl studiyada olanda Heydər ona ilk simptomları iyirmi gün əvvəl üzə çıxan xəstəlikdən əziyyət çəkdiyini demişdi.

– Sən canın, bağışla! Lap yadımdan çıxdı soruşum, özünü necə hiss eləyirsən? Əziz dostlarımız o qədər hay-küy saldı ki, başım lap şişdi. Üstəlik öz dərdim də balaca deyil.

Heydər qan analizi barədə söhbətini bir müddətlik təxirə salmalı oldu.

– Nə isə bir bədbəxt hadisə-filan baş verməyib?

Saqr arvadının vəziyyətini nəql elədi, ona diqqətlə qulaq asan dostu təsəlli verdi:

– Hər şeyin yaxşı qurtarması üçün Allaha dua elə! Bəlkə də, əməliyyata heç ehtiyac qalmayacaq. De görüm, leykositlər barədə nə bilirsən? Onlar normadan artıq olanda nə baş verir?

– Dəqiq bir şey deyə bilmərəm, amma tibb sahəsi indiki vaxtda çox irəli gedib. Sən düşündüyündən də çox. Amma bilirsən, bütün günah məndədir!

– Səndə?

– Hə. Onun hamilə qalmaması üçün ehtiyat tədbirləri görülməliydi.

Heydər pərt halda başını aşağı dikdi. Özünü elə göstərdi ki, sanki Saqra diqqətlə qulaq asır, lakin ağzına bir kəlmə də almadı.

– Bu, baş verəndə, – Saqr danışmağında idi, – hər vəchlə uşağı salmaq lazımdı. Bu da yelbeyinliyin axırı.

Ətrafdakı insanlara çaşqın nəzərlərlə baxan Heydər dodaqaltı mızıldandı:

– Deyirəm, dünyanın işinə bir bax e-e! Var-dövlətim leykositlərin sayı ilə ölçülsəydi, indi əməlli-başlı milyonlar idim.

– Qeysər kəsiyi haqda təsəvvürün var? Qarın kəsilməsini belə adlandırırlar.

– Allah öz qullarına qarşı mərhəmətlidir. Bəs sən təsəvvür eləyirsən ki, həkimlər mənim xəstəliyim haqda demək olar, heç nə bilmirlər? Vəziyyətim onları çaşbaş qoyub.

– Pessimist olma! Dediysin kimi, Allah qullarına qarşı rəhmlidir. Belə də ki, düz deyirlər – dünyaya övlad gətirən hər bir ana bu işgəncələrə məruz qalır.

Görünür, söhbət onların ikisini də yorub əldən salmışdı, məcbur qalıb susdular. Hər biri öz acısını təklidə çəkməyə üstünlük verdi. Saqr saatına baxıb, kofe sifariş elədi – xəstəxananı tərk eləyəndən, dördüncü fincan idi ki, içirdi. Sonra cibindəki siqaret qutusunda bir dənə çıxarıb damağına qoydu – bu da səhərdən sayca onuncuydu. Günün sonunadək onu nə gözlədiyini düşünməyə başladı. Daha dostuyla danışmaq istəmirdi. Heç dostunun da söhbətə meyili yoxuydu. Aralarında sanki böyük bir sədd ucalmışdı.

– Bundan sonra adamları necə güldürəcəyim barədə fikirləşmək belə mənə çətin gəlir, – Saqr öz-özünə danışmış kimi sükutu pozdu.

– Axı buna görə sənə yaxşı pul verirlər, – Heydər soyuq tərzdə cavab verdi.

Saqrın vacib saymasına baxmayaraq, onlar bu məsələni müzakirə etməməyə üstünlük verdilər. Saqr saatına baxdı və günün sonunadək onu nə gözlədiyini yenə öz-özündən soruşdu. Gözlərini yumdu, hiss elədi ki, yavaş-yavaş sakitləşir. Bircə çöldən gələn səs-küy, qışqırıq ona fikrini cəmləməyə mane olur, qıcıq yaradırdı – əvvəllər belə şeylərə əhəmiyyət verməzdi. İndi bir tək istəyi vardı: kaş heç nə eşitməyəydi, kaş ətrafında nə varsa, hamısı səssizliyə qərq olardı...

Yola düşmək ərəfəsində

Yola düşməyə iki gün qalırdı. Hər zaman ayrılıq vaxtlarında olduğu kimi, İsgəndəriyyə çox gözəl görünürdü. Bərəkət şəhəri bir də nə vaxt görəcəyini bilmirdi. Hər il məzuniyyətini, adətən kənddə ailə üzvləri ilə birgə keçirirdi. Əvvəllər ona maraqsız görünən bu şəhərdən, bəlkə də, həmişəlik ayrıldığına görə məyus idi. Hətta “Seyyidi Cabir” kafesindəki dörd il boyunca öyrəşdiyi yer də bu axşam ona daha rahat gəlirdi. O kafedə oturub, yaddaşında gənclik illərini canlandırır, qəlyan çəkə-çəkə düşünürdü: “Belə gözəl tütünü bir də harda tapacaqsan?! İsgəndəriyyənin havası onu daha da ətirli eləyir”.

Kofe gətirən ofisiyent da təəssüflə dedi:

– Sizinçün çox darıxacağım.

Bərəkət gülümsəyərək başı ilə təşəkkür elədi. Bu an kafeyə bir xanım daxil oldu. Burda nadir hallarda peyda olduğundan, onu “Seyyidi Cabirdən olan naməlum qadın” adlandırırdı. Dörd il ərzində bir dəfə də olsun, ona xüsusi diqqət yetirməmişdi, yay başlayandan isə, o, ümumiyyətlə, buralarda görünməmişdi. Başındakı yaylıq sifətinin bir hissəsini örtmüşdü, çiyinə isə, üstü bər-bəzəkli şal atmışdı. Kostyumu gəlməkdə olan payız fəsliylə, boşalmış küçələrə zəif işıq salan günəşin qabağını tutmuş ağ buludlarla ahəng yaradırdı.

Qadın kafenin yunan sahibi ilə yanaşı əyləşərək, onunla bir-iki kəlmə kəsdı. Hər ikisinin ciddi görkəmi

vardı; onlar kənardan öz işləri barədə söhbət eləyən iki kişi xeylağına bənzəyirdilər. Bir dəfə ofisiant onun qulağına pıçıldamışdı:

– Qəşəngdi, hə?

O, qadının lovğa baxışlı parlaq gözlərinə və koppuş simasına nəzər yetirmişdi. Onun davranışında özünəarxayınlıq hiss olunurdu. Bərəkət tərəddüd etmədən ofisianta cavab vermişdi:

– Bu tip qadınlar ürəyimcə deyil.

Bu günsə əksinə, şəhərdə hər bir şey kimi, bu qadın da ona çox cəzbedici görünürdü.

– Dörd il İsgəndəriyyədə yaşadım, bir dəfə də olsun, nə zooparkda, nə yunan-roma mədəniyyətinə məxsus xarabalıqlarda, nə də ki, bu qadının evində ola bildim, – ofisianta dedi.

– Əsyutda da ki, bu dediklərinizin heç birinə rast gəlməyəcəksiniz, – ofisiant güldü.

Kafedə demək olar, heç kəs yoxuydu, ancaq iki kişi nərd oynayırdı. Yenə qadına baxdı, o da öz növbəsində Bərəkəti diqqətlə süzdü.

– Hə, məharətini göstər görək! – deyə ofisianta qayıtdı.

Bir dəqiqə sonra qadın artıq onun stolunda oturmuşdu. Ofisiant da əlində bir butulka pivə onlara yaxınlaşdı. Bərəkət onunla tanışlığa şad olduğunu qadını inandırmağa çalışırdı.

– Siz lap manqo ağacı kimisiniz, – qadın özünü əsdirə-əsdirə danışdı, ancaq səsində həm də laqeydlik sezilirdi.

– Dediyyiniz ağacın da emala ehtiyacı var, – yarızarafat, yarı ciddi halda qaşlarını çatdı və lazımsız

izahatlara yer qoymamaq üçün qədəhini qaldırıb əlavə etdi:

– Sizin sağlığınıza!

Yaşıl zeytunlardan yeyib, sakitcə bir-birinə baxırdılar.

– Evimə kimi bir neçə dəqiqəlik yoldur, – Bərəkət təklif elədi.

– İki funt, – qadın qiymətini dedi. – Və zəhmət olmasa, indi.

Kafedən çıxanda pulu çantasına basdı. Bir azdan evdəydilər. Qadın onun balaca, xudmani, eyni zamanda səliqəli mənzilini təriflədi, o da öz növbəsində bu işdə böyük xidmətləri olan qapıçının atasına rəhmət oxudu. Sonra meyvə düzülmüş boşqabı gətirib, yatağın kənarındakı stolun üstünə qoydu. Az sonra bir-birilərinə əlavə bir söz demədən yataqda qucaqlaşmışdılar...

Otağa qaranlıq çökdü. Həmişə payız fəslində olduğu kimi, ani qalxan küləyin təsirindən pəncərənin tayları bərk çırpıldı, yağış öz nəğməsini oxumağa başladı. Yuxulu Bərəkət ən yaxın pəncərəyə baxıb, yorğun halda deyindi:

– Çox pis, qeyri-sabit havadır, dəqiqədəbir dəyişir.

Yağış kəsmək bilmirdi, lakin getdikcə daha həzin-həzin yağdığından, cana istilik və rahatlıq gətirirdi. Otaqda göz-gözü seçmədiyindən əlini abajura sarı uzadıb işığı yandırdı və yanında uzanmış qadına tamaşa etməyə başladı; gözləri yumulu idi, yatdığını zənn edərdin, uzun kirpikləri gül ləçəklərini xatırladırdı. Nəzərlərini divardan asılmış güzgüyə yönəltdi, oradakı əksinin, çox yazıq və acınacaqlı görkəmi vardı.

Bir azdan yağış yavaş-yavaş səngiməyə başladı.

– Yatmısan? – Bərəkət astadan soruşdu.

– Səhərə kimi oyaq qalıram, – gözlərini açmadan cavab verdi.

Onda o, banan soyub, qadının şişkin dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Qadın yataqdan qalxdı və hər ikisi meyvələrdən dadmağa başladı.

– Kafe sahibi sənin sabah yox, birisigün yola düşəcəyini deyirdi. Doğru xəbərdir? – o maraqlandı.

– Adın nədir?

Gülməməyə çalışıb – doğru-düzgün tanış olmadan yatağa girdikləri yadına düşmüşdü – adını dedi və məmur olduğunu, indi isə işi ilə əlaqədar Əsyuta gedəcəyini bildirdi.

Qadın ovcunun içini banan qabığı ilə silib dedi:

– Mənimsə adım Dünyadır.

“Qəribə və eyni zamanda qəşəng addır, – düşündü.

– Əslində, bu ad da bizim bu yaxınlığımız kimi sünidir”.

Dünya keçmişini nəql eləməyə başladı, Bərəkət isə, yavaş-yavaş onu çulğayan kədər təsiri altına düşdüyünü hiss eləyirdi. “Köhnə əhvalatdır. Yenə eyni şeylər, təzə heç nə yoxdur”. Romantikanın adından əsər-ələmət qalmamışdı və onun indi kafedə qalanlara da paxıllığı tuturdu.

Qadın mənzil və mebellə maraqlandı. Bərəkət mənzili içindəki əşyalarla birgə artıq satmışdı və birisigün bura onun yeni sahibi köçəcəkdə. Birisigün... Amma burda indidən boşluq hiss olunurdu. Bircə bananın ətri qalmışdı, bir də adamı sıxan kədər hissi çəkilmək bilmirdi.

Birdən Dünya əlini çantasına uzadıb, iki funtu çıxardı və stolun siyirtməsinə çəkib, ora qoydu. Sonra ona baxaraq güldü, heç nə başa düşməyən Bərəkət isə çaşıb qalmışdı.

– Niyə? – soruşdu.

– Pulların özünə qayıtdı, – cavab verib, başını aşağı dikdi.

Səhərdən bəri ona hakim kəsilən qəriblik hissi bir andaca yox olsa da, təəccübünü gizlədə bilmirdi.

– Mənə elə baxma! Hər şeyi yaxşı başa düşürsən, sadəcə özünü bilməməzliyə qoymusan, – deyib əzilib-büzüldü.

– Ay tövbə, heç nə başa düşmürəm.

– Belə şeydə pula ehtiyac qalmır.

– Hansı şeydi o elə?

Qadın Bərəkəti elə bərk qucaqladı ki, o, bu gözlənilməz hərəkətdən özünü itirdi.

– Buna həzz almaq deyirlər... Həmişə həqiqi həzz alanda belə eləyirəm.

Bərəkət heç vaxt yaşamadığı hissələrin təsirindən az qala boğulacaqdı. Qadın məsti-xumar olmuşdu, evin divarları dumanlı gözlərində sağa-sola yırğalanırdı, o isə hələ də müqavimət göstərməyə çalışırdı:

– Yox, yox!..

Qadın uzun-uzadı öpüşlərlə onun inadını, etirazını boğmağa çalışdı və nəhayət, o, bir tərəfdən kişilik təkəbbürü, digər tərəfdən ehtirasın ovsunlayıcı təsiri qarşısında tab gətirə bilmədi...

Bərəkət özünü xoşbəxt hiss eləyir, ətrafında bayram əhvali-ruhiyyəsinin hökm sürməsinə istəyirdi. Qonaq

otağına qaçıb, qəbuledicini yandırdı, qapıçını çağırıb, çaxır və kabab gətirməsini əmr elədi, kiçik qonaqlıq təşkil eləmək niyyətindəydi. Sonra yataq otağına qayıdıb, ucadan, sanki eşq elan edirmiş kimi dilləndi:

– Gör bu dörd ildə səni neçə dəfə kafedə görmüşəm! Ağlım olmayıb, vallah!

– İndi də çıxıb gedirsən, – Dünya dodaqlarını büzdü.

– Birisigün, – deyib, təəssüflə başını yırğaladı.

Dünyanın ayaq tərəfində bardaş qurub oturdu və radioda səsləndirilən rəqs musiqisinin ritmini tutaraq, barmaqlarıyla çarpayının kənarını tiqqıldatdı. Qadına baxdıqda üzündə yorğunluqdan əsər-ələmət görmədi və beyninə təzə bir fikir gəldi:

– Bəlkə, axşam tərəfi şəhəri bir gəzməyə çıxaq? – cəld ayağa qalxıb təklif elədi.

Balaca bir restorana getdilər. Bərəkət hamıya bəlli olan qənaətcilliyini bir kənara qoyub, pulları sağa-sola səpələyirdi. Yaxşıca içdilər, oynadılar, bir dənə də olsun rəqsi buraxmırdılar. Bərəkətin gözü hərdən restoranın bir küncündə oturan gənc oğlana sataşır, həmin adamın onun yanındakı qadına göz qoyduğunu anlamışdı və lazım gələrsə, ağızının payını verməyə hazırıydı. Həmin gəncsə Dünyaya yaxınlaşıb, hörmətlə baş əydi və onu növbəti rəqsə dəvət etdi. Bərəkət əsəbdən qıpqırmızı pörtdü.

– Nə olub sənə?! – qadın onu sakitləşdirdi. – Burda pis bir şey yoxdur.

– Amma mənə xoş gəlmir, – qaşqabaqlı halda dilləndi. Sonra gəncə sarı çevrilib, kobud şəkildə dedi:

– Cəhənnəm ol!

Gəncin ona nə cavab verdiyi yadına gəlmirdi, bircə onu bildi ki, aralarında dava qopdu. Hər tərəfdən ona yağdırılan zərbələri hiss etməyən Bərəkət rəqibinin qarına bərk yumruq ilişdirdi. Dal-dalı gedən gəncin ayağı sürüşdü və özünü tez yetirən ofisiant olmasaydı, kürəyi üstə yerə yıxılacaqdı. Hər tərəfdən içkili qonaqların əsəb və çaşqınlıq dolu gözləri onlara zillənmişdi. Restoran sahibi özünü yetirdi. Hamını sakitləşdirib, orkestrdən təzə bir hava çalmasını tələb etdi.

Bərəkət tənəffüs olmuşdu. Pencəyinin düymələrindən biri qırılıb düşmüş, köynəyinin yaxası cırılmışdı. Dünya onun qalstukunu qaydaya saldı. Bərəkətin sinəsinə dəyən zərbənin ağrısı tez də keçdi və kefi yerinə gəldi. O, artıq bir neçə dəqiqə sonra heç nə olmamış kimi çaxır sifariş verdi. Lakin ətrafdakıların onlara məzəmmətlə baxdığını görən Dünya dedi:

– Gedək, əzizim!

Xoş olmayan nəzərlərin müşayiətilə restorandan çıxdılar. Amma Bərəkət ona hakim kəsilən qürur hissini təsirindən özünü çox şən və xoşbəxt hiss edirdi.

– Kefini pozma, əzizim! Boş şeylərdir. Belə şeylər kimin başına gəlmir ki?! – deyə bu dəfə o, sevgilisinə ürək-dirək verdi...

Kinoteatrdan çölə axışan adamlarla birgə sahilə tərəf gedən tramvaya mindilər. Dünyanı tramvayda sıxlıq yaradan sənişinlərdən qorumaq üçün qollarını geniş açıb, sevgilisinin belinə doladı. Lakin sənişin-

lərdən biri – ortayaşlı bir kişi xeylağı ya qəsdən, ya təsadüfən Dünyaya tərəf sıxıldı. Bunu görən Bərəkət tanımadığı bu şəxsə hədələyici nəzərlərlə baxdı, lakin adamın buna əhəmiyyət vermədiyini və heç yerindən tərpənmədiyini görüb, ən pis sözlərlə onu təhqir etməyə başladı. Kişi də eyni tərzdə cavab verdikdə, başı çaxırın təsirindən hələ dumanlanan Bərəkət onu yumruq atəşinə tutdu. Amansız dava-dalaş yaxşı insanların söhbətə qarışmasına və onları ayırmasına kimi davam etdi. Bərəkət sol yanağında ağrı hiss etdi, yarılmış alt dodağından qan axırdı, yolboyu onu silməyə məcbur qaldı. Lakin rəqibin şişmiş burnundan fişqıran və bığlarını tünd-qırmızı rəngə boyayan qan bütün xoşagəlməzliklərin əvəzini verirdi. Tramvaydan düşəndə yağış ətirli təmiz hava rahatlıq gətirirdi və onun əhvali-ruhiyyəsi təzədən qalxdı.

– Mənim yaralarım bekaradır, ancaq o, çox güman, burunsuz yaşamaq olacaq.

– Az qalmışdın onu öldürəsən! – sevgilisinin bunları deyəcəyinə hazır olan Dünya tez dilləndi.

Bərəkəti gülmək tutdu, sonra uşaqlıq və gənclik illərində iştirakçısı olduğu davalar haqqında həvəslə, qürur hissilə danışmağa başladı və yalnız vəzifəyə keçdikdən sonra “ağır oğlan” olduğunu, münasibətlərə qol gücü ilə deyil, ağılla aydınlıq gətirdiyini dedi.

Evə gəlib çatanda stolun üstündə qapıçının qoyduğu çaxır və kabab onları gözləyirdi.

– Nə gözəl! – Bərəkət sevindi. – Bircə gül dəstəsi çatmır. Yaddan çıxıb, alınmayıb.

Dünya onun yarasını yuyub, yanağını dəsmalla sildi. O da cəsurlar haqqında mahnılar oxumağa

başladı, lakin qadın onun səsinin müğənniliyə yaramadığını görüb güldü.

– Əsas xoşbəxt olmaqdır, – sevgilisinin onun oxumağına güldüyünü görən Bərəkət dedi. – Xoşbəxtlik olandan sonra səsə nə ehtiyac var?!

Sonra xoşbəxtlik və sevgi barəsində bəlağətli sözlərlə danışmağa başladı.

– Sevgilə müqayisə olunacaq ikinci bir hiss yoxdur, – Dünyanın yanağından öpərək dedi. – Mən mütləq İsgəndəriyyəyə qayıdacağam və biz hökmən görüşəcəyik...

Ortaya sükut çökəndə çöldə havanın yenidən qarışdığının fərqinə vardılar.

– Sənin şəhərində külək çox dəyişkəndir, ancaq o, adama xoşbəxtlik gətirir, – gülərək dedi.

Dalbadal çaxan şimşək pəncərənin jalyüzlərini parıldadırdı. Onun otağın içinə düşən işığı gah bu, gah da digər əşyanın sanki şəklini çəkirdi. Külək daha da gücləndi və qovub gətirdiyi buludlar hər yanı tamamilə zülmətə qərq etdi. Bərəkət bir daha rahatlıq və hərarətin ləzzətini duydu. Yadına birdən dəniz sahili düşdü. O sahildə ki, göy üzünü bax beləcə qaranlığa qovuşanda havada çırpınan hansısa quş qasırganın yaxınlaşdığını xəbər verirdi.

Yağış artıq şıdırğı yağdı. Bərəkət xoşbəxtliyin təzahürü olan hərarəti indi lap çox hiss edirdi: “Belə havada sevginin ağuşunda itib-batmaq, doğrudan da, böyük xoşbəxtlikdir”, – deyə düşündü...

Səhər yuxudan çox gec ayıldılar. Bərəkət pəncərələri taybatay açdı və otağa soyuq hava doldu. Göy üzünü boz rəngli hərəkətsiz buludlar örtmüşdü.

Dünya yataqdaydı; saçları dağınıqdı, yuxulu baxışları heç nə ifadə etmirdi, sanki bu, içindəki işıltı ilə dünən onu ovsunlayıb, aqlını başdan alan gözlər deyildi. Qadın indi ona yaşından xeyli böyük görünürdü və Bərəkət dünəndən bəri ilk dəfə idi ki, onun, əslində neçə yaş olmasa və dəyişkənliyi barədə düşündü.

Qadın bərkdən əsnəyib dedi:

– Getmək vaxtıdır.

– Tələsmək nəyə lazım?

– Gecə sona yetdi. İşim-gücüm, görüşüm var.

Birdən onun stolun siyirtməsinə necə əl atdığını və oradan iki funtu götürüb çantasına soxduğunu gördü. Bu, onun üçün çox gözlənilməz oldu...

– Sənə pul lazımdır? – çaşqın halda soruşdu.

– Yox. Mən ancaq əvvəl razılaşdığımız pulu götürdüm.

– Əzizim, biz səninlə nə barədə razılaşmışıq ki? – Bərəkətin səsi çox qəmgin səslənirdi.

– Necə yəni? Biz ki səninlə şərtləşmişdik axı, nə tez unutdun?!

Bərəkəti gic gülmək tutdu və o, yenə qəmgin halda dedi:

– Görünür, sən nəyisə unutmusan. – Dünya cavab verməyə həvəsli deyildi, o isə sevgilisindən söz almadan əl çəkmək istəmirdi. – Qəribədi vallah... Sən ki “mənə pul lazım deyil” deyirdin... Bəs nə oldu?! – soruşub, “ikimizdən biri dəli olub, ya o, ya mən”, – deyə düşündü və yenə məyus-məyus dilləndi: – Nə olub sənə? Xahiş eləyirəm, de görüm!

Qadın isə soyuq-soyuq gülümsəyib dedi:

– Ala bilirsən, verə bilmirsən?

– Sən ki razı qaldığın halda pul götürmədiyini deyirdin!

Qadın ona bir az qəribə formada baxıb, cavab verdi:

– Mən sənə xoşbəxt bir gecə bəxş etmək istəyirdim... vəssalam.

– Deməli, dediklərin yalanıydı? Biclük işlədirdin, hə? – titrək səslə soruşdu.

– Hə, amma bu, sənin, həqiqətən də, özünü xoşbəxt hiss eləməyinə kömək etdi.

– Çox iyrənc bir kələkdir! – hirsindən partlayan Bərəkət qışqırdı.

– İncimə! Müvəqqəti də olsa, qazandığın xoşbəxtlik həqiqi idi, buna görə mənə hələ “çox sağ ol!” da deməlisən.

Çönüb ona acıqla baxdı, indi qadının sifəti onda ikrah oyadırdı. Ürəyindən onun boğazını üzmək keçdi, al-qırmızı qanınun ağzından tökülməsini istədi. Sanki bu gizli niyyətdən xəbərdar olan sevgilisi onun hərəkətlərini diqqətlə izləyirdi.

– Murdarın biri murdar! – qışqırmaqda davam edirdi. – Sənin işlətdiyin bu hiylə çox alçaq bir hərəkətdir. Başa düşürsən? Elədiyinin əvəzini canınla ödəməyini istəyirəm. – Qadın gözlərini ondan çəkmir, ilk hücumdaca özünü müdafiə eləməyə hazırlaşdı. – Gic qızı gic! Səni öldürməyin nə mənası? Onsuz da ikinci dəfə heç kimi aldada bilməyəcəksən.

Qadın hiss elədi ki, xətər sovuşub. Yavaş-yavaş sakitləşən Bərəkət kədər və təəssüf hisslərinin təsirindən iflic vəziyyətə düşmüşdü.

– Amma pis zarafat deyildi ha! Elə deyil? – qadın güldü.

– Dedim axı, bunu ikinci dəfə təkrar eləyə bilməyəcəksən. Bilməyəcəksən, ay gicbəsər! – bu dəfə açıq-aşkar ikrahla bunu dedi.

– İkinci dəfə səninlə görüşəcəyimizi hardan çıxardın?
– deyə qadın cavab verdi.

Qıcıqlandırıcı səs

O, Nilin sahilində yerləşən balaca restoranın eyvanındakı sevimli yerində oturub siqaret çəkir, arabir kofe qurtuldu, gah çayın sakit sularına, gah buludsuz iyul səmasına, gah da ki, şüaları göz qamaşdıran günəşə tamaşa edirdi. Hərdən bir fikrini cəmləmək üçün gözlərini yumur, açanda isə qarşısında ona nə zaman ilham gələcəyini gözləyən bloknotunun ağ səhifəsini və karandaşını görürdü. Müştərilərin sayı çox olmadığından, hətta ofisiant da sürəhinin üstündə oturub dincini alırdı. Tənbəllikdən adamın ancaq yatmaq istədiyi bu aydın iyul səhərində tək o, bura işləməyə gəlmişdi – jurnalın “Dünən və bu gün” səhifəsini doldurmalıydı. Hər həftə yeni-yeni mövzular ortaya qoymalıdır və bu işin sonu qətiyyən görünür. Neyləmək olar ki?! Ailəsinin xoşbəxtliyi vəzifəsinin öhdəsindən necə gəlməsindən asılıdır: rahat, xudmani evi, arvadı, ikiyaşlı oğlu və “opel”i bunu tələb edir. Buna “əş-Şarq” MTK-ya aid hündürmərtəbəli kooperativ binadakı qabaqcadan planlaşdırmadığı işləri üçün nəzərdə tutulan subaylıq mənzilini də əlavə etmək olardı.

– Ay Allah, mənə ideya ver!..

Eynəyinin altından əks sahildə günəş şüalarının təsirindən par-par parıldayan malikanəyə tamaşa elədi. Qapı və pəncərələri bağlı olan malikanənin yan-yörəsində həyat əlamətləri görünmürdü. Hətta ağaclar belə heykəltək yerlərində qurumuşdu. “Adam belə

bir imarətdə yaşaya! Gündəlik çörək qazanmaq haqqında da fikirləşməyə! Özün üçün uzanıbdincələsən, heç nə barədə də narahatlıq keçirməyəsən”, – deyə öz-özünə düşündü.

Dərindən köks ötürdü. Qəhvə fincanının dibindəki çöküntüyə baxıb, yenə fikrə getdi: “Axı mənim ideyalarım, planlarım var. Mənsə gör vaxtımı nələrə sərf eləyirəm?! Boş-boş şeylər barədə yazıram, hər kəsə çoxdan məlum olanları kəşf eləyirəm...”

– Sabahınız xeyir, cənab Ədhəm! – gözlənilmədən başının üstündə kiminsə məlahətli səsi gəldi.

Çönüb baxdı ki, görsün, onu işindən ayıran kimdir, o dəqiqə də bütün ideyalarını bir kənara atıb, yerindən sıçradı.

– Nadirə! – sevincək qışqırdı. – Nə gözəl təsadüf!

Əl verib görüşdülər və qız onunla üzbəüz əyləşib, ağ əl çantasını eyni ağıqlıqda olan bloknot səhifəsi üstünə qoydu.

– Sizi arxadan görüb, tanıdım.

– Üzdən nə vaxt yaxşı tanıyacaqsınız?

– Sizin üzünüz əbədi olaraq mənim ürəyimə həkk olunub, – nazlana-nazlana dedi.

O, qızın hündür, düz qamətinə və gənclik yağan gözəl simasına baxıb zövq alırdı. Uşaqlıq dövrünü təzəcə adlasa da, kosmetika artıq yanaqlarını, gözlərini, kirpiklərini və dırnaqlarını tam örtmüşdü.

– Siz görüşdən gəlirsiniz, yoxsa gedirsiniz? – qızın zarafatını qulaq ardına vurub soruşdu.

– Səhərin gözü açılmamış nə görüş?! Elə-belə maşınla şəhəri fırlanırdım.

“Fırlanırdım”. Yoluxucu jarqonu var bu gəncliyin.

Day olar da. Sənin otuz beş yaşın var, onda hələ on yeddi təzəcə tamam olub. Ancaq o qədər azadfikirli qızıdır ki, istənilən bir kişini, xüsusilə də qıraqda subaylıq eləmək üçün mənzili olan birisini o saat maraqlandırar. Oxumuş qızıdır, Fransuaza Saqan üçün ölür. Onunla jurnalist dostları tərəfindən "San-Susi" də təşkil olunmuş qonaqlıqda tanış olmuşdular. Elə ilk gündən qız onda böyük maraq oyatmışdı.

Nadirə incəsənət və həyat haqqında fikirlərini bölüşər, ciddi söhbəti belə adi zarafata çevirməkdən qorxmazdı. Universiteti atıb, hansısa ssenari kurslarına yazılmışdı, yəqin ki, o da ulduz olmaq eşqi ilə alışb-yananlardan idi. Arada nə isə yazmağa da çalışır, ancaq göz oxşayan gözəlliyinə baxmayaraq, hələ bir jurnalın redaksiyasından, bir radionun binasından ayağını içəri ata bilməyib. Qız eyni heyətlə baş tutan sonuncu görüşdə ateist ekzistensializm haqqında söhbət etmişdi.

– Sizə nə sifariş verim? – Ədhəm soruşdu və yarıciddi tonda əlavə etdi: – Yoxsa yeyib-içməyi evimə qədər təxirə salaq?

– Kofe sifariş verin, yerdə qalanını isə aqlınızın ucundan belə keçirməyin!

Ona siqaret uzadıb, alışqanı yandırdı. Nadirə də siqaret çəkə-çəkə arabir kofe içir, onun inadkar baxışlarına məhəl qoymamağa çalışırdı.

– Ekzistensial qayğılarımız nə yerdədir? – o da məzələnməyə başladı.

– Əla. Bir pis şey var ki, keçən gecə iki saatdan artıq yata bilməmişəm.

– Fəlsəfi problemləri götür-qoy edirdiniz?

– Təsəvvür eləyirsiniz, atamla anam mənə mərəkə qurmuşdular?

Ədhəm jurnalı üçün səhərdən bəri axtardığı mövzunu tapdığını hiss elədi.

– ...Təhsilini başa vur, – valideynlərinin səsini yamsılamaqdaydı, – gecələr evdən itib-batma, sən kişi xeylağı deyilsən, evlilik haqqında düşün!

Düzdür, qırıq val kimi elə baş aparır, amma bu qız özünə görə pis deyil. Onunla oturub söhbət eləməkdən faydalı nəşə əldə etmək olar. Ümumiyyətlə, tanışlıqları gələcək üçün yaxşı şeylərə ümid bəsləməyə imkan verir... Ancaq necə olur, olsun, hətta axşam görüşlərini ləğv eləməyə məcbur qalsa da, bu gün səhifəni hazırlayıb başa vurmalıdır...

– Yaşlılar gənc filosofu hardan başa düşsünlər ki?!

Nadirə qaşlarını çatıb, zarafatın yersiz olduğunu bildirdi.

– Heç kim mənim müstəqil seçim hüququmu tanımaq istəmir, elə bil “əshabi kəhf”in¹ arasında yaşayıram.

Ədhəmin yadına qızın atasının televiziyaadakı çoxsaylı çıxışları düşdü.

– Axı atanız müasir düşüncəli adamdır.

– Müasir düşüncəli! – kinayə ilə cavab verdi.

– Hər halda mənim atamla müqayisədə elədir.

– Yox, yaxşı olar ki, onu daş dövrü insanı ilə müqayisə eləyəsınız, – qaqqıldadı.

Ədhəm baxışlarını uzaqlara dikib xəyala daldı:

– Daş dövrü! Bir saatlıq ora qayıtmaq mümkün

¹Meşhur Misir yazıçısı Tofiq əl-Həkimin, qəhrəmanları üç yüz il mağarada yatdıqdan sonra yenidən həyata qayıdan “Mağara sahibləri” pyesinə eyham vurulur (*tərc.*).

olsaydı, sizi belimə şəlləyib, maneəsiz-filansız “əş-Şarq”dakı mənzilimə aparardım.

– Dedim axı, boş xülyadır. Yaxşı olar, imkan verəsiniz, gəlişimin məramını izah eləyim.

– O-o! Belə de! Deməli, bu, təsadüfi qarşılaşma deyil?

– Səhərlər burda işlədiyinizi özünüz demişdiniz axı!

– Onda getdik mənzilimə, – səsinə qurama ciddilik verib dedi. – Ciddi söhbətlər üçün münasib yerdir.

– Yəni başa düşürsünüz ki, zarafat eləmirəm?
– Nadirə əsəbiləşdi. Bir siqaret də damağına qoyub, onu sınaıyıcı nəzərlərlə süzdü.

– Yadıma düşür ki, cənab Əli əl-Kəbirlə məni tanış eləyəcəyinizi demişdiniz.

– Ciddi deyirsiniz? – fikirli-fikirli soruşdu.

– Tamamilə ciddiyyə.

– Yəqin, aktyor kimi ona heyransınız?

– Əlbəttə.

Baxışdılar.

– Onun qırx beş yaşı var.

– Bilirəm. Yaş magiyası barədə eşitməmişiniz?

– Yox. Amma yaş faciəsi barədə çox şey mənə məlumdur.

– “Dünən və bu gün” səhifəsinin əxlaq dərsi verən vaizi rolunu öz üzərinizə götürmüşünüz?

– Yaxşı, bəs mənə hansı rol daha çox yaraşır?

– Siz onun ən yaxın dostusunuz.

– Onun sizin yaşda qızı var.

– Hə, deyəsən, hüquq fakültəsində oxuyur.

– Gəlin, səmimi olaq! Niyyətiniz nədir? Bəlkə, ailəsini dağıdıb, ona ərə getmək istəyirsiniz?

– Heç nə dağıtmaq fikrim yoxdur, – gülərək cavab verdi.

– Nədi, yoxsa platonik sevgidir?

Çiyinlərini çəkdi.

– Efirə çıxmağın ən qısa yolu?

– O qədər də həyasız deyiləm.

– Bəs onda nə?

– Siz sözünüzün üstündə durmalısınız.

Elə bu an beyninə bir fikir gəldi.

– Məqaləm üçün mövzu verdiniz, – deyə qışqırdı.

– Nə mövzusudu elə?

– Azad sevgi: dünən və bu gün, – bir az fikirləşdikdən sonra cavab verdi.

– Bəlkə, bir az aydınlaşdırarsınız?

– Belə bir tezis irəli sürək, – ciddi tonla sözüne davam etdi. – Əvvəllər qızın ayağı sürüşsəydi, onu ayağısürüşkən kimi tanıyardılar. İndi isə bunu sivilisasiyanın yaratdığı təşviş, yaxud fəlsəfi narahatlıq kimi xarakterizə edirlər.

– Özünüz tərəqqidən dəm vurursunuz, amma fikirləriniz Nuh əyyamına aiddir, – qız yenə özündən çıxmaq üzrəydi.

– Valideynləri daş dövründə yaşamış birisindən, bundan artıq nə gözləyəsən?!

– Məndə özünüz kimi sadə birisini görə bilməzsiniz?

– Yəni sizə baxanda özümü görüm deyirsiniz? Bu, lap narsizm oldu ki!

– Görürsünüz? Siz gülürsünüz, atam da qışqırbağır salır...

– Bəs siz neyləyirsiniz?

– Mən ancaq sözünüzün üstündə durmağınızı istəyirəm.

– Gəlin əvvəlcə onun barəsində sizə bir şey danışım. O, böyük aktyordur. Bir çoxları onu, hətta bizim ən yaxşı kinoaktyorumuz sayır. Bu, doğrudan da, belədir. Amma xasiyyəti, davranışı da hamıya yaxşı bəllidir. Onu sizin kimi qızla tanış eləyəndə götürüb şəhərkənarı malikanəsinə aparır və hamının qurtardığı hissədən başlayır.

– Təşəkkür eləyirəm. Sizdən yaxşı dayə çıxardı.

– Deməli, onunla görüşməkdə israrlısınız?

– Hə.

– Yaxşı, nə deyirəm, – meydan oxuyurcasına dilləndi.

– Amma ödənişi qabaqcadan etməlisiniz.

Nadirə iri gözlərini qaldırıb, şübhə ilə ona baxdı. Onun dümdüz telləri alnına tökülürdü.

– Öz gəlişinizlə mənim subaylıq mağaramı şərəfləndirin! – Qız güldü, lakin susmağa üstünlük verdi.

– Razısınız?

– Sizin bundan da artığına layiq olduğunuza əminəm.

– Amma zəmanəmizin qayğıları məndən də yan keçməyib.

– Hər şeyi zarafata salmaq lazım deyil, – dedi və sonra üzrxahlıq elədi: – Sizin dəyərli vaxtınızı aldım.

Nadirə üçüncü siqareti alışdırdı. Uzun-uzadı heç nə demədən bir-birinə baxıb güldülər. Aralarında qarşılıqlı rəğbət ab-havası yaranmışdı. Məqaləsi yadına

düşdü, o saat da canında adamı süstləşdirən istilik və rütubət hiss etdi.

– Siz dəbli paltar geyinmiş irticaçısınız, – qız zarafatla dedi.

– Yox əşi! Siz heç özünüz də öz dediyinizə inanmırsınız. Amma cazibədarsınız və zarafatlarınız da adamın ürəyinə yatır. Görüşü redaksiyada təşkil eləyəcəyəm. Üçüncü gün axşam saat doqquzda guya təsadüfən ora baş çəkərsiniz.

– Çox sağ olun.

– Mən axı sizə borcluyam: siz mənə gələn məqaləmin mövzusunda köməklik göstərdiniz.

– Görüm də, siz bu köməkdən necə istifadə eləyəcəksiz.

– Yazı zamanı mən başqa bir insana çevrilirəm.

– Demək istəyirsiniz, oxucularınızın fikri sizin üçün o qədər önəmli olur ki, axırda öz “mən”inizi də unudursunuz?

– Ola bilər. Düzünü desək, mənim ən yaxşı “mən”im də hələ özünü ifadə etmə qabiliyyətinə sahib deyil.

Nadirə Ədhəmin onun bloknotuna baxdığını gördü və çantasını sakitcə boş stula qoydu. Ədhəm isə yenə baxışlarını tək-tənha malikanəyə yönəltdi; malikanənin bağçaya baxan verandası xoşuna gəlirdi, ancaq ən çox ikinci mərtəbənin iki sütun üzərində dayanmış eyvanı ona ləzzət eləyirdi. Aylı gecələrdə orda oturmaq və işgüzar görüşlər, yorucu şərtliliklər haqqında düşünməmək nə yaxşı olardı... Ya da ki, yaxta alıb dənizlərdə üzmək, yeni insanlarla, yeni-yeni ölkələrlə tanış olmaq mümkündür... Təbii ki, arvadı Qahirədə

qoymaq şərti ilə... Sonra Havay adaları, rəqslər, qızılgül hörükləri... "Dünən və bu gün" üçün mövzunu başdan çıxarmaq. Onunla birlikdə digər problemləri də bir kənara atmaq: kasıblığı, cəhaləti, xəstəlikləri... Ən yaxşısı da, bunların əvəzinə bəşəriyyətin tarixini tədqiq etməkdir... Düzdür, hərdən isdedadlı olduğuna şübhə ilə yanaşacaqsan, ancaq fantaziyaların bu şübhələri tez də qovacaq. Bu qəribə, adamı həyəcanlandıran, ağıla tabe olmayan, reallıqdan kənar, izah olunmaz, yalnız meyxana sahiblərinə tanış olan fantaziyalar...

– Nadirə, irrasionalizm barədə nə fikirləşirsiniz?

– Rasionalizm barədə nə fikirləşirəmsə, elə onu, – qız elə bil canlandı.

– O, mənim həyatıma, yuxu gerçəkliyin içinə nüfuz eləyən tək soxulur.

– Mən, hətta kukla teatrı üçün absurd üslubda pyes də yazmağı düşünürdüm. – Köks ötürüb, təəssüflə əlavə etdi: – Atam qoysaydı, öz təcrübəmdən yararlanıb, qəşəng bir povest yazardım.

– Gör hələ məni öz təcrübənizə qatmış olsaydınız, necə gözəl olardı, – yenə zarafata keçdi.

– Gülməyin! Təsəvvür eləyirsiniz, necə uğur qazana bilərdim?!

Bir müddət hər biri öz xəyalları ilə baş-başa qaldı və ikisi də susdu.

Sükutu qəflətən qulaqbatırıcı bir səs pozdu, hər ikisi diksindi, çönüb səs gələn tərəfə baxdılar. Kəndiri ilgək formasında çiyinlərindən aşıran bir nəfər, çay boyunca yelkəni endirilmiş ağır bir qayıq dartıb aparırdı. Bədənini təkənla irəli atan və var gücü ilə

əzələlərini sıxan bu adam çayın dayaz yerində ağır-ağır addımlayırdı. Bütün səylərinə baxmayaraq, qayıq yerindən tərpənmir, suyun üzərində lövbər atmıştək dayanmışdı, ya da hərəkət edirdisə də, sürəti tısbağanınkından fərqli deyildi. Göyərtədə əmmaməli yaşlı bir kişi yedəkçinin ağır əməyini hüsni-təvəccöhlə izləyirdi. Yedəkçi hər dəfə nəfəsini dərmək üçün yerində donub qalanda qoca ona "Hə, bir az da!" – deyə qışqırır, o da bərkdən "hı..." edərdi.

Həmsöhbətlərin üzlərində kədər və əsəbin əksi göründü, lakin ağızlarını açıb bir kəlmə də olsun demədilər. Yedəkçi isə ağlasığmaz güc sərf eləyərək addımbaaddım onlara yaxınlaşırdı. Bu, iyirmi yaşında, qaradərili, başı daz qırılmış, kobud üz cizgilərinə sahib bir gənc idi; gözləri gərginlikdən az qalırdı hədəqəsindən çıxsın, burun deşikləri böyümüşdü. Əynində köhnə, gündən bozarmış cələbiyyəsi vardı, paltarın altından damarları çıxan yalın ayaqları görünürdü. Nəhayət, restoranla bərabərləşəndə sakit havada ağır tər və çayın lil qoxusu yayıldı. Ədhəmlə Nadirə ikisi də üz-gözünü turşutdu və qız tez ətirli dəsmalını çıxarıb, burnuna tutdu. Onlar gözləri ilə yedəkçinin beli bükülmüş siluetini yola salıb, yenə təəssüflə bir-birinə baxdılar, daha sonra gülərək adama bir siqaret yandırdılar.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Nəcib Məhfuz və tarixi həqiqətlərə sədaqət	5
Bildirçin və payız (<i>roman</i>)	15
Zülmət gecədən işıqlı sabaha (<i>povest</i>)	197

Hekayələr

Başqaları üçün yaşanan ömür	264
Təhqiqat	277
Sərxoş oğru	310
Çardaq altında	321
Sehrbaz boşqabı yoxa çıxartdı	331
Uşaqların cənnəti	343
Yuxu	351
Gecə yarısı söhbətlər	362
Xoşbəxtliyin dəyəri	375
Qatil	385
Xoşbəxtliyin bir anı	400
Səssizlik	411
Yola düşmək ərəfəsində	424
Qıcıqlandırıcı səs	436

Kompüter dizaynı: **Aqil Əmrahov**
Korrektorlar: **Tamilla Rüstəmovə**
Şəhla Mustafayeva

Çapa imzalanmışdır 05.04.2016. Kağız formatı 60x84 1/16.
Ofset çapı. Fiziki çap vərəqi 28.
Sifariş 3. Tiraj 500.

"Aspoliqraf LTD" MMC-nin
mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^A
Tel.: (+994 12) 567 81 28/29; Faks: (+994 12) 567 82 68
e-mail: aspoligraf.ltd@gmail.com

NƏCİB MƏHFUZ
Bildirçin və payız

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzi
Bakı – 2016